

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaihe

Maakuntakaavaselostus

Liite 1 Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät
rakennetut kulttuuriympäristöt Pohjois-Karjalassa

Pohjois-Karjalan
MAAKUNTALIITTO

Julkaisu 165 2014

Sisällys

1.	Johdanto	3
2.	Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	4
3.	Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	5
4.	Rakennussuojelukohteet	7
5.	Rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskevat maakuntakaavamerkinnot ja -määräykset.....	9
6.	Joensuun seutu.....	12
6.1	Ilomantsi	12
6.2	Joensuu	32
6.3	Juuka	82
6.4	Kontiolahti	94
6.5	Liperi	103
6.6	Outokumpu.....	117
6.7	Polvijärvi	124
7	Keski-Karjala	129
7.1.	Kitee	129
7.2.	Rääkkylä	146
7.3.	Tohmajärvi	154
8.	Pielisen Karjala.....	166
8.1.	Lieksa	166
8.2.	Nurmes	187
8.3.	Valtimo	206

1. Johdanto

Kulttuuriympäristö muodostuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat rakennettu kulttuuriympäristö eli rakennusperintö, perinnemaisemat ja muinaisjäännökset. Rakennettu ympäristö kertoo maamme asuttamisesta ja elinkeinoista sekä historian kuluessa muovautuneesta kulttuuriperinnöstä. Käsite viittaa sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (esim. kadut tai kanavat).

Pohjois-Karjalassa on kerätty tietoa rakennusperinnöstä jo 1980-luvulta lähtien Pohjois-Karjalan museon ja kuntien toimesta. Suurin yhtenäinen inventointityö tehtiin Rakennusperintö kunniaan -hankkeen puitteissa 2000-luvun alussa. Hanketta koordinoi Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Maakuntakaavassa osoitetaan maakunnallisin tai seudullisin perustein inventoidut, kulttuuriperinnön vaalimisen kannalta arvokkaat alueet ja kohteet. Rakennusperintöinventoinnin päivitys- ja arvottamistyö palvelee osaltaan myös kuntien kaavoitustyötä.

Kulttuuriympäristöjä on käsitelty jo vahvistetussa maakuntakaavan 1. vaiheessa, mutta maakunnallisesti merkittävät rakennusperintökohteet jäivät tarkastelun ulkopuolelle selvitystilanteen keskeneräisyyden vuoksi. Maakuntakaavan 1. vaiheessa osoitettiin kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeitä alueita (ma) yhteensä 103 kpl (88 250 ha), valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita toiminnallisia aluekokonaisuuksia 4 aluetta, kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita 24 kpl ja rakennussuojelukohteita (sr) 28. Kiinteitä muinaisjäännöksiä on 1. ja 2. vaiheessa esitetty yhteensä 1141 kohdetta. Päivitystarve maakuntakaavan 1. vaiheen maamerkintöihin syntyi myös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnin seurauksena.

Rakennusperintökohteiden arvotuksessa ja kohdevalikoimassa on otettu huomioon maakuntakaavan kulttuuriympäristöä koskevat yleistavoitteet, joita ovat:

- maiseman, rakennusperinnön, kulttuuriympäristön historiallisten kerrostumien ja monimuotoisten luonnonarvojen säilyttäminen tuleville sukupolville
- viihtyisän elinympäristön ja alueen vetovoimaisuuden tukeminen
- kulttuuriympäristöön tukeutuvan aluekehityksen ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten edistäminen

Tässä selvityksessä on esitetty kaikki Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 1. ja 3. vaiheissa mukaan otetut rakennusperintökohteet: sekä valtakunnallisesti että maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ja rakennussuojelukohteet.

2. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2009 ja sen tarkistus 1.3.2009.

Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt on inventointi, jonka kohdevalikoima kuvastaa Suomen historian vaiheita: valituista kohteista muodostuu kokonaiskuva maamme rakennetusta historiasta ja sen keskeisistä kehityslinjoista. Kohteet käsittävät yleensä laajempia alueita kuin yksittäisiä rakennuksia ja ulottuvat joskus yli kuntarajojen.

Inventoinnin on laatinut Museovirasto, joka toimii rakennusperinnön asiantuntijaviranomaisena. Kohdevalikoimaa laadittaessa 2003 - 2009 Museovirasto on ottanut huomioon kaikilta Suomen kunnilta, alueellisilta ympäristökeskuksilta, maakuntaliitoilta ja maakuntamuseoilta pyytämänsä lausunnot. Inventoinnin tavoitteena on ollut maamme rakennusperinnön monimuotoisuuden ottaminen huomioon.

Maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:n mukaan valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, edistää niiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueiden käytön kannalta. Lisäksi maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista. Valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen arvojen säilyminen on yksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden erityistavoitteista.

RKY-inventointi toimii valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ja arkeologisen kulttuuriperinnön ohella alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana kaavoitusprosessissa eli maakuntakaavoituksessa sekä kunnan yleis- ja asemakaavoituksessa. Myös maakuntakaavoituksella on suhteessa alempiin kaavatasoihin ohjaustehävä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen osoittajana ja välittäjänä.

RKY-inventoinnin kohteissa tai alueilla alueiden käytön on sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Tavoitteena on kulttuuriympäristöjen rakenteen, kylä- ja kaupunkikuvan sekä alueilla jo olevien rakennusten ja ympäristöjen säilymisen turvaaminen. Inventoinnin alueiden kuvauksissa tuodaan esiin kunkin kohteen valtakunnallisesti merkittävät erityispiirteet, mutta yksityiskohtaisemman kaavoituksen pohjaksi on syytä aina laatia tarkempi selvitys alueen ominaispiirteistä ja arvoista. Kartalla osoitetut aluerajaukset on tarkoitettu lähtökohdiksi kaavoitukselle, jonka yhteydessä rajauksia täsmennetään ja alueiden analyysiä syvennetään. Yksittäisten rakennusten tai ympäristön osien suojelutavoitteet täsmennetään tapauskohtaisesti. Lähtökohtana on, että inven-

tointiin sisältyvillä alueilla rakennettu ympäristö ja sen ominaispiirteet on säilytettävä. Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin lukeutuvien yksittäisten kohteiden suojeleminen ratkaistaan kuitenkin tapauskohtaisesti kaavoituksessa ja lupamenettelyssä. Rakennusten ja ympäristöjen säilyminen voidaan turvata kaavoituksella maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti sekä suojelemalla rakennuksia muilla laeilla ja asetuksilla. Kaavoissa suojellut kohteet ja niiden suojelumääräykset saa kunnan kaavoitusviranomaiselta.

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaiheessa on osoitettu valtakunnallisesti merkittäviä rakennetun kulttuuriympäristön alueita (ma/kv -osa-aluemerkintä) 58 kpl, yhteensä 8 704 hehtaaria, ja yksi valtakunnallisesti merkittävä rakennetun kulttuuriympäristön kohde (ma/kv -kohdemerkintä) sekä yksi kulttuurihistorian ja maiseman kannalta valtakunnallisesti merkittävä tie (ma/kv -viivamerkintä, 3 km).

Tiedot valtakunnallisesti merkittävistä rakennetun kulttuuriympäristön kohteista on koottu tähän selvitykseen Museoviraston www.rky.fi -rekisteristä.

3. Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Inventointi

Rakennettujen kulttuuriympäristöjen päivittämisen ja arvottamisen ensimmäinen vaihe aloitettiin kesällä 2008 Keski-Karjalan kunnista. Ilomantsin ja Lieksan inventointien päivitys ja kohteiden arvottamistyö toteutettiin vuoden 2009 aikana. Vuosina 2010 - 2011 toteutettiin Nurmeksen, Valtimon ja Juuan kohteiden arvottaminen sekä täydennettiin Joensuun seudun kulttuuriympäristöselvitystä valokuvaamalla seudulliset kohteet ja toteutettiin näiden kohteiden osalta maakunnallisten kohteiden arvotus.

Pohjois-Karjalan rakennusperintöinventoinnin päivitys ja kohteiden arvottaminen toteutettiin yhteistyössä Pohjois-Karjalan maakuntaliiton, Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen /ELY -keskuksen ja alueen kuntien kanssa. Toteutustapa vaihteli seutukunnittain. Ilomantsin ja Joensuun seudun rakennusperintötietokannan päivistyksen ja arvottamisen teki yksityinen konsultti, Lieksan, Nurmeksen, Juuan ja Valtimon inventointien päivitys toteutettiin valtion työllistämistyönä.

Työn organisoitiin niin, että rakennusinventoija päivitti vanhat inventointitiedot kuvaamalla kohteet ja kirjaamalla mahdolliset muutokset. Kohteiden arvottaminen toteutettiin rakennustutkijan/arkkitehdin sekä arvottamistyöryhmän yhteistyönä. Rakennustutkija/arkkitehti vastasi kulttuuriperinnön alustavasta arvottamisesta. Hän kävi läpi kaikki kohteet, joista poimi alustavasti mahdolliset maakunnallisesti arvokkaat kohteet. Lopullisen arvotuksen teki arvottamistyöryhmä, johon kuului edustajia kustakin kunnasta, Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksesta/ELY -

keskuksesta, Pohjois-Karjalan maakuntaliitosta sekä Pohjois-Karjalan SAFA:n edustajasta (asiantuntijajäsen). Joiltakin osin arvotustyössä on ollut mukana myös Museoviraston asiantuntijoita.

Inventointitietojen lisäksi arvotuksen taustamateriaalina käytettiin kunnissa laadittuja kulttuuriympäristöohjelmia ja Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt -julkaisua (Pohjois-Karjalan liitto 2004). Joensuun seudun rakennusperintökohteiden arvotus perustui Joensuun seudun yleiskaavan 2020 taustaselvitykseen: Joensuun seudun kulttuuriympäristöselvitys (Outi Suoranta 2005). Maakunnalliset kohteet arvotettiin em. selvityksen seudullisista kohteista.

Inventointi- ja arvottamistiedot koottiin seudullisiksi raporteiksi, jotka käsittävät kunnittaiset ja kohdekohtaiset tiedot valtakunnallisista, maakunnallisista ja seudullisista rakennusperintökohteista. Tiedot käsittävät kohteen nimen, ID-numeron (kuntanumero-kylänumero-kohdenumero) ja osoitteen. Lisäksi jokaisesta kohteesta on esitetty 1- 2 valokuvaa ja lyhyt sanallinen kuvaus. Paikallisesti arvokkaat kohteet on esitetty luettelona sisältäen kohteen nimen, ID-numeron ja osoitteen.

Arvotus

Arvokkaiden rakennusperintökohteiden verkostoon on valittu kohteet niin ajallisen kuin eri rakennustyyppien edustavuuden mukaan. Näin valituista maakunnallisesti arvokkaista rakennusperintökohteista muodostuu kokonaiskuva maakuntamme rakennetusta historiasta.

Arvottamiskriteerit maakunnallisesti arvokkaille rakennusperintökohteille ovat seuraavat:

- kohteella tai alueella on merkitystä useamman kunnan alueella
- arvotus rajattiin niin, että mukana ovat 1950-luvulla rakennetut ja sitä vanhemmat rakennukset
- maakunnallinen erityisarvo: kulttuurihistoriallinen, historiallinen, rakennustaiteellinen, maisemallinen merkitys
  - esim. kohde liittyy maakunnallisesti merkittävään henkilöön, maakunnan elinkeino- tai asutushistorian kannalta tärkeä kohde
  - harvinaisuus: maakunnallisesti ainoa tai yksi harvoista tyypinsä edustajista; katoamassa oleva tai harvinainen rakennustyyppi esim. tuuli- ja vesimyllyt
  - edustavuus, tyypillisuus: maantieteellisesti tai luonnonoloista määräytynyt taikka maakunnalle kulttuurisesti ominainen; tietyn aikakauden tyypilliset piirteet omaava; edustava tyyppiesimerkki
  - aitous ja säilyneisyys: alkuperäisen tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin, tyylin tms. ilmeneminen ja jatkuvuus kohteessa
  - historiallinen kerroksellisuus: alueella tai kohteessa on eri aikakausien rakenteita, materiaaleja, tyylipiirteitä tms, jotka ilmentävät alueelle tyypillistä rakentamista, hoitoa ja käyttöä
  - yhtenäisyys ja liittyminen ympäristöönsä: kohde tai alue muodostaa rakennusten ja ympäristön suhteen luontevan kokonaisuuden, esim. maakunnallisesti arvokas rakennus sijaitsee arvokkaalla maisema-alueella

Mitä useampia perusteita ja kriteereitä kohteen katsotaan täyttävän, sitä paremmin kohteen voidaan katsoa edustavan Pohjois-Karjalan rakennuskulttuurin maakunnallisia erityispiirteitä.

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaiheessa osoitetaan maakunnallisesti merkittäviä rakennetun kulttuuriympäristön alueita (ma/km -osa-aluemerkintä) 14 kpl, yhteensä 950 hehtaaria, ja maakunnallisesti merkittäviä rakennetun kulttuuriympäristön kohteita (ma/km -kohdemerkintä, alle 5 hehtaarin kokoiset alueet) 227 kpl sekä kaksi kulttuurihistorian ja maiseman kannalta maakunnallisesti merkittävää tietä (ma/km -viivamerkintä, yhteensä 28 km).

4. Rakennussuojelukohteet

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 1. vaiheessa on rakennussuojelukohdemerkinnällä (sr) osoitettu yhteensä 28 kohdetta, jotka on esitetty taulukossa 1. Näihin kuuluvat rakennussuojelulailta, rakennussuojeluasetuksella tai asemakaavalla suojellut tai suojeltavaksi tarkoitetut kohteet.

Taulukko 1. Maakuntakaavan 1. vaiheessa rakennussuojelukohdemerkinnällä (sr) osoitetut rakennukset ja niiden suojeluperusteet

Kunta	Kohde	Suojeluperuste
Eno	Uimaharjun rautatieasema	(MV/YM) RHK VARA
Iloantsi	Hoskon kämppäkartano	RakSA 480/1985
Iloantsi	Mekrijärven tutkimusasema	RakSA 480/1985
Iloantsi	Sissolan pirtti	RakSA 480/1985
Iloantsi	Iloantsin nimismiehen virka-asunto	MV/RH varjelu
Joensuu	Pielisjoen linna	RakSA 480/1985
Joensuu	Joensuun kaupungintalo	(MV/YM) VARA
Joensuu	Joensuun rautatieasema	MV RHK
Juuka	Vikilän talot/Vikilän taloryhmä	RakSL
Kesälahti	Mäntyniemen hovi	(MV/YM) VARA SK79
Kitee	Entinen Kiteen Osuuskaupan liikerakennus/Kiteen Osuuskaupan funktionaalinen liikerakennus	RakSL
Kitee	Kiteen maatalousoppilaitos ja koulutila	MV/RH varjelu
Kitee	Tikan pihapiiri	SK79
Kontiolahti	Kontioniemen sairaala	83/2004
Lieksa	Kuikkaniemen kalamaja/Kuikkaniemen kalasauna	RakSA 485/1985
Lieksa	Lieksan ent. aluemetsänhoitajan virkatalo/Lieksan aluemetsänhoitajan virkatalo	RakSA 485/1985
Lieksa	Laklajärven metsäkämpäyhdykskunta	MV/MH varjelu
Lieksa	Nimismiehen virka-asunto/Lieksan nimismiehen virka-asunto	MV/MH varjelu
Lieksa	Hovila	83/2004
Lieksa	Lieksan rautatieasema	(MV/YM)
Lieksa	Pielisen museo	(MV/YM) VARA
Liperi	Siikasalmen ent. maatalousoppilaitos/Siikasalmen pää-rakennus	RakSL
Liperi	Viinijärven rautatieasema	(MV/YM) RHK
Nurmes	Entinen Esson huoltoasema/Esson huoltamorakennus	RakSL
Nurmes	Aittolahden kämppä	RakSA 485/1985

Nurmes	Nurmeksen rautatieasema	MV/RHK
Outokumpu	Keretin kaivostorni	RakSL
Pyhäselkä	Hammaslahden rautatiemuseo	83/2004

MV = Museovirasto, YM = ympäristöministeriö, RH = Rakennushallitus
RHK = Ratahallintokeskus, MH = Metsähallitus
(MV/YM) = Rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993
VARA = Museoviraston VARA-tietokannan luonnos 2001
83/2004 = Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt 2004
SK79 = Pohjois-Karjalan seutukaava I vaihe, 30/1979
RakSL = Rakennussuojelulaki
RakSA = Rakennussuojeluasetus

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaiheessa on rakennussuojelukohdemerkinnällä (sr-1) osoitettu yhteensä 25 rakennusta, jotka on esitetty taulukossa 2. Näihin kuuluvat kirkkolain ja ortodoksisesta kirkosta annetun lain mukaan suojellut kohteet.

Taulukko 2. Maakuntakaavan 3. vaiheessa rakennussuojelukohdemerkinnällä (sr-1) osoitetut rakennukset ja niiden suojeluperusteet.

Kunta	Kohde	Suojeluperuste
Ilomantsi	Ilomantsin kirkko ja kellotapuli	Kirkkolaki (1054/1993)
Ilomantsi	Ilomantsin ortodoksinen kirkko (Profeetta Elian kirkko)	Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Ilomantsi	Hattuvaaran tsasouna (Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin tsasouna)	Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Joensuu	Enon kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Joensuu	Joensuun kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Joensuu	Joensuun ortodoksinen kirkko (Pyhän Nikolaoksen kirkko)	Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Joensuu	Kiihtelysvaaran kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Joensuu	Sonkajanrannan ortodoksinen kirkko (Pyhän Hannan kirkko)	Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Joensuu	Tuupovaaran kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Joensuu	Utran kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Juuka	Juuan kirkko ja kellotapuli	Kirkkolaki (1054/1993)
Kitee	Kesälahden tapuli	Kirkkolaki (1054/1993)
Kitee	Kiteen kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Kontiolahti	Kontiolahden kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Lieksa	Pielisjärven tapuli	Kirkkolaki (1054/1993)
Lieksa	Viekijärven kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Liperi	Liperin kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Liperi	Viinijärven ortodoksinen kirkko (Jumalansynnyttäjän Tihviniläisen ikonin kirkko)	Laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)
Nurmes	Nurmeksen kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Outokumpu	Kuusjärven kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Polvijärvi	Polvijärven kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Polvijärvi	Polvijärven ortodoksinen kirkko (Pyhän Johannes Kastajan kirkko)	Laki ortodoksisesta kirkosta(985/2006)
Rääkkylä	Rääkkylän kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Tohmajärvi	Tohmajärven kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)
Valtimo	Valtimon kirkko	Kirkkolaki (1054/1993)

5. Rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskevat maakuntakaavamerkinnät ja -määräykset

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 3. vaihe

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (ma/kv)

Osa-aluemerkinnällä osoitetaan valtakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009).

Suunnittelumääräys

Alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuurihistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuus ja ominaispiirteet sekä turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen.

Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (ma/km)

Osa-aluemerkinnällä osoitetaan maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen rakennettu kulttuuriympäristö. Kohdemerkinnällä osoitetaan alle 5 hehtaarin kokoiset alueet.

Suunnittelumääräys

Alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuurihistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuus, ominaispiirteet ja identiteetti ja vaalittava kaavaselostuksen liitteessä 3 ”Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Pohjois-Karjalassa” (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, 2013) olevissa kohdekuvausissa selostettujen kulttuuriarvojen säilymistä.

Rakennussuojelukohde (sr-1)

Kohdemerkinnällä osoitetaan kirkkolain ja ortodoksisesta kirkosta annetun lain mukaan suojellut kohteet.

Suunnittelumääräys

Alueen suunnittelussa ja käytössä on otettava huomioon kulttuuriympäristön kokonaisuus ja erityispiirteet sekä edistettävä niiden säilymistä.

Rakentamismääräys

Alueen rakentaminen tulee sopeuttaa alueen kulttuuriperintöön ja erityispiirteisiin.

Kulttuurihistorian ja maiseman kannalta valtakunnallisesti merkittävä tie (ma/kv)

Kulttuurihistorian ja maiseman kannalta maakunnallisesti merkittävä tie (ma/km)

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 1. vaihe

Rakennussuojelukohde (sr)

Merkinnällä osoitetaan rakennussuojelulain nojalla suojeltuja tai maankäyttö- ja rakennuslain nojalla suojeltuja tai suojeltavaksi tarkoitettuja kohteita.

Suunnittelumääräys

Alueen suunnittelussa ja käytössä on otettava huomioon kulttuuriympäristön kokonaisuus ja erityispiirteet sekä edistettävä niiden säilymistä.

Rakentamismääräys

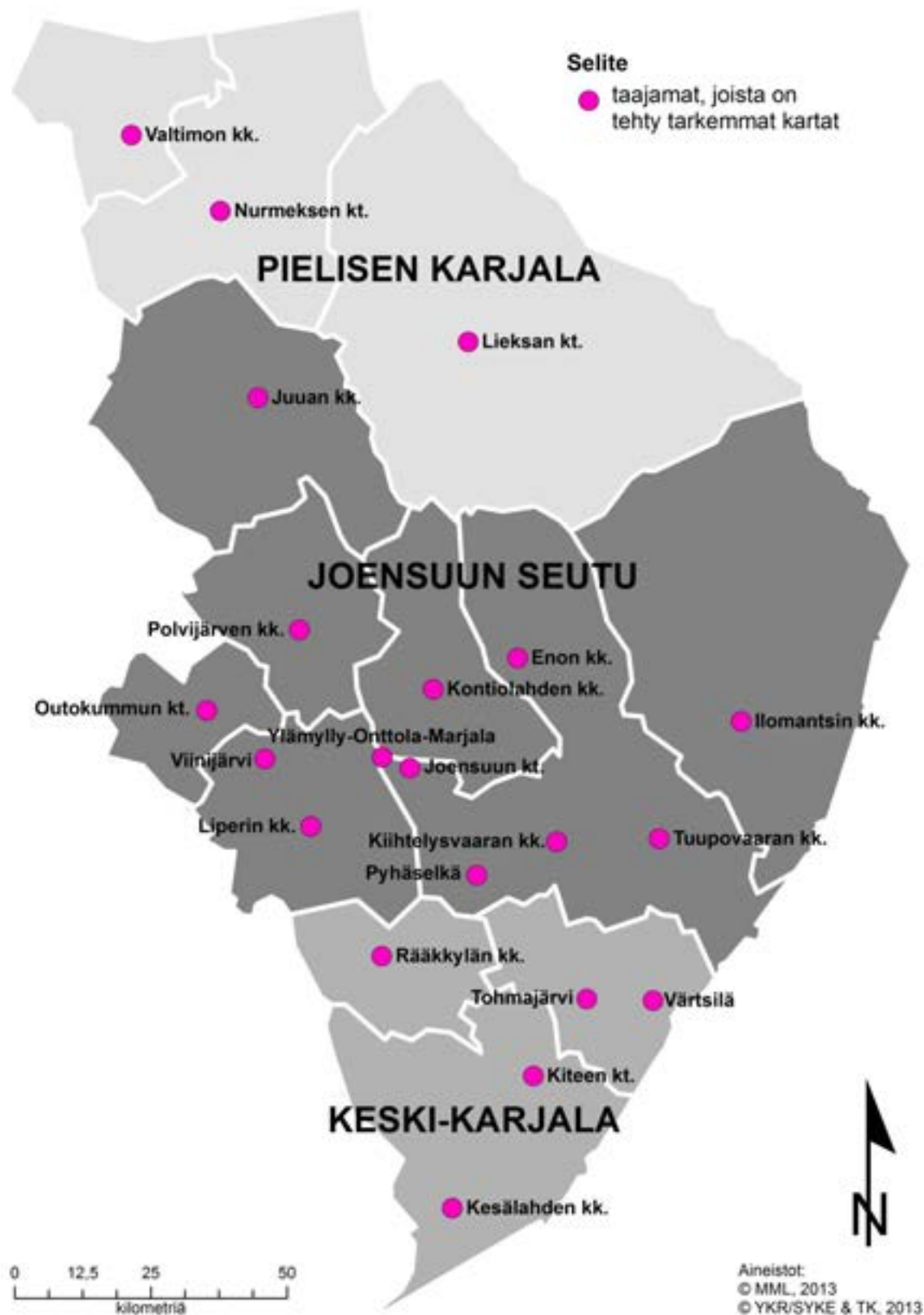
Alueen rakentaminen tulee sopeuttaa alueen kulttuuriperintöön ja erityispiirteisiin

Huom!

Rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden ja alueiden maakunnallinen sijainti on esitetty erillisellä kaavakartalla (1:200 000) ja kaavaselostuksen liitekartoilla. Tässä selvityksessä on esitetty taajamien rakennetut kulttuuriympäristöt varsinaista kaavakarttaa tarkemmilla kartoilla. Myös RKY-alueista on omat karttansa.

Kohteiden nimien jälkeen suluissa olevat merkinnät ja numerot ovat maakuntakaavassa käytettyjä merkintöjä ja kohdenumeroita. Joidenkin kohteiden osalta on mainittu myös niiden ID-numerot (kaikilla kohteissa ei numeroa ole). Ne on saatu Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen rakennusperintötietokannasta, joka on viranomaiskäytössä Pohjois-Karjalan maakuntaliitossa, Museovirastossa ja kaikissa pohjoiskarjalaisissa kunnissa. ID-numeron avulla kohteista löytyy lisätietoa tietokannasta. Rakennussuojelukohdeiden kohdalla on lisäksi Museoviraston rakennusperintörekisterin ID-numerot.

Rakennusperintökohteet on ryhmitelty seutukunnittain Joensuun seutu/Keski-Karjala/Pielisen Karjala ja seutukunnan sisällä kuntajaotuksen mukaisesti. Selvityksessä olevat kuvat ovat Pohjois-Karjalan rakennusperintöinventoinnista, Museoviraston www.rky.fi -rekisteristä ja muista rakennusperintöön liittyvistä inventoinneista (joidenkin kuvien kohdalla on mainittu myös kuvaajan nimi).

6. Joensuun seutu

6.1 Ilomantsi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Hattuvaaran vaarakylä (ma/kv nro 1)

Kuvat: Hattuvaaran vaarakylä, pihapiiri ja tsasouna. Museovirasto/Maija Kairamo ja Erkki Härö.

KUVAUS: Hattuvaara on Pohjois-Karjalalle tyypillinen vaarakylä, missä kylän talot ja viljelykset sijaitsevat mäki-en harjanteilla. Kylän ydinalueella oleva tsasouna liittyy kylän itärajan ortodoksiseen perinteeseen. Rakennuskannaltaan hyvin säilyneitä pihapiirejä on mm. Hoskolassa ja Mikkolassa. Hoskolassa on yksi Pohjois-Karjalan neljästä säilyneestä patsasnavetasta. Parin viime vuosikymmenen aikana rakennetut uudisrakennukset hajottavat kylän kokonaisuutta, mutta kylärakenteen historialliset elementit ovat vielä läsnä. Uudistuneen asutuksen lisäksi siihen ovat vaikuttaneet tielinjauksen muutos ja peltojen metsittämisestä johtuva vaaramaiseman katoaminen. Kylän tärkein muistomerkki on Hattuvaaran laelle rakennettu pieni tsasouna, joka on tyypinsä vanhin säilynyt edustaja Suomessa. Apostolien Pietari ja Paavali muistolle pyhitetty tsasouna on nykyasussaan kaksihuoneinen. Huoneiden liitoskohdasta nousee matalahko 8-kulmainen kellotorni. Sisähuoneen katonharjalla on sipulikupoli risteineen. Rukoushuoneen luoteispuolella oleva vanha hautausmaa on jäänyt jättimäisine karsikko-kuusineen ja muutamane kropuineen eli hautamajoineen kaupparakennuksen taakse. Pohjois-Karjalan vaarakylät ovat yksi kansallismaisemistamme.

HISTORIA: Hattuvaaran kylä asutettiin tiettävästi 1670-luvulla, ja 1600-luvulla kylässä mainittiin kolme taloa. 1800-luvun alussa vaaran laella sijaitsi neljä taloa. Hattuvaaran rukoushuone lienee rakennettu 1800-luvun alussa. Se siirrettiin ja uudistettiin 1980-luvun alussa. Lieksasta itään johtava maantie rakennettiin kylän eteläpuolelle, minne keskittyi tämän jälkeen myös kylän painopiste.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, kylä, talonpoikaistalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Ilomantsin Kauppatien ja Kotimäen alue (ma/kv nro 2)

Kuva: Ilomantsin kauppatie ja Kotimäen alue. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Ilomantsin Kauppatien rakennusrivistö on hyvin säilynyt esimerkki suomalaisesta sotienjälkeisestä kirkonkyläraitista. Ilomantsi on Pohjois-Karjalan vanhin hallintopitäjä. Sen hallinnollinen kyläkeskus on ollut Pappilanvaaralla, mutta kaupallinen keskittymä on syntynyt Kauppatien varrelle. Kauppatien alueella on 1930 - 1950 -luvulla rakennettuja liikerakennuksia, kuten Pohjois-Karjalan Osuuskaupan tasakattoinen funktionalistinen kauppa. Osa liikerakennuksista on nykyään asuinkäytössä, lisäksi alueella on omakotitaloja sekä paloasema ja entinen työväentalo, nykyinen elokuvateatteri. Kotimäellä, alueen pohjoispäässä, on Kotimäen koulu ja yksi maan harvoista säilyneistä kunnallistaloista.

HISTORIA: Kauppatie, entinen Alatie, oli Ilomantsin kirkonkylän päätie Ylätien ja Ruskosillantien lisäksi. Päätiät muodostivat n. 3 km:n pituisen ympyrän. Liike-elämä oli keskittynyt Alatieen varteen. Siellä toimivat monet yksityiset kauppiat sekatarvakaupasta erikoisliikkeisiin sekä Osuuskauppa ja kahvilakonditoria sekä neljän eri pankin konttorit. Alatieen varrella oli myös työväentalo tanssilavoineen. 1960-luvulla uuden rakennuskaavan myötä Ilomantsin kirkonkylä sai uuden päätien, Kalevalantien. Uusi tie rakennettiin halkomaan kylän keskustaa ja entisiä laidunmaita. Liike-elämä keskittyi uuden tien varteen uusiin liiketaloihin. Alatieltä eli nykyiseltä Kauppatieltä siirtyi useita liikkeitä Kalevalantielle.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: katutila, kauppa- ja liikerakennus, koulu, kylä

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Ilomantsin Pappilanvaara (ma/kv nro 3 ja 4)

Kuvat: Ilomantsin Pappilanvaara, ortodoksinen ja luterilainen kirkko sekä järvinäkymä Pappilanvaaran laelta pappilan kulmalta . Museovirasto/Soile Tirilä ja Tuija Mikkonen.

KUVAUS: Ilomantsin Pappilanvaara kuvastaa vanhaa kirkonkylärakennetta sekä eri uskontokuntien jo kauan kestänyttä rinnakkaiseloja Ruotsiin Stolbovan rauhassa liitetyillä alueilla. Ilomantsin vanhan kirkonkylän aikainen keskus on pappilanmäellä ja sen alapuolella kulkevan Kirkkotien varrella. Luterilainen ja kreikkalaiskatolinen kirkko sijaitsevat kumpikin omalla mäellään Ilomantsinjärven rannalla. Sekä luterilaisen että ortodoksisen seurakunnan kirkko ja papiston virkatalot on rakennettu tälle alueelle. Pappilanvaaran laki, josta on vaikuttava näköala Ilomantsinjärvelle, on säilynyt avoimena peltona aina järveen saakka. Mäen korkeimmalla laella ovat luterilaisen seurakunnan kirkkoherran ja kappalaisen pappilat. Molemmat ovat 1800-luvun alusta. Pappilanmäeltä pohjoiseen laskeutuvan peltoaukean alareunassa on Ilomantsin evankelis-luterilaisen seurakunnan kirkko tapuleineen. Malistenmäellä sijaitsevassa luterilaisessa kirkossa on itäsuomalaiselle puukirkkoarkkitehtuurille tyypilliseen tapaan ulospäin kapenevat ristivarret. Ristikeskuksessa on vesikaton sisäjiireistä nouseva lanterniini. Iloisen moni-ilmeistä kirkkosalia leimaavat sekä Samuel Elmgrenin tekemät holvi- ja lehterikaidemaalaukset että 1930-luvun historiallisesti mielenkiintoisessa restauroinnissa käytetty pehmeän mehevä väritys. Tyypiltään pohjalaisiin renessanssitapuleihin kuuluva kellotapuli on kirkon ikäinen. Kirkkotarhassa on Suomen ensimmäisiin lähetyssaarnaajiin kuuluneen Pietari Kurvisen sekä Itä-Suomen rukoilevaisuuden perustajan Henrik Renqvistin muistomerkit. Kirkkotarhan järvenpuoleisella laidalla on kaksi hirsistä hautakappelia 1800-luvun vaihteesta. Toinen on kuulunut Molanderien pappissuvulle ja toinen Hjerppe-suvulle. Kreikkalaiskatolinen kirkko on pyhitetty profeetta Eliaan muistolle. Viisikupolinen kirkko edustaa Venäjällä jo 1700-luvulla yleistynyttä kirkkotyyppiä. Sivuseinien suuret ikonit ovat seurakunnan edellisestä kirkosta. Seurakunnan pappila ja hautausmaa sijaitsevat kirkon pohjoispuolella Kokonniemessä. Kirkkojen välisen näköyhteyden on katkaissut niiden välimaastoon tehty

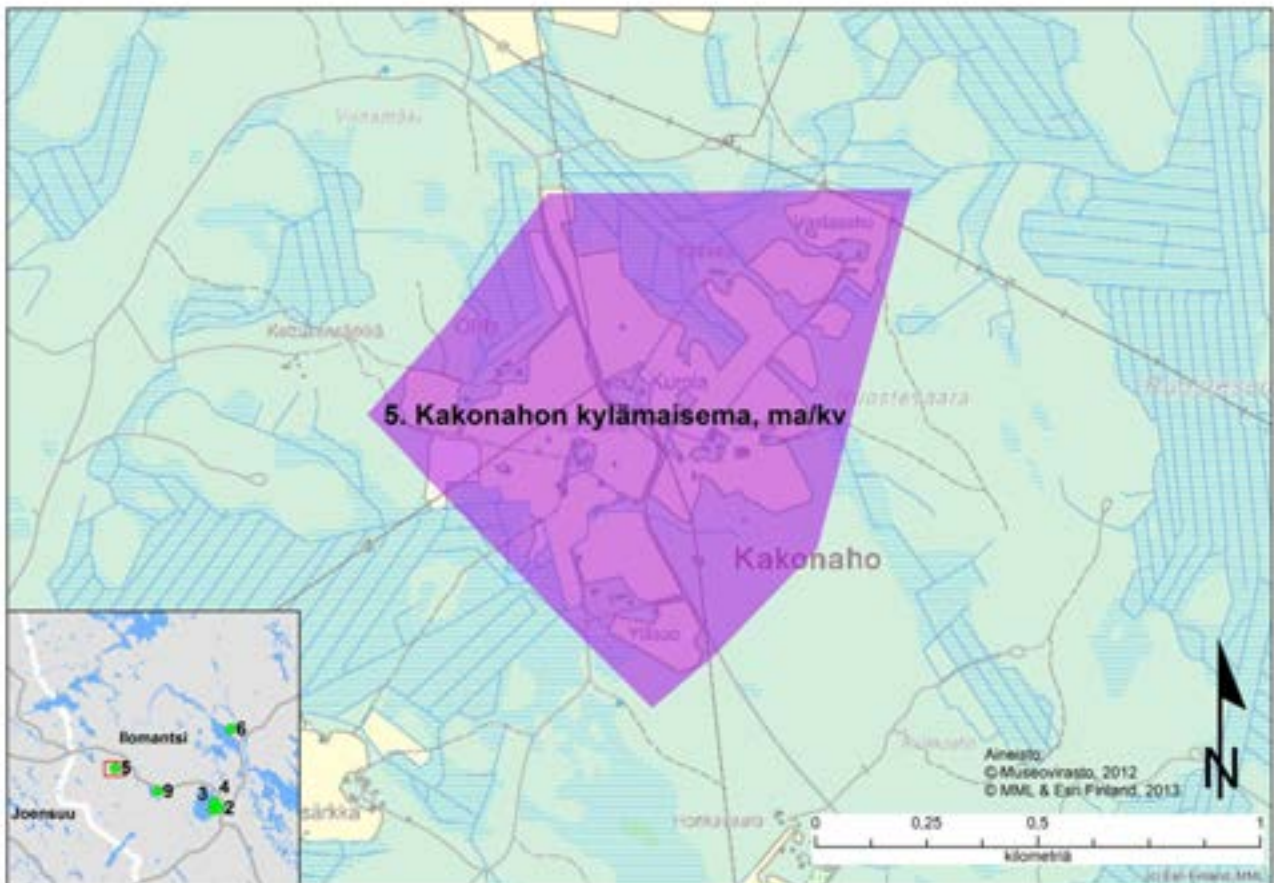
Kakonahon kylämaisema (ma/kv nro 5)

KUVAUS: Kakonaho on Vaara-Karjalan poikkeuksellisen hyvin säilynyt kylämaisema, jonka muodostavat va-
paamuotoiset pihapiirit sekä kyläkumpareelta avautuvat maisemat. Erityisesti Aaronpihassa ja Sivolassa on
harvinaisen hyvin säilyneet pihapiirit, joiden eri-ikäiset rakennukset asettuvat mäkikumpareen rinteelle. Aaronpi-
han päärakennus on vuodelta 1907, talousrakennukset pääosin vuodelta 1826. Aaronpiha on ollut Pohjois-
Karjalan maanviljelysseuran ja Maataloudellisen rajaseututoiminnan valitsema mallitila 1930 - 1963. Aaronpiha
esittelee myös kunnallismies Aaro Iksen esineistöä museona. Pohjois-Karjalan vaarakylät ovat yksi kansallis-
maisemistamme.

HISTORIA: Vaara-asutus yleistyi Ilomantsin seudulla 1600 - 1700 -luvulla. Kakonaho mainittiin kylänä 1691,
jolloin siellä oli kolme savua. Kakonahon maat olivat osin rälssi- ja osin kruununmaata. Kylässä käyty isojako
hyväksyttiin vasta 1888.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, museo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agrarimaisema

Mekrijärven kylä ja Sissolan talo (ma/kv nro 6)

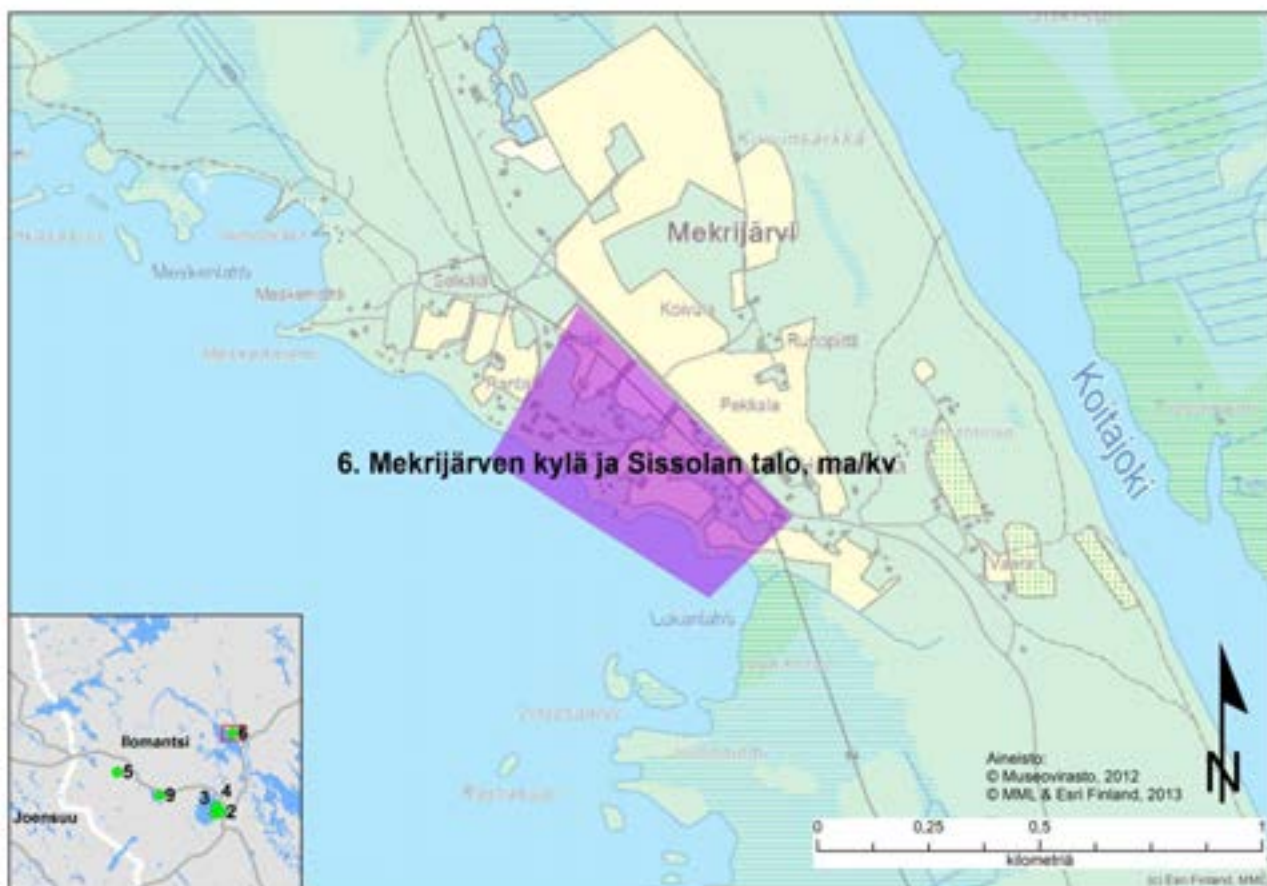
Kuvat: Mekrijärven kylä ja Sissolan talo, Mekrijärven vanha koulu. Museovirasto/Tapio Hirvonen ja Pekka Kärki.

KUVAUS: Mekrijärven kylä ja varsinkin Sissolan rakennuskanta liittyvät merkittäväällä tavalla runonlaulajasukuihin ja varhaisimpiin kalevalaisten runojen keruumatkoihin. Mekrijärvi on Pohjois-Karjalan vanhimpiin asutusseutuihin lukeutuvan Ilomantsin vanhimpia kyliä. Mekrijärven ja Koitajoen välisellä kannaksella sijaitsevassa kylässä on vanhaa rakennuskantaa maantien varrella ja tilusteiden päissä. Merkittävin rakennusryhmä on kylän särkeällä sijaitseva Sissolan vanha pihapiiri ja sen naapurustossa oleva Linnun talo harmaine rakennuksineen. Kylän entinen kansakoulu on vuodelta 1924 (Arkkitehtitoimisto Borg-Sirén-Åberg) ja nykyisin Joensuun yliopiston Mekrijärven tutkimusasemana. Mekrijärven rantaviivaa myötäilevällä, kylän läpi kulkevalla särkeällä sijaitsee Sissolan talo, jonka rakennusryhmä koostuu kahdesta asuinrakennuksesta ja aitasta sekä 1900-luvulla rakennetuista navetasta, saunasta ja ladosta. Sissola on ainoa maamme rajojen sisäpuolella oleva runonlauluperinteesen liittyvä alkuperäisellä paikallaan oleva rakennusryhmä. Sissola on kalevalaiseen runonlauluperinteesen liittyvä rakennusmuistomerkki ja sillä on erittäin keskeinen asema Mekrijärven kylän maisemassa ja sen kulttuurihistoriallinen arvo perustuu ennen kaikkea henkilöhistorialliseen arvoon ja karjalaiseen kulttuuriperintöön.

HISTORIA: Mekrijärven kylässä oli 1500-luvulla jo parikymmentä taloa. Sissolan tila tunnettiin 1600-luvulla Mekrijärven rälssin hovileirinä. Ensimmäinen tilalla asunut Sissonen oli Osippa Sissonpoika (main. 1731 - 1744), josta alkaen tila pysyi suvun hallussa 1900-luvulle saakka. Ilomantsissa liikkunut kansanrunoutentutkija ja arkeologi D.E.D. Europaeus löysi 1845 Mekrijärven suuret runonlaulajat Simana Huohvanaisen ja Simana Sissonen, jota on pidetty parhaana Suomen puoleisena runonlaulajana. Hänen välittämänsä laulut tulivat Elias Lönnrotin uuden Kalevalan hyödyksi. Ilomantsin kunta lahjoitti 1993 Sissolan Museovirastolle, jonka toimesta kaikki rakennukset, piha-alue ja lähiympäristö kunnostettiin. Kunnostettuina rakennukset ovat Joensuun yliopiston Mekrijärven tutkimusaseman käytössä, mikä vastaa rakennusten kulttuurihistoriallista luonnetta.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: koulu, kylä, merkkimieskoti, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Möhkön ruukinalue (ma/kv nro 7)

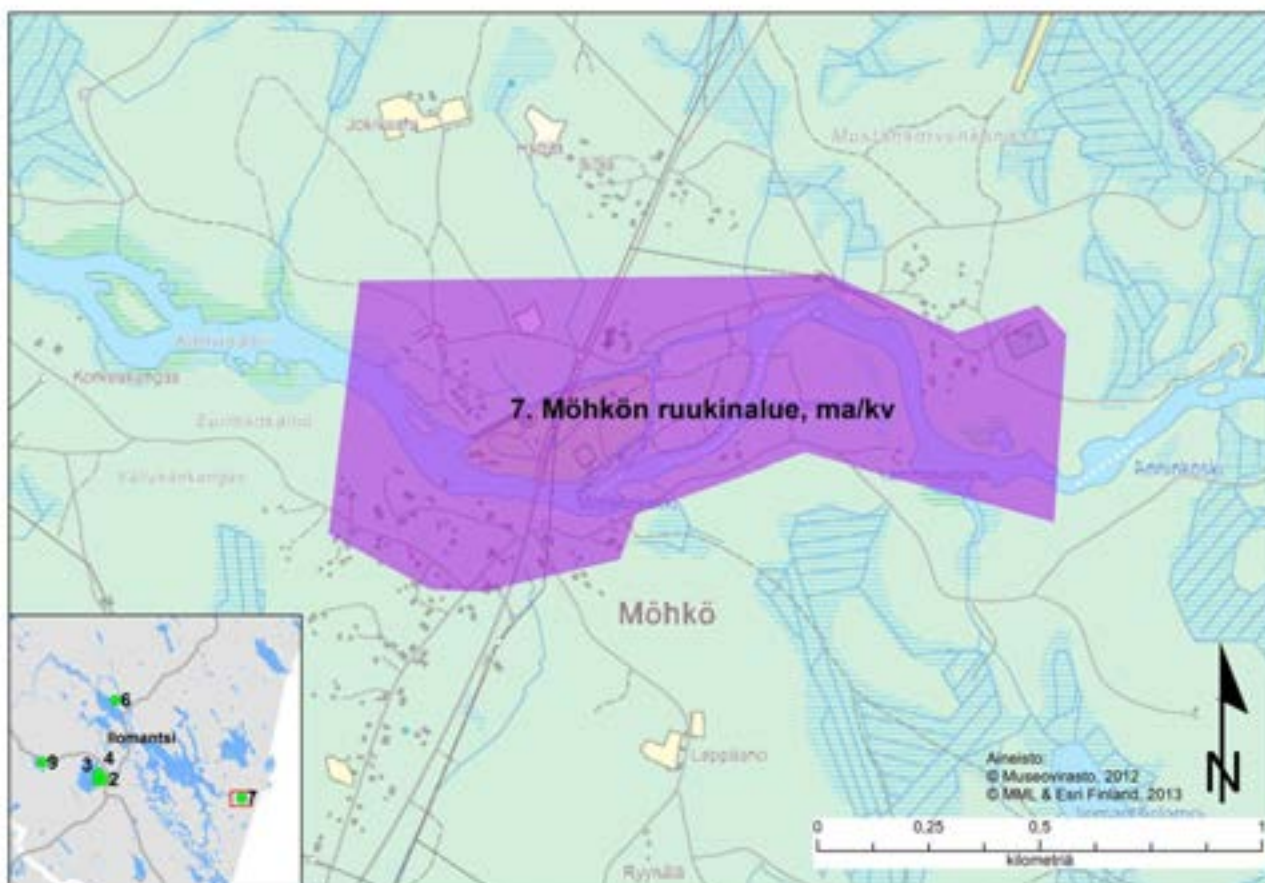
Kuvat: Möhkön ruukinalue, Möhkön kanava ja salku sekä Möhkön ruukinkartano. Museovirasto/Hannu Vallas ja Soile Tirilä.

KUVAUS: Värtsilän tehtaille raaka-ainetta toimittanut Möhkön ruukki on ollut Itä-Suomen merkittävin järvimalmiruukki ja yksi suurimpia järvimalmiruukkeja Suomessa. 1800-luvun puolivälissä perustettu ruukki sijaitsee vuolaan, Nuorajärveen laskevan Koitajoen pohjoisrannalla. Uusi maantie kulkee osittain pengerrettyinä ruukinpaikan läpi koskien alapuolella. Varsinaiset raudanvalmistukseen liittyvät teollisuusrakennukset ovat suurimmaksi osaksi hävinneet, mutta viime vuosien restaurointitöiden tuloksena on nähtävissä rekonstruoitu masuuni ja osia alueen läpi kulkevasta kanavasta. Ruukinkartano sijaitsee mäenkumpareella suurehkon puiston ympäröimänä. Ruukkiyhdyksunnan pieni hautausmaa sijaitsee hiekkaharjanteella alueen koilliskulmauksessa.

HISTORIA: Sortavalan postimestari Carl Gustaf Nygren sai senaatilta privilegion masuunin perustamiseen Möhköön 1837. Varsinaisesti ruukkia alkoi rakentaa pietarilainen Adolf von Rauch 1847. Möhkön ruukki aloitti toimintansa kesällä 1849. Nils Ludvig Arppe osti ruukin 1851, ja 1870-luvulla Möhkö kohosi yhdeksi Suomen suurimmista takkiraudan tuottajista. Ruukin toiminta päättyi 1907. Ruukki laajoine metsäalueineen myytiin Ilo-mantsi Skogsfastighets Aktiebolagetille ja jo 1907 Aktiebolaget W. Gutzeit & Co:lle. Ruukille kuulunut saha ja sen yhteyteen 1910-luvulla perustetut höyläämö, mylly ja sähkölaitos jatkoivat teollista toimintaa Möhkössä 1960-luvulle saakka. Myös naulapaja oli toiminnassa itsenäisenä yrityksenä (Veljekset Kivinen Sortavalasta) useita vuosia masuunien sammumisen jälkeenkin.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kanava, ruukki

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Ostronsaaren Jeskalan pihapiiri (ma/kv nro 8)

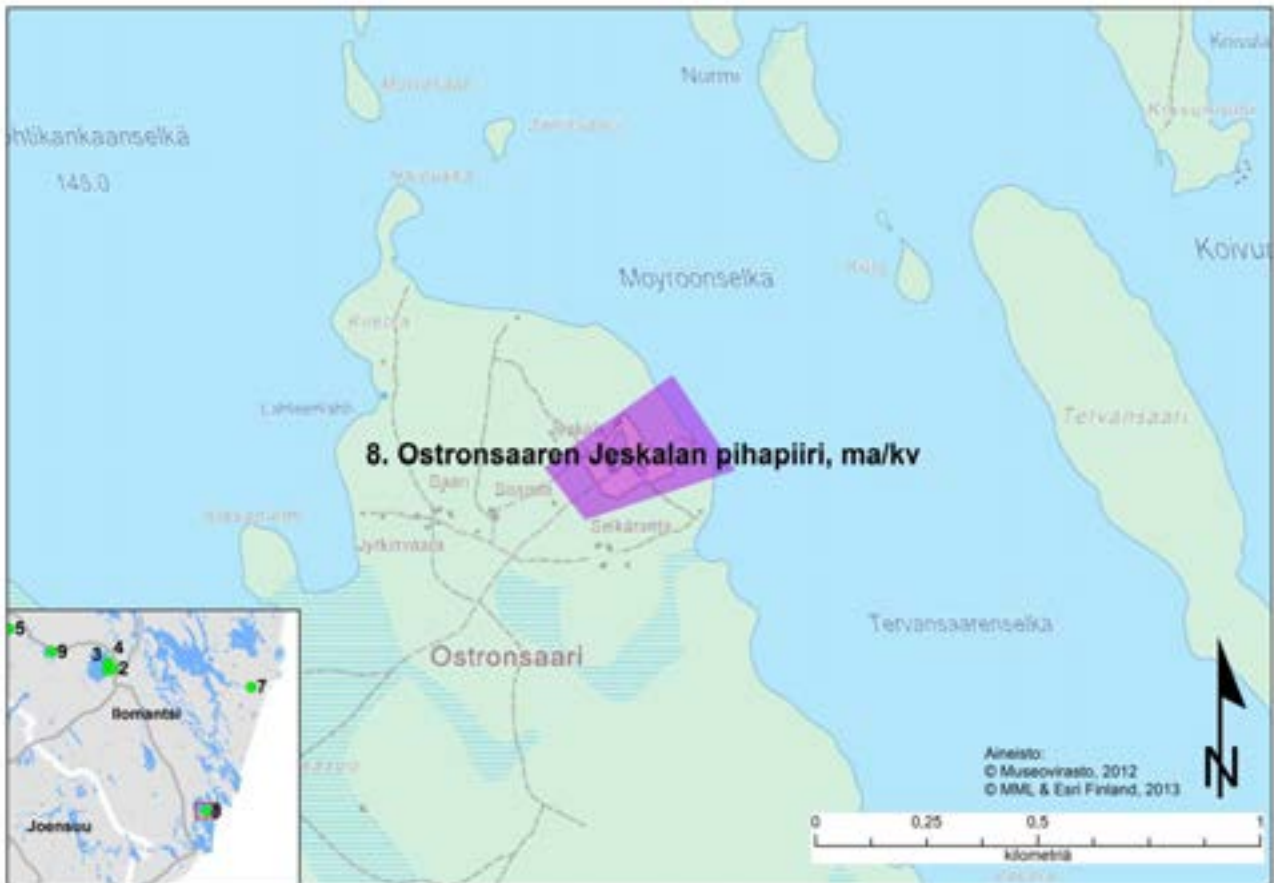
Kuvat: Ostronsaaren Jeskalan pihapiiri. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala ja Laura Tuominen.

KUVAUS: Jeskalan ortodoksikylässä sijaitseva karjalaista rakennuskulttuuria edustava pihapiiri on hyvin säilynyt harvinaisuus. Jeskalan Ostronsaarella sijaitseva pihapiiri on alkuperäisessä asussaan. Sen nurkkakiville perustettu, multapenkkipohjainen hirsinen päärakennus on vuodelta 1848. Perinteisillä rakennustavoilla toteutettu ja alkuperäisen asun harvinaisen hyvin säilyttänyt rakennuskanta on metsän reunustamassa, järvelle viettävässä rinteessä, jossa on myös ortodoksinen kalmisto.

HISTORIA: Ilomantsin Ostronsaarella mainittiin 1618 maakirjassa olevan kolme asuttua ja yksi autio talo, jotka kaikki sijaittivat saaren pohjoispäässä vaaran etelärinteellä. Melaselänjärven ympärille ryhmittynyt ortodoksikylän verkko jakautui kahtia viime sotien rajanvedossa. Pääkylä Melaselkä jäi Neuvostoliiton puolelle, kun taas Suomen puolelle jäivät Ostronsaaren lisäksi Mutalahti ja Nehvonniemi. Jeskalan tila Ostronsaarella on ollut satoja vuosia Jeskalan suvun hallussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: hautausmaa, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kulttuurimaisema

Salpalinja (ma/kv nro 9)

KUVAUS: Salpalinja on yksi merkittävimmistä II maailmansodan aikana rakennetuista linnoitusketjuista. Se on verrattavissa ranskalaiseen Maginot-linjaan, saksalaiseen Atlantin valliin ja Länsivalliin, kreikkalaiseen Metaxas-linjaan tai Pohjois-Afrikan Marethin linjaan. Suomenlahdelta Lappiin ulottuva Salpalinja jakautuu valtakunnallisesti kolmeen puolustukselliseen painopistealueeseen: eteläisimpänä on yhtenäinen puolustusasema Suomenlahden rannalta Luumäen Kivijärveen asti, linjan keskiosassa ovat vesistöihin nojautuvat asemat Kivijärven, Saimaan ja Pielisen välillä sekä pohjoisimpana tärkeimpien tiesuuntien linnoitteet Pielisestä pohjoiseen aina Petsamoon asti. Suomenlahden ja Saimaan väliselle kannakselle rakennettiin 90 % puolustusaseman rungon muodostavista teräsbetonikorsuista. Kaikkiaan Salpalinjalla on 728 teräsbetonikorsua, yli 3 000 puista kenttälinoitetta, noin 350 km taistelu- ja yhdyshautaa, 225 km panssarikiviestettä ja 130 km kaivantoestettä. Valtakunnallisesti merkittäviä Salpalinjan osia ovat eri maakunnissa hyvin säilyneet linnoitekokonaisuudet, jotka parhaiten kuvastavat puolustusrintaman monimuotoista rakennustapaa ja sijoittumista lähes koko itärajalle. Pohjois-Karjalassa Salpalinjaan kuuluvia rakenteita on mm. Joensuun Marjalassa, jossa niitä on myös kunnostettu. Ilomantsin Sonkajan kiviestteet ovat itäistä Salpalinjaa. Lieksassa on Viisikon, Änäkäisen ja Puuruun kunnostettuja etuasemakohteita.

HISTORIA: Salpalinja rakennettiin pääosin talvi- ja jatkosodan välillä 1940 - 1941 Suomen itärajan turvaksi. Vaikka Salpalinjalla ei koskaan taisteltu, sillä oli kuitenkin välillinen vaikutus jatkosodan tapahtumiin. Puolustusrintaman virallinen nimi oli vuodesta 1944 Suomen Salpa ja sittemmin Salpa-asema, linnoitusketjusta käytetään myös nimitystä Salpalinja. Salpalinjan rakentamispäätös tehtiin maaliskuussa 1940, kun Suomi luovutti Moskovan rauhansopimuksen mukaan Neuvostoliitolle Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, itäisen Suomenlahden ulkosaa-

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Alapiha (ma/km nro 73), ID 146-432-56, Kirvesvaarantie 20

Tunnetaan myös nimellä Renqvistin sukutalo. Henrik Rehnqvistin syntymätalo aivan Kirvesvaarantien vieressä. Vanhempi osa talosta on tuotu Sonkajasta. Talon toinen tupa on täysin alkuperäisessä kunnossa. Seinät on ulkoa vuorattu pystylaudoituksella 1930-luvulla. Talon uusimis- ja muutostöitä on suoritettu vuosisadan alussa. Päärakennus antaa alkuperäisen vaikutelman. Muita rakennuksia ei ole inventoitu. Päärakennus ja tähän kulmittain oleva luhtiaitta 1890-luvulta tärkeimmät. Ulkorakennukset ja päärakennus muodostavat yhdeltä sivulta avoimen neliön.

Hassila (ma/km nro 74), ID 146-406-30, Ylätie 12

Hassilan pihapiirillä on kulttuurihistoriallista arvoa vanhan rakennuskannan edustajana Ilomantsin keskustassa. Pihassa on säilynyt useita rakennuksia. Pihapiirissä on vanha asuinrakennus, joka on rakennettu alun perin jo 1800-luvun alussa, ja jota on jatkettu myöhemmin. Vuonna 1938 rakennuksen kuistijaotusta on muutettu. Vuonna 1978 entinen keittiö on muutettu WC-, sauna-, ja pesuhuoneilaksi. Toinen asuinrakennus on rakennettu alun perin kauppaodiksi 1860-luvulla. Jatko-osan eli asuinpuolen rakentamisen aloitti Matti Hassinen 1904. Pihapiiriin kuuluu myös aittarakennus 1800-luvulta ja navetta 1910-luvulta sekä riihi. Rakennukset muodostavat yhdessä korvaamattoman kokonaisuuden.

Kino Mantsi (ma/km nro 75), ID 146-406-4, Kauppatie 9

RKY-alueen ulkopuolella. Rakennus edustaa Pohjois-Karjalalle harvinaista 1930 - 1940 -luvun tasakattoista työväentaloa. Ilomantsin työväentalo valmistui harjakattoisena vuonna 1938 pyöreän tanssilavan viereen. 1940-luvun lopulla se muutettiin Yrjö A. Mannisen piirustusten mukaisesti tasakattoiseksi ja kaksikerroksiseksi. Sisätiloissa on tehty joitain muutoksia 1960-luvulla ja 1983, mutta sen julkisivut ovat edelleen 1940-luvun muodossa. Varistorakennus rakennettiin vuonna 1954. Vuonna 2009 rakennuksessa toimii elokuvateatteri.

Kivilahden rajaseutukirkko (ma/km nro 76), Taivaanpankontie 1

Kirkko on rakennettu vuonna 1954. Kirkon on piirtänyt arkkitehti Toivo Pelli. Alttarin krusifiksin on veistänyt Uuno Poikonen. Kirkon kello on Lavansaaren kirkon entinen kello. Kirkossa on 120 istumapaikkaa.

Kuikanniemi (ma/km nro 77), 146-406-43, Kuikanniementie 5 a

Hyvin säilynyt 1800-luvun pihapiiri, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa. Yksi omistajista, Pekka Leppänen (s. 1867), toimi mm. valtiopäivillä talonpoikaissäädyn edustajana, Ilomantsin tuomiokunnan edustajana ja eduskunnan jäsenenä. Talossa pidettiin kauppaa, jossa myytiin mm. lankoja ja välitettiin lintuja ym. lihaa. Neliöpihaa rajaavat asuinrakennuksen ja navetan lisäksi aitta ja talousrakennus. Päärakennus, joka oli alun perin myös kauppa, on rakennettu kolmessa osassa alkaen 1849. Navetta/ulkorakennus on rakennettu 1910 - 1920 -luvulla. Aitat lienevät 1800-luvulta. Kokonaisuuteen kuuluu kauempana olevat pärekattoinen sauna (entinen palanut), riihi (toinen purettu), venetalas, puimalato+moottorihuone, kalustoliiteri, paja ja latoja. Myllyniemessä oli tuulimylly, joka paloi. Osa myllystä säilyi ja osa siitä on venetalaana ja osa moottorihuoneena. Pihassa on myllynkivi tuulimyllystä. Päärakennus on saanut Talonpoikaiskulttuurisäätiön laatan.

Käenkosken entinen ruukinkartano (ma/km nro 78), Naarvantie 190

Tunnetaan myös nimellä Käenpirtti. Tilalla tärkeä kulttuurihistoriallinen ja elinkeinohistoriallinen merkitys. Vanhoista rakennuksista on jäljellä vain päärakennus 1840-luvulta, varasto ja aitta (joka on nykyään naapuritilan puolella). Päärakennus on toiminut kämppanä sotien jälkeen ja se on jaettu silloin erillisiin asuntoihin ja kuisteja on mahdollisesti muutettu. Talon aumakattoinen yleisilme antaa kuitenkin kuvan rakennusajasta. Kylällä jalostettiin järvimalmia 1800-luvulla. Käenkosken harkkohytti perustettiin vuonna 1839 ja sen huippuvuosi oli 1892. Vuonna 1909 (?) Enso Gutzeit perusti harkkohyttin paikalle metsätyö- ja uittokeskuksen.

Mallitalo (ma/km nro 79), ID 146-413-387, Ikolanmäentie 4

Harvinaisen yhtenäinen 1914 vuoden pihapiiri maisemallisesti keskeisellä paikalla. Rakennukset ovat valmistuneet maatalouden malli-tilaksi ja ovat edustaneet silloin uudenaikaisinta ja parasta maatalorakentamista. Mallitiloja perustettiin ennen 1920-lukua lähinnä maanviljelysseurojen ja maatalousoppilaitosten ohjaustoiminnan tuloksena. Pihapiiri muodostuu samalta ajalta olevista päärakennuksesta, erityisen hienosta navetasta. Rakennus on L:n muotoinen, toisessa siivessä

navetta ja toisessa siivessä ollut sikala ja talli. Rehutorni rakennettu 1969. Katteen alla alkuperäinen pärekate sekä riviaitasta. Myös lato on samalta ajalta.

Naarvan rajaseutukirkko (ma/km nro 80), Naarvantie 354

Kirkko on rakennettu vuonna 1958. Hirsikirkon on piirtänyt arkkitehti Toivo Pelli ja sen ovat veistäneet ilomantsilaiset kirvesmiehet. Alttarin krusifiksin on veistänyt kylän opettaja Sulo Leppänen. Kirkossa on 120 istumapaikkaa.

Naarvan sairasmaja (ma/km nro 81), ID 146-422-416, Naarvantie 346 a

Suomen ainut pystyssä oleva Suomen Punaisen Ristin sairasmaja. Rakennus on merkittävä sekä kulttuurihistoriallisesti että rakennushistoriallisesti (edustaa 1930-luvun klassismia). Sairasmaja ja pihapiirissä oleva liiteri on rakennettu 1932. Sairasmaja muuttui kunnalliseksi neuvolaksi 1950-luvun lopulla ja se toimi neuvolana lokakuuhun 2002. Nykyisin yksityisomistuksessa.

Pajamuseo (ma/km nro 82), ID 146-422-63, Naarvantie 342

Tunnetaan myös nimillä Asesepän paja ja Juhola. Seppä Moilasen pajamuseo on rakennettu vuonna 1790. Se sijaitsee Naarvan kylän etelärinteellä tien varressa erillisenä rakennuksena. Rakennus on perustettu nurkkakiville. Seinät ovat veistettyä hirttä ja katto uusittu lautakatto. Etuseinustalla on yksi pystytuki. Sisällä on maapohja, ahjo, pajan toimintaan liittyviä rakenteita ja varusteita sekä museoesineistöä. Tilanne vuonna 2008: rakennus edelleen museokäytössä nimellä Asesepän paja.

Parpeinvaaran museorakennukset ja Rajakenraalin maja (ma/km nro 83)

Aikoinaan Siitarinvaaralla sijainneet Mateli Kuivalattaren syntymäkodin aitat on siirretty Runonlaulajan pirtin viereen. Aitoissa on Matelille kuulunutta aineistoa kertomassa laulajan elinajasta ja siitä kulttuuriperinnöstä, jonka suuret taitajat ovat meille jättäneet. Kenraalimajuri Erkki Raappanan majoitus- ja komentopaikan rakensivat 14.divisioonan alaisen Pioneeripataljoona 24:n ammattimiehet Rukajärvelle Tiiksan kylään, Novinkajärven rannalle. Majan suunnittelutyöstä vastasi divisioonassa luutnanttina palvellut kajaanilainen arkkitehti Eino Pitkänen. Erkki Raappanan toiveiden mukaisesti rakennus noudatti karjalaista rakennustyyliä. Komentopaikkaan Raappa-

na muutti syyskuun alussa 1941. Rakennusta laajennettiin vielä vuonna 1942 ja 1944. Sodan loputtua hirsikämpä siirrettiin Suomeen ja pystytettiin Suomu-Seura ry:n metsästysmajaksi Suomujärven rannalle Lieksaan. Metsästysyhdistys luopui hirsimajasta ja lahjoitti sen Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuralle, kun Patvinsuon kansallispuisto perustettiin. Maja siirrettiin vuonna 1984 Lieksasta Parpeinvaaralle. Kaikkien Parpeinvaaran rakennusten omistaja on Kalevanpirtti Oy.

Pirhunvaara (ma/km nro 84), Koivusuon luonnonpuisto

Pirhunvaaran pihapiiri Koivusuon luonnonpuistossa, Metsähallituksen omistuksessa olevan entinen metsänvartijatila. Pirhunvaaran talo 1932, aitta 1930, sauna 1963, riihi 1921 ja paja 1930. Metsänvartijatorppa perustettu 1853, ensimmäinen metsänvartija aloitti toimensa Pirhussa v. 1863. Metsähallitus pitää rakennukset kunnossa (korjattu viimeksi 2010 - 2021) ja pitää pihapiirin avoimena.

Rakennussuojelukohteet

Hattuvaaran tsasouna (sr-1 nro 1)

Hattuvaaran pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin tsasouna sekä kalmisto. Rakennettu 1790-luvulla. Se on ainoa Suomen puolella oleva karjalaistyylinen vanha tsasouna. Samalla se on myös läntisen Euroopan vanhin ortodoksinen edelleen käytössä oleva tsasouna. Tsasounan pihapiiriin kuuluvat museoaitta ja vanha kalmisto. Sieltä löytyy mm. Hattuvaaran kuuluisan runonlaulaja Arhippa Buruskaisen muistokivi. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Hattuvaaran vaarakylä (ks. ma/kv-alue nro 1).

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Hoskon kämppäkartano (sr nro 132), ID 200259, Hoskontie 6

Entinen savottakämpä pihapiirin rakennuksineen on Metsähallituksen tyyppipiirustuksilla 1960-luvun alussa rakennettu. Se sijaitsee kangasmaastossa Valkealammen rannalla Ilomantsissa. Vuonna 1964 rakennettu Hoskon kämppäkartanon kämppä, talli, kauppa- ja varastorakennus, vanha sauna ja korjaamo ovat Metsähallituksen kämppien prototyyppejä.

SUOJELU: asetus 480/85

Ilomantsin kirkko ja kellotapuli (sr-1 nro 2), ID 200739 ja 146-406-32, Henrikintie 1

Puukirkko, ristikirkko. Malistenmäellä sijaitsevassa Ilomantsin kirkossa on itäsuomalaiselle puukirkkoarkkitehtuurille tyypilliseen tapaan ulospäin kapenevat ristivarret. Ristikeskuksessa on vesikaton sisäjiireistä nouseva lanterniini. Iloisen moni-ilmeistä kirkkosalia leimaavat sekä Samuel Elmgrenin tekemät holvi- ja lehteri-kaidemaalaukset että 1930-luvun historiallisesti mielenkiintoisissa restauroinissa käytetty pehmeän mehevä väriä. Kirkkotarhan järvenpuoleisella laidalla on kaksi hirsistä hautakappelia 1800-luvun vaihteesta. Toinen on kuulunut Molanderien pappissuvulle ja toinen Hjerppe-suvulle. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Ilomantsin Pappilanvaara (ks. ma/kv-alue nro 3 ja 4).

SUOJELU: kirkkolaki

Ilomantsin nimismiehen virka-asunto (sr nro 133) ID 146-406-35, Kotiranta, Simanantie 16

Rakennettu v. 1900, korjattu 1950-luvulla. Ortodoksisen kirkkoherran virkatalo, sittemmin nimismiehen virkatalo. Ulkovärit vaaleanruskea, ruskea, valkea, katto vihreä. Rakennusta jatkettu pohjoispäättyyn 1950-luvulla, jolloin ilmeisesti myös keskuslämmitys asennettu. Rakennus on liitetty kunnalliseen vesijohtoverkostoon 1970-luvulla. 1970-luvulla rakennusta myös lämpöeristetty. Uusi sauna rakennettu rantaan 1960-luvulla ja entinen purettu. Ilomantsin kulttuurihistorian kannalta merkittävä rakennus. Edustaa kirkonkylän vanhinta rakennuskantaa.

SUOJELU: Museovirasto/rakennushallitus varjelu

Ilomantsin ortodoksinen kirkko (sr-1 nro 3), ID 200957 ja 146-406-247, Kirkkotie 15

Vuonna 1700 rakennettu ja 1917 purettu ortodoksinen kirkko on ollut nykyisen sankarihaudan kohdalla. Nykyinen viisikupolinen kirkko vihittiin käyttöön 1892 ja se on Pietarin Pyhän synodin arkkitehti S.V. Sadovnikovin piirtämä. Kirkkoon on tehty remontti vuonna 1991 Museoviraston ohjeiden mukaan ja sen Ikonostaasi ja ristit on kullattu 1991-1992. Elian kirkko on Suomen suurin ortodoksinen puukirkko. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Ilomantsin Pappilanvaara (ks. ma/kv-alue nro 3 ja 4)

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Mekrijärven tutkimusasema (sr nro 130), ID 200077

Kuva: Mekrijärven vanha koulu, tutkimusaseman päärakennus. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

Mekrijärven tutkimusasemana toimiva entinen kansakoulu sijaitsee Mekrijärven rantatörmällä Ilomantsissa. Sen lähellä on Sissolan runolaulajien pirtit, jotka kunnostettiin 1993 - 95 Joensuun yliopiston käyttöön. Mekrijärven tutkimusasema on nykyisen Itä-Suomen yliopiston erillislaitos Mekrijärven kylässä Ilomantsissa. Tutkimusasema tarjoaa tukipalveluja kokeelliseen kenttätutkimukseen sekä tiloja ja välineitä metsätieteiden ja biologian kenttäopetukseen. Seminaari- ja kokousasiakkaille Mekrillä on asianmukaiset työtilat oheispalveluineen (ote www-sivulta). Tutkimusasema vastaa myös Joensuun yliopiston metsätilojen sekä Museoviraston omistaman Sissolan tilan hoidosta. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Mekrijärven kylä ja Sissolan talo (ks. ma/kv-alue nro 6).

SUOJELU: asetus 480/85

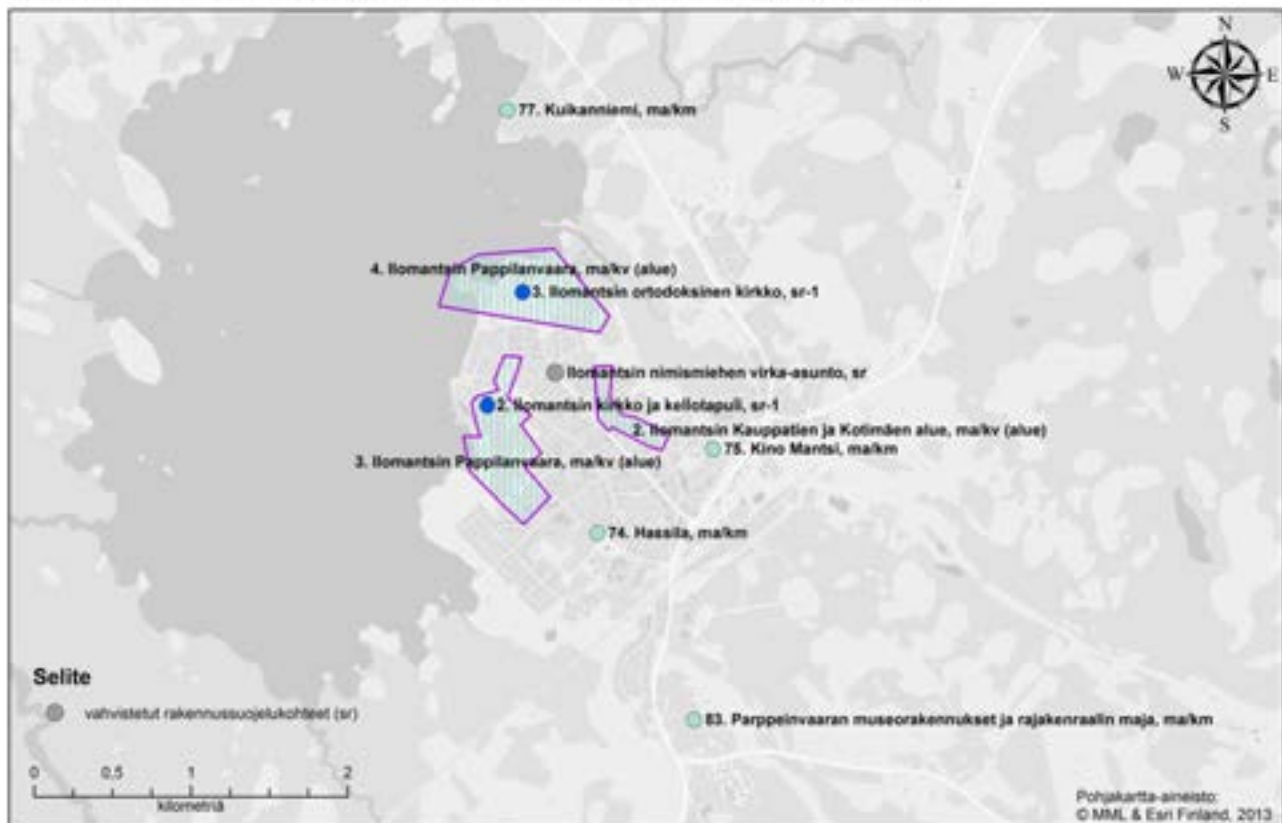
Sissolan pirtti (sr nro 131), ID 200049 ja 146-420-58

Kuvat: Sissola. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

Sissolan pihapiiri koostuu kahdesta asuinrakennuksesta, aitasta, navetasta, ladosta ja saunasta. Simana Sissosen aikainen asuinrakennus käsitti tuvan ja kaksi kamaria sekä eteisen. Sissola on ainoa maamme rajojen sisällä oleva runonlauluperinteeseen liittyvä kokonainen alkuperäisellä paikallaan oleva rakennusryhmä. Sen kulttuurihistoriallinen arvo perustuu ennen kaikkea henkilöhistorialliseen arvoon ja karjalaiseen kulttuuriperintöön. Sissola on mukana Maisema-alueetyöryhmän mietinnössä (66/93) perinnemaisemana. Sissolan tila on 1600-luvun lopulta lähtien kuulunut Sissos-suvulle. Tilaa isännöi 1800-luvun alussa runolaulajana tunnettu Simana Sissonen (1786 - 1848), jonka lauluja mm. D.E.D. Europaeus merkitsi muistiin vuonna 1845. Mekrijärven kylässä oli useitakin runontaitajia, joita 1800-luvun lopulla kuunneltiin. Pihapiiri muodostuu kahdesta asuinrakennuksesta, aitasta, navetasta, ladosta ja saunasta. Simana Sissosen aikainen asuinrakennus käsitti tuvan ja kaksi kamaria sekä eteisen. 1900-luvun alussa (ennen 1907) asuinrakennus sahattiin kahdeksi erilliseksi osaksi: Simanan tupa jäi paikoilleen, mutta eteinen ja kamarit siirrettiin pihan itäreunaan, jossa niistä muotoiltiin tuvan, pienen eteisen ja eteiskomeron käsittävä asumus. Simanan tupaan lisättiin myöhemmin uudet kamarit. Korjaustoimenpiteen yhteydessä koko rakennusta korotettiin nykyiseen korkeuteensa. Museovirasto on opetusministeriön päätöksellä 29.3.1993 vastaanottanut valtion omistukseen Ilomantsin Mekrijärven kylässä sijaitsevat Museola ja Sissosenpirtti -nimiset tilat kulttuurihistoriallisesti merkittävine rakennuksineen ja irtaimistoineen edelleen luovutettavaksi Joensuun yliopiston Mekrijärven tutkimusaseman käyttöön. Rakennukset korjattiin vuosina 1993 - 95 arkkitehtitoimisto Restauroivat arkkitehdit Puurunen ja Tomminen suunnitelmien mukaisesti. Sissola on vuokrattu Joensuun yliopistolle. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Mekrijärven kylä ja Sissolan talo (ks. ma/kv-alue nro 6).
SUOJELU: asetus 480/85

Ilomantsin keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.2 Joensuu

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

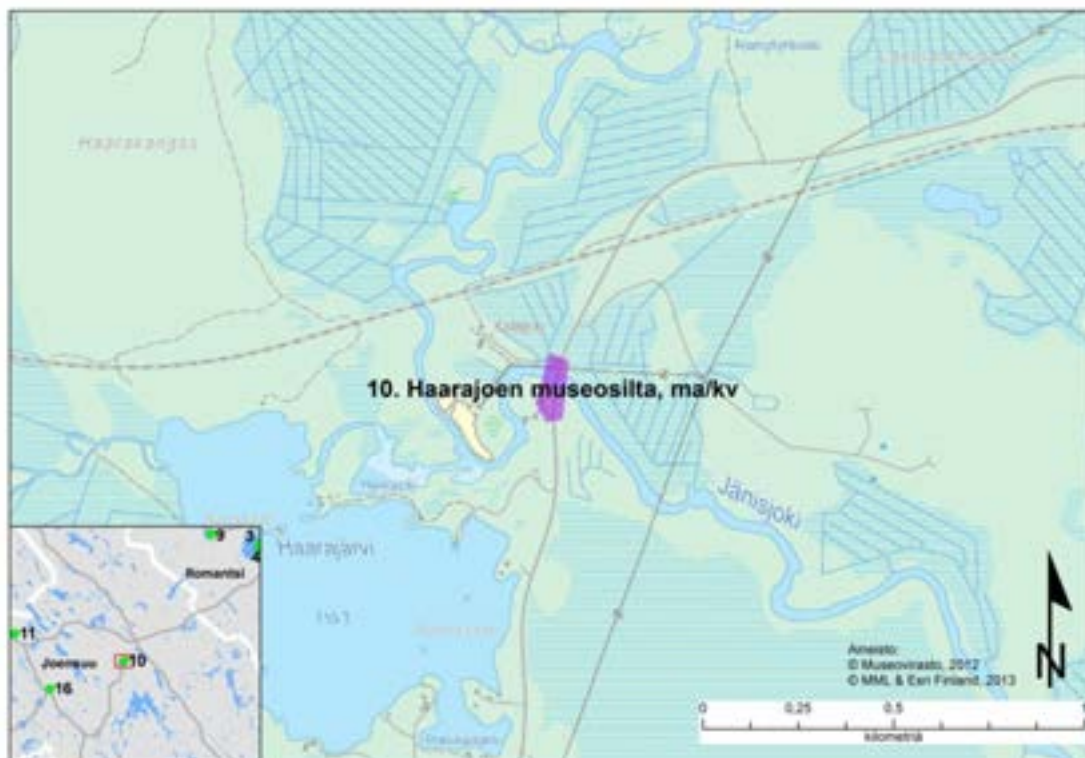
Haarajoen museosilta (ma/kv nro 10), Tuupovaara

KUVAUS: Tiehallinnon valitsevat museosillat kuvastavat maamme liikenneverkon ja sillanrakennustaidon kehitysvaiheita 1700-luvulta nykypäiviin saakka. Museosillat-teemakohteessa mainittujen siltöjen lisäksi lähes parikymmentä museosiltaa sisältyy laajempiin alueisiin tai museotiekohteisiin. Joensuun Huhtilammilta Lastujärvelle vievällä tieosuudella oleva Haarajoen silta (1926) on varhainen teräsbetoninen ulokepalkkisilta. 31 metriä pitkän sillan vesipilarit on muurattu luonnonkivistä. Siltatyypin on harvinaisen ja tiehallinnon Pohjois-Karjalan piirin toiseksi vanhin silta.

HISTORIA: Varhaisten ratsupolkujen ja vaunuteiden kosteikot ja vesistöt ylitettiin pitkospuilla ja kivilatomuksilla, lautoilla ja veneillä tai rakentamalla puusilloja. Kivenkäsittelyn ja holvaustekniikan hallinta toi vilkkaille teille kivilaitoja 1700-luvun lopulla. 1800-luvulla rakennettiin yhä eniten puusilloja, mutta kivilaitojen määrä nousi 1880-luvulta itsenäisyyden alkuun 1200:sta 4000:een. Siihen vaikutti valtion osallistuminen rakennuskustannuksiin. 1918 tie-lain myötä luovuttiin käytännöstä, jossa rakentaminen oli sidottu maanomistukseen ja paikalliseen työvoimaan. Teollisen yhteiskunnan teräs- ja teräsbetonisillat perustuivat mekaniikan, matematiikan ja tekniikan kehittymiseen. Sillanrakentamista edistivät sotien jälkeinen jälleenrakentaminen ja lisääntynyt autoilu.

RAKENNE JA RAKENTAMISAJANKOHTA: teräsbetonisilta, 1926

KOHTEESEEN SISÄLTYY: silta, tie

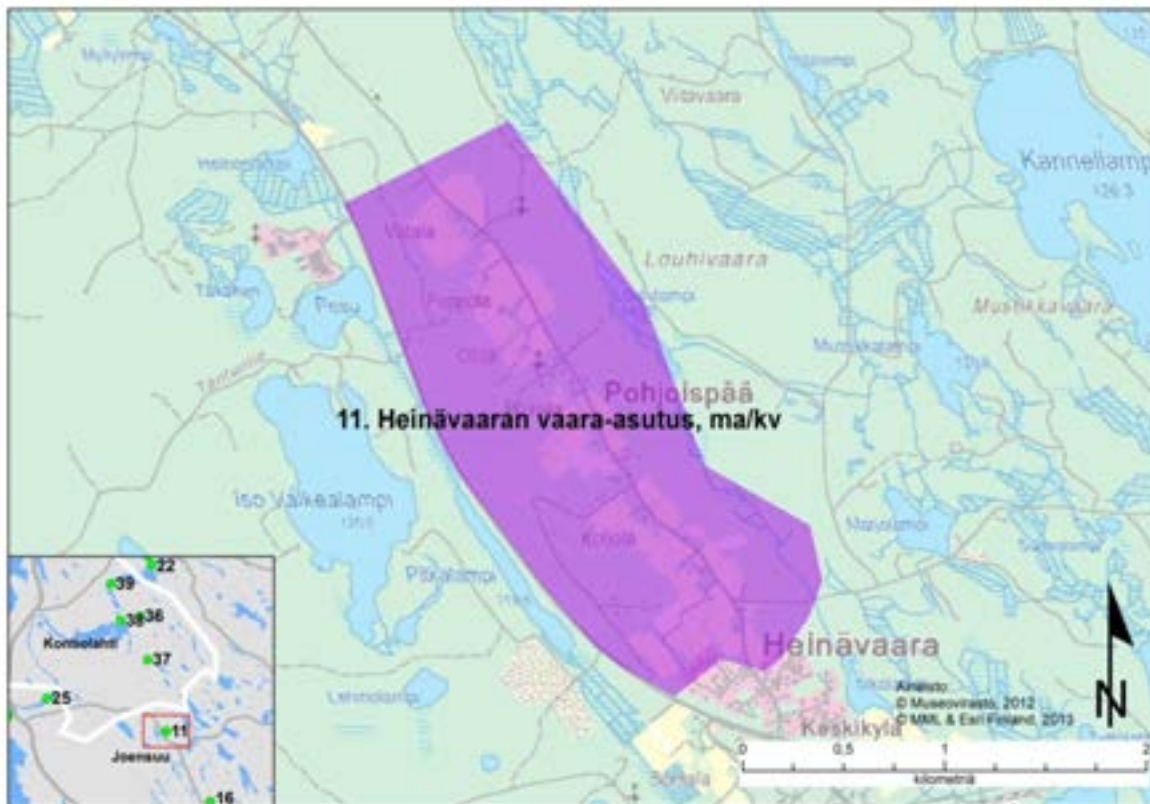
Heinävaaran vaara-asutus (ma/kv nro 11), Kiihtelysvaara

KUVAUS: Heinävaara on suomalaisessa kylätyypistössä asutuksen rakenteelta vaarakylää erinomaisesti edustava kylä. Tämän tyypillisen vaarakylän tilakeskukset sijaitsevat vanhan Tohmajärven ja Liperin välisen maantien molemmin puolin. Rakennusten tiheys ja ryhmitys vaihtelee kyläjonon pohjois- ja eteläpään välillä. Perinteistä maatilojen rakennuskantaa on säilynyt mm. Koljolan ja Piippolan pihapiireissä. Vanhimmat kylän rakennuksista periytyvät 1700-luvulta. Heinävaaran koulun vanha osa on vuodelta 1908 ja sitä vastapäätä kyläraitin koillispuolella on kauppa vuodelta 1919. Uusi rakentaminen häiritsee paikoin kokonaisuutta. Kylän runkona oleva Tohmajärven vanha maantie on peräisin 1600-luvulta. Se johtaa kylästä pohjoiseen harjuselkiä pitkin läpi Kontiolahden Selkien ja Mönnin kylien. Tien varsilta avautuu mahtavia näkymiä aina Kangasvedelle saakka. Heinävaara on osa valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta Heinävaara-Selkie. Pohjois-Karjalan vaarakylät ovat yksi kansallismaisemistamme.

HISTORIA: Heinävaaran kylä mainitaan maakirjoissa ensimmäisen kerran 1618, jolloin siinä oli kaksi taloa. 1631 kylässä oli jo seitsemän tai kahdeksan taloa ja asukkaat olivat ortodokseja. 1600-luvun puolivälissä ortodoksit pakenivat Venäjälle ja tilalle tuli luterilaisia Savosta. Isonvihan jälkeen kylässä oli yli kymmenen taloa. Kylän vanhin osa näyttää sijainneen vaaran ylimmällä laella ja asutus alkoi levitä vaaran huipulta etelään sodan jälkeen 1720-luvulta alkaen.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, talonpoikaistalo, tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Joensuun luterilainen ja ortodoksinen kirkko (ma/kv nro 12), Joensuu

Kuvat: Joensuun luterilainen ja ortodoksinen kirkko. Museovirasto/Soile Tirilä ja Timo-Pekka Heima.

KUVAUS: Joensuun luterilainen tiilikirkko ja ortodoksinen puukirkko muodostavat kaupungin hengellistä elämää kuvastavan kulttuurihistoriallisen akseliparin. Luterilainen kirkko sijaitsee neljän koivurivin reunustaman, ruutu-kaava-alueen halki kulkevan Kirkkokadun eteläpäässä, Pielisjokeen rajautuvalla avoimella Louhelan mäellä. Kirkkokadun pohjoispäässä on Pyhän Nikolaoksen muistolle pyhitetty ortodoksinen kirkko. Jugend-piirteitä omaava uusgoottilainen tiilikirkko on rungoltaan leveä. Sisääntulopäässä on epäsymmetrisesti sijoitettu korkea torni, pitkillä sivuilla poikkipääty-sarjat. Suuri-ikkunainen kirkkosali on kolmilaivainen ja holvattu tähtiholveilla. Ruoteiden ja holvivaipponen maalauksien ornamentteina on maalarimestari A. Grönroosin tekemiä puulajien lehvästöaiheita. Kiinteä sisustus, saarnatuoli, penkistöt, lehterikaiteet ja valaisimet ovat poikkeuksellisen hyvin säilyneet. Ristiinnaulittua esittävän alttaritaulun on maalannut arkkitehti Ilmari Launis 1910. Seurakunnan 100-vuotisjuhlan yhteydessä 1952 kuori-ikkunoihin lahjoitettiin taiteilija Antti Salmenlinnan piirtämät lasimaalaukset. Ortodoksinen kirkko on muodoltaan länsitornillinen erivartinen ristikirkko. Alttarihuone on viisitaitteinen. Ristikeskusta korostaa matala kahdeksankulmainen sipulikupolinen keskustorni. Länsitorni on keskustornin tavoin monikulmainen ja sipulikupoliin päättyvä. Räystäiden ja ikkunoiden vuorilautojen puuleikkaukset ja pylväiden kannattavat avokivistit korostavat kirkon koristeellista ulkoarkkitehtuuria. Valkoiseksi maalatun ja ornamenteiltaan kullatun ikonostaasin pyhät kuvat ovat peräisin Pietarista.

HISTORIA: Joensuun luterilainen seurakunta kuului vuoteen 1857 Liperin ja sen jälkeen Kontiolahden emäseurakuntaan. Ortodoksinen seurakunta on perustettu Taipaleen ja Ilomantsin seurakuntien osista 1893. Kirkkokatu sai sijaintinsa asemakaavassa 1867. Luterilaisen kirkon rakennushanke käynnistyi 1896. Paikkana oli jo kaupungin 1848 laaditussa asemakaavassa kirkolle varattu tontti. Kirkon piirustukset tilattiin arkkitehti Josef Stenbäckiltä. Peruskivi laskettiin 1901 ja kirkko valmistui kaksi vuotta myöhemmin. Ortodoksinen kirkko rakennettiin hiippakunta-arkkitehti G. I. Karpovin piirustusten mukaan 1886 - 1887. Rakennushanketta ajoivat joidenkin Joensuun

kauppiaiden ohella lähiseutujen ortodoksitalolliset. Pyhä Synodi Pietarissa avusti rakentamista huomattavalla lahjoituksella.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaava-alue, kirkko

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Joensuun rantapuistovyöhyke (ma/kv nro 13), Joensuu

Kuvat: Joensuun rantapuistovyöhyke. Museovirasto/Hannu Vallas ja Timo-Pekka Heima.

KUVAUS: Joensuun rantapuistovyöhyke Pielisjoen rannassa muodostaa kaupungin historiallisten rakennusten ja puistojen vyöhykkeen, jossa julkisten rakennusten sijoittelu perustuu empirekaavaan. Rantapuistovyöhyke sijoittuu pohjois-eteläsuuntaisena ruutukaava-alueen ja Pielisjoen väliselle kaistaleelle. Kaupungin matkustajasatama on puistoalueen etelälaidassa. Pielisjoen kanavointihankkeeseen kuulunut ensimmäinen kanava Joensuun sulku vuodelta 1877 rajaa puistoa ja on oleellinen osa kaupunkikuvaa. (Ks. myös erillinen teemakohde Pielisjoen kanavat). Puistovyöhykkeellä on joukko julkisia rakennuksia. Eteläpäässä on tullikamari ja arkadikatoksella varustettu pakkahuone. Joensuun kaupungintalo sijaitsee puistossa ruutukaavan toriakselin päätteenä. Kaupungintalon edessä on Vapauden puisto, jonka länsipuolelta avautuu kauppatori ja alun perin poikki koko ruutukaava-alueen ulottuva Siltakadun ja Koskikadun välinen avoin korttelisto, joka 1890-luvulta lähtien on muodostunut koulujen korttelistoksi. Kauppatoria reunustavat asuin- ja liiketalo Teräskulma, Yhdyslinna ja Pankkitalo sekä liiketalo Valtakulma. Kaupungintalo on rakennettu arkkitehti Eliel Saarisen 1911 tekemien suunnitelmien mukaan. Nelikerroksinen kaupungintalo on rakennettu punatiilestä ja sen pääjulkisivua dominoivat kahden keskimmäisen kerroksen kaari-ikkuna-aiheet, pilasterien veistoshahmot sekä Helsingin rautatieaseman arkkitehtuurista tuttu torni.

Neliömäisen sisäpihan ympärille rakennettuihin tiloihin sijoitettiin alkuaan kaupungin kanslioiden ja virastojen lisäksi kaupunginkirjasto ja teatteri ravintoloineen. Porrastilojen ja salien interiöörien kiinteä sisustus seuraa Jugend-arkkitehtuurin muoto- ja koristekieltä. Rantapuistoa sivuavan Rantakadun varrella on säilynyt vanhaa puutalokantaa, joista vanhimmat ovat kaupungin syntyvaiheesta 1800-luvun puolivälistä. Kokonaisuuteen voidaan laskea myös koskien välisellä saarella sijaitseva, Pielisjoen linnana tunnettu entinen kruununmakasiini. Pielisjoen rakennettuun maisemaan kuuluu joen länsiranta aina Sihtalan luotsiasemalle saakka. Joen itärannalla on kaupunkivallisesti merkittävä ryhmä kaupan keskusliikkeiden varistorakennuksia sekä entinen Schaumanin tehtaan alue, jossa on mm. arkkitehti Alvar Aallon 1928 suunnittelema isännöitsijän asuinrakennus ja arkkitehtitoimisto Harmia&Bäckmanin Virkailijatalo vuodelta 1950.

HISTORIA: Joensuun kaupunki perustettiin Pielisjoen suun liepeille 1839. Kaupungin ensimmäisen, 1848 vahvistetun C.W. Gyldeénin empire-asetakaavan mukaisesti ruutukaava-alueen ja Pielisjoen länsilaidan välinen vyöhyke kaavoitettiin puistoksi. Uudessa asemakaavassa 1867 määriteltiin julkisten rakennusten ja puistoistutusten vyöhyke. Puistovyöhyke istutettiin 1850-luvulla ja uusittiin 1880-luvulla. Ensimmäisiin julkisiin rakennuksiin lukeutuu 1848 - 1852 rakennettu kruununmakasiini. Kaupungintalo valmistui 1912 - 1914 arkkitehti Eliel Saarisen suunnitelmin aiemmin pakkahuoneelle varatulle tontille. Pakkahuone ja tullikamari sijoitettiin etelämmäksi nykyiseen matkustajasatamaan. Rantapuisto muodosti vielä 1950-luvulla yhtenäisen rautatiesillalle ulottuvan vyöhykkeen.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaava-alue, kanava, muu hallintorakennus, puisto, satama, tori, tulli- ja pakkahuone
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Joensuun rautatieasema ja sen ympäristö (ma/kv nro 14), Joensuu

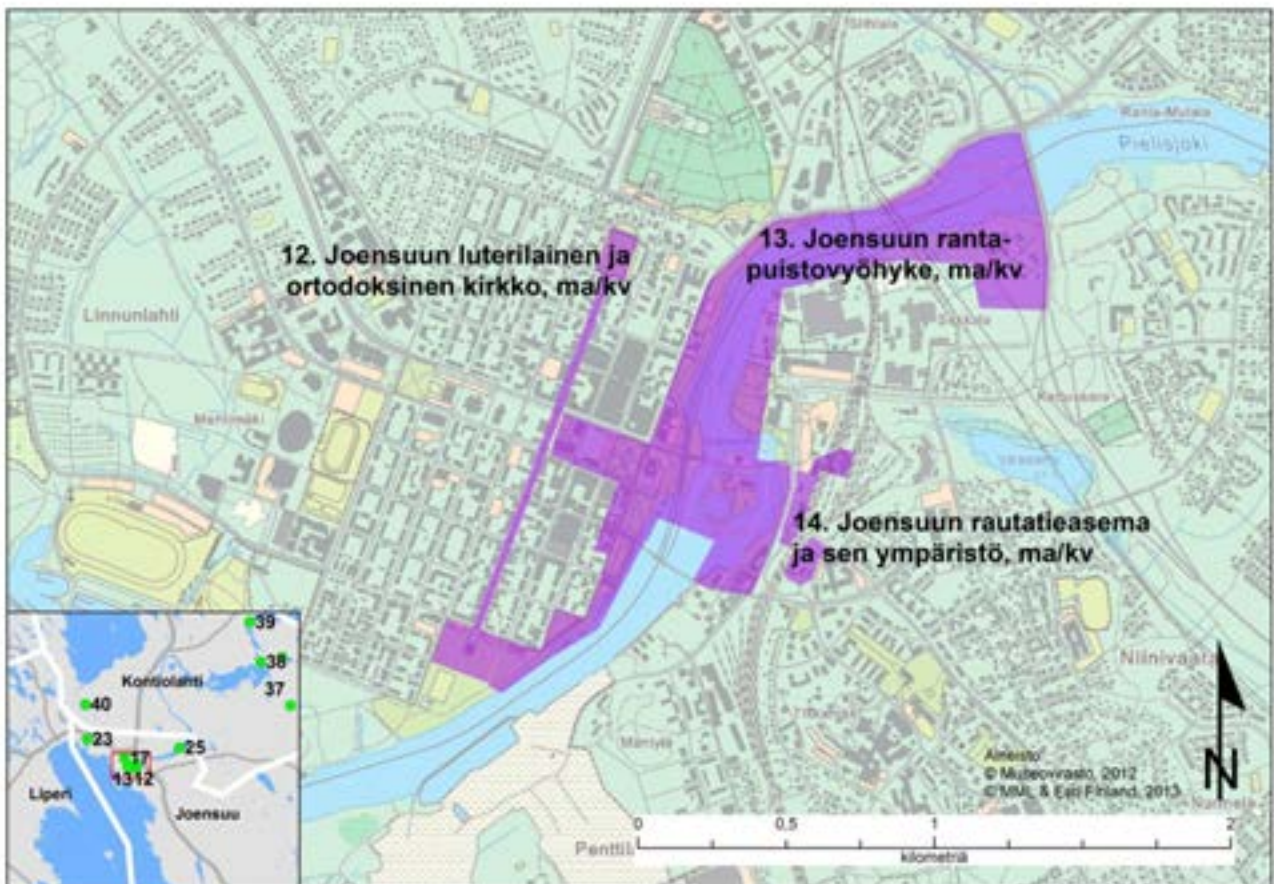
Kuvat: Joensuun rautatieasema ja sen ympäristö. Museovirasto/Soile Tirilä, Hannu Vallas ja Aura Kivilaakso.

KUVAUS: Joensuun aseman vanhimmat rakennukset ovat niitä harvoja, joita Karjalan radasta on vielä Suomen puolella. Laajan asemapihan edustavimpia rakennuksia ovat asemarakennuksen ohella asemapäällikön asuintalo ja vanha veturitalli sekä pitkä, monilta asemilta kadonnut tavaramakasiinirivi. Alueen eteläreunalla on asuinalue aivan ratapihan laidalla. Asema-alue sijaitsee kaupungin keskustan tuntumassa Pielisjoen itäpuolella, minne on muodostunut myös teollisuusalueita radan tuntumaan.

HISTORIA: Joensuu oli ehdolla Karjalan radan pääteasemaksi keskusteltaessa kolmen tärkeän pääradan Oulun, Savon ja Karjalan radan linjauksista. Höyrylaivaliikenne ja peratut vesiuomat (Saimaan kanava) eivät pystyneet takaamaan ympärivuotista liikennettä, sillä vesireittejä ei pystytty käyttämään talvikuukausina. Rata Joensuusta Värtsilään rakennettiin heti Savon radan jälkeen vuosina 1892 - 1894. Asema sijoitettiin joensuulaisten ehdottaman Pielisjoen länsirannan sijasta sen itärannalle. Rakennuksiin käytettiin Savon radan piirustuksia eli samoja kuin Oulun radalla. Karjalan radan alkuperäisistä 18 asemasta on kaksi Suomen nykyisten rajojen sisällä. Sodan jälkeen jäi Suomen puolelle vain Joensuun ja Niiralan välinen osuus. Pohjoinen rata Joensuusta Nurmekseen rakennettiin 1907 - 1909. Joensuusta kasvoi risteysasema eri puolille maakuntaa ulottuvien teollisuusratojen vuoksi: Joensuu - Outokumpu -rata valmistui 1928 lähes yksinomaan Outokummun kaivoksen vuoksi. Poikkirata yhteys Pieksämäelle Varkauden kautta syntyi 1939 ja rata Ilomantsiin 1957. Tärkeä yhteys etelään eli Onkamon - Parikkalan rataosuus valmistui vasta 1960-luvulla. Rautatieläisiä asui asema-alueella noin 70. Suuri osa VR:n henkilökunnasta asettui myöhemmin asumaan aseman lähellä sijaitsevaan Niinivaaran kaupunginosaan.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: liikenteenrakennus, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: kaupunki

Kiihtelysvaaran kirkko (ma/kv nro 16), Kiihtelysvaara

Kuva: Museovirasto/Marja Terttu Knapas.

KUVAUS: Vaaran laella sijaitseva Kiihtelysvaaran 1700-luvun puukirkko on vanhin säilynyt kirkko Pohjois-Karjalassa. Pienessä tasavartisessa ristikirkossa on ulospäin kapenevat ristivarret. Ulkoseinien empiretyylinen vaakalaudoitus ja ristivarsien eteishuoneet ovat 1850-luvulta. Päädyistään aumatun kuvioidun paanukaton keskellä on suippo lanterniini. Kirkkosalin maalauskoristelu ja sisustuksen yksityiskohdat ovat samankaltaiset kuin Ilomantsin kirkossa. Alttaritaulu, kuorin etelä- ja pohjoisseinillä olevat suuret Jumalan kaikinäkevää silmää kuvaavat maalaukset sekä lehterinkaiteiden illusorinen balusterijäsentely ovat Samuel Elmgrenin 1831 tekemät. Kirkon lähiympäristö on uusiutunut. Kaistale siintävää vaaramaisemaa on kuitenkin vielä näkyvissä kirkon itäpuolella. Kirkonmäellä on tapulin lisäksi kirkonkylän historiasta kertovat lainamakasiini sekä tien toisella puolen oleva Honkasalon kartanorakennus.

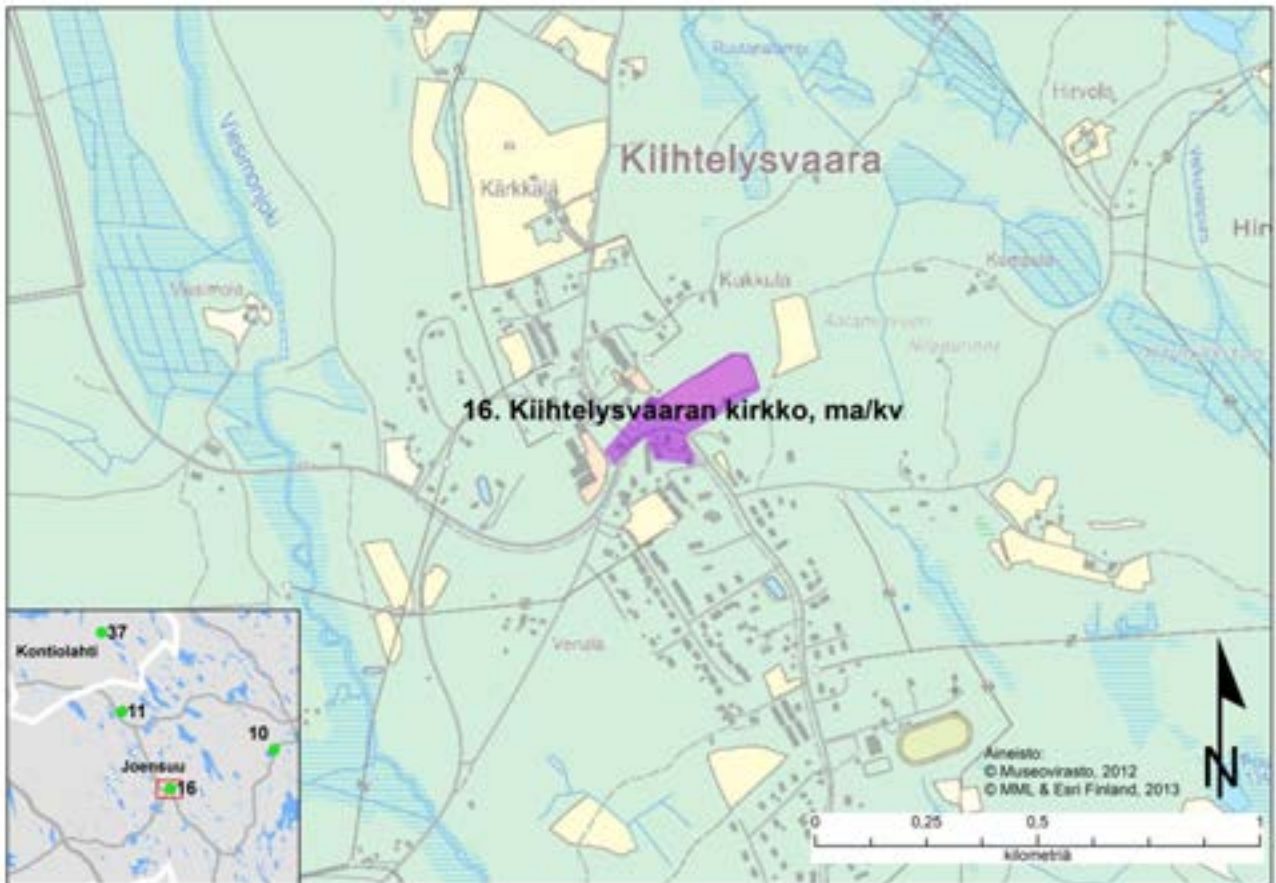
HISTORIA: Tohmajärven kappeliksi 1600-luvun lopussa erotettu Kiihtelysvaaran seurakunta itsenäistyi 1857. Rakennusmestari Henrik Hägerin johdolla 1769 - 1770 rakennettu kirkko uudistettiin 1931 arkkitehti Juhani Viskstedtin (Viiste) suunnittelemassa korjauksessa. Sisäseinistä poistettiin myöhempi ponttilaudoitus ja kirkon maalauskoristelu restauroitiin 1967 (arkkitehti Heikki Havas, rakennuskonservaattori Thorvald Lindqvist). Kirkon luona ollut kellotapuli paloi salaman sytyttämänä 1813. Nykyinen tapuli rakennettiin 1856 ja uusittiin yläosastaan 1930-luvun alussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, lainamakasiini

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Puukirkko, ristikirkko. Kiihtelysvaaran kirkko sijaitsee vaaran laella. Pohjois-Karjalan vanhimman säilyneen kirkon lähiympäristö on uusiutunut. Kaistale avointa siintävää vaaramaisemaa näkyy vielä kirkon itäpuolella. Pienessä tasavartisessa ristikirkossa on ulospäin kapenevat ristivarret. Ulkoseinien empiretyylinen vaakalaudoitus ja ristivarsien eteishuoneet ovat 1850-luvulta. Päädyistään aumatun kuvioidun paanukaton keskellä on suippo lanterniini. Kirkkosalin maalauskoristelu ja sisustuksen yksityiskohdat ovat samankaltaiset kuin Ilomantsin kirkossa. Alttaritaulu, kuorin etelä- ja pohjoisseinillä olevat suuret Jumalan kaikinäkevää silmää kuvaavat maalaukset sekä lehterinkaiteiden illusorinen balusterijäsentely vuodelta 1831 ovat Samuel Elmgrenin tekemät.

SUOJELU: kirkkolaki

Pielisjoen kanavat; Häihän kanava, Kaltimon kanava, Kaltimon uittokanava ja voimalaitos, Saapaskosken kanava (ma/kv nro 19, 20, 21 ja 22), Eno

KUVAUS: Pielisjoen kanavat ovat vesistöihin tukeutuneen puunjalostusteollisuuden nousukauden historiallisia muistomerkkejä. 1950 - 1970 -luvun suurimittakaavainen nippu-uitto ja voimaloiden rakentaminen on muuttanut Pielisjoen maisemaa. Pielisjoen kanavien erityispiirre onkin ajallinen kerrostuneisuus. Pielisjoki yhdistää Pielisen Oriveden Pyhäselkään. Pielisjoen kanavaketjuun kuuluvat Joensuussa Utra ja Joensuun sulkku, Kontiolahdella Haapavirta ja Jakokoski sekä Enossa Saapaskoski, Kaltimo ja Häihä. Pielisjoen kanavoinnin ensimmäisen vaiheen eli 1870-luvun kanavista ovat myöhemmän rakentamisen seurauksena veden alle jääneet Kuurnan ja Paiholan kanavat. Lisäksi Kaltimon suursulun ja voimalan rakentamisen yhteydessä Nesterinsaaren sulkku on jäänyt patopengerryksen alle. Joensuun sulkku vuodelta 1877 on keskeinen osa Joensuun kaupunkikuvaa. Se sisältyy erilliseen kohteeseen Joensuun rantapuistovyöhyke. Joensuun Utran kanava puolestaan sisältyy erilliseen kohteeseen Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue. Kontiolahden Haapavirran 1883 avattu kanava, jonka sulkku on vuodelta 1915, on säilynyt toimintakuntoisena kanavamiljöönä. Jakokosken kanava on vuodelta 1879 ja sen nykyasu vuoden 1907 kunnostusvaiheesta, jolloin kanavan puiset rakenteet on uudistettu. Nykyisellään se muodostaa täydellisen, toimintakuntoisen kanavakokonaisuuden, johon kuuluu kanavanhoitajan asunto ja talousrakennuksia. Merenkulkuhallitus hoitaa aluetta kanavamuseona. Kaltimon vanha sulkku vuodelta 1879 on rakenteena ja osin rakennuskannaltaan säilynyt. Vanhalta kanavalta yläjuoksulle on 1958 rakennettu Kaltimon suursulkku ja voimalaitos, jonka kokonaisuuteen kuuluu voimalan työntekijöiden asuinalue. Punatiilinen voimalaitos on arkkitehtien Erik Kråkström ja Ahti Korhonen suunnittelema. Yläjuoksulla ovat edelleen Saapaskosken ja Häihän sulut. Saapaskosken kanavan alkuperäiset sulut vuodelta 1878 on korvattu 1912 - 1913. Kanavan varrella on säilynyt kanavanvartijan asuintalo. Häihän 1876 avatun, kivirakenteisen kanavan uudistaminen tapahtui 1958. Kanavamiljöö on säilynyt rakennuksineen, pengerryksineen ja istutuksineen.

HISTORIA: Pielisjoen koskien ensimmäiset perkaukset liikkumisen helpottamiseksi tehtiin 1700-luvun lopulla. Tuolloin kunnostettiin Joensuun ja Utran kosket. Tutkimukset Pielisjoen kanavoimiseksi aloitti insinööri F.A. Hällström 1829. Valtion toimesta jokeen perattiin avoimet venekanavat 1847 - 1853. Pielisjoen merkitys kulkuväylänä lisääntyi sahaiteollisuuden laajentuessa Pohjois-Karjalassa, ja kanavien rakentaminen tuli yhä tarpeellisemmaksi uiton ja puutavaran kuljetusten vuoksi. Saimaan kanava avautui liikenteelle 1856, jonka jälkeen Saimaan itäisen pääreitit väylät Savonlinnasta Nurmekseen pyrittiin kunnostamaan. Pielisjoen jokiväylän sulkujen rakentamistyö aloitettiin 1874. Vahvistettuun kanavointisuunnitelmaan sisältyi yhdeksän puusulkua, mutta suunnitelmia tarkennettiin rakentamisvaiheessa, ja osa suluista rakennettiin kivisinä. Sulkuja ei rakennettu yhtä suuriksi kuin Saimaan kanavalla. Ensimmäiseksi kanavatyöt aloitettiin Utrassa, Kuurnassa ja Häihässä. Pielisjoen ensimmäinen kanavointivaihe valmistui Kaltimon kanavan myötä 1879. Muutamaa vuotta myöhemmin sulkuketjua täydennettiin rakentamalla Haapavirran sulkku 1881 - 1883. Pielisjoen kanavien ansiosta Pielisen seutu pääsi säännölliseen yhteyteen Joensuun kanssa, ja kaupungista kehittyi Viipurin kaltainen välityssatama. Sulkujen koko ja mataluus aiheutti ongelmia pian niiden rakentamisen jälkeen, ja niitä uudistettiin 1900-luvun alussa etenkin uittojen tarpeisiin. Ensimmäisenä uudistettiin Utran sulkku 1902. Uudistusvaihe päättyi Joensuun sulun rakentamiseen 1918 - 1923. 1930-luvulla vanhat laivasulut todettiin jälleen mittakaavaltaan riittämättömiksi suurenevien uittojen tarpeisiin. Pielisjoki valjastettiin uudelleen 1950 - 1970 -luvuilla nippu-uiton ja energiantuotannon tarpeisiin, ja varustettiin suurin uittosuluin, avokanavin ja voimalaitoksien. Tämä jätti vanhoja sulkuja tarpeettomaksi ja muutti vedenkorkeutta, joihin penkereitä ja koko jokimaisemaa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kanava, voimalaitos
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Salpalinja; Marjala (ma/kv nro 23), Joensuu

Kuva: Salpalinja, Joensuu. Tähystyskuoppi Joensuun Marjalassa. Museovirasto/UllaRiitta Kauppi.

KUVAUS: Salpalinja on yksi merkittävimmistä II maailmansodan aikana rakennetuista linnoitusketjuista. Se on verrattavissa ranskalaiseen Maginot-linjaan, saksalaiseen Atlantin valliin ja Länsivalliin, kreikkalaiseen Metaxas-linjaan tai Pohjois-Afrikan Marethin linjaan. Suomenlahdelta Lappiin ulottuva Salpalinja jakautuu valtakunnallisesti kolmeen puolustukselliseen painopistealueeseen: eteläisimpänä on yhtenäinen puolustusasema Suomenlahden rannalta Luumäen Kivijärveen asti, linjan keskiosassa ovat vesistöihin nojautuvat asemat Kivijärven, Saimaan ja Pielisen välillä sekä pohjoisimpana tärkeimpien tiesuuntien linnoitteet Pielisestä pohjoiseen aina Petsamoon asti. Suomenlahden ja Saimaan väliselle kannakselle rakennettiin 90 % puolustusaseman rungon muodostavista teräsbetonikorsuista. Kaikkiaan Salpalinjalla on 728 teräsbetonikorsua, yli 3 000 puista kenttälinoitetta, noin 350 km taistelu- ja yhdyshautaa, 225 km panssarikiviestettä ja 130 km kaivantoestettä. Valtakunnallisesti merkittäviä Salpalinjan osia ovat eri maakunnissa hyvin säilyneet linnoitekokonaisuudet, jotka parhaiten kuvastavat puolustusrintaman monimuotoista rakennustapaa ja sijoittumista lähes koko itärajalle. Pohjois-Karjalassa Salpalinjaan kuuluvia rakenteita on mm. Joensuun Marjalassa, jossa niitä on myös kunnostettu. Ilomantsin Sonkajan kiviesteet ovat itäistä Salpalinjaa. Lieksassa on Viisikon, Änäkäisen ja Puuruun kunnostettuja etuasemakohteita.

HISTORIA: Salpalinja rakennettiin pääosin talvi- ja jatkosodan välillä 1940 - 1941 Suomen itärajan turvaksi. Vaikka Salpalinjalla ei koskaan taisteltu, sillä oli kuitenkin välillinen vaikutus jatkosodan tapahtumiin. Puolustusrintaman virallinen nimi oli vuodesta 1944 Suomen Salpa ja sittemmin Salpa-asema, linnoitusketjusta käytetään myös nimitystä Salpalinja. Salpalinjan rakentamispäätös tehtiin maaliskuussa 1940, kun Suomi luovutti Moskovan rauhansopimuksen mukaan Neuvostoliitolle Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, itäisen Suomenlahden ulkosaa-rett, Petsamon Kalastajasaarenon sekä Sallan ja Kuusamon itäosat. Salpalinjan rakentamista johti Linnoitustoimisto Myllykoskella. Noin 400 hengen toimistoon koottiin sotilas- ja siviiliasiantuntijoita, kuten insinöörejä, rakennusmestareita, pikakurssitettuja pioneeriupseereita. Salpalinjan rakensivat ns. välirauhan aikaiset armeijakuntien työprikaatit aluksi ilman louhinta- tai betonikoneita. Kantalinoitustyö käynnistyi kesällä 1940. Jatkosodan aikaisia linnoitusten täydennystöitä johti Linnoitussuunnitteluesikunta. Työt jatkuivat joulukuun 1944 alkuun saakka, loppuvaiheessa rannikkotyökistön asemissa. Samaan aikaan Salpalinjan kanssa rakennettiin Hankoniemen poikki Harpaskoglinja. Yksityiset ja yhteisöt ryhtyivät kunnostamaan Salpalinjaa 1980-luvulla. 1990-luvulla ryhdyttiin mm. Suomussalmen Raatteen tien Purasjokilinjan kunnostukseen Museoviraston ja työministeriön yhteistyönä ja suoritettiin ensimmäiset inventoinnit Kainuussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: linnoitus, museo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agrarimaisema, metsämaisema, taajama

Uimaharjun rautatieasema (ma/kv nro 24), Eno

Kuva: Uimaharjun rautatieasema. Museovirasto/Hannu Vallas.

KUVAUS: Uimaharjun rautatieaseman hyvin säilyneessä rakennuskannassa on voimakas jugend-arkkitehtuurin leima ja se on alueena poikkeuksellisen yhtenäinen. Uimaharjun asemalla on ainoa asema-alueilla säilynyt puinen vesitorni. Uimaharju sijaitsee rauta- ja vesiteiden risteyksessä. Enocellin sellutehtaan varjossa Pielisen rannalla sijaitsevilla Uimaharjun asema-alueella on toistakymmentä 1908 valmistunutta rakennusta.

HISTORIA: Karjalan rata Viipurista Sortavalan kautta Joensuuhun rakennettiin suurista pääradoista viimeisenä 1892 - 1894. Vasta 1905 - 1906 valtiopäivät päätti, että rataa jatkettaisiin Pielisen itäpuolta Uimaharjun ja Lieksan kautta Nurmekseen. Uimaharjussa rata ylittää Pielisjoen ja Uimaharjun rautatiesillasta tuli valmistuttuaan 1909 Suomen suurin kääntösilta. Uimaharjussa kehittyi vilkas puutavaran käsittelypaikka. Joensuulainen Oy Gustaf Cederberg perusti Laiskalahden sahan 1916 ja Metsähallitus Uimaharjun halkosahan 1917. Satamaradan yhteyteen rakennettiin sivuraide puutavaran kuormaamista varten. Sahojen epävakaa toiminnasta riippumatta Uimaharju säilyi vilkkaana seutuna, sillä sen kautta kulkivat miehet Ilomantsin pohjoisosan suurille tukkityömaille.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: liikenteenrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue (ma/kv nro 25), Joensuu

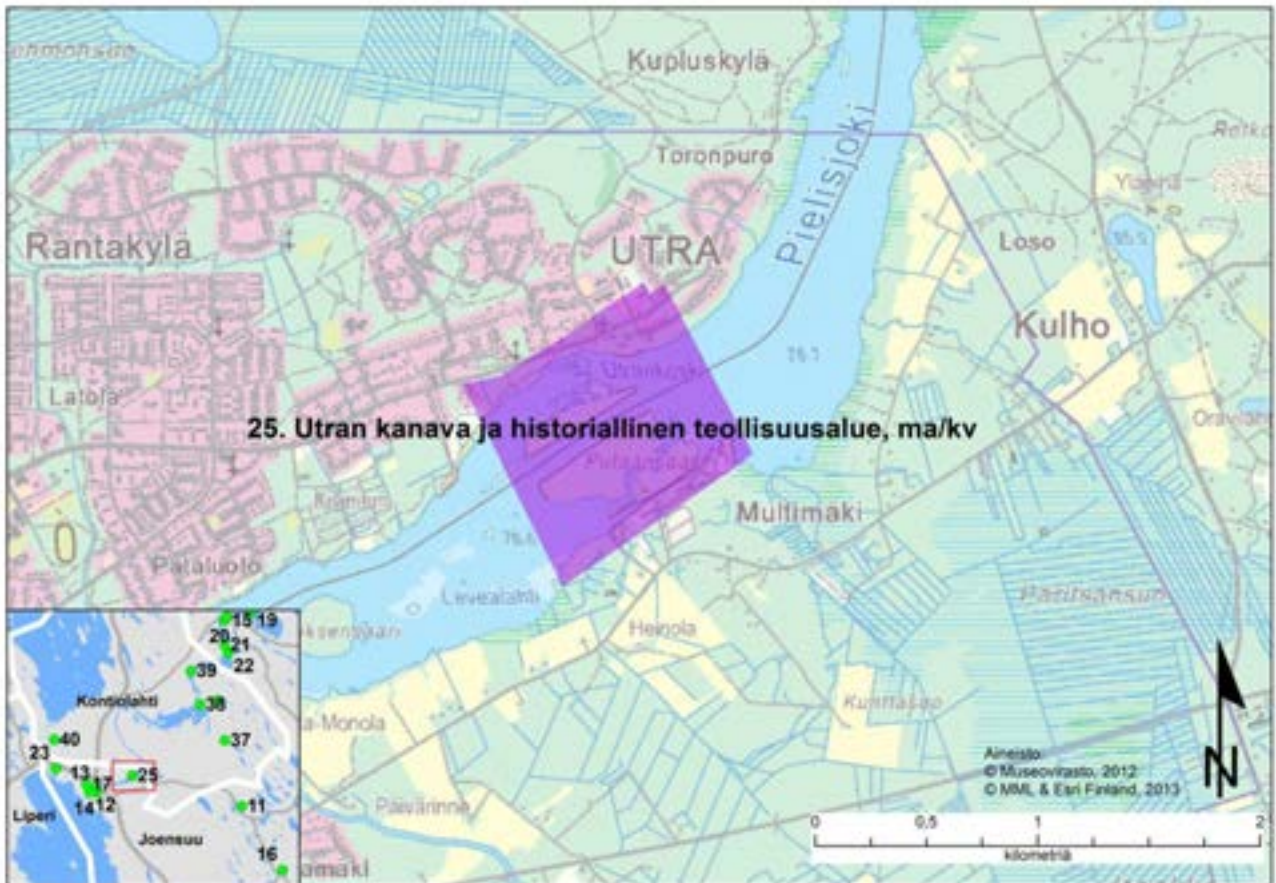
Kuva: Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Utrankosken ympäristöllä on huomattava asema Itä-Suomen liikenne- ja teollisuushistoriassa. Utran kanava on maan vanhimpia kanavahankkeita ja se kuuluu Pielisjoen kanavaketjuun, jonka kanavat ovat puunjalostusteollisuuden nousukauden historiallisia muistomerkkejä. Utran alueella on jälkiä Pielisjoen varhaisesta kanavoinnista, sahoista ja lasitehtaasta. Utran vanha kanava, josta on edelleen rauniot jäljellä, on yksi maamme vanhaisimmista sulkukanavista. Entisen laivasulun paikalle rakennettu uittosulku on lajissaan maamme ensimmäinen. Sulun pituus on 175 metriä ja leveys 8 metriä ja se on varustettu sektoriorstein. Sulun yli vievä rautasilta vuodelta 1854 on tuotu paikalle Saimaan kanavalta. Sahan ja 1874 rakennetun lasitehtaan ajoilta on säilynyt muutamia rakennuksia, mutta varsinaisia tuotantorakennuksia ei ole jäljellä. Teollisuusyhdyskunnan tornillinen pitkäkirkko on rakennettu 1894 - 1895. Siinä on käytetty harvinaista pystyhirsisalvosrakennetta. Utran tehtaan koulu perustettiin 1861 ja nykyinen koulurakennus valmistui 1883.

HISTORIA: Utrankosken varhaisimpia vesirakentamistöitä tehtiin jo 1700-luvulla Jaakko Stenius vanhemman toimesta. Vesisaha Utraan perustettiin 1780-luvulla, ja kanavan sinne rakennutti Nils Ludvig Arppe 1832. Vuokraamansa Utran sahan lisäksi Arppe omisti yläjuoksulla sijaitsevan Kuurnan sahan. Utran koskeen rakennettiin kanava sahan tuotteiden kuljetustarpeisiin. Kanavien rakentaminen Pielisjoelle tuli yhä tarpeellisemmaksi saha-teollisuuden laajentuessa Pohjois-Karjalassa, ja sulkujen rakentamistyö aloitettiin 1874 Utrassa, Kuurnassa ja Häihässä. Utran puusulkua uudistettiin kiviseksi 1902. Kanavan sivuun, nk. Sahasalmeen, rakennettiin 1913 uittokouru, joka liittyi alapäässään niputuslaitokseen. Teollinen toiminta päättyi Utrassa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Pielisjoen uiton tehostamiseksi vanhan Utran laivasulun paikalle rakennettiin nykyinen uittosulku 1948 - 1951. Sen käyttö loppui Kuurnan suursulun valmistumiseen 1971.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kanava, kirkko, koulu, muinaisjäänös

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Asuin- ja liiketalo Inari (ma/km nro 85), ID 167-002-550, Niskakatu 4, Joensuu

V. 1936 rkm W. J. Saarenmäki, kolmikerroksinen asuin- ja liiketalo art deco -henkistä klassismia, sisäänkäynti epäsymmetrisesti sijoitettu ja vaikutteita jugendista. Ainutlaatuinen tyyliltään (lähinnä samansuuntaisia tyyliltään Tapio ja Rauhanhankappeli). Talousrakennus 1936. Muodostaa yhdessä naapurirakennusten kanssa miellyttävää katunäkymää ja -mittakaavaa. Rakennuksen julkisivussa kauniita yksityiskohtia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset,

maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, liiketaloja

Kuvat: Pekka Piiparinen

Entinen yhteiskoulu (ma/km nro 86), ID 167-004-559, Papinkatu 3, Joensuu

V. 1911 - 1912 Wivi Lönn, jugendvaikutteinen, klassismia enteilevä nelikerroksinen koulurakennus. Kaksikerroksinen voimistelusaliosa 1959 Einari Teräsvirta, kolmikerroksinen jatko-osa 1970 Hakala ja Helasvuo. Vanha osa vapaaopiston käytössä, uusi Itä-Suomen liikuntaopistona. Kaunis jugend-vaikutteinen kivrakennus merkittävällä paikalla kirkon vieressä. Viereinen kivitalo täydentää

katunäkymää.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, puisto, kirkko

Kuvat: Pekka Piiparinen

Entisen Pohjois-Karjalan keskusammattikoulun päärakennus (ma/km nro 87), ID 167-016-70, Peltolankatu 4, Joensuu

V. 1934, alkuaan kaksikerroksinen puolustusvoimain varistorakennus. Ammattikoulun käyttöön 1946, korotus kolmikerroksiseksi ja porras 1953, peruskorjaus 1994. Valkeaa rapattua julkisivua jäsentävä, säännöllinen pitkänomaisten ikkunoiden rivitys. Sembramäntyriivi julkisivun puolella. Kookas, komea ja kerroksellinen koulurakennus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: rautatie, asuinalue

Halla (ma/km nro 88), ID 045-416-73, Sarvingintie 1490, Sarvinki, Eno

Asuinrakennus 1814/1908. Komea pihapiiri. Tilan mailla ortodoksikalmiston muistomerkki.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: pihapiiri, maaseutu, metsämaisema

Hasanniemen alue (ma/km nro 89), Joensuu

Asuintaloja piharakennuksineen 1800-luvun lopulta lähtien, puolet vanhoista rakennuksista jälkeen 1930. Seitsemän vanhaa pihapiiriä. Täydennysrakennettu 1990-luvulla. Jokiasema, Hasanniementie 3: Uittoyhdistyksen entisiä rakennuksia, entinen tukkikämppä ja ulkorakennus 1920-luvun lopulta. Pursiseuran huvila, Hasanniementie 5: Panimomes-tari Viktor Ahlrothin asuinrakennus 1890-luvulta. Lasikuisti myöhempi. Sauna, liiteri- ja ulkohuonerakennus 1930-luvulta, huvimaja 1940-luvulta. 1920-luvulla vuokralaisena naisten

työtupa. Sota-aikana Kuismasen kaukopartio-osaston päämaja. 1937 Kustaa Surakan omistukseen. Kaupungille 1986, pursiseuran käytössä 1992 lähtien. Hasanniementie 7: Hirsinen asuinrakennus 1935, laajennus ja ulkoasu

n. 1950. Pihalla aitta, sauna, maakellari ja mm. leikkimökki. Luotsin asuinrakennus 1935 lähtien. Hasanniementie 9: Alkuaan asuinrakennukseksi rakennettu hirsihuvila 1800-luvun lopulta, saliosa n. 1910, T-ikkunat. Pihapiirissä kaksi ulkorakennusta ja sauna. Luotsin asuinrakennuksena 1900-luvun alussa. Hasanniementie 11: Hirsinen jugend-tyylinen asuinrakennus 1920-luvulta, pihalla talousrakennuksia. Myöhemmin Steiner-päiväkotina. Hasanniementie 13: Hirsinen asuinrakennus 1922, keittiöosa 1927 - 30, pihalla sauna, talous- ja aittarakennus, veneva- ja leikkimökki. 1920-luvulla makkaratehdas saunassa. Alueella monipuolinen historia. Sijainti on merkittävä keskustan kupeessa ja jokisuistossa. Liittyy vesiliikenteen historiaan. Alueella asunut mm. luotseja. RKY 1993 (Hasanniemi)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: Pyhäselkä, Pielisjoki, metsä

Hassila (ma/km nro 90), ID 045-411-52, Autionientie, Kuusjärvi, Kiihtelysvaara

Vanhin osa asuinrakennuksesta 1700-luvulta, 1820 jatkettu. Savusauna ja aitta 1820, riihi + lato 1800-luvulta. Yhtenäinen harmaa pihapiiri Kuusjärven rannassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, järvi, pihapiiri

Hepopuron silta (ma/km nro 91), Keskijärvi, Kiihtelysvaara

Holvikaarisilta vuodelta 1937, harkkokiviksi lohkottua graniittia.

Kaunis pieni holvikaarisilta. Sijaitsee vanhan tien varrella. Esteettistä ja rakennushistoriallista merkitystä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: puro, metsä

Hoilolan ortodoksinen kirkko (ma/km nro 92), Hoilola, Tuupovaara

V. 1957, Uuno Korhonen. Pyhän Nikolaoksen kirkko, jälleerakennuskauden tyyliä. Alkuaan vihitty rukoushuoneeksi 1959. Pietarissa valettu kello peräisin rajan taakse jääneestä Korpiselän kirkosta. Osayleiskaavassa SR-merkintä. Rakennuksella historiallista arvoa rajan taakse jääneen Korpiselän kirkon henkisen perinnön jatkajana.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvaliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, metsä, järvi

Hopealahti (ma/km nro 93), ID 632-401-114, Rantatie 340, Niittylahti, Pyhäselkä

Päärakennus 1880-luvun lopusta (1994 - 2001), navetta 1877 (1999), aitta 1900-luvulta, asuinrakennus 1926, riihi 1800-luvulta, kellari 1940-luvulta. Kaunis huvilamainen kokonaisuus Pyhäselän rantamaisemissa. Runsaasti uusia rakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvaliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, järvimaisema, pihapiiri

Joensuun torin liikerakennukset (ma/km nro 94), Joensuu

- **Teräskulma, ID 167-002-496, Kauppakatu 25:**

V. 1939 Martikainen - Ypyä, asuin- ja liiketalo, toiminut mm. Hotelli Pielishovi ja Teräs Oy:n Joensuun rautaliike. Viisikerroksinen funkisrakennus, nauhamaiset ikkunarivit, Siltakadun kulmassa torin puolella pyöreäkulmainen erkkeri. Talossa Joensuun ensimmäinen hissi. Merkittävä osa Joensuun yhtenäistä funkiskaupunkikuvaa. Rakennus reunustaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009: Joensuun rantapuistovyöhyke).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, tori, puistoakseli

- **Yhdyslinna & Ora-Kotilan asuin- ja liiketalo, ID 167-002-596 ja 167-002-597, Siltakatu 10 & 12**

V. 1949 Jaakko Tähtinen, SYP:n viisikerroksinen asuin- ja liiketalo. Klassisesti jäsennelty jälkifunktionalistinen rakennus, Siltakadun päädyssä erkkeri ja parvekkeet. Jatkona Ora-Kotilan asuin- ja liiketalo 1955 Antero Pernaja - Nils Sandell, muutoksia Einari Teräsvirta. Merkittävä osa Siltakadun funkisnäköalaa. Rakennus reunustaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009: Joensuun rantapuistovyöhyke).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, tori, puistoakseli

- **Valtakulma, ID 167-002-595, Siltakatu 8**

PKO:n viisikerroksinen, rapattu liikerakennus 1942 Paavo Riihimäki - Erkki Huttunen. Jälkifunktionalismia. Kaksi alinta kerrosta liikekäytössä, muu osa hotellina. Merkittävä osa yhtenäistä funkiskatunäkymää. Rakennus

nus reunustaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009: Joensuun rantapuistovyöhyke).

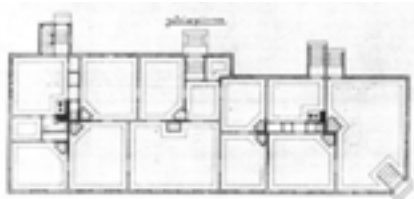
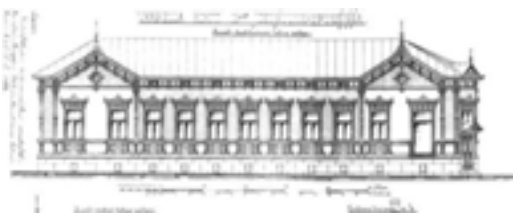
ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, tori, puisto

- **Pankkitalo, ID 167-002-495, Kauppakatu 23b**

Vuolukivijulkisivuinen pankkitalo on rakennettu vuonna 1951. Se on Joensuun liikekeskustan kaupunkikuvalisesti merkittävimpiä rakennuksia. Pankkitalo yhdessä As Oy TorinHelmen (2003) kanssa rajaavat tilallisesti tehokkaasti kauppatorin länsilaitaa. Pankkitalo on rakennustaiteellisesti eräs merkittävimmistä kohteista. Vuolukivijulkisivun lisäksi rakennuksessa on seinäreliefejä ja arvokkaita ja alkuperäisiä sisustuselementtejä. Rakennus kuuluu valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen (RKY 2009) luetteloon osana Joensuun rantapuistovyöhykettä.

Kahilan talo (ma/km nro 95), ID 167-003-142, Kauppakatu 11, Joensuu

Leipuri A. J. Tapanisen talo 1896 - 1897, K. G. Järvinen, sorvityylistä uusrenessanssia, koristelussa voimakkaat profiloinnit. Malmikadun kulma viistetty, alkuaan leipomon sisäänkäynti. Malmikadun puolella kivrakenteinen jatko-osa 1909, rapattua jugendia. Edustaa entistä puukaupungin mittakaavaa. Säilyttänyt alkuperäisen luonteensa. Viimeisiä puutaloja ruutukaava-alueella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostaloja

Kaltimon entisen pahvitehtaan alue (ma/km nro 15), Eno

Kaltimon pahvitehtaan alue. Puuhiomo on perustettu vuonna 1898 ja pahvitehdas vuonna 1908. Toiminta loppui vuonna 1953. Kivirakenteinen tehdasrakennus räjäytettiin Kaltimon voimalaitoksen tieltä. Isännöitsijän talo ja tehtaan kauppa ovat jäljellä. Yhtiöllä oli asuinrakennuksia, joista 4 - 5 on säilynyt, osa rannan ja radan välissä, osa kantatien pohjoispuolella. Rakennukset edustavat jugendia. Myös pahvitehtaan varasto on säilynyt. Tehdasalueella on komea kuusikko maisemallisesti näkyvällä paikalla Pielisjoen rannassa. Mestarin talo 407-29: Asematiellä, entinen Kaltimon pahvitehtaan asuinrakennus 1908, sorvityylinen Leppälä 407-33: Asematie 7 UPM Kymmene Oyj:n, entinen Kaltimon pahvitehtaan Isännöitsijäntalo. Tyynelä 407-24: Asematie 5, 1925 asuinrakennus ja sauna, ent. Kaukas Oy:n rakennus, jugend- ja sorvityyliä Riihikasarmi (Tuovila) 407-5: Kaksi kasarmia, 1923, pahvitehtaan työväenasuntoja. Lisäksi kauniit Kauppakartano 407-9: 1920 - 1924, Kaltimon pahvitehtaan kauppa Asematiellä, komeaa klassismia. Vanha-Leppälä 407-35: Asematie 1, 1908, Kaltimon pahvitehtaan asuinrakennus. Vanha pahvitehtaan varasto: Rautatien varressa komea kookas hirsirakenteinen varastorakennus. Hyvin säilyneitä kauniita puurakennuksia. Liittyvät entisen pahvitehtaan kokonaisuuteen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: Pielisjoki, metsä, rautatie, kantatie

Kaltimon ratavartijan tupa (ma/km nro 96), ID 045-407-31, Asematie 2, Eno

Tunnetaan myös nimellä Väänänen. Kuuluu Enon rautatieaseman kokonaisuuteen. Kaltimon (nyk. Enon) rautatieaseman säilyneet rakennukset 1908 - 1909 (Enon nykyistä asemarakennusta 1940-luvulta ei ole inventoitu). Edustava vahtitupa-esimerkki. Alueella myös muita rautatierakennuksia sekä entisen pahvitehtaan rakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: rautatie, metsä

Karjamaja (ma/km nro 97), ID 251-404-14, Keskijärvi, Kiihtelysvaara

Entinen Vartialan karjamaja, nykyisin seurakunnan omistuksessa. Harvinaiseksi käynyt rakennustyyppi.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä

Karsikon pappila (ma/km nro 98), ID 167-014-224, Pappilantie 4, Joensuu

V. 1951 - 1952 O. I. Meurmann ja Viljo Reinilä, 1 ½ -kerroksinen kanttorila ja yksikerroksinen kirkkoherranvirasto. Vaaleat vähäeleiset, slammatut tiilirakennukset. Mäellä, ympärillä mäntyjä. Edustava sotien jälkeinen pappilarakennustyyppi. Kauniit alkuperäisen ilmeen säilyttäneet rakennukset ja yksityiskohdat.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, kukkula, asuinalue, ohitustie

Keskussairaala (ma/km nro 99), Joensuu

V. 1950 - 1956, Jussi Paatela, Marja ja Olli Pöyry. Uudisosia 1988 - 1993, 2003 - 2005. Suomen ensimmäinen keskussairaala. 12-kerroksinen rapattu torni kaupunkikuvan kiintopiste, joka näkyy mm. Pyhäselän yli vastarannalta eri puolilta seutua. Säteittäin erkanevat siipiosat 2 - 4 -kerroksisia. Alueella useita alkuperäisiä henkilökunnan asuinrakennuksia, 1 - 2 -kerroksisia rinteeseen yläpään sovitettuja ja 4 - 7 -kerroksisia pistetaloja mäen päällä. Alue edustaa aikakautensa sairaalarakentamista, joka on täydentynyt vuosikymmenten saatossa. Rakennusryhmällä merkittävä maisemallinen rooli kaupungissa ja koko maakunnassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: asuinalue, sairaala

Koskivaara (ma/km nro 100), ID 856-404-78, Koskivaarantie 1 D, Tuupovaara

Mylly 1924 (korjattu 1975), myllytupa 1853/1924. Lisäksi 1985 - 1986 paikalle siirretty vanhat asuinrakennus ja aitta. Myllynpaikka 1700-luvulta lähtien. Kaunis ja merkittävä kokonaisuus kosken partaalla. Paljon harmaantuneita hirsirakennuksia. Osa kunnostettu. Edustaa vesimyllyaikakautta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, joki, koski

Kotiseutumuseo (viljamakasiini) (ma/km nro 101), Kiihtelysvaara

V. 1853, ympärillä ulkomuseoalue, jossa asuinrakennus, ulkorakennuksia ja tuulimylly. Valtava viljamakasiini maakunnallisesti. Kaunis vehmas ympäristö kirkon läheisyydessä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, asuinalue

Koulukadun varren kerrostalot (ma/km nro 102), ID 167-002-522, 167-002-523 ja 167-002-524, Koulukatu 40, 42 ja 44, Joensuu

V. 1953 Eino Tuompo - Teuvo Lindfors, rapatut yhtenäiset asuinkekkot ortodoksisen kirkon puiston pohjoispuolella.

Jokainen talo eri sävyinen, päädyissä erkkeri-ikkunat, olennaista parvekkeiden ja ikkunoiden sijoittelu. Koulukatu 40:

As. Oy Ristinpuisto: C-talo. Edustaa 1950-luvun niukkaa ja kaunista kerrostalorakentamista. Arvoa on yhtenäisessä kokonaisuudessa puistomaisella alueella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostaloja

Koulula (ma/km nro 103), ID 856-407-28, Koverontie 4, Kovero, Tuupovaara

Tunnetaan myös nimellä Kestikievari. Kansakoulurakennus 1890/1926 ja uusi koulu 1930 (1957, 1976), aitta ja navetta 1938. Ollut myös kauppana. Osayleiskaavassa sr-merkintä. Rakennus yhä koulukäytössä. Kaunis klassistinen koulurakennustyyppi, joka on säilynyt alkuperäisiasussaan.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, kylä, pihapiiri

Kuokkala (ma/km nro 104), ID 045-413-54, Ilomantsintie 3250, Löytöjärvi, Kiihtelysvaara

Entinen Pesolan hovi eli Löytöjärven hovi. Komea asuinrakennus 1923. Tilan nimi Kuokkala vuodesta 1962. Harvinaisen kookas ja komea päärakennus. Myös muita rakennuksia, mm. rantasauna.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

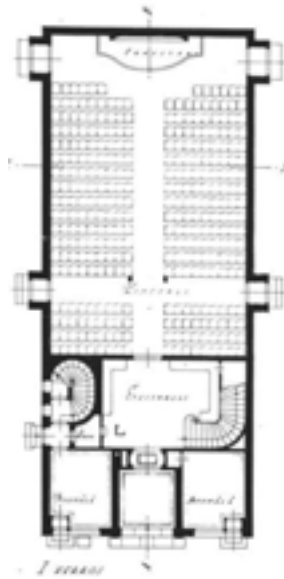
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, metsä, järvi, tie

Liiketalo Tapio (ma/km nro 105), ID 167-002-497, Kauppakatu 27, Joensuu

V. 1927 liikerakennus Kauppakadulla, klassismia. Julkisivu ja tilojen käyttö säilytetty korjauksen yhteydessä, avattu kulkuyhteys viereisen uudisrakennuksen elokuvakeskukseen. Itsenäinen elokuvateatteriksi suunniteltu rakennus 1920-luvulta, harvinainen nykyään jo koko Suomessa. Rakennus yhä alkuperäisessä käytössä. Merkittävä osa kaupunkikuvaa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kävelykatu, liiketaloja

Linnunniemen huvila (ma/km nro 106), Joensuu

V. 1887, rakennettu A. Axelsonille, hirsirakenteinen, osin kolmekerroksinen kesähuvila nikkarityyliä runsaine puuleikkauksineen. Harvinainen Pohjois-Karjalassa (ei säilynyt muita yhtä komeita ja samaa tyylikautta edustavia kesähuviloita). Vrt. esim. Ruissalon pitsihuvilat. Ympärillä laaja puistomainen alue. Liittyy 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huvilakulttuuriin.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä

Lotokan hovi (ma/km nro 107), Pyhäselkä

Lotokka ID 632-401-75: 1800-luvun alkupuolella rakennettu vinkkelitaloksi. Arkkitehti Salinin puutarha ja huvimaja vuodelta 1925. Aitta 1800-luvulta, sauna 1950. **Navettakartano ID 632-401-120:** Lotokan hovin entinen betonirakenteinen valtava navetta 1923, rak.mest. K. Rautio. Nyt osin raunioitunut. **Tuohimäki ID 632-401-49:** Lotokan tilan entinen väen- ja työtupa 1800-luvun lopulta. Nykyiselle paikalle 1924, vuoraus 1930, arkkit. Routio. Mansardikatto, koristeelliset kaari-ikkunat ja klassistinen kuisti päätykolmioineen. Komea, mutta rapistunut kokonaisuus. Merkittävä pohjoiskarjalainen maatila. Runsaasti kauniita ja omaperäisiä rakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri, metsä

Maja/Korte 2 (ma/km nro 108), ID 856-406-25, Kortevaarantie 26, Kortevaara, Tuupovaara

Vuoraamaton asuinrakennus 1841, maalaus 1925, ikkunat muutettu (1940 - 1950 -luvulla?). Aitta 1800-luvulta, lato ja talli 1900-luvulta. Ollut kievarina. Pihapiirissä panssarieste; 150 m pohjoiseen kalmisto. Asuinrakennus ja aitta museona. Kaunis harmaantunut kokonaisuus, jolla sotahistoriallistakin arvoa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri

Mäntyrinne (ma/km nro 109), ID 856-407-37, Koverontie, Kovero, Tuupovaara

Asuinrakennus, navetta, liiteri ja aitta 1899, hieno pihapiiri. Ollut kauppa, posti, kokouspaikka. Osayleiskaavassa sr-merkintä. Edustava ja hyvin hoidettu pihapiiri 1800 - 1900 -lukujen vaihteesta. Paljon mielenkiintoisia rakennuksia. Pihapiirillä on myös sotahistoriallista arvoa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri

Nahkurinverstas (ma/km nro 110), ID 045-407-83, Nahkurintie 9, Niskankylä, Eno

Asuinrakennus 1919, navetta 1932, entinen Enon yleisen osuuskaupan nahkatehdas Lossitien ja Nahkurintien risteyksessä. Nahkurintie 9. Tirrosten nahkurisuvulla jo 3. sukupolvessa 1925 lähtien. Hyvä esimerkki yhä jatkuvasta toiminnasta samassa rakennuksessa. Maisemallisesti kaunis sijainti Pielisjoen rannassa kirkonkylän kupeessa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, Pielisjoki

Niittylahden seisakki (ma/km nro 111), Niittylahti, Pyhäselkä

V. 1902, B. Granholm, pieni kansallisromanttinen rakennus, Paviljonkimainen kuisti, pylväissä noppakapiteelit. Ainutlaatuinen asemarakennustyyppi. Seisake poikkeaa tyyliltään muista rataosan asemista. RKY 1993 (Niittylahden rautatieasema)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: rautatie, asema, ratapiha

Opistola (ma/km nro 112), ID 632-402-133, Niittylahdentie 297, Niittylahti, Pyhäselkä

Niittylahden opisto 1928 (1950-luku, 1980-luku, 1990-luku), harmaa rappaus. 1954 rakennettu viides, puurakenteinen kerros. Sauna- ja pesularakennus 1930, liikuntasali, näyttämö- ja opetustilojen rakennus 1952, paja 1948 muutettu oppilasasuntola Jukolaksi 1965, uusi paja 1965, kasvihuoneet ja traktoritali-asuntolarakennus 1940-luvulta, ulkokäymälät, sauna- ja pumppuhuonerakennus. Alkuaan Pohjois-Karjalan opisto. Edustaa aikansa oppilaitosrakentamista. Sijainti Pyhäselän rannalla merkittävä. Kerroksellinen kokonaisuus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: opistopihapiiri, järvimaisema

Otsolan asuinalue (ma/km nro 17), Joensuu

Asemakaava 1947 Aulis Rankka. Siirtolaisille ja rintamamiehille rakennettu pika-asutusalue 1950-luvulta tyyppitaloineen. Talot kadun reunassa, puutarhavyöhyke takana, kaarevia katutiloja rajaavat pensasaidat. Mittakaavaltaan ja ympäristöltään viihtyisiä ja puistomainen alue. Malliesimerkki sotien jälkeisestä omakotialueesta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, asuinalue

Paasikosken mylly (ma/km nro 113), Löytöjärvi, Kiihtelysvaara

Jänisjoen koskessa Aittovaarassa, 1946 uudelleen rakennettu vesimylly (perustettu 1862), jolla jauhettu viljaa. Löytöjärven Nuuti Pesosen perustama. 1900 rakennettu myllytupa. Säilynyt ja kunnostettu vesimyllyesimerkki. Vieressä uiton kivirakenteita.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: koski, metsä

Pamilon voimalaitos (ma/km nro 114), Eno

Palojärven päässä, voimalaitos 1952 - 1955, funktisvalvomon suunnittelija Alvar Aalto. Rakennus edustaa 1950-luvun vesivoimalaitosrakentamista. Komeaa funktionalismia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä, voimalaitos

Paukkajan sahayhdyskunta (ma/km nro 18), Rahkeen saha (ma/km nro 122), Eno

Enossa toimi 1920 - 1950 -luvulla kolme tärkeää sahayhdyskuntaa: Ukkola, Paukkaja ja Rahkee. Paukkajan kylä kohosi paikkaan, jossa Pielisen altaan ja Koitajoen kokoamat Koitereen altaan uitot yhtyivät Pielisjoessa. Paikalle rakennettiin saha, mutta laitos purettiin tarpeettomana sen siirryttyä Aktiebolaget W. Gutzeit & Co:n haltuun vuonna 1909. Vilkkaaseen puutavarankäsittelypaikkaan perustettiin halkosaha 1910-luvulla. Gutzeit rakensi uuden sahan Paukkajalle vuosina 1924 - 1925. Sahan toiminta vakiintui 1920-luvun lopulla. Sahan ympäristöön rakennetut asuinrakennukset on rakennettu pääosin vasta 1930-luvulla. Yhtiön uudelleenjärjestelyjen seurauksena saha lakkautettiin ja työntekijät irtisanottiin vuonna 1938. Paukkajan mökkikylän arvo perustuu mittakaavaltaan alkuperäisenä säilyneeseen kylärakenteeseen, jonka rakennuskanta koostuu pienistä alkuperäisen oloisista mökeistä. Mökkikylän kylärakenteessa on säilynyt hyvin ajallinen kerroksellisuus. Maakuntakaavaraajauksen sisällä alueen itäosassa sijaitsee sahan muistomerkki ja sahan jäänteet.

Rahkeenniemen saha

Rahkeen saha Pielisjoen varrella on yksi esimerkki 1900-luvun alkupuolen Enon teollisista yhteisöistä. Rahkeen saha toimi vuosina 1962 - 1991. Rahkeen teollisuusalueella on rikas historia. Sillä on lukuisia vaiheita, joiden aikana rakennuskanta on uusiutunut voimakkaasti. Ensimmäinen vaihe liittyy vuosina 1917 - 1920 toimineeseen halkosahaan. Tältä ajalta on jäljellä työväenasuntotalo. Toinen vaihe liittyy viime sotien aikaan, jolloin palattiin perinteisiin polttoaineisiin. Rahkee Oy ryhtyi hiiltämään tervaskantoja sekä tuottamaan tuotti pilkkeitä, tervaa ja tärpättiä. Rahkee Oy:n tervatehdas oli Itä-Suomen ainoa ja valmistusmenetelmänsä puolesta ainutlaatuinen koko Suomessa. Kolmas vaihe alkoi, kun Metsähallitus otti Rahkeen rakennukset käyttöönsä 1950-luvun kuluessa. Niihin aikoihin rapattiin tehtaiden tiiliseinät. Tehdasrakennusten ulkoasu muuttui suuresti ja ne alkoivat vaikuttaa funktistyyllisiltä valkoisine suurine seinäpintoineen. Vuonna 1962 Vapo Oy ryhtyi sahaamaan Rahkeella ratapölkkyjä. Varsinainen saha rakennettiin vuonna 1966. Toistaiseksi viimeinen suuri ympäristömuutos käynnistyi 1990-luvun alkupuolella, kun sahaus lopetettiin. Saha ja kuivaamorakennus purettiin, monet muut rakennuk-

set siirrettiin pois. Metsähallitus luopui Rahkeen toiminnoista jo 1980-luvulla. Rahkeen sahalle menevän tien varrella on neljä Rahkee Oy:n 1940-luvun lopulla rakennuttamaa yhden perheen asuintaloa. Asunnoissa on lukuisia mielenkiintoisia yksityiskohtia. Seinissä on mm. 1940-luvulle ominainen vaakaponttilaudoituus.

Penttilän hovin miljö (ma/km nro 115), Joensuu

V. 1875 sahan isännöitsijän H-muotoinen asuinrakennus, kaksi kuistia ja pihan puolella koristeellinen veranta veistettyine pylväineen. Pihapiirissä kaksi paritupamallista asuinrakennusta, talli, varastona oleva entinen navetta, huvimaja ja puutarhan laidassa sauna. Pihan keskellä on kaivo. Pihapiiriä ympäröi monilajinen puisto. Alueelle johtaa koivukuja. Kestävän kehityksen hanke. Liittyy Pielisjoen teollistumiseen. Penttilän höyrystysperustettiin vuonna 1871. Hovin päärakennus on samalta aikakaudelta.

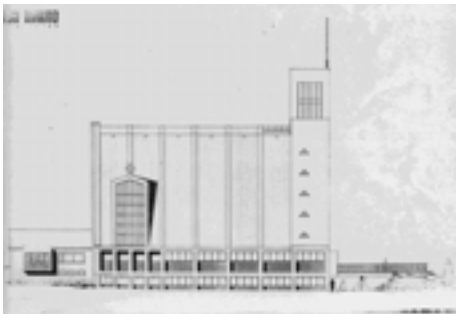

Kaunis pihapiiri metsäisellä ja puistomaisella kumpareella. RKY 1993 (Penttilän saha)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsikkö, entinen teollisuusalue

Pielisensuun kirkko (ma/km nro 116), ID 167-005-699, Joensuu

V. 1956 - 1960 Veikko Larkas, erittäin jyrkkäkattoinen pitkäkirkko, alttaripäädystä siipirakennus seurakuntatiloille. Sisäänkäyntipääty muuta osaa korkeampi, huipulla pieni tapuli. Alttaripäädystä mosaiikkiristi. Kauhajoen kirkko sisarkirkko (sama muoto seurakuntasalia lukuun ottamatta). Tyypillinen 1950-luvun kirkkorakennus. Muodostaa Niinivaaranpuisto-akselisommitelman päätteen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: asuinalue, puistoakseli, koulu, sairaala

Piparkakkutalo (ma/km nro 117), ID 167-002-498, Kauppakatu 34, Joensuu

V. 1915 Otto F. Holm, rapattua jugendia. Osin entistävä korjaus 2000-luvulla. Harvinainen jugend-arkkitehtuurin huvilamainen asuintaloesimerkki Joensuussa ja koko maakunnassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostaloja

Puhelinlaitoksen toimitalon vanha osa (ma/km nro 118), ID 167-003-491, Kauppakatu 15, Joensuu

V. 1913 A. W. Pitkänen, kaksikerroksinen jugend-tyylinen liikerakennus tiilestä. Malmikatu 11 - 13: jatko-osa 1950-luvulta, takaosan laajennus 1991. Rakennushistoriallisesti kohde liittyy joensuulaiseen televiestintähistoriaan. Rakennustaiteellisesti puhelinlaitoksen talo on joensuulaisittain ja myös maakunnallisesti harvinainen rakennus. Jugend-piirteitä, joita Pohjois-Karjalan kivirakennuksissa on vähän.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostaloja

Puutalokortteli 48 (ma/km nro 119), ID 167-003-608 ja 167-003-620, Torikatu 10 ja 12, Joensuu

Kuva: Pekka Piiparinen

Torikatu 10 ja 12 sekä Suvantokatu 3 rakennukset jatkavat Rantakadun puurakennuskorttelia saumattomasti ja ovat merkittävä osa kaupunkinäköymää. Rakennukset muodostavat yhtenäisen puujugend-rivistön. Viimeisiä puurakennuksia ruutukaava-alueella. Kauniita yksityiskohtia. Olsonin talon ohessa ainoat eheät pihapiirit Rantakadun

varren vanhoissa kortteleissa. Historiallisesti korttelin 48 puutalot ulkorakennuksineen kertovat omalta osaltaan joensuulaisesta pienkauppiasperinteestä ja -rakentamisesta, jotka ovat olleet luonteenomaisia seikkoja puutalovaltaisen Joensuun aikoihin. Harvinaisuutta kohteessa edustaa mm. se, että pienkauppiaiden rakennuksia ei ole enää juurikaan ruutukaavalla jäljellä.

Torikatu 12 (Vanha kulma): Puinen vuonna 1910 rakennettu, yksikerroksinen liikerakennus sijaitsee Suvantokadun ja Torikadun risteyksessä. Rakennuksen pohjakaavio on lähes suorakaiteen muotoinen. Päädyissä olevat satulakatot ovat kohtisuoraan keskiosan satulakattoa vastaan. Mainittavia yksityiskohtia ovat kattopintoja elävöittävät pieniruutuiset ikkunat, kolmeen vaakasuoraan kenttään jaettu puuverhoiltu julkisivu, runsas listoitus ikkunoiden ja ovien ympärillä sekä poikkipäätyjen kampamaiset räystäskoristeet. Rakennuksen pihapiiriin kuuluu toimistorakennus Suvantokatu 3 (1910) sekä huomattavasti uudempaa rakennuskantaa oleva huoltorakennus (1976). Rakennuksen pihapiiriin kuuluu myös Suvantokatu 3, joka on valmistunut samoihin aikoihin Torikatu 12:n kanssa. Molemmat rakennukset kuuluvat saumattomasti korttelin 48 muiden puutalojen yhteyteen. Kaupunkikuvallisesti Torikatu 12 sijaitsee merkittävällä ja näkyvällä paikalla korttelin 48 kulmauksessa.

Suvantokatu 3: Satulakattoinen yksikerroksinen vinkkelinmallinen puurakennus Suvantokadun varrella. Rakennus on samalla tontilla Torikatu 12:n kanssa, ja on samaa vanhojen puutalojen kokonaisuutta yhdessä muiden korttelin 48 rakennusten kanssa. Rakennuksen itäpuolella sijaitsee Johanssonin talo. Rakennus on toimistokäytössä. Rakennus kuuluu Torikatu 12:n pihapiiriin ja on rakennettu aikoinaan sen piharakennukseksi. Suvantokatu 3 kuuluu saumattomana osana Rantakadun alueen ja korttelin 48 vanhojen puutalojen kokonaisuuteen.

Torikatu 10 ulko- ja piharakennuksineen: Satulakattoinen yksikerroksinen puurakennus Torikadun varrella. Rakennuksen yhteydessä on jäljelle jäänyt vanha puurakennusten pihapiiri. Rakennus on toiminut viimeksi aktiivikäytössä myymälätilana. Rakennustaiteellisesti Torikatu 10:n nykyinen ulkoasu on vuodelta 1922, ja se edustaa klassismia. Rakennus edustaa myös itäisen kulttuuripiirin vaikutusta Joensuussa, sillä esim. rakennuksen rakennuttajana oli Laatokan Karjalasta Joensuuhun tullut kauppias, Jakob Filipoff. Rakennus kuuluu saumattomana osana korttelin 48 muuhun puutalokantaan sekä ylipäättään Rantakadun alueen vanhaan puutalojen miljööseen. Hirsirakenteiset piharakennukset varastoina.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, puutaloja, liiketaloja

Pyhäselän kirkko (ma/km nro 120), Pyhäselkä

Pyhäselän evankelisluterilainen kirkko Hammaslahdessa on rakennettu vuonna 1928. Suunnittelija Yrjö Vaskinen 1928, arkkitehti Yrjö Vaskinen. Funkishenkinen pitkäkirkko, jonka päätytornissa barokkimainen piikkitorni. Fritz Hilbertin lasimaalausalttaritaulu 1928 (S. Wuorion maalausliike, Helsinki). Uljananmäellä. Kirkkopihassa T. Kotilaisen sankaripatsas vuodelta 1962.

Pärnäsen talo (ma/km nro 121), ID 167-003-603, Torikatu 1, Joensuu

V. 1863, lopullinen asu 1883. Rapattu kaksikerroksinen tiilirakennus, alkuaan suutari Pärnäsen asuintalo. Vuodesta 1868 Ivan Kononoffin talo, 1883 alkaen viinatehdas. Myöhemmin Karjalan Maan painotalona. Miljöö muuttunut kerrostalojen myötä huomattavasti. Gävlenlinnaa vastapäätä. Maisemallisesti merkittävä rakennus ruutukaavan kulmalla ja Pielisjoen kulmassa. Rakennuksella pitkä historia. Kaupungin vanhimpia kivirakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, Pielisjoki, puisto

Sairaalakatu 18 (ma/km nro 123), ID 167-001-577, Joensuu

Terijoelta siirretty, 1925 Joensuuhun Sairaalakadulle pystytetty kaksikerroksinen huvilamainen asuinrakennus, jossa isolasiveranta. Ainutlaatuinen rakennus kaupungin keskustassa. Runsaasti kauniita yksityiskohtia. Rakennus on viimeisiä puurakennuksia ruutukaava-alueella. Erityistä rakennuksen siirtohistoria.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostalo

Sarvingin vesimylly (ma/km, nro 124), Eno

Kaksikerroksinen myllyrakennus 1880-luvulta, korjattu 1919, jolloin turbiini ja saha. Kunnostettu ympäristökeskukseen tuella. Hyvin säilynyt ja kunnostettu vesimyllyesimerkki maakunnassa. RKY 1993 (Sarvingin kyläalue)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, joki, koski

Selvaag-talot (ma/km nro 125), ID 167-007-147 ja 167-007-148, Leinikkitie 3 ja Vanamonkatu 27, Joensuu

Kanervalassa, Leinikkitiellä ja Vanamotiellä. V. 1959, tyyppirivitalot norjalaisen idean pohjalta. Asunnot kaksi kerroksisia, yhteiset pihat ja aukiot. Pelkistetty ulkoarkkitehtuuri, lautaverhous. Julkisivuja jäsentävät pystytuet huoneistojen väliseinien kohdalla. Harvinaisen hyvin säilynyt kokonaisuus. Alkuperäisdetaljit ovat säilyneet. Edustaa aikansa metsälähiörakentamista erityisen hyvin. Aluekokonaisuudella saattaa olla jopa valtakunnallista arvoa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, asuinalue

Siirtolapuutarha (ma/km nro 126), Joensuu

Perustettu 1951, rakennettu pääosin 1950-luvulla, 80 palstaa harjakattoisine mökkeineen kapeiden jalankulkukujien varrella. Lähellä yliopiston kasvitieteellinen puutarha ja kaupungin dendrologinen puisto. Tyypillinen sotien jälkeinen siirtolapuutarha-alue.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: asuinalue, ravirata, metsä

Suojapirtti (ma/km nro 127), ID 251-405-84, kirkonkylä, Kiihtelysvaara

Suojeluskuntatalo 1930 (1959), entisöity, nykyisin nuorisotalona. Komea suojeluskuntatalo tärkeällä paikalla kylämaisemassa. Edustaa sotien välisen aikakauden maanpuolustushenkeä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Taidemuseon kortteli (ma/km nro 128), ID 167-002-169, Kirkkokatu 23, Joensuu

Entinen lyseorakennus 1884 Theodor Decker, uusrenessanssia, punatiilinen, rappauskoristeluin jäsennelty julkisivu, alkuaan aumakattoinen. Korotettu 1924 - 1925, korkea mansardikatto. Voimistelusalirakennus 1911, Jac. Ahrenberg, jugendia, nyt taidekeskus Ahjo. Vahtimestarin asuin- ja huoltorakennus 1894, uusrenessanssin jaotte- lu julkisivussa, nyt varastona. Talonmiehen ja lämmittäjän asunto 1935, klassistisia piirteitä, nykyään taiteilijoiden työtiloina. Sijainti julkisten rakennusten puistomaisella akselilla. Rakennukset ovat maisemallisesti merkittävällä paikalla keskellä kaupunkia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, puistoakseli

Toivala (ma/km nro 129), ID 632-401-53, Honkavaara, Hammaslahti, Pyhäselkä

Tunnetaan myös nimellä Tienhaara. Perinnepiha Honkavaarassa. Asuinrakennus 1880-luvulta. Aitta, talli, sauna, lato, navetta. Tunnistettava ja kaunis pihapiiri valtatie 6:n maisemissa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: valtatie, pihapiiri, maaseutu

Tshokkisen talo (ma/km nro 130), ID 167-001-553, Niskakatu 18, Joensuu

V. 1937 - 1938 rakennusmestari Tshokkisen suunnittelema asuinrakennus. Aumakattoinen, kolmikerroksinen kivitalo, varhaista funktionalismia. Symmetrisesti sijoitetut parvekkeet ikkunoineen ja ovineen samanlaiset kuin vastapäisessä talouskoulussa. Itäpäädyssä kahden kerroksen korkuinen erkkeri nauhaikkunoineen. Rakennus on 1930-luvun Suomessa tyypillisen asuinkestoalofunktionalismin ainoa edustaja Joensuussa. Kaupunkikuvallisesti merkittävällä ja näkyvällä paikalla korttelin 18 kulmauksessa, ja sopeutuu hyvin lähellä olevan 1930-

luvulla valmistuneen Talouskoulun yhteyteen. Rakennuksella on paikallista sosiaalihistoriallista merkitystä.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, kerrostaloja

Tupravan tuulimylly (ma/km nro 131), Eno

Ylä-Tuprantie 90, 1898. Edustaa 1800-luvun lopun tuulimyllykautta. Hyvin säilynyt ja kauniisti kunnostettu esimerkki.

Maisemassa komealla paikalla sijaitseva rakennus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri

Utran työväentalo (ma/km nro 132), ID 167-012-616, Utrantie 31, Joensuu

Keskelle Utran tehdasyhdyskuntaa rakennettiin työväentalo vuonna 1905. 1980-luvulla kunnostettu työväentalo kuului luontevana osana taajaman rakennuksiin. Rakennus on suorakaitteen muotoinen ja harjakattoinen. Hirsirunkoisessa rakennuksessa on lautavuoraus. Rakennuksen julkisivussa on jyrkkäkattoinen frontoni, ikkunoiden ruudutus on jugend-tyylinen. Talo edustaa perinteistä seurantalotyyppiä.

Vainoniemen huvila (ma/km nro 133), Joensuu

V: 1908 Otto Weckman (Wartiovaara), liikemies Arvid Neppenströmille suunniteltu. Entistys 1968 - 1980, hollantilainen puisto restauroitu 1984 - 85. Kaupungin edustushuvila. Maakunnallisesti harvinainen jugend-huvilakokonaisuus ympäröivine puistoineen. Liittyy 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huvilakulttuuriin.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä

Valliniemi (ma/km nro 134), ID 045-407-4, Enontie 56, Eno

V. 1896 asuin- ja kaupparakennus, ollut myös matkustajakotina ja Kaukas Oy:n vuokra-asuntona. Komealla paikalla Pielisjoen rannassa sijaitseva hyväkuntoinen rakennusryhmä. Rakennuksilla on monipuolinen ja pitkä historia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: Pielisjoki

Vanha Kettuvaara (ma/km nro 135), Joensuu

Karsikon sahan ja puutavaran lastauspaikan sekä Pekkalan sahan työllistävistä vaikutuksista syntyi Kettuvaaralla 1900-luvun alussa työväestön asuuntoalue. Kapeiden ja mutkaisten kujien varteen nousi pieniä mökkejä. Sahatyöläisten ohella aluetta asuttivat rautatieläiset, kirvesmiehet, sepät ym. Yhtenäinen ja viihtyisä vanha työväenasuinalue, jonka arvoa kuitenkin alentavat myöhemmät ylisuuret rakennukset. Tiiviit ja kapeat kujaset, joiden varrella puiset pienet asuinrakennukset.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: asuinalue, hautausmaa

Vanha lääninhallituksen virastorakennus ja entinen maaherran asuintalo (ma/km nro 136), Joensuu

V. 1966/Kurt Simberg&Maire Roos. Pitkä, tasakattoinen ja nelikerroksinen toimistorakennuskokonaisuus, joka koostuu kolmesta toisissaan kiinni olevasta rakennusmassasta. Rakennuksien julkisivuissa on nauhaikkunoiden pitkät rivit. Rakennus toimii valtionhallinnon toimistorakennuksena. Hallintorakennuksen vieressä sijaitsee entinen maaherran yksikerroksinen ja tasakattoinen asuintalo. Virastotalo ja maaherran entinen asuintalo ovat maakunnan hallintohistorian kannalta

merkittäviä rakennuksia, sillä ne ovat symboloineet vuosikymmenten saatossa maakunnan omaa hallinnollista asemaa. Rakennustaiteellisesti valtion vanha virastotalo edustaa 1960-luvun hallintorakennusten rakentamistapaa, jota ei löydy vastaavassa mittakaavassa muualta Pohjois-Karjalasta. Kaupunkikuvallisesti virastorakennus hallitsee Torikadun maisemaa korttelin 6 osalta. Molemmat rakennukset ovat valmistuneet samana vuonna ja ne edustavat samaa arkkitehtonista tyyliisuuntaa. Arkkitehtonisesti sekä historiallisesti niitä voidaan pitää yhtenä kokonaisuutena.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta, Pielisjoki, kerrostaloja

Kuva: Pekka Piiparinen

Vanhat kaupunginsairaalan rakennukset, (ma/km nro 137), ID 167-002-562, Pohjoiskatu 6, Pohjoiskatu 8 - Kauppakatu 51, Joensuu

V. 1926 - 1928 Viljo Raittila, entinen laboratorio ja differia-osasto, harjakattoinen rakennus, nykyisin Iliaksen kustantamo. Pohjoiskatu 8 - Kauppakatu 51, entinen synnytyssairaala, aumakattoinen, frontonilla varustettu, pääoven yläpuolinen ikkuna koristeellisesti jaoteltu. 1920-luvun klassismia, pilasterimaiset pystylistoitukset, Raittilalle tyypillistä mm. ruutuaihekoristelu ikkunoiden puitteissa ja räystäiden koristelista. Rakennukset muodostavat kauniin ja tunnistettavan puukaupunkiympäristön ruutukaavan pohjoispäähän. Tärkeä osa kaupungin ja maakunnan historiaa. Viimeisiä puurakennuksia keskusta-alueella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: keskusta

Väiskilä (ma/km nro 138), ID 856-407-62, Härmintie, Kovero, Tuupovaara

Suholan etälaitumen torppa, "Piipposen mökkinä" tunnettu 1900-luvun alussa. Pientä asuinmökkiä jatkettu myöhemmin lautaosalla. Savusauna, liiteri ja aitta mahdollisesti 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alkupuolelta. Edustaa mökkiläisasutusta 1900-luvun alusta. Kaunis harmaa pihapiiri pienen suolammen läheisyydessä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, lampi, suo

Rakennussuojelukohteet

Enon kirkko (sr-1 nro 4), ID 200733, Eno

Puinen uusklassinen ristikirkko 1818 (A.W. Arppe), tapuli 1959 (K. Kallio). Alttaritaulu E. J. Härkönen 1930. Kaksi parihuonetta: punainen hirsirakenteinen 1800-luvulta, vaaleanharmaa 1916 (kyö: rak. mest. K. E. Korhonen), jossa aurinkokuvio ovien yllä. Kirkko liittyy itäsuomalaiseen kaksoisristikirkkoperinteeseen. RKY 1993 (Enon kirkko)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, asuinalue

Puukirkko, ristikirkko. Enon puisessa ristikirkossa on sakaroiden välissä kulmaulokkeet ja se liittyy muodoltaan itäsuomalaiseen kaksoisristikirkkoperinteeseen. Kirkon sakarat ovat satulakattoiset. Kookkaan ristikeskuksen pyramidikaton huipulla on pieni, 1800-luvun lopulla nykyasunsa saanut, lyhty. Ikkunat ovat kahdessa kerroksessa, joista ylemmässä ne ovat puolipyöreät. Erillinen kellotapuli on valmistunut 1826. Kirkkoa ja tapulia ympäröi vanha hautausmaa.

SUOJELU: kirkkolaki

Hammaslahden rautatiemuseo (sr nro 156), Pyhäselkä

Pyhäselän kotiseutuyhdistyksen kotiseutumuseo Hammaslahden asemalla. Entinen rautatievirkailijoiden asuinrakennus 1896, aitta ja maakellari 1890-luvulta sekä vaihekoppi (vaihdemiesten taukotupa) joka siirretty pihapiiriin. Museo kuuluu laajaan Hammaslahden rautatieaseman pihakokonaisuuteen. Henkii yhä vieläkin 1800 - 1900 -lukujen vaihteen komeaa rautatieläiskulttuuria.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: rautatie, ratapiha

Joensuun kaupungintalo (sr nro 136), ID 167-003-566, Rantakatu 4, Joensuu

Rakennettu v. 1914, suunnittelija Eliel Saarinen. Korjattu 1966 ja 1990-luvun lopulla. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Joensuun rantapuistovyöhyke (ks. ma/kv-alue nro 13).

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993, Museoviraston VARA-tietokannan luonnos 2001

Joensuun rautatieasema (sr nro 135), ID 167-401-273, Itäranta 12, Joensuu

Joensuun aseman vanhimmat rakennukset ovat niitä harvoja, joita Karjalan radasta on vielä Suomen puolella. Laajan asemapihan edustavimpia rakennuksia ovat asemarakennuksen ohella asemapäällikön asuintalo ja vanha veturitalli sekä pitkä, monilta asemilta kadonnut tavaramakasiinirivi (*huomautus: makasiinirivi tuhoutui suurelta osin tulipalossa 2012*). Alueen eteläreunalla on asuinalue aivan ratapihan laidalla. Asema-alue sijaitsee kaupungin keskustan tuntumassa Pielisjoen itäpuolella, minne on muodostunut myös teollisuusalueita radan tuntumaan. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Joensuun rautatieasema ja sen ympäristö (ks. ma/kv-alue nro 14).

SUOJELU: rautatiesopimus 1998

Joensuun kirkko (sr-1 nro 5), ID 200740 ja 167-003-502, Papinkatu 2, Joensuu

Kivikirkko. Kirkkokadun eteläpäässä Pielisjokeen rajautuvalla avoimella mäellä oleva Joensuun luterilainen tiilikirkko ja kadun pohjoispäässä oleva Pyhän Nikolaoksen muistolle pyhitetty ortodoksinen puukirkko muodostavat kaupungin hengellistä elämää kuvastavan kulttuurihistoriallisen akseliparin. Jugendpiirteitä omaava uusgoottilainen tiilikirkko on rungoltaan leveä. Sisääntulopäässä on epäsymmetrisesti sijoitettu korkea torni, pitkillä sivuilla ovat poikkipäätyсарjat. Ikkunat ovat suuret. Kirkkosali on kolmilaivainen ja holvattu tähtiholveilla. Ruoteiden ja holvivaippojen maalauksen ornamentteina on eri puulajien lehvästöaiheita ja ne on tehnyt maalarimestari A. Grönroos. Kiinteä sisustus saarnatuoleineen, penkkeineen lehterinkaiteineen ja valaisimineen on poikkeuksellisen hyvin säilynyt. Ristiinnaulittua esittävän alttaritaulun vuodelta 1910 on maalannut arkkitehti Ilmari Launis. Seurakun-

nan 100-vuotisjuhlan yhteydessä 1952 kuori-ikkunoihin lahjoitettiin taiteilija Antti Salmenlinnan piirtämät lasi-maalaukset. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Joensuun luterilainen ja ortodoksinen kirkko (ks. ma/kv-alue nro 12).

SUOJELU: kirkkolaki

Joensuun ortodoksinen kirkko (sr-1 nro 6), ID 200962 ja 167-002-511, Kirkkokatu 32, Joensuu

Puinen Pyhän Nikolaoksen kirkko sijaitsee Joensuun keskustassa Kirkkokadun pohjoispäässä. Kirkko on merkittävä päate kaupunkirakenteellisesti tärkeälle Kirkkokadulle. Museoviraston suojelema arvokas rakennus on ollut vuosien saatossa väriltään vihertävä ja valkoinen, kunnes se maalattiin 90-vuotispäivänsä kunniaksi ruskeaksi. Suunnittelija arkkitehti G.F. Karpoff. Rakennustyöt käynnistettiin v. 1886. Rakennustyön teki utralainen Gustav Henrikson. Kirkon arkkitehtuuri poikkeaa vahvistetuista suunnitelmista. Siitä tuli rikasmuotoisempi niin tilojen ryhmittelyn kuin seinäpintojen jäsentelyn suhteen. Kirkko oli suunniteltua pidempi ja sillä oli selvästi korostuvat poikkilaivat omine eteiskuisteineen. Länsitornin kylkiäiset olivat suunniteltuja leveämmät ja pääsisäänkäynnin edessä on koristeellinen kolminousuinen portaikko katoksineen. Tronin päate ja lanterniini sipulikupoleineen sisältävät paljon yksityiskohtia. Kun tähän lisätään seinäpintojen vuorauksen monimuotoisuus erilaisine listoituksineen ja koristuksineen, voidaan kirkkoa pitää 1800-luvun ortodoksien puukirkkoarkkitehtuurin merkkiteoksiin kuuluvana rakennuksena. Kirkko vihittiin sen valmistumisvuotena 25.9.1887 Pietarin vikariopiispa Antonion toimesta, josta tuli myöhemmin Suomen arkkipiispa. Kirkko pyhitettiin Lyykian Myyrän arkkipiispan, Pyhän Nikolaoksen muistolle. Kirkko otettiin käyttöön kesällä 1888 ja vasta vuonna 1894 astui oma kirkkoherra virkaansa. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Joensuun luterilainen ja ortodoksinen kirkko (ks. ma/kv-alue nro 12).

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Kiihtelysvaaran kirkko (sr-1 nro 7), ID 20070, Kiihtelysvaara

Sisältyy RKY-alueeseen Kiihtelysvaaran kirkko (ks. ma/kv-alue nro 16).

SUOJELU: kirkkolaki

Pielisjoen linna (sr nro 134), ID 167-002-593, Siltakatu 2, Joensuu

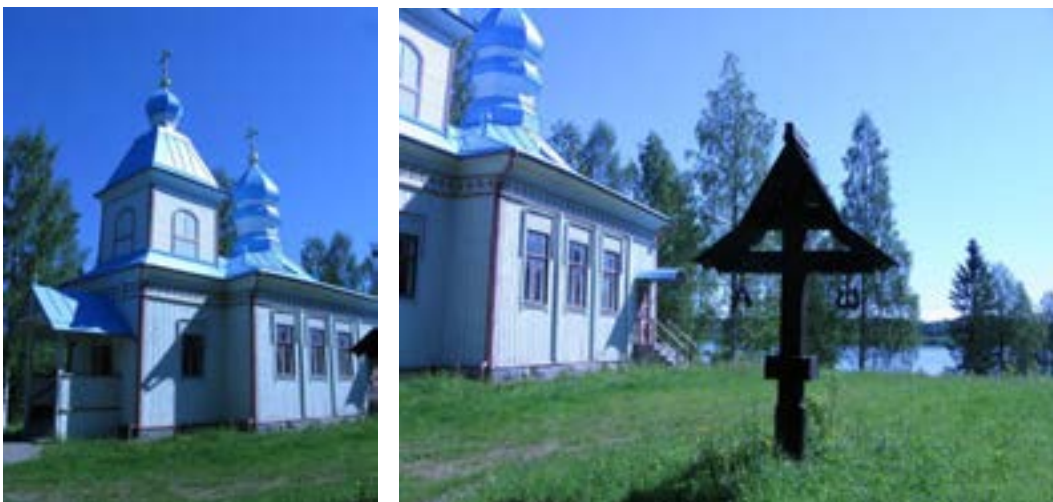
Tunnetaan myös nimellä Joensuun kruununmakasiini. Tiilirakenteinen kruununmakasiini, pohja on 45 x 45 kynnärää eli 27 x 27 metriä, korkeus 12 kynnärää eli 7,2 metriä. Katon harja oli itä-länsisuuntainen, sen katkaisi keskeltä lyhty. Seinissä pienet pyörökaariset ikkunat kahdessa kerroksessa, samanmuotoinen frontoni eteläseinällä. Sen yläosaan rakennuksen ylimmän kerroksen tasalle tehtiin ovi ja vinssi, jonka avulla viljasäkit nostettiin sisälle. Sisustan täyttivät pääosin viljasiiilot, joista sisältö saatiin

ulos alakerroksen aukoista. Vuonna 1848 vahvistetussa C.W. Gyldénin empireasemakaavassa määriteltiin julkisten rakennusten ja puistoistutusten vyöhyke. Ensimmäisiin julkisiin rakennuksiin kuului kruununmakasiini, joka rakennettiin 1848 - 1852. Se oli Joensuun ensimmäinen kivirakennus. Tiilisen kruununmakasiinin piirustukset laadittiin intendentinkonttorissa, ne signeerasi 1848 sen silloinen päällikkö E.B. Lohrman. 1919 Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin varastoksi, nimitys Pielisjoen linna vuodelta 1929, 1925 sisätilat muutettiin perusteellisesti. Pohjakerroksen päälle rakennuksen keskelle porraskäytävä kantavine seinineen, jotka päättyivät entistä laajempaan lyhtyrakennelmaan pyramidimaisen vesikaton huipulla. Ulkoseinien ikkunat laajennettiin, mutta ikkunapenkit jäivät osin entiselleen. Välipohjat tuettiin puisin rakentein. Toimistohuoneet sijoitettiin talon länsirannalle kahteen ylimpään kerrokseen. Itäseinän puolelle keskikerrokseen yksi asunto ja ylimmän kerroksen fasadipuolelle piiripäällikön kolme huonetta ja keittiön käsittänyt asunto. Sen jatkona talon koillisnurkalla oli väljä majoitushuone. Pääportaikon taa tehtiin sitä ahtaampi takaportaitikka. Toimistohuoneisiin muurattiin kaikkiaan kolme arkistoholvaa. Pohjakerros varustettiin entiseen käyttöönsä eli varastotiloiksi. Tykkien tilalle käsiaseita, ampumatarvikkeita sekä varusesineitä. Pohjakerroksen takaosaan rakennettiin lämpökeskus, vieressä sijaitsi sauna. Ulkopinta rapattiin. Länsiseinän yläosaan kaksi kipsistä medaljonkia, joista toisessa oli kuviona suojeluskuntain hihamerkki, toisessa Karjalan vaakunan suoraa säilää pitelevä haarniskoitu käsivarsi. Työ valmistui kesällä 1929, ja talo vihittiin Pielisjoen linnaksi. Sotien jälkeen Suojeluskunnan tunnusta kantanut seinämedaljonki hakattiin irti, mutta toinen, miekkakättä kuvaava, jäi "vahingossa" paikalleen. 1930-luvun kyyditysten aikaan presidentti Ståhlberg puolisoineen oli "piilossa" Pielisjoen linnassa. Sotien jälkeen puolustusvoimien esikuntakäytössä vuoteen 1967. Kunnostus Karjalan tutkimuskeskuksena 1970-luvun alusta vuoteen 2008. Nykyisin Pohjois-Karjalan maakuntaliiton käytössä. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Joensuun rantapuistovyöhyke (ks. ma/kv-alue nro 13).

SUOJELU: asetus 480/85

Sonkajanrannan ortodoksinen kirkko (sr-1 nro 8), ID 203331, Sonkajanranta, Tuupovaara

Kuvat: Sonkajanrannan ortodoksinen kirkko. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

Pyhän Hannan kirkko 1915, kaunis kellotornilla varustettu pitkäkirkko sipulikupoleineen, Karjalan veljeskunnan rakentama. Kirkkomaalla on Sovinnonristi kirkon rakentamista puuhanneen, kansalaissodassa ammutun Johannes Karhapään muistoksi. Erittäin komealla paikalla avoimessa järvimaisemassa sijaitseva ortodoksikirkko.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Tuupovaaran kirkko (sr-1 nro 9), ID 200773, Tuupovaara

Puukirkko 1902, V.J. Mäkinen. Tuupovaaran puukirkko on tyypillinen 1800-luvun lopun päätyornillinen pitkäkirkko. Runkohuoneen kuoripäädystä on matala sakaristo. Tornin ja runkokuoneen kulmauksessa on matalat ulokkeet. Pohjakerrokseltaan neliön muotoisen kellotornin kellokerros on kahdeksankulmainen ja huippu pyramidin mallinen. Myöhäistä uusgotiikkaa edustavan kirkon pitkien sivujen ikkunat ovat korkeat. Kirkkosalia kattaa taitekatto. Alttaritaulu kuvaa Ylösnousemusta ja sen on maalannut E.J. Härkönen 1942. Osayleiskaavassa sr-merkintä. Kaunis sisätily. Edustaa viime vuosisadan alun puukirkkorakentamista.

SUOJELU: kirkkolaki

Uimaharjun rautatieasema (sr nro 129), ID 200306, Eno

Uimaharjun rautatieaseman hyvin säilyneessä rakennuskannassa on voimakas jugend-arkkitehtuurin leima ja se on alueena poikkeuksellisen yhtenäinen. Uimaharjun asemalla on ainoa asema-alueilla säilynyt puinen vesitorni. Uimaharju sijaitsee rauta- ja vesiteiden risteyksessä. Enocellin sellutehtaan varjossa Pielisen rannalla sijaitsevalla Uimaharjun asema-alueella on toistakymmentä 1908 valmistunutta rakennusta. Viipurista Sortavalan kautta Joensuuun kulkenut Karjalan rata rakennettiin suurista pääradoista viimeisenä vuosina 1892 - 94. Sen jatkosta käytiin pitkäaikainen köydenveto, jona aikana Savon rata ulotettiin Kajaaniin asti. Se puolestaan vähensi kiinnostusta jatkaa Karjalan rataa pohjoiseen. Vihdoin vuosien 1905 - 06 valtiopäivät päätti, että rataa jatkettaisiin Pielisjoen länsipuolta Uimaharjun ja Lieksan kautta Nurmekseen. Uimaharjussa rata ylittää Pielisjoen ja sillasta tuli valmistuttuaan 1909 Suomen suurin kääntösilta. Rauta- ja vesiteiden risteyksessä olevasta Uimaharjusta kehittyi vilkas puutavaran käsittelypaikka. Joensuulainen Oy Gustaf Cederberg perusti Laiskalahden sahan 1916 ja Metsähallitus Uimaharjun halkosahan 1917. Satamaradan yhteyteen rakennettiin sivuraide puutavaran kuormaamista varten. Halkosaha osoittautui pian kannattamattomaksi ja jo 1920 se suljettiin talviajaksi. Saha siirtyi 1932 Veitsiluoto Oy:lle ja alueella on nykyään Enocellin sellutehdas. Sahojen epävakaa toiminnasta riippumatta Uimaharju säilyi vilkkaana seutuna sillä sen kautta miehet kulkivat Ilomantsin pohjoisosan suurille tukkityömäille. Elämä asemaseudulla oli ajoittain levotontakin sillä savottakeskukseen kokoontuvien miesten alkoholinkäyttö oli runsasta. Myös asemalla oli

tarjoilua sillä asemapäällikkö V. Ingman piti siellä virkavuosinaan (1919 - 32) tupakkakauppaa ja kahvilaa kesästä 1919 alkaen. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Uimaharjun rautatieasema (ks. ma/kv-alue nro 24).
SUOJELU: rautatiesopimus 1998

Utran kirkko (sr-1 nro 10), ID 167-012-615, Väisälänkatu 2, Joensuu

Utran teollisuusyhdykskunnan kirkoksi rakennettiin tehtaanomistaja Hubbardin toimesta 1894 - 95 pienehkö puinen tornillinen pitkäkirkko. Kirkon rakennusteknillisenä erikoisuutena on sauvarakenne, ts. seinähirret ovat pystyasennossa. Ulkoasua leimaa rikkaasti koristeltu lautavuoraus. Kirkkosalia kattaa paneelikatto. Alttaritauluna Veikko Lappalaisen "Jeesus siunaa lapsia". Kohde sisältyy RKY-alueeseen Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue (ks. ma/kv-alue nro 25)

SUOJELU: kirkkolaki

Vornan tie (ma/kv nro 300), Joensuu ja Lieksa

KUVAUS: Vornan tie on osa vanhaa Tuupovaaran suunnasta Lieksaan kulkevaa tietä, joka on palvellut Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie sisältyy tiehallinnon museotie-valikoimaan. Tiehallinto on valinnut museotiet niiden valtakunnallisen merkityksen ja linjauksen säilyneisyyden perusteella kuvastamaan liikenneverkon kehitysvaiheita nykypäiviin saakka. Vornan ja Kyyrönvaaran välillä kulkevan Vornan tien mutkitteleva noin 2,5 kilometrin pituinen tieosuus on luonnonkauniissa järvi- ja harjumaisemassa. Tien varrella on Suomen sodan aikana 8.10.1808 käydyn taistelun muistomerkki.

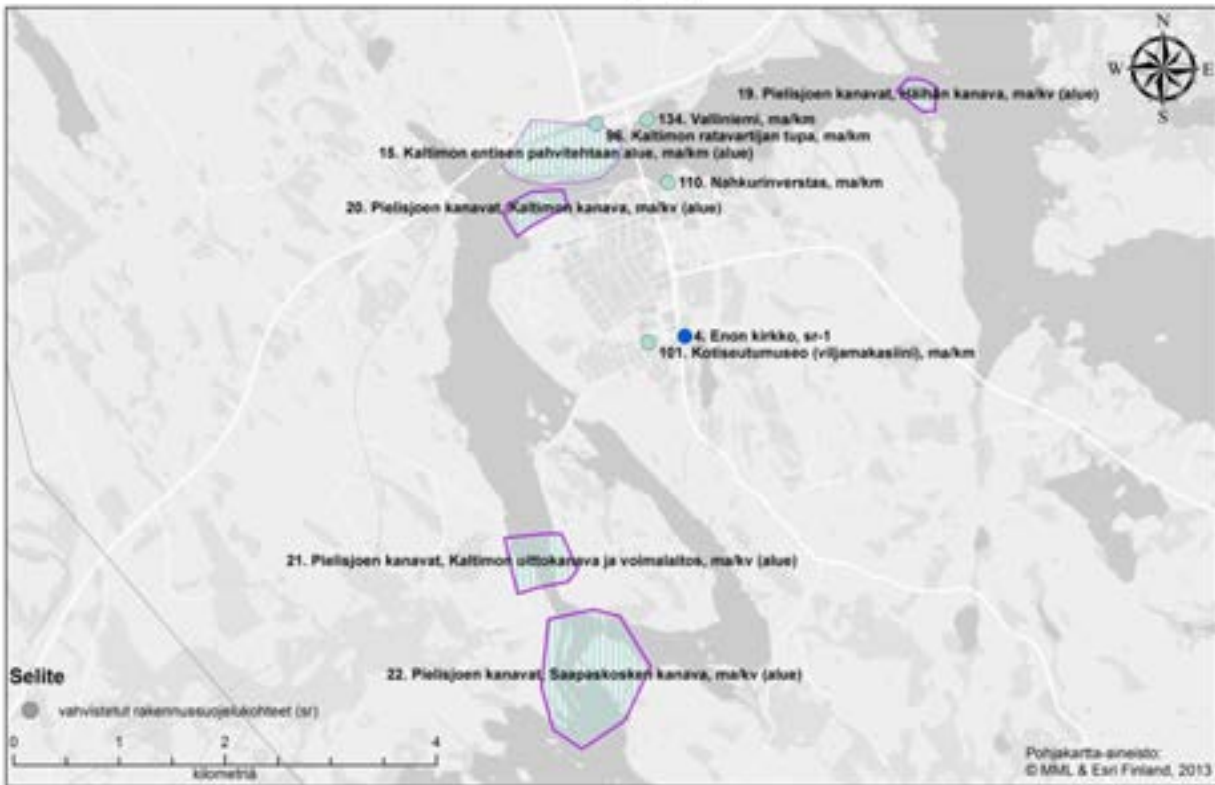
HISTORIA: Vornan tie tehtiin pikkuvihan aikana huoltotieksi. Tien raivauksen aloittivat miehityksen aikana 1741 - 1743 venäläiset, jotka halusivat avata yhteyden Sortavalasta Kajaanin kautta Ouluun. Pohjois-Karjalassa tie kulki Tohmajärveltä Lieksaan ja Nurmekseen ja se palveli Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie lie-nee pääosin noudattanut vanhoja telinjoja ja ratsupolkuja. Vornan harjulla ja kapeikossa käytiin Suomen sodan aikana Vornan viivytystaistelu, jonka suomalaisena johtajana toimi Isak Stenius.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: tie

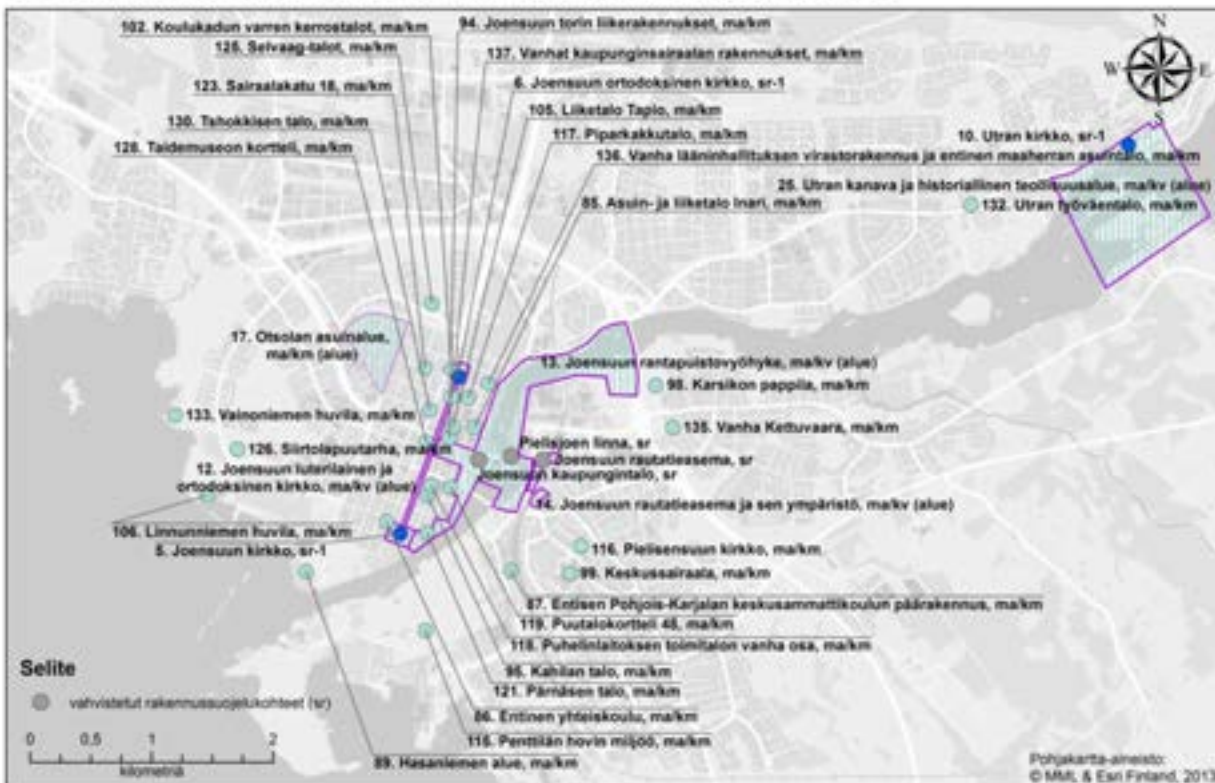
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Enon keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

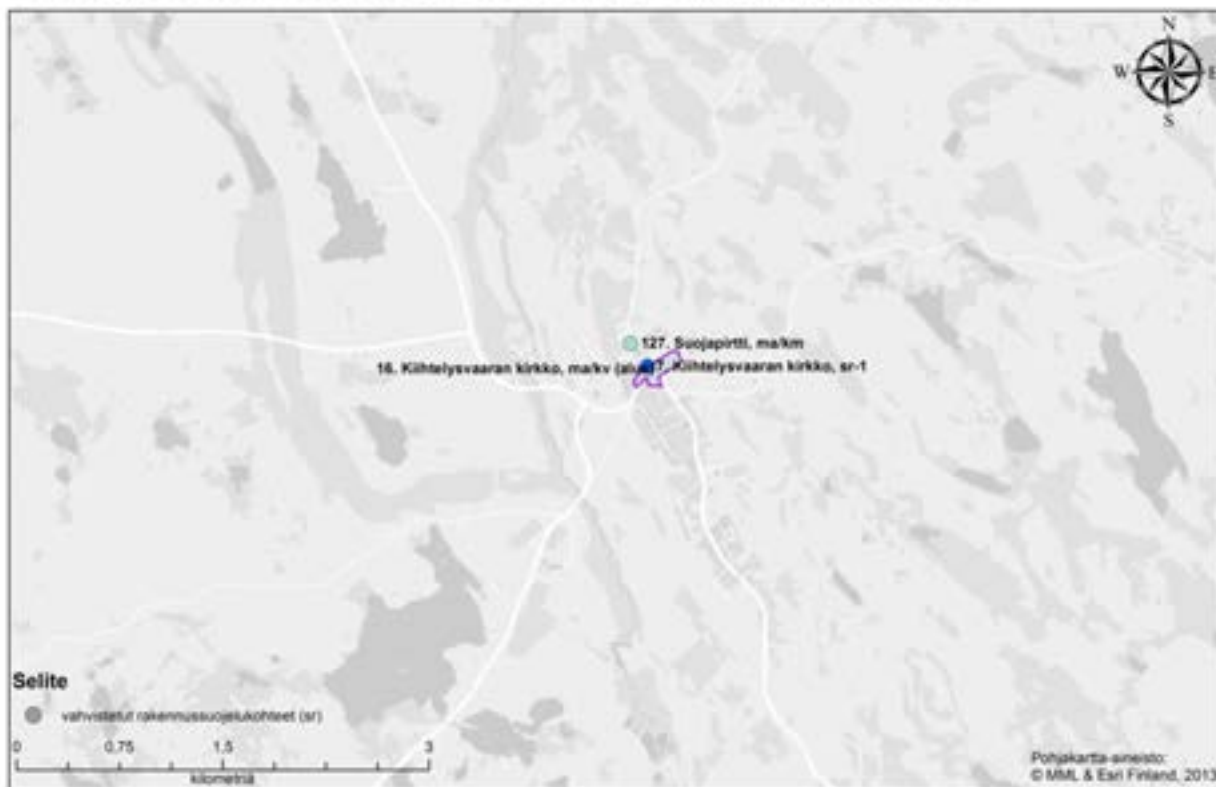

Joensuun keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

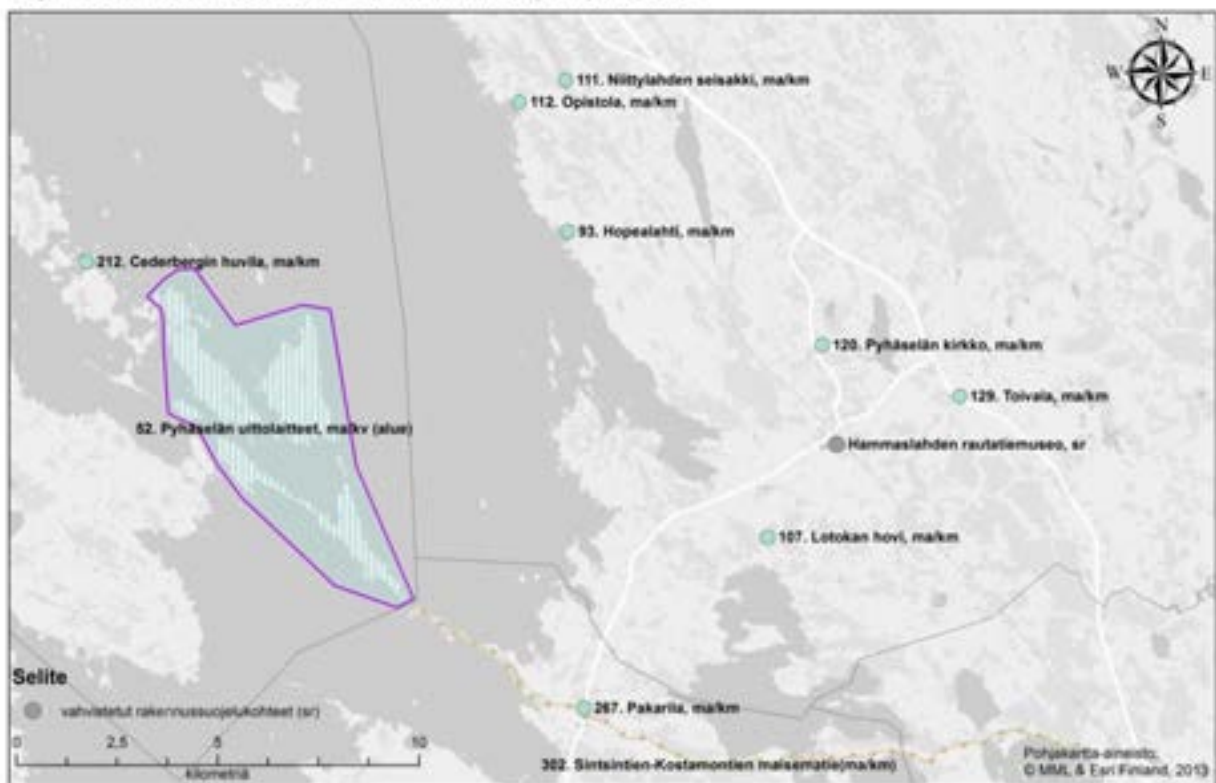

Kiihtelysvaaran keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

Pyhäselän rakennettu kulttuuriympäristö

Tuupovaaran keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.3 Juuka

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Juuan kirkonkylän vanha keskusta (ma/kv nro 26)

Kuva: Juuan kirkonkylän vanha keskusta, Puu-Juuka. Museovirasto, Erkki Mäkiö.

KUVAUS: Juuan vanha keskusta on kirkonkyläen rakenteessa ja rakentamisessa ennen sotia tapahtunutta kehitystä kuvaava kokonaisuus. Puu-Juuka on muodostunut keskukseksi maakaupan vapautumisen jälkeen. Puu-Juuka on yhtenäisenä säilynyt puutaloalue Juuan nykyisen taajaman vieressä Juuanjoen varrella, Kuopiontien ja Juuantien muodostamassa kolmiossa. Alueen rakennuskannasta valtaosa on liike- ja asuinrakennuksia, mutta myös joukko kirkonkylän vanhoista julkisista rakennuksista sijaitsee alueella. Rakennukset ovat etupäässä 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä, maakaupan vapautumisen ja kasvun ajalta. Alueella sijaitsee myös myllymuseo, jossa myllyn ja myllärin tuvan lisäksi on 193 metriä pitkä uittoränni. Juuanjoen mutkassa sijaitseva pitäjän kirkko on kuulunut maisemallisesti keskukseen ennen uusien valtateiden rakentamista. Juuan puukirkko on rakennettu 1782 muodoltaan yksinkertaiseksi tasavartiseksi ristikirkoksi. Kirkko on uudistettu täysin 1850 - 1851. Nykyisessä muodossaan se on keskeisesti korostettu, tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Erillinen kellotapuli on rakennettu 1818 ja uusittu 1851. Kirkon ympärillä on vanha, kivimuurin rajaama hautausmaa.

HISTORIA: Juuan kylä on peräisin 1500-luvulta. 1800-luvun loppupuolella asutus alkoi sijoittua maantien varreen ja sinne alettiin perustaa kauppaliikkeitä. Sodan jälkeisen yhteiskunnan kehityksen seurauksena kirkonkyläen vanha rakennuskanta alkoi vähitellen hävitä kyläkuvasta ja yhtenäinen kyläasutus tuli yhä harvinaisemmaksi. Puu-Juuka on säilynyt muutoksen vuosina, koska uuden kirkonkylän rakentaminen etsiytyi uuteen paikkaan.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kauppa- ja liikerakennus, kirkko, kylä, mylly

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Äyhkyrin talonpoikaistila (ma/kv nro 27)

KUVAUS: Äyhkyrin talonpoikaistalo on Pohjois-Karjalan vaara-asutusta ja sen jokainen rakennus on yksityiskohdissaan oiva esimerkki perinteisestä hirsirakennustekniikasta. Äyhkyri sijaitsee Pielisen länsipuolisen Vaara-Karjalan syrjäisessä läntisessä erämaassa, Vaara-Suomen vaihtumisvyöhykkeellä Suomenselällä. Pihapiiri on vaaranlaella, metsiköiden saartamien peltojen keskellä Pielisen siintäessä taustalla. Pihapiirissä on 1820-luvulla rakennetun päärakennuksen lisäksi kolmiosainen aittarivi, luonnonkivistä tehty talli ja navetta ylisineen, sauna ja latoja. Äyhkyri kuuluu Vuokon kylään, joka on tilaluvultaan Juuan toiseksi suurin.

HISTORIA: Juuan Vuokon kylässä sijaitseva Äyhkyri asutettiin 1500-luvulla. Venäjän ja Ruotsin valtakuntien rajaseudulle syntyi asutusta verrattain myöhään: Käkisalmen läänin Ilomantsin pogostan hallintopiirin alainen Juuka mainittiin ensimmäisen kerran Ilomantsin Lieksan kappelin kylänä veronkantoluettelossa vuosilta 1589-1593. Stolbovan rauhassa 1617 alue siirtyi osaksi Ruotsin valtakuntaa ja alueelle siirtyi uudisasutusta Savosta ja Pohjanmaalta. Pielisjärven evankelis-luterilainen seurakunta perustettiin 1639. Vuokon kylä kuului alun perin Pielisjärven seurakuntaan, josta se siirtyi itsenäiseksi seurakunnaksi erotettuun Nurmekseen 1810 ja edelleen Juukaan 1870.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: agraarimaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Harakkamäki, (ma/km nro 139), ID 176-403-98, Nunnanlahdentie 249

Tunnetaan myös nimellä Joensuu. Harakkamäen (alkuaan Joensuu) tilan ja talonpoikais-empireä edustavan päärakennuksen historialliset ja maisemalliset arvot ovat huomattavat. Se on kuulunut harvoin kunnan säätyläisvirkamiestiloihin ja on ainut kartanotyyppinen rakennus Juuassa. Paikka sijaitsee ympäristöään hallitsevalla mäellä Juuanjoen suistossa keskellä Joensuunkylän viljeltyä kulttuurimaisemaa. Harakkamäki on Pielisjärven kirkkoherran Jacob Stenius nuoremman (Koski-Jaakon) perustama tila 1760-luvulta ja yksi Juuan kantatiloista. Päärakennuksen ja luhtiaitan vanhimmat osat lienevät 1760-luvulta, mutta tilan vanhin rakennus on saatava-aitta 1740-luvulta, johon on aikoinaan kerätty Lieksan pappilaan vietävät viljasaamiset. Päärakennusta on korjattu voimakkaasti 1900-luvulla etenkin sisätilojen osalta, mutta ulkoasultaan talonpoikais-empiretyyli on säilynyt kohtuudella. Harakkamäellä on monipuolinen ja pitkä historia. Se on ollut mm. käräjäpaikkana ja Lönnrotin tiedetään vierailleen siellä. Arkeologisen inventoinnin 1997 mukaan se on ollut ortodoksinen muinaiskalmisto. Paikan vahva kulttuurihistoria on innoittanut taiteentekijöitä, ja siellä on kuvattu Heikki Turusen romaaniin pohjautuva Simpauttaja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
SISÄLTÖ: muinaiskalmisto, säätyläisvirkamiestila, kantatila, talonpoikais-empire, päärakennus, luhtiaitta, saatava-aitta
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, jokisuisto, ranta-alue

Heinävaara (ma/km nro 140), ID 176-416-115, Tervavaarantie 362 B

Korkealla Heinävaaralla on pihapiiri, jonka vanha asuintalo (1853 - 1890) ja 3-osainen aittarivi edustaa vaara-asutusta ja talonpoikaista rakentamista 1800-luvulta. Pihapiiriä ympäröivine peltoineen ja komeine vaaramaisemineen on valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ja huomionarvoinen kulttuuriympäristö- kokonaisuus. Paikalla on ollut aikoinaan myös tuulimylly. Tila on vuokrattu (2009) puoleksi vuosisadaksi Vuokon kyläyhdistykselle.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, asuintalo, aittarivi, vaara-asutus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, peltoa, metsää

Hovi (ma/km nro 141), 176-416-113, Länsitie 88 C

Hovin tilan hirsinen talonpoikaistalo (1905) pihapiireineen Vuokon maakunnallisesti arvokkaassa kylämaisemassa luo kaikilta osiltaan lähes täydellisen kulttuuriympäristön, jonka vaarojen kehystämä luonnonmaisema entisestään kaunistaa. Alkuperäisyysaste on sisätilojenkin osalta huomattava. Kohteesta löytyy paljon mielenkiintoisia yksityiskohtia kuten koristeelliset salmiakkikuvioituidut aitanovet. Poikkeuksena perinteestä pihassa on höylähirsinen saunatupa (2008).

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemalliset

SISÄLTÖ: talonpoikaistalo, pihapiiri, asuintalo, aitanovi, kylämaisema

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, peltoa, ranta-alue

Juuan Pyhän profeetta Elian tsasouna (ma/km nro 142), Laurilantie 9

Rukoushuoneen arkkitehtuuri perustuu ortodoksiseen traditioon, josta asuinrakennuskin on saanut vaikutteita. Rakennukset sopivat sekä materiaaleiltaan että mitoitukseltaan Juuan perinteiseen rakennuskantaan ja kaupunkikuvaan.

Rakennusvuosi: 1957

Suunnitellut: arkkitehti Toivo Paatela

Pyhitetty: Pyhän profeetta Elian muistolle

Praasniekka: heinäkuun 20. päivänä

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: tsasouna (ort. rukoushuone), asuinrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Keski-Vuokon kyläkeskus:

- Kalliola (ma/km nro 143), ID 176-416-198, Vuokontie 741
- Koskenkorva (ma/km nro 145), ID 176-416-188, Vuokontie 703
- Nevala (ma/km nro 149), ID 176-416-187, Keski-Vuokontie 84
- Pöyhölä (ma/km nro 154), ID 176-416-192, Vuokontie 693

Maisemallisilta ja kulttuuriarvoiltaan monipuolinen Keski-Vuokko on Vuokon kylän arvokkain osa ja asutushistoriallinen keskipiste. Se sijaitsee Pielisen ja Vuokonjärven väliselle kauniilla alueelle Vuokonjoen ja kyläraitin varrella. Tunnelmallinen kylänraitti on erityisen kaunis Koskenkorvan kohdalla, jossa vanha kivisilta (1833) ylittää 11m syvän järvenlaskukanavan ja vanhat rakennukset reunustavat tienvartta kuten entinen posti- ja kauppatalo Pöyhölä (1930-luku), kievari Koskenkorva (1890-luku) ja hieman kauempana osuuskauppa Kalliola (1935). Vanha koulumiljöö puisine koulu- ja ulkorakennuksineen sijoittuu myös lähelle raitin vartta. Alueella on useita vanhoja maatilojen pihapiirejä kuten Nevala (1840 - 1850) (Kuivaniemi ja Pekkala). Nevalan ja Niemelän tienoilla on kunnostettua vanhaa kiviaitaa parin kilometrin verran. Kyläkeskustaa vastapäätä korkealla Pekkanvaaran laella on vanha ilmanvalvontapaikka muistomerkkeineen Suomen sotien (1939 - 1944) ajoilta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kyläraitti, kivisilta, järvenlaskukanava, posti- ja kauppatalo, kievari, osuuskauppa, koulumiljöö, pihapiiri, kiviaita, ilmanvalvontapaikka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, peltoa

Kosula (ma/km nro 146), ID 176-406-66, Kosulansaarentie 27 B

Tunnetaan myös nimellä Anttila. Kosulan hirsipintainen, kaksitupainen talonpoikaistalo (vanhimmat osat saattavat olla 1600-luvulta) ja luhtiaitat (1700 - 1800 -lukujen vaihde) ovat Juuan vanhinta rakennuskantaa ja koMEA kansanrakentamisen rakennusperintökohde. Pihapiiri sijaitsee luonnonkauniilla ja näkyvällä paikalla Larinsaaren rannassa. Massiiviset käsin työstetyt hirret ja suurikokoiset tuvat ovat jo sinänsä nähtävyys. Molemmissa tuvissa on vielä jäljellä vanhat uunit (1863, 1912). Porstua erottaa kahta tupaa, ja pohjoispäätä on jatkettu kahdella kammarilla. Ainoa vanhasta perinteestä poikkeava osa on kuisti 1950-luvulta.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: talonpoikaistalo, kaksitupainen, porstua, kamhari, luhtiaitta, kansanrakentaminen, pihapiiri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: peltoa, maaseutua, ranta-alue

Männikkölä (ma/km nro 147), ID 176-416-116, Nurmeksentie 2042

Männikkölään komea pihapiiri kuuluu maakunnallisesti arvokkaan Vuokon kylämaiseman merkittävimpiin ja iäkikäimpiin rakennusperintökohteisiin. Se on ollut myös huomattava tila kylän historiassa. Tilan rakennuskanta on vanhaa, nuorimmat 1900-luvun alusta (mahtava kivinavetta 1911 - 1912) ja vanhimmat 1600 - 1700 -luvulta (aittarivin vanhin luhtiaitta). Kookas asuintalo on 1850-luvulta, vaikka ulkovuoraus on modernisoitu 1950-luvulla oman aikakautensa asuun.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, asuintalo, kivinavetta, aittarivi, luhtiaitta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, kylä, peltoa, ranta-alue

Mäntyniemi (ma/km nro 148), ID 176-403-289, Joensuuntie 87

Tunnetaan myös nimellä Pieni pappila. Pieni pappila (1891), Mäntyniemi, edustaa kappalaisen virkataloa maaseudulla. Tietyistä arkkitehtonisista yksityiskohdista sen voi tunnistaa virkataloksi, kuten korostetuista ikkunoiden vuorilautoista sekä moniruutuisista ja koristeellista ikkunoista rakennuksen päädyissä. Rakennusta on laajennettu (1963) alkuperäisestä tyylistä poikkeavalla ja matalalla jatkolla. Muuten pihapiiri ympäristöineen on säilynyt hyvin Retulahden rannalla lähellä Juuan keskustaa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pieni pappila, virkatalo, pihapiiri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: ranta-alue, taajaman ja keskustan läheisyys

Nurkkala (ma/km nro 151), ID 176-401-61, Orilouhentie 302

Tunnetaan myös nimellä Särkkälä. Nurkkala on alkuperäisenä säilynyt ja harvinainen sekä päreellä että tuohieristeellä vuorattu vuokra- mökki. Nykyään talo on "yksityismuseo" ja muistomerkki hyryläisten elämäntien muistoksi. Hyvin entisöitynä (Museoviraston valvonnassa) ja vanhoine kalusteineen mökki kuvaa hyvin entisaikojen. Paikalla on kuvattu kohtauksia elokuvaan "Kivenpyörittäjän kylä".

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

SISÄLTÖ: hyryläisen mökki, päre, tuohieriste, "yksityismuseo"

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Nunnanlahden vuolukiviyhtiön päämajat:

- **Nunnanniemi (ma/km nro 150), Valkoinen talo ja voimala ID 176-408-94, Nunnanlahti**
- **Kalliola, Trouppin talo (ma/km nro 144), ID 176-408-82, Nunnanlahti**

Molemmat vuolukiviyhtiön jugend-tyyliset toimisto-asuinrakennukset edustavat Nunnanlahden vuolukiviteollisuuden syntyä ja kasvua kansallisromantiikan aikana 1800 - 1900 -lukujen vaihteessa. Seudun identiteetin kannalta niillä on huomattavaa arvoa symbolisina rakennuksina. Kohteet ovat keskeinen osa maakunnallisesti arvokasta kylämaisemaa. Valkoinen talo (1903) valmistui isännöitsijän asunnoksi, jossa toimi myös yhtiön konttori. Sisustuksesta löytyy edelleen 3 erimallista ja alkuperäistä vuolukivitakkaa. Vuolukivirakentamista edustaa myös pihalla oleva vanha höyryvoimala (1910, piippu purettu), joka on pyörittänyt rannassa toiminutta sahaa. Samaan Nunnanlahden kyläkuvaan kuuluu Trouppin talo (1909), joka puolestaan on ollut konttoripäällikön ja kasöörin asuinrakennus. Siellä on toiminut myös kylän puhelinkeskus ja sekatarvakauppa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vuolukiviyhtiö, toimisto-asuinrakennus, jugend, kansallisromantiikka, höyryvoimala, vuolukivitakka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, peltoa, ranta-alue

Pappila (ma/km nro 152), ID 176-403-290, Vuorentie 54

Tunnetaan myös nimellä Iso pappila. Iso pappila (1892 - 1894) edustaa katoavaa pappiloiden rakennusperintöä. Se sijaitsee lähellä kappalaisen virkatalo Pientä pappilaa Juuan keskustaa reunustavassa maalaismaisessa kulttuurimaisemassa. Arkkitehtonisista yksityiskohdista se on tunnistettavissa virkataloksi. Rakennusta on laajennettu alkuperäisestä tyylistä poikkeavalla ja matalalla jatkolla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: iso pappila, virkatalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: peltoa, taajaman ja keskustan läheisyys

Piitterin huvilava (ma/km nro 153)

Perinteikäs huvilava Piitterin vaaran laella on maamme kauneimpia (4. kaunein) lavapaikkoja. Se edustaa katoavaa lavakulttuuria. Edelleen toiminnassa olevalla lavalla on pitkät perinteet jo monen sukupolven ajalta. Sen sijainti on erinomainen, sillä komeat kaukomaiset avautuvat Pieliselle ja alhaalla rannassa on Piitterin leirintäalue ja retkeilytama.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: huvilava, lavakulttuuri, kaukomaiset, leirintäalue, retkeilytama

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Ritolahti (ma/km nro 155), Paalasmaantie 83

Ritolahti Pielisen rantamaisemissa on komea, saman suvun hallussa yli 200 vuotta ollut, suurtilan pihapiiri. Päärakennus (1895) heijastaa tilan entisaikojen suuruutta. Hirsipintaisessa julkisivussa ja koristeellisessa lasikuistissa yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla kansanomaisen talonpoikaisarkkitehtuuri ja ylellinen huvilakulttuuri. Rakennukset pihapiireineen vaikuttavat säilyneen koskemattomina.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: suurtila, pihapiiri, päärakennus, lasikuisti, talonpoikaisarkkitehtuuri, huvilakulttuuri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Rakennussuojelukohteet

Juuan kirkko ja kellotapuli (sr-1 nro 11), ID 200743

Kuvat: Juuan kirkko ja sen interiööriä. Museovirasto/Elias Härö

Puukirkko, tasavartinen sisäviisteinen ristikirkko. Empire-tyylinen Juuan ristikirkko kellotapuleineen muodostaa rauhaisan keitaan Juuan sisääntuloväylän varressa. Puukirkko on rakennettu alkuaan 1782 yksinkertaiseksi tasavartiseksi ristikirkoksi. Kirkko on uudistettu täysin 1850 - 1851. Nykyisessä muodossaan se on kahdeksankulmaisella keskiosalla korostettu, tasavartinen ja sisäviisteinen ristikirkko. Kirkko muistuttaa suunnittelijansa, intendentinkonttorin konduktööri C.A. Gustavsonin, Kiuruvedelle piirtämää ja 1937 palanutta Kiuruveden kirkkoa. Sisätilaa kattaa ristikeskuksessa kupu ja sakaroissa tasakatto. Alttaritaulu kuvaa Jeesusta ristillä ja on Kaarlo Kiljanderin 1885 maalaama jäljennös Adolf von Beckerin taulusta. Erillinen kellotapuli on rakennettu 1818 ja uusittu 1851. Kirkon ympärillä on vanha, kivimuurin rajaama hautausmaa.

Kohde kuuluu RKY-alueeseen Juuan kirkonkylän vanha keskusta (ks. ma/kv-alue nro 26)

Suojelu: kirkkolaki

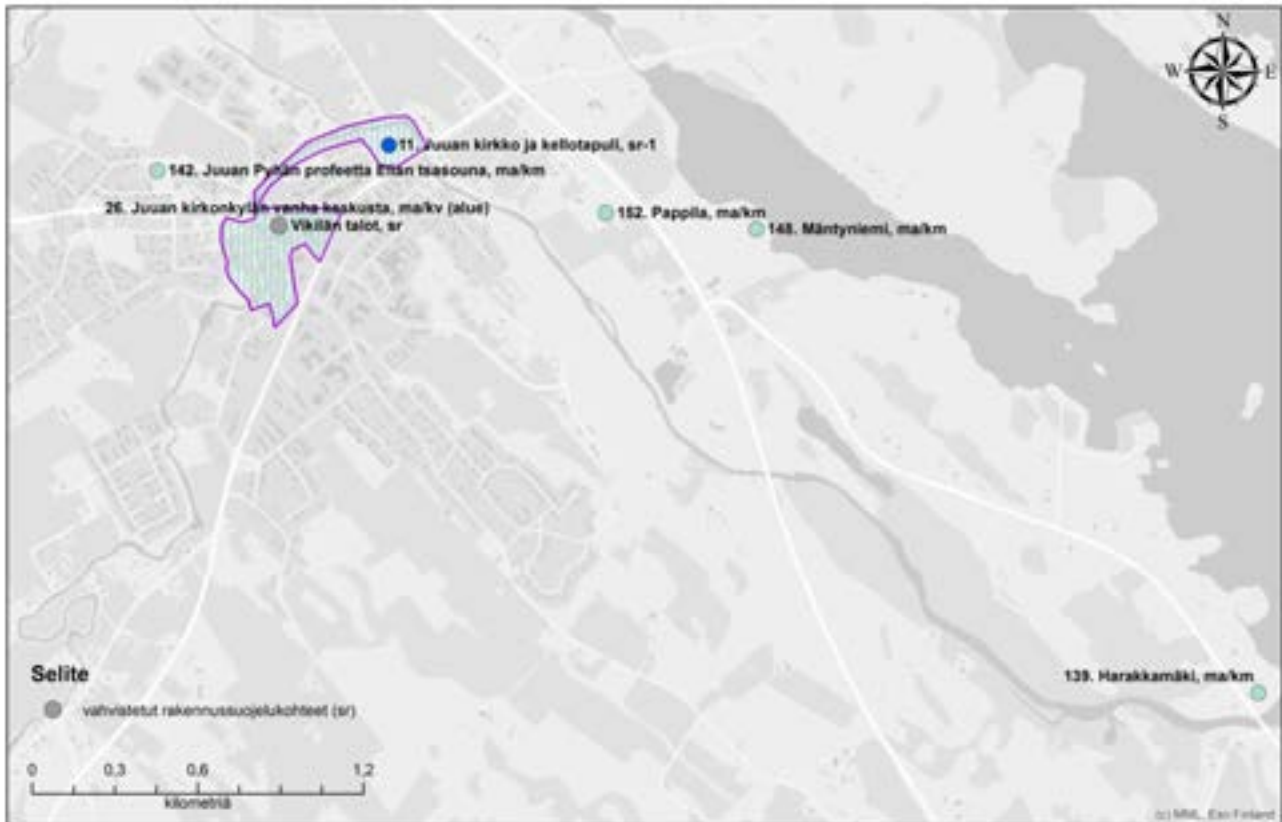
Vikilän talot/Vikilän taloryhmä (sr nro 137), ID 201002

Juuan kirkonkylän keskeisimmällä paikalla risteyksessä sijaitsevat rakennussuojelulla suojellut Vikilän talot pihapiireineen (1800 - 1900 -lukujen vaihe) ovat muodostuneet Puu-Juuan tunnuskuvaiksi. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Juuan kirkonkylän vanha keskusta (ks. ma/kv-alue nro 26)

SUOJELU: rakennussuojelulaki

Juuan keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.4 Kontiolahti

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Mönnin ja Selkien vaarakylät (ma/kv nro 36 ja 37)

KUVAUS: Mönnin ja Selkien kylät edustavat suomalaisessa kylätyypistössä vaarakylää niin maisemansa kuin rakenteensa perusteella. Mönnin ja Selkien kylät ovat osa laajempaa vaarakylien maisemakokonaisuutta, jota yhdistää vanha Tohmajärven ja Liperin välinen maantie 1600-luvulta. Sen varsilta avautuu mahtavia näkymiä aina Kangasvedelle saakka. Kylien asutus on nauhamaisesti vaaran laella tien varressa. Kylät ovat säilyneet perinteisinä vaarakylinä, niiden rakennuskanta on vaihtelevaa. Tilojen peltoalueet laskeutuvat kauniisti pitkin vaarojen rinteitä. Mönnissä vanhimpia taloja ovat Uusi-Mattila, Elomäki, Puhakka, Pohjoispää, Hovila ja Franssila, uudempia Ryhälä, Iivola ja Peltola. Selkien taloista mainittakoon edustavina Katajamäki, Yläpiha ja Alapiha. Pohjois-Karjalan vaarakylät ovat yksi kansallismaisemistamme.

HISTORIA: Mönnin ja Selkien kylien seudulla on ollut asutusta ainakin 1500-luvulta. Kylän asukkaat olivat alkuaan ortodokseja, luterilaista asutusta tuli 1600-luvun aikana. Selkien pohjoisrinteellä oli ortodoksiajan keskus, joka hajotettiin isossajaossa, kun kolme taloa siirrettiin peltoaukeamalta. Mönnin kylä mainittiin ensimmäisen kerran 1614 ensimmäisenä asukkaanaan Jaakko Mönninen. 1600- ja 1700-luvuilla Mönni oli tienristeyskylä. Maantie, jonka varrella kylät sijaitsevat, yhdisti Tohmajärven ja Liperin, maakunnan vanhat hallinnolliset keskukset.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, talonpoikaistalo, tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Pielisjoen kanavat; Haapavirta ja Jakokoski (ma/kv nro 38 ja 39)

KUVAUS: Pielisjoen kanavat ovat vesistöihin tukeutuneen puunjalostusteollisuuden nousukauden historiallisia muistomerkkejä. 1950 - 1970 -luvun suurimittakaavainen nippu-uitto ja voimaloiden rakentaminen on muuttanut Pielisjoen maisemaa. Pielisjoen kanavien erityispiirre onkin ajallinen kerrostuneisuus. Pielisjoki yhdistää Pielisen Oriveden Pyhäselkään. Pielisjoen kanavaketjuun kuuluvat Joensuussa Utra ja Joensuun sulku, Kontiolahdella Haapavirta ja Jakokoski sekä Enossa Saapaskoski, Kaltimo ja Häihä. Pielisjoen kanavoinnin ensimmäisen vaiheen eli 1870-luvun kanavista ovat myöhemmän rakentamisen seurauksena veden alle jääneet Kuurnan ja Paiholan kanavat. Lisäksi Kaltimon suursulun ja voimalan rakentamisen yhteydessä Nesterinsaa- ren sulku on jäänyt patopengerryksen alle. Joensuun sulku vuodelta 1877 on keskeinen osa Joensuun kaupunkikuvaa. Se sisältyy erilliseen kohteeseen Joensuun rantapuistovyöhyke. Joensuun Utran kanava puolestaan sisältyy erilliseen kohteeseen Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue. Kontiolahden Haapavirran 1883 avattu kanava, jonka sulku on vuodelta 1915, on säilynyt toimintakuntoisena kanavamiljöönä. Jakokosken kanava on vuodelta 1879 ja sen nykyasu vuoden 1907 kunnostusvaiheesta, jolloin kanavan puiset rakenteet on uudistettu. Nykyisellään se muodostaa täydellisen, toimintakuntoisen kanavakokonaisuuden, johon kuuluu kanavanhoitajan asunto ja talousrakennuksia. Merenkulkuhallitus hoitaa aluetta kanavamuseona. Kaltimon vanha sulku vuodelta 1879 on rakenteena ja osin rakennuskannaltaan säilynyt. Vanhalta kanavalta yläjuoksulle on 1958 rakennettu Kaltimon suursulku ja voimalaitos, jonka kokonaisuuteen kuuluu voimalan työn-

tekijöiden asuinalue. Punatiilinen voimalaitos on arkkitehtien Erik Kråkström ja Ahti Korhonen suunnittelema. Yläjuoksulla ovat edelleen Saapaskosken ja Häihän sulut. Saapaskosken kanavan alkuperäiset sulut vuodelta 1878 on korvattu 1912 - 1913. Kanavan varrella on säilynyt kanavanvartijan asuintalo. Häihän 1876 avatun, kivirakenteisen kanavan uudistaminen tapahtui 1958. Kanavamiljöö on säilynyt rakennuksineen, pengerryksineen ja istutuksineen. HISTORIA: Pielisjoen koskien ensimmäiset perkaukset liikkumisen helpottamiseksi tehtiin 1700-luvun lopulla. Tuolloin kunnostettiin Joensuun ja Utran kosket. Tutkimukset Pielisjoen kanavoimiseksi aloitti insinööri F.A. Hällström 1829. Valtion toimesta jokeen perattiin avoimet venekanavat 1847 - 1853. Pielisjoen merkitys kulkuväylänä lisääntyi sahateollisuuden laajentuessa Pohjois-Karjalassa, ja kanavien rakentaminen tuli yhä tarpeellisemmaksi uiton ja puutavaran kuljetusten vuoksi. Saimaan kanava avautui liikenteelle 1856, jonka jälkeen Saimaan itäisen pääreitit väylät Savonlinnasta Nurmekseen pyrittiin kunnostamaan. Pielisjoen jokiväylän sulkujen rakentamistyö aloitettiin 1874. Vahvistettuun kanavointisuunnitelmaan sisältyi yhdeksän puusulkuja, mutta suunnitelmia tarkennettiin rakentamisvaiheessa, ja osa suluista rakennettiin kivisinä. Sulkuja ei rakennettu yhtä suuriksi kuin Saimaan kanavalla. Ensimmäiseksi kanavatytöt aloitettiin Utrassa, Kuurnassa ja Häihässä. Pielisjoen ensimmäinen kanavointivaihe valmistui Kaltimon kanavan myötä 1879. Muutamaa vuotta myöhemmin sulkuketjua täydennettiin rakentamalla Haapavirran sulku 1881 - 1883. Pielisjoen kanavien ansiosta Pielisen seutu pääsi säännölliseen yhteyteen Joensuun kanssa, ja kaupungista kehittyi Viipurin kaltainen välityssatama. Sulkujen koko ja mataluus aiheutti ongelmia pian niiden rakentamisen jälkeen, ja niitä uudistettiin 1900-luvun alussa etenkin uittojen tarpeisiin. Ensimmäisenä uudistettiin Utran sulku 1902. Uudistusvaihe päättyi Joensuun sulun rakentamiseen 1918 - 1923. 1930-luvulla vanhat laivasulut todettiin jälleen mittakaavaltaan riittämättömiksi suurenevien uittojen tarpeisiin. Pielisjoki valjastettiin uudelleen 1950 - 1970 -luvulla nippu-uiton ja energiantuotannon tarpeisiin, ja varustettiin suurin uittosuluin, avokanavin ja voimalaitoksien. Tämä jätti vanhoja sulkuja tarpeettomaksi ja muutti vedenkorkeutta, joen penkereitä ja koko jokimaisemaa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kanava, voimalaitos

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

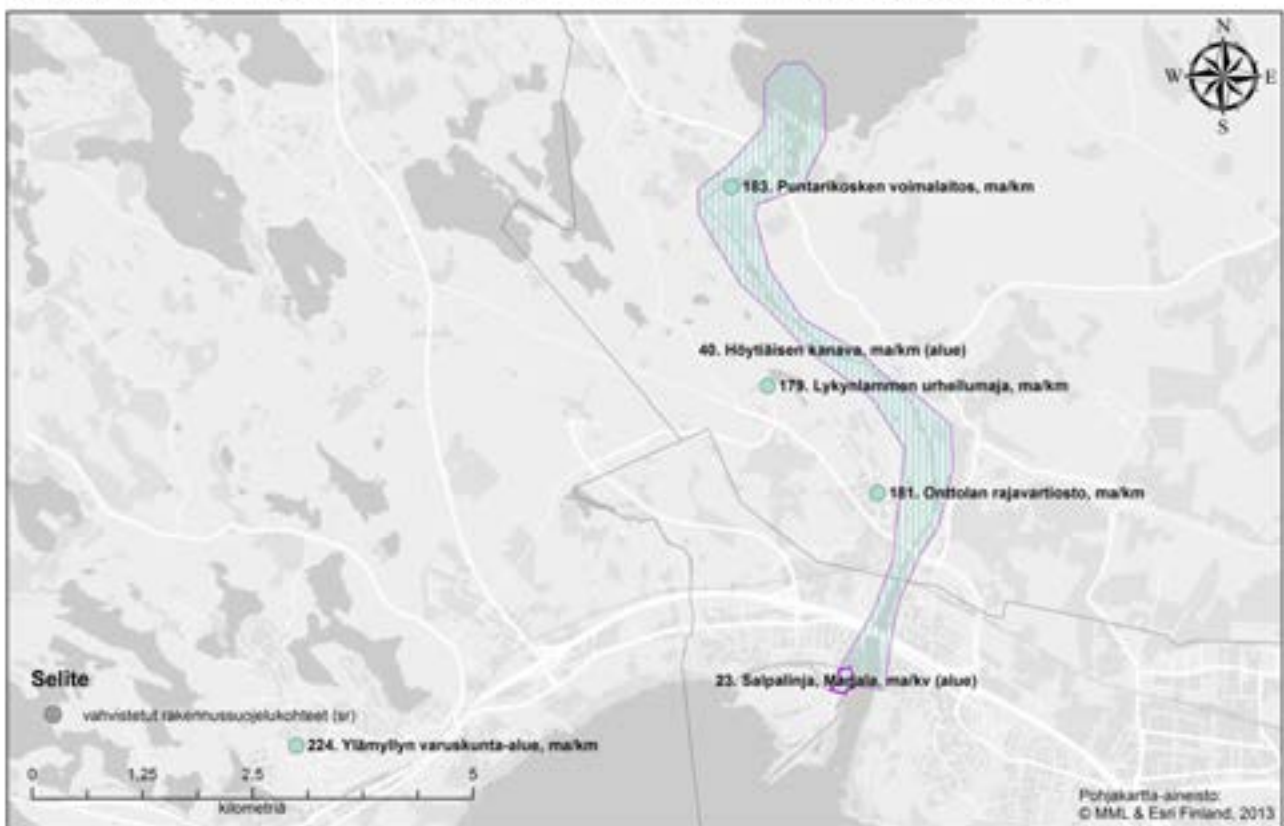

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Höytiäisen kanava (ma/km nro 40)

Höytiäisestä Pyhäselkään laskeva noin seitsemän kilometriä pitkä kanava, jonka rakentaminen aloitettu v. 1854. Kanavassa ei ole koskaan ollut sulkua. Kanava liittyy Höytiäisen vedenlaskun historiaan. Vuonna 1859 kanavan pato murtui ja vesimassat syöksyivät Pyhäselkään, jolloin Höytiäisen vedenpinta laski 7,5 metriä. Vuonna 1860 Puntarikoskea perattiin, niin että Höytiäisen vedenpinta laski vielä kaksi metriä. Vedenlaskujen seurauksena Höytiäisen pinta-ala pieneni noin 30 %, maata paljastui 15 000 hehtaaria ja syntyi lähes 400 saarta ja luotoa.

Ylämyllyn-Onttolan-Marjalan rakennettu kulttuuriympäristö

Junkkala (ma/km nro 176), ID 276-404-200, Vanha Nurmeksentie 33, Lehmo

Asuinrakennus 1893, vuorattu mineriitilla. Aitta 1893, navetta 1934, riihi 1930. Neliömuotoinen pihapiiri maisemallisesti merkittävä tien ja junaradan välissä. Hieno tupa. Vanhoja, kookkaita ja komeita piharakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri, maantie, rautatie, asuinalue

Kontiolahden asema (ma/km nro 177), Valtion rautatiealue, Kontiolahti

Asemarakennus, asuinrakennus ja kolme varastoa 1908.

Asema liittyy Nurmeksen rautatiehen. Hyvin säilynyt asemaympäristö. Kauniita jugend-rakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: rautatie, ratapiha, asema

Kontiolahden Isopappila (ma/km nro 178), ID 276-402-599, Pappilantie 5, Kontiolahti

V. 1884 (1883), Johan Häggman, uusrenessanssia, kuistissa sveitsiläispiirteitä

Lykynlammen urheilumaja (ma/km nro 179), Onttola

Punamullattu loivakattoinen hirsirakennus 1936 - 1946, laajennettu 1980-luvulla. Osayleiskaavassa SR-1-merkintä. Lajissaan harvinainen ja erityisen tyylikäs urheilumaja. Alkuperäinen asu on hyvin säilynyt. Kauniita detaljeja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, lampi

Oksala (ma/km nro 180), ID 276-412-686, Hirviniementie, Lehmo

Kontiorannan eteläpuolella Hirvirannassa. 1947 keltainen funkistyylinen puinen huvila ja saunarakennus samaa tyyliä (Pohjan rekisterikylä). Erittäin hieno ja harvinaislaatuinen funkistyylinen huvilakokonaisuus.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvenranta, mäntymetsä

Onttolan rajavartiosto (ma/km nro 181), Onttola

Rapattu päävartion rakennus 1928, kasarmi 1926, asuinrakennukset 1927 ja 1936, komentajan asunto 1924, asuinkerrostalo 1933 ja lukuisia eriaikaisia uudempia asuin-, varasto- ja huoltorakennuksia. Vesitorni 1961. Laaja kokonaisuus, jossa paljon erikäisiä rakennuksia. Yhä alkuperäistoiminnassa oleva alue. Kaunis metsäinen ja puistomainen julkisivu kylän suuntaan.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, kylä, kasarmialue

Paiholan sairaala (ma/km nro 182), Paihola

V. 1951 Jalmari Lankinen, mielisairaalarakennus Pielisjoen rannassa, jälkifunktionalismia. Peruskorjattu 1980-luvulla. Kaunista ja hillittyä 1950-luvun sairaalarakentamista. Alueen alkuperäinen luonne on hyvin säilynyt. Alueella puistomainen ja vehreä tunnelma.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, sairaala, jokimaisema

Puntarikosken voimalaitos (ma/km nro 183), ID 276-404-659, Puntarikoskentie 61

Tunnetaan myös nimellä Sähköpuntari. Voimalaitosrakennus 1957, vaalea rapattu (Vesirakentajat). Talvikäytössä ja varavoimalana. Maisemassa näkyvä elementti. Edustaa voimalaitosrakentamista. RKY 1993 (Höytiäisen kanava ja Onttolan salpa-asema).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kanava, metsä

Räsälä (ma/km nro 184), ID 276-402-604, Räsäläntie, Kontiolahti

Asuinrakennus 1898 (1961, 2002), navetta 1915 (1950), erikoinen maakellari. Kuistit ennallistettu 2005. Maisemallisesti hienolla paikalla Kirkonkylän kupeessa Höytiäisen maisemissa sijaitseva kokonaisuus. Keskeinen kantatila kunnan/kirkonkylän historiassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, maaseutu, järvimaisema

Sikosaaren kalasauna (ma/km nro 185), ID 276-412-240

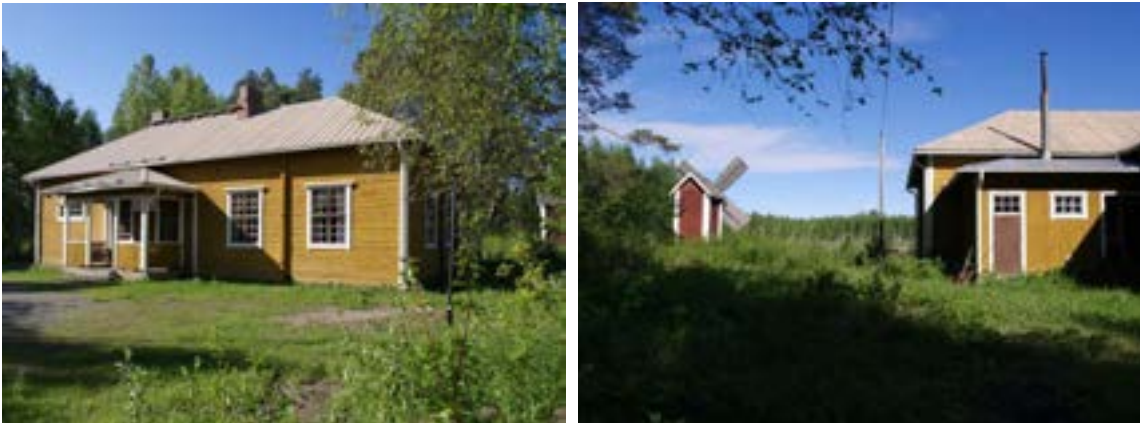

Höytiäisen vanhin kalasauna 1894, entinen riihi. Yhteiskäytössä jo 1920-luvulla. Permanto uusittu 1959, peltikate 1970-luvulla. Rakennusta on tarkoitus kunnostaa. Tyypillinen kalasauna Höytiäiseltä. Hyvin säilynyt esimerkki.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, saari, metsä

Toivola (ma/km nro 186), ID 276-401-295, Jakokoski

Jakokosken seuratalo 1931 - 1932, eri seurojen yhteinen. Edustaa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun seuraatetta, joka jatkui maassamme voimakkaana 1960-luvulle saakka. Jakokosken seurojentalo on hyväkuntoinen esimerkki. Lisäksi vieressä tuulimylly.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, kylä

Rakennussuojelukohteet

Kontiolahden kirkko (sr-1 nro 14), ID 200939

Georg Wileniuksen ja Axel Hampus Dahlströmin piirustuksilla 1881 puusta rakennettu päätytornillinen pitkäkirkko, jonka runkhuoneesta erkanevat lyhyet ja leveät ristivarret. Kirkon ulkoasu 1800-luvun lopun uusgoottilaista nikkarityyliä. Runkuhuoneesta erkanevat lyhyet ristivarret. Alttaripäädystä runkhuoneeseen liittyy matala, suorakulmainen sakaristo. Kirkkosalia kattaa taitekatto. Yrjö Ollilan ristiinhaulittua esittävä alttaritaulu on vuodelta 1929. Alttariseinän kärsimyshistoriaa kuvaavat maalaukset on maalannut Lauri Välke 1956. Koneistoltaan alkuperäiset urut ovat Gustav Normanin valmistamat ja vuodelta 1877. Ne on siirretty Leppävirran kirkosta 1943

Suojelu: kirkkolaki

Kontioniemen sairaala (sr nro 142), Kontioniemi

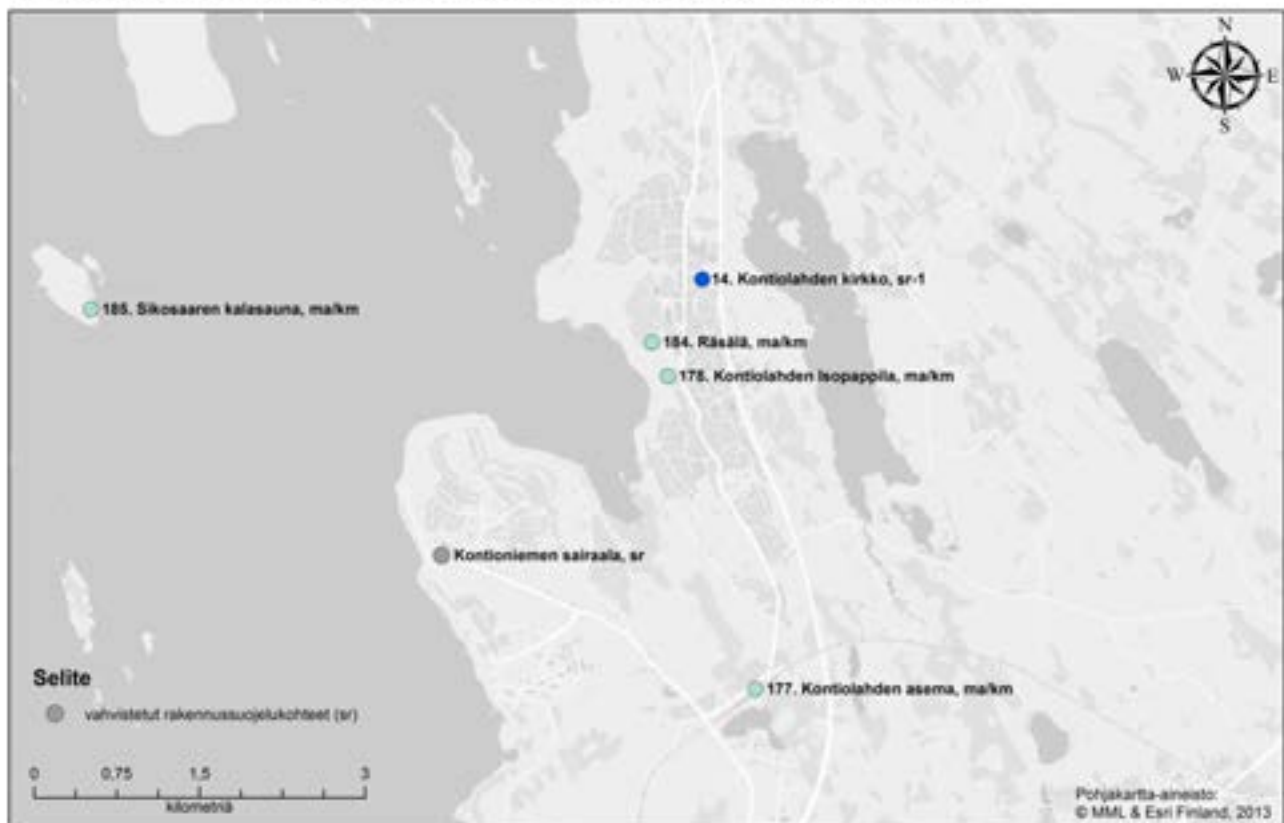
Tunnetaan myös tuberkuloosiparantolana. Sairaalarakennukset mäntykankaalla 1927 - 1930, Eino Forsman. Viisikerroksinen sairaalan päärakennus, jossa reliefein koristeltu portaali, korjauksia tehty 1990-luvulla. Alueeseen kuuluu kolmikerroksinen asuntola talousrakennuksineen, lääkärintalo, ruumishuone, navetat ja kriisivarasto, sikala, kasvihuone, maakellari sekä muuntajia ja lämpö- ja voimalaitosrakennuksia. Ainutlaatuinen sairaalaympäristö Höytiäisen rantamaisemissa. Edustaa hyvin itsenäisyyden alkuaajan hygieenisiä tavoitteita. Sairaalarakennuksia perustettiin kuiville mäntykankaalle kansainvälisten vaikutteiden mukaisesti.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvenranta, mäntymetsä

Kontiolahden keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.5 Liperi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Kaprakan kuntoutuslaitos (ma/kv nro 49)

Kuvat: Kaprakan kuntoutuslaitos. Museovirasto/Pekka Lehtinen.

KUVAUS: Kaprakan kuntoutuslaitoksen rakennusryhmä on esimerkki aineellisesti niukkana jälleenrakennuskauden aikana luodusta laadukkaasta arkkitehtuurista. Arkkitehti Viljo Revell on sijoittanut tuberkuloottisten sotainvalidien kuntoutusta ja uudelleen koulutusta varten suunnitellun oppilaitoksen rakennukset taidokkaasti pohjoiskarjalaiseen harjumaisemaan. Laitos kuuluu kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosvalikoimaan. Liperin Käsämän kylässä sijaitsevan oppilaitoksen eri työsalit, asunnot ja yhteistilat on ryhmitelty kaavamaisista laitosratkaisua välttämällä yksiköiksi harjun laelle. Matalat rakennukset lomittuvat väljästi sen mäntykangasmaastoon. Vilpoloiden ja lepoterassien tilasarjat ja katokset liittävät rakennukset harjun etelärinteen luonnonmaisemaan. Hallinto- ja varastosiiivet muodostavat suojatun sisäpihan 89 metriä pitkän työpajarakennuksen edustalle. Katettu vilpola yhdistää ravintola- ja päärakennuksen toimistotiloiksi muutettuun sairaalaan. Alempana rinteessä on asuntolana käytetty asuinkerrostalo, nk. Norjantalo. Myös rantasauna ja pesutupa alhaalla Huttulammen rannalla on porrastettu rinteeseen. Korkealle harjun laelle sijoittuva rakennusryhmä on hahmoltaan korostetun vaakasuuntainen. Sementtitiilikattojen voimakkaat räystäslinjat ulottuvat pitkälle matalien ulkoseinien vaaleiden, rapattujen pintojen yli. Yksinkertaisten rakenteiden ja karkean viimeistelyn vastapainona harkitut puurakenteet ja luonnonkiven käyttö sekä ennen muuta rakennusten sisä- ja ulkotilojen luonteva toisiinsa lomittuminen luovat laadukkaan ja monipuolisen ympäristön. HISTORIA: Kaprakka rakennettiin tuberkuloottisten sotainvalidien kuntoutus- ja oppilaitokseksi heti sodan jälkeen 1946 - 1949. Aloitteen sen perustamisesta tekivät sotainvalidien työhuoltovirasto ja Sotatuberkuloottiset ry. Sotainvalidien Veljesliitto osti puolustusministeriöltä Liperin varuskuntakylän maa-alueen oppilaitoksen tarpeisiin. Rakennusten suunnittelijaksi valittiin arkkitehti Viljo Revell. Jälleenrakennusaikainen varojen puute ja rakennusaineiden säännöstely sekä mm. teräspula vaikeuttivat laitoksen rakentamista. Rakennusajan aineellinen niukkuus osaltaan perusteli arkkitehtuurin toista leimallista piirrettä: pyrkimystä rakentamisen rationalisoimiseen kehittämällä rakennusosien standardointia ja sarjatuotantomenetelmiä. Seinät muurattiin paikalla valetuista be-

toniharkoista, betonilattiat tehtiin maanvaraisiksi. Vesikatot ladottiin sementtikattotiilistä. Arkkitehti Revell oli 1942 - 1944 Suomen arkkitehtiliitto SAFA:n jälleenrakennustoimiston johtaja. Toimisto osallistui rakennusalan käytäntöjen rationalisointiin ja jälleenrakennusaikaisen rakennustyön laadun takaamiseen. Oppilaitos suunniteltiin 150 oppilaalle, jotka opiskelivat puu- ja veneveistoalaa, metallialaa sekä varasto-, sähkö- ja verhoilualaa. Oppilaitos toimii edelleen ammatillisena koulutuskeskuksena. Aluetta täydennettiin 1960 - 1990 -luvulla uudisrakennuksilla vanhan rakennusryhmän länsi- ja eteläpuolelle. Rakennusryhmän betonitiilikatot ja julkisivurappaukset uusittiin 1980-luvulla. Sairaalasiipi (Maijantupa) muutettiin hallintosiiveksi 1990-luvulla. Norjantalo peruskorjattiin 1990-luvulla, koulu- ja työpajarakennus 2000-luvun alussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: oppilaitos, sairaala, parantola

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Pohjois-Karjalan hovit; Lamminniemi ja Simananniemi (ma/kv nro 50 ja 51)

Kuva: Simananniemen hovin päärakennus. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Liperin Lamminniemen nykyinen punamullattu päärakennus on majuri Burghausenin 1813 rakennuttama. Puiston ympäröimä kartano on vanhassa viljelysmaisemassa Riihilammen ja Reilammen välisellä kannaksella. Liperissä Kirkkosalmen rannalla sijaitsevan Simananniemen mansardikattoisen ja punamullatun hovin on rakennuttanut 1813 tuomari Edward Hällström. Simananniemessä on ollut jo varhain oma meijeri sekä Suomen ensimmäinen karjako- ja meijerikoulu.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjiä läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Liperistä muodostui virkamiesten asuinpaikka keskeisen sijaintinsa vuoksi, ja Lamminniemen hovi oli Flemingien vapaaherrakunnan ja Suur-Liperin hallinnollinen keskus 1700-luvun puoliväliin saakka. Liperin Simananniemi oli Ylä-Karjalan kihlakunnan tuomarin asuinpaikka.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: agraarimaisema

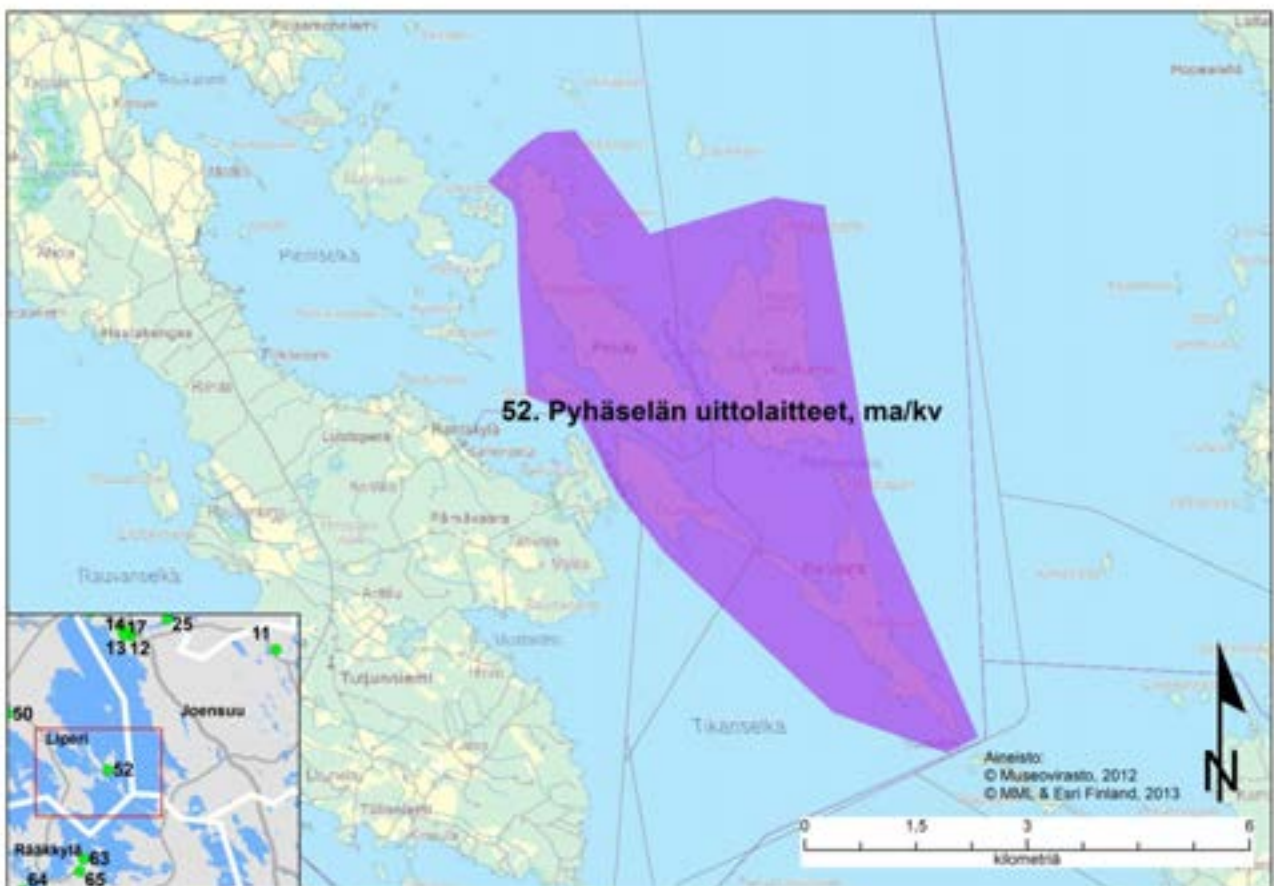
Pyhäselän uittolaitteet (ma/kv nro 52)

KUVAUS: Pyhäselän uittolaitteet edustavat Suomen taloushistorialle tärkeää puunjalostusteollisuuden uitto-toimintaa, joka on uittosääntöjen purkamisen myötä suurimmilta osiltaan kadonnut. Pielisjoki sekä Pyhäselkä ja Orivesi ovat olleet Pohjois-Karjalan tärkein puutavaran nippu-uiton väylä. Uittoon liittyvät laitteet ja raken-nukset on suureksi osaksi purettu Pielisjoen alueelta, mutta Pyhäselällä Tikansaaren, Pesolansaaren ja Suursaaren vesillä on säilynyt uittoa ohjaavia laitteita, kiinnikkeitä, varastointi-, niputus- ja lajittelualueita, laitureita sekä uittoon osallistuneiden työntekijöiden asumuksia. Uittoon liittyvistä rakennuksista on jäljellä kuusi työjohtajan- ja miehistökämpää ja yksi venevaja-varasto.

HISTORIA: Uitto Pyhäselällä alkoi irtouittona 1800-luvun loppupuolella ja merkittäväksi uittoväyläksi se muodostui 1870-luvulla. Nippu-uitto alkoi 1890-luvulla. Uittoreitit kulkivat pohjoisesta etelään Pesolansaaren molemmin puolin. Uittomäärät olivat suurimmillaan 1960 - 1970 -luvulla. Uitto työllisti lähipitäjien miehiä, parhaimmillaan Pyhäselän uittotöissä oli jopa 200 miestä. Suuret puutavara-yhtiöt Kaukas, Ahlström, Kymi, Hackman ja Enso-Gutzeit omistivat keskeiset saaret ja pitivät niissä uiton tukikohtia.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: muu tuotantorakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Viinijärven rautatieasema (ma/kv nro 53)

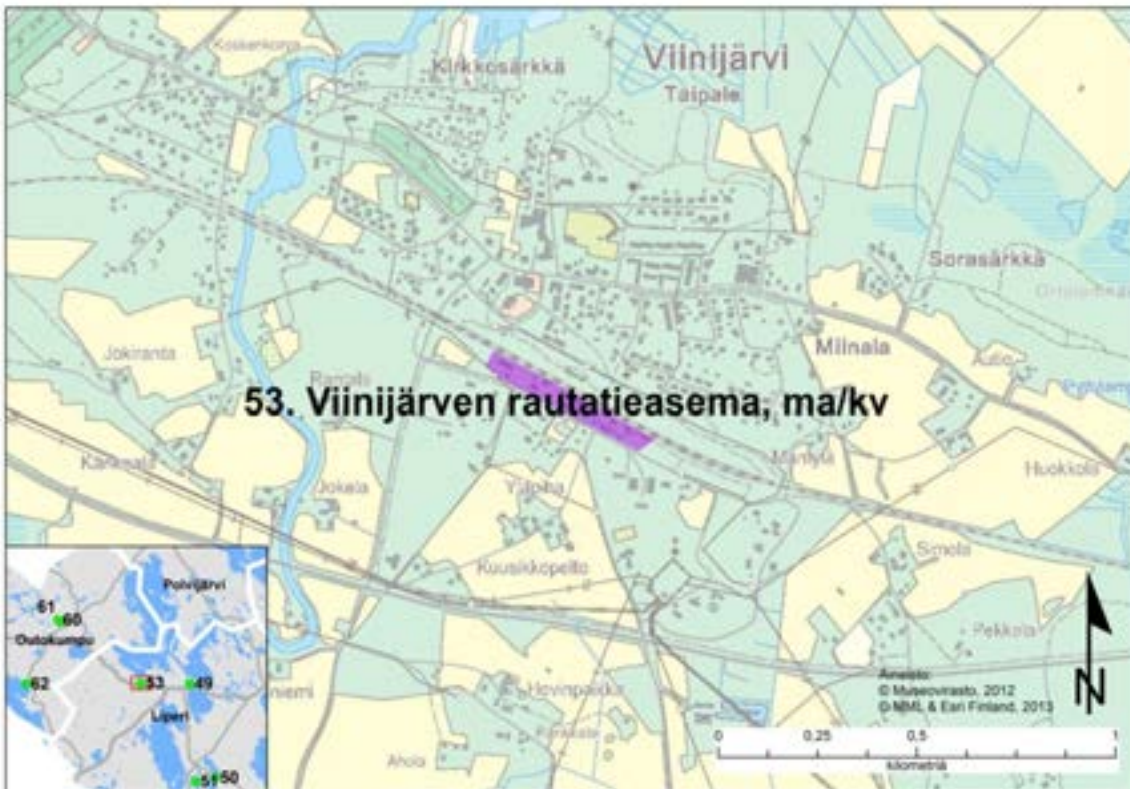
Kuva: Viinijärven rautatieasema. Museovirasto/Hannu Vallas.

KUVAUS: Viinijärven rautatieasemalla on monipuolinen ja yhtenäinen rakennuskanta, josta suurin osa on aseman perustamisajalta vuosilta 1926 - 1927. Asemarakennuksen lisäksi Viinijärven rautatieaseman kokonaisuuteen kuuluu kaksoisvahtitupa, tavaramakasiini, vesitorni sekä asuinrakennuksia talousrakennuksineen. Viinijärven risteysaseman kautta on kuljetettu Outokummun kaivosalueen malmi Joensuuhun.

HISTORIA: Eduskunta päätti 1926 normaaliraiteisen radan rakentamisesta Joensuusta Outokummun kuparikaivokselle Kuusjärvelle. Rata kulki Liperin kunnan halki ja sinne rakennettiin neljä asemapaikkaa, joista Viinijärvi oli toinen varsinainen asema. Rata valmistui 1928 ja sitä jatkettiin Varkauden suuntaan juuri ennen sotia 1939, mutta avattiin liikenteelle vasta syksyllä 1940.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: liikenteenrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Cederbergin huvila (ma/km nro 212), Liperi

Joensuulainen tehtailija Cederberg rakennutti tyttärelleen, joka oli naimisissa pormestari Walleniuksen kanssa, Pirttisaareen Lars Sonckin piirustusten mukaan hirsihuvilan 1904 - 1908. Huvilaan kuuluvat Sonckin suunnitellemat sisustukset ja huonekalut. Jugend tyyliin päärakennuksen lisäksi saareen rakennettiin sauna ja puutarhurin asunto. Saaren luonto muutettiin puistomaiseksi hiekkakäytävineen, kukkaistutuksineen ja keskieurooppalaisine kasveineen. Lähisaariin, jotka oli varattu eri tarkoituksiin, johtivat kaarisillat.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: saaristo

Harjula (ma/km nro 213), ID 426-405-157, Liperin kirkonkylä

Tiilinen, rapattu päärakennus, ”hovi”, 1855 Th. Tolpon rakentama. Koristeellinen kuisti 1998 (Töyrylä). Navetta 1920 (1940, 1980, 1994), kanala 1940 1986), entisen kyläkaupan 1912 osa nykyisin kuivaamona. Pitkä historia. Harvinainen tiilirakenteinen ja rapattu päärakennustyyppi. Sijaitsee kauniilla paikalla kumpareella viljelysmaisemassa kirkonkylän vieressä. Vanha suurtila.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, vesistö

Kirkkoherran virasto (ma/km nro 214), ID 426-410-33, Viinijärventie, Viinijärvi

Ortodoksinen vanha pappila 1880 (1936, 1955). Pihapiirissä liiteri 1950-luvulta, uusi virkatalo 1982. Nykyisin kirkkoherranvirastona. Hieno rehevä ympäristö Taipaleenjoen varressa. Tärkeä osa Viinijärven kylämaisemaa. Sijaitsee vastapäätä ortodoksista kirkkoa tien toisella puolella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, joki, asuinalue, kirkko

Kytöojan mylly ja silta (ma/km nro 215)

Suurijärven Kytöojan varrella Ruukinpohjan mylly, myllylupa saatu 1911. Pieni, punaiseksi maalattu rakennus, kunnostettu 1970 - 1980-luvuilla museointitarkoituksessa. Vieressä Kytöojan kivinen kaarisilta 1800-luvulta. Kaunis, metsäinen ja hyväkuntoinen kokonaisuus. Sijaitsee aivan maakunnan rajalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: oja, metsä, koski

Liperin pikkupappila (ma/km nro 216), ID 426-405-141, Simananniementie 10

Tunnetaan myös nimellä Puustelli. Entinen kappalaisen pappila on aumakattoinen ja empiretyylinen vuosina 1840 - 1841 rakennettu rakennus. Rakennus on ollut yksityisessä omistuksessa vuodesta 1981. Kirkonkylän oikeusvaikutsettomaan osayleiskaavaan (1992) Pikkupappila on osoitettu SR-merkinnällä (rakennuslain 135 §:n nojalla suojeltavia).

Malila (ma/km nro 217), ID 426-409-132, Roukalahti

Asuinrakennus 1930-luvun lopusta, aitta 1800-luvulta, kavinavetta 1914, sauna (entinen väentupa) 1925. Vanhan kantatilan komea pihapiiri tien varressa. Kuuluu Roukalahden maakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, maantie, pihapiiri

Pirola (ma/km nro 218), Viinijärvi

Kauppia Mamantovin talo 1880-luvulta. Kauppa 1940-luvun loppuun asti. Pihapiirissä muonamiesten tupa, aitat, sauna ja makasiini. Erittäin hieno ja historiallinen pihapiiri kauniilla paikalla Taipaleenjoen rannassa. Ortodoksinen kirkko joen vastarannalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: joki, maaseutu, asuinalue

Rotila (ma/km nro 219), ID 426-405-189, Riihilahdentie 2, Liperin kirkonkylä

Asuinrakennus 1850 (1870, 1930, 1970), II asuinrakennus 1870 (1935, 1970), aittaliiteri, aitta ja savusauna 1800-luvulta, kellari 1935. Kirkkoherra Europaeuksen virkatalo, alun perin aumakattoinen. Rotilan pihapiirillä on pitkä historia. Pihapiiri sijaitsee kauniilla paikalla Kirkonkylän kupeessa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, kirkonkylä

Siikakosken alue (ma/km nro 220), ID 426-402-42

Mylly 402-42: Komperossa, Siikakosken hovin entisellä alueella, jäljellä kaksikerroksinen, toimintakykyinen ruismylly. Komperon silta 1834, kylän pesutupa 1950-luvun lopulta ja Komperon kotiseutumuseo tien toisella puolen.

Entisöity 1980- ja 1990-luvuilla pietteetillä. Vieressä vanha savusauna. Kaunis ja historiallinen aluekokonaisuus maanviljelysmaisemassa. Monipuolisia rakenteita ja rakennuksia. Alueella toiminut kutomo- ja värjäämölaitos. Alueella on ollut valtakunnallista arvoa vuonna 1980.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

Taipaleen koulu (ma/km nro 221), ID 426-410-140, Asematie 7, Viinijärvi

Entinen Viinijärven kansakoulu 1897 - 1898, nyt kyläyhdistyksellä. Kyläyhdistys korjaa rakennusta vähillä varoilla.

Muun muassa ikkunoita on ennallistettu. Kookas ja kaunis puurakenteinen koulurakennus 1800-luvun lopulta. Edustaa hyvin aikansa koulurakentamista.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, asuinalue, metsikkö

Vanha kunnantalo (ma/km nro 222), 426-405-136, Keskustie 10

Alkuaan Suomalaisen lukuseuran kirjastotalo 1903. Toiminut suojeluskuntatalona, kunnan virastotalona ja valtuuston istuntosalina. Arkistosiipi lisätty. Esimerkki kunnantalorakennuksesta. Sijaitsee kauniisti maisemassa pienellä kalliokumpareella. Kerroksellinen rakennus, jossa sympaattiset, pienet funktionalistiset lisäsiivet. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti suojeltu.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Viinijärven valistustalo (ma/km nro 223), Viinijärvi

1870-luvulla rakennettu Söderholmin kauppakartanoksi. Ollut kansakoulu, käräjäpaikka, majatalo, seurantalo. Nyt asuinkäytössä. Erikoisen pitkä hirsirakennus, jolla pitkä historia. Merkittävä maisemallinen tekijä vanhan tien varressa. Sisätilat ovat kärsineet muutoksissa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, maantie

Ylämyllyn varuskunta-alue (ma/km nro 224), ID 426-405-75, Patteristontie, Paloaukeantie ja Hoprinkalliontie

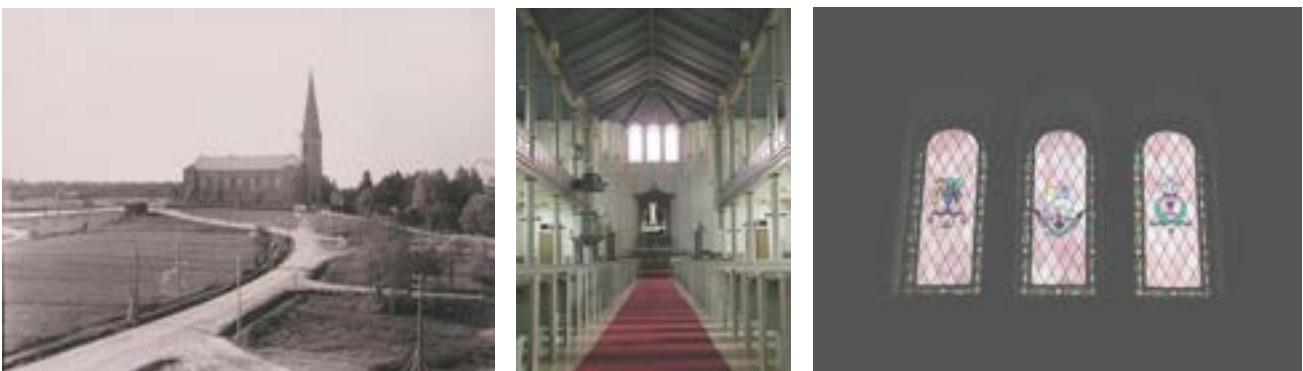
1940-luvun paritalot, kiviset kasarmit 1952 ja 1954, ruokala 1956, varastot 1957, sairaala, sotilaskoti ja lämpökeskus 1960, esikuntakoti 1961, rivitalot 1962, liikuntahalli ja sosiaalirakennus 1970 ym. Tärkeä osa pohjoiskarjalaista puolustusvoimien historiaa. Alueella valtakunnallista kulttuuriarvoa. Asemakaavoituksen myötä alue täydentynyt. Varuskunnan rakennukset säilyneet mutta muuttuneet käytöltään. Paloaukean kenttä nykyisin urheilukenttänä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, asuinalue

Rakennussuojelukohteet

Liperin kirkko (sr-1 nro 17), ID 200754

V. 1858 G. T. Chiewitz, pitkäkirkko tiilestä, rakentaja Th. Tolpo. Viides kirkko Kirkkoniemen hautausmaalla. 1929 sisämaalaus: Emil Ruokolaisen koristemaalaukset ja värilliset lyijylasit alttarin yläpuolella (Taidetakomo A. Hakkarainen), Eino Räsäsen veistos saarnatuolin yläpuolella, alttaritaulu B. Godenhjelm, ”Ristiinnaulittu”. Tornissa pieni kirkkomuseo. Kirkko ainutlaatuisen hienolla paikalla pienellä niemenkumpareella Kirkkolahden rannassa. Kauniit ja harmoniset sisätilat.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, vesistö

Kivikirkko, päätytornillinen pitkäkirkko. Liperin uusgoottilainen kirkko on peittämättömästä punatiilestä rakennettu tornillinen pitkäkirkko. Runkohuoneen päädyistä erkanevat lyhyet poikkisakarot, jotka toimivat porrashuoneina. Korkea torni on kahdeksankulmainen. Kirkkosali on kolmilaivainen. Sisäkatto on puurakenteinen. Altaritaulu on Berndt Godenhjelmin 1842 maalaama Ristiinnaulittu.

SUOJELU: kirkkolaki

Siikasalmen ent. maatalousoppilaitos/Siikasalmen päärakennus (sr nro 151), ID 201122, Liperin kirkonkylä

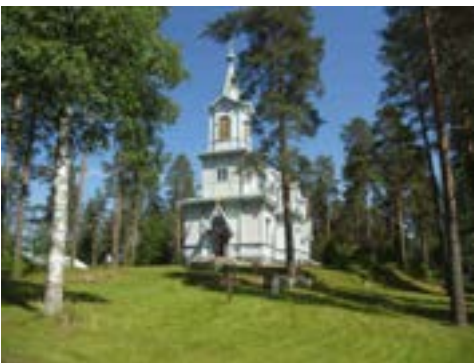

Kuvat: Siikasalmen hovin päärakennus. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

Maatalousoppilaitoksen päärakennus 1898 uusrenessanssia, SRL valtioneuvoston päätös 13/561/92 suojelu-
luokka S2 (julkisivut suojeltava). Ruokala 1934 kolmikerroksinen rakennus. Tärkeä osa pohjoiskarjalaista historiaa. Kauniilla paikalla sijaitseva kerroksellinen ja monipuolinen kouluympäristö.

SUOJELU: rakennussuojelulaki, asetus 480/85

Viinijärven ortodoksinen kirkko (sr-1 nro 18), ID 203332

1906 J. O. Leander Sortavalasta, länsitornillinen pitkäkirkko nikkarijugendia. Korjauksia 1953 - 1954. Yksi kello Konevitsan luostarista. Pohjois-Karjalan toiseksi vanhin ortodoksinen kirkko. Erittäin koristeellinen ja kaunis puukirkko viime vuosisadan alusta. Sijainti kauniin männikköharjanteen päällä nostaa kirkon arvoa entisestään.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

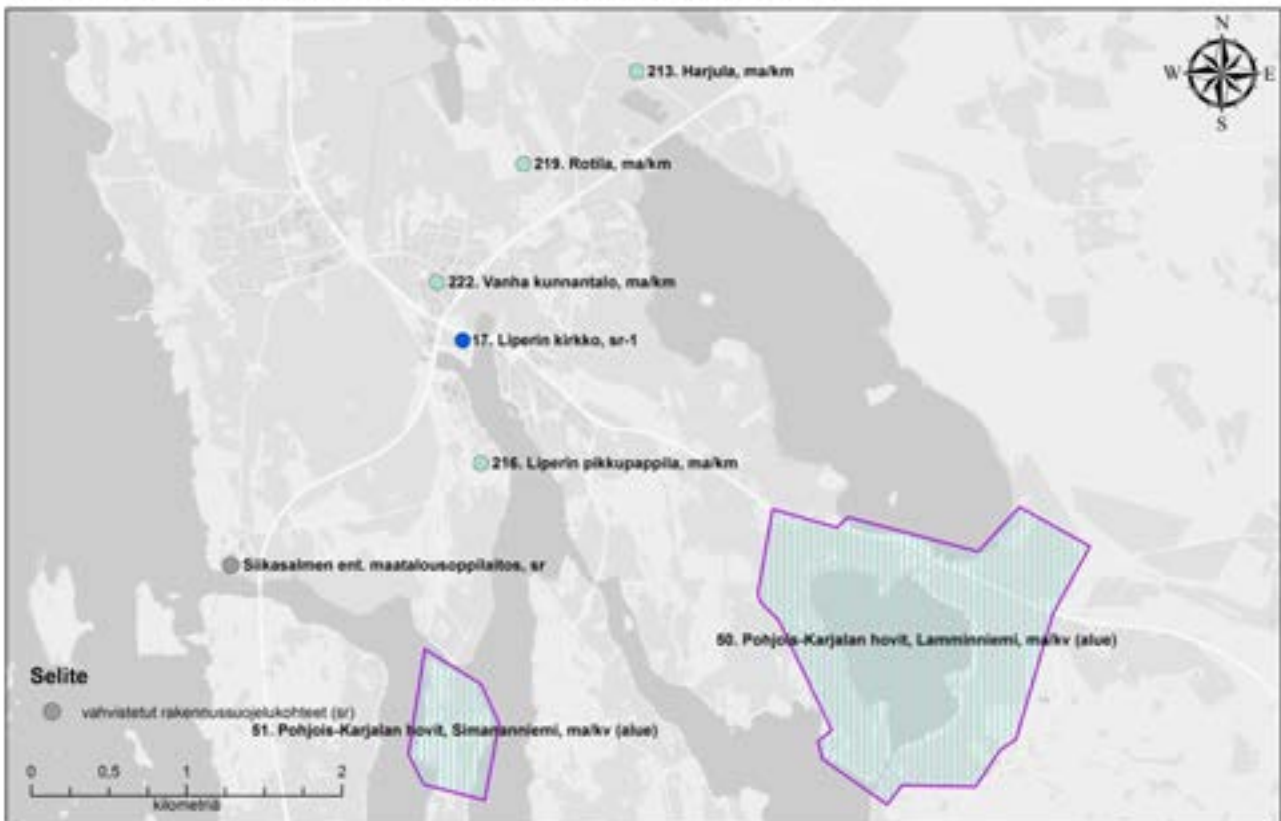
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsikkö, harjanne, asuinalue

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Viinijärven rautatieasema (sr nro 150), ID 200383

Viinijärven asemalla on monipuolinen ja yhtenäinen rakennuskanta vuosilta 1927 - 1939. Outokummun kaivosalueen malmi on kuljetettu Joensuuun Viinijärven aseman kautta. Viinijärven rautatieasemalla on monipuolinen ja yhtenäinen rakennuskanta, josta suurin osa on aseman perustamisajalta vuosilta 1926 - 1927. Asemarakennuksen lisäksi Viinijärven rautatieaseman kokonaisuuteen kuuluu kaksoisvahtitupa, tavaramakasiini, vesitorni sekä asuinrakennuksia talousrakennuksineen. Viinijärven risteusaseman kautta on kuljetettu Outokummun kaivosalueen malmi Joensuuun. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Viinijärven rautatieasema (ks. ma/kv-alue nro 53) SUOJELU: rautatiesopimus 1998

Liperin keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

Viinijärven keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.6 Outokumpu

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Outokummun vanha kaivosalue ja Keretin kaivostorni (ma/kv nro 61 ja 254)

Kuvat: Outokummun vanha kaivosalue ja Keretin kaivostorni. Museovirasto/Soile Tirilä ja Marianne Rautiainen.

KUVAUS: Outokummun vanha kuparikaivosalue on teollisuushistoriallisesti arvokas maamme suurteollisen kaivostoiminnan alkuna. Vanhaan kaivosalueeseen liittyy 1950-luvulla rakennettu Keretin kaivostorni, joka on merkittävä insinöörirakennustekniikan näyte ja toiminut esikuvana muille kaivoksille. Suurin osa Outokummun kaivosalueen nykyisestä rakennuskannasta, mm. vanha kaivostupa, murskaamo ja nostotorni, nostokonehuone ja rikastamo sekä vanha voima-asema ovat kaivoksen suurtuotantokaudelta 1920-luvulta. Useimmat rakennuksista ovat arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnittelemia. Vanha kaivoskonttori ja sairaala ovat vuodelta 1913 ja uusi konttori vuodelta 1939, kaikki arkkitehti Uno Ullbergin suunnittelemia. Kaivos on ollut lähtökohtana sen ympärille kasvaneelle Outokummun taajamalle. Kaivosalueen läheisyydessä on runsaasti työväenasuntoja eri kausilta. Kaivosalueeseen liittyy välittömästi kaivoksen johtajien asuinalue Raivionmäki. Keretinniemiellä on Keretin kaivostorni 1950-luvulta. Kaivostorni on 96 metriä korkea ja se on ollut valmistuessaan Euroopan korkein. Keretin torni on suojeltu rakennussuojelulaille.

HISTORIA: Outokummun kuparimalmi löydettiin 1900-luvun alussa ja varsinainen kaivostoiminta pääsi alkamaan 1913. Suurtuotanto kaivoksessa alkoi vuosina 1927 - 28. Kaivostoiminta lopetettiin 1950-luvulla Vanhan Kaivoksen alueelta. Tuotannon lakattua asteittain vanhalla kaivosalueella avattiin 1982 Outokummun kaivostuomio, joka toimii W.G. Palmqvistin 1920-luvulla suunnittelemissa kaivosmiesten henkilöstötiloissa eli kaivostuvassa. Kivinen portaali oli sisäänkäynti kaivoskäytävään, "kymppitunneliin", joten kaivostuomio oli yhteydessä kaivoksen keskuskuiluun. Outokummun pitkulaisen malmisuonen päälle rakennettiin 1930- ja 1950-luvuilla kaksi muutakin kaivostornia, Mökkivaara ja Keretti. Toiminta Keretin kaivoksessa lakkasi 1989.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaivos, museo, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Abessiinia (ma/km nro 246), ID 309-406-145, Joensuunkatu 9

Mustikkakorvessa 1935 - 1936 virkailijantalo, Palmqvist. Yksikerroksinen kahden perheen talo. Kaunis ja linjakas 1930-luvun asuinrakennus. Säilynyt alkuperäisessä asussaan.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: vanha kaivos, kaupunki, metsikkö

Italia (ma/km nro 247), ID 309-406-146, Joensuunkatu 9

Virkailijantalo 1936, Mustikkakorvessa, Palmqvist. Yksikerroksinen kahden perheen talo, korotettu 1950-luvulla. Ollut alkujaan samanlainen kuin viereinen Abessiinia. Kerroksellinen 1930- ja 1950-lukujen ilmeen säilyttänyt asuintalo. Kaunis puutarha.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: vanha kaivos, kaupunki, metsikkö

Kummunkadun liikerakennukset (ma/km nro 248)

Kummunk. 13 (ID 309-406-296): 1950 posti, 3-kerroksinen, rapattu. **Kummunk. 22 (ID 309-406-298):** 1950, rapattu kaksikerroksinen liikerakennus, entinen pankkitalo. **Kummunk. 24 - 26 (ID 309-406-304):** 1955 huoltoasema- ja liikerakennus, tiilifunkista, seurojentalo, joskin vuokrattu PKKY:lle. **Kummunk. 3 (ID 309-406-299):** rapattua funkista, kaksikerroksinen liikerrakennus 1957, elokuvateatteri Marita. **Kummunk. 5 (ID 309-406-300):** rapattu kaksikerroksinen liikerakennus 1952. **Kummunk. 16 A - B (ID 309-406-301):** kauppa 1948, muutoksia tekeillä alaosaan. **Kummunk. 14 (ID 309-406-302):** kaksikerroksinen liikerakennus 1950, baari. Rakennukset liittyvät 1950-luvun voimakkaaseen julkisen rakentamisen aikakauteen Outokummussa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Kyykerin entinen yleinen sauna (ma/km nro 249)

Yläsauna, W. G. Palmqvist, 1930-luvun lopulta. Osin kaksikerroksinen, rapattu. Rakennus edustaa klassismia. Sijaitsee Kyykerin urheilukentän päässä. Ollut koulukäytössä, mutta tällä hetkellä käyttämätön. Harvinainen rakennustyyppi. Ko-meaa klassismia. Liittyy kaivoksen toimintaan ja työväen asuinalueeseen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: vanha kaivos, kaupunki

Kyykerin työväenasunnot (ma/km nro 60)

(kortteli Kyykerinkatu - Tehtaankatu - Hartikkalankatu - Tanssikatu) **Kyykerinkadun kohteet ID 309-406-160 - 309-406-163:** Nrot 7 (163) ja 13 (162) suurikokoisia, konttoristien kahden perheen taloja 1937 - 1939. Nrot 17 (161) ja 24 (160) pienempiä kahden perheen työväenasuntoja 1937 - 1939, tyypillistä päätyjen pienet ruutu- ja kaari-ikkunat. Pihapiireissä tyypipiirrosten mukaan tehdyt ulkorakennukset. **Tehtaankadun kohteet ID 309-406-164 – 309-406-170:** 1930-luvun työväen asuintalot muodostavat kokonaisuuden. Samoja tyyppi-

jä kuin Kyykerinkadulla. Nrot 13, 15, 18 ja 20. Liittyy kaivoksen toimintaan. Eri aikakausien tyyppitaloja, kaunis ja vehreän puistomainen ympäristö kumpareisella alueella vanhan kaivoksen kupeessa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: vanha kaivos, kaupunki

Lähtevä (ma/km nro 250), 309-408-1, Kuminvaarantie 60, Lähtevä

Asuinrakennus 1800-luvulta, jatkettu 1914, savottalaisten kortteeri. Pihapiirissä kaksi aittaa ja mylly 1800-luvulta, uittoränni 1951, pato, kuivaamo 1950-luvulta ja kaivoksen työntekijöiden moottoripyörävarasto 1940-luvulta.

Ollut kättilön paikkana ja myös kouluna 1945 jälkeen. Kaunis vanha pihapiiri pienen puron varrella järven rannassa. Erikoinen ja monivivahteinen historia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: järvi, metsä, puro

Muurajan kartano (ma/km nro 251), ID 309-406-268, Suvisrannantie 15 a, Suvisranta

Entinen kunnalliskoti n. 1915 - 1920 Axel Mörne (268). Tila ja rakennukset kunnalle 1909. Tilan entinen päärakennus Ukkotupa (269) ja pitkä hirsiaitta (270) 1900-luvun alusta. Pihapiirissä myös ennen 1920 rakennettu tiilinen navettarakennus, sittemmin lampola (271). Tallirakennus ja funkistyylinen saunarakennus sementtitiilestä 1950 - 1960 -luvulta (272). Pärekköinen huussirakennus vuodelta 1917 (273). Lisäksi pehtoorin entinen asunto. Alue nykyisin yksityisomistuksessa. Hieno kokonaisuus. Kookas hirsinen päärakennus ja paljon eri-ikäisiä piharakennuksia. Sijaitsee kauniissa maalaismaisemassa Sysmäjärven läheisyydessä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu

Outokummun kaupungintalo (ma/km nro 252)

V. 1955, Hovilankadun ja Kummunkadun risteyksessä. Edustaa 1950-luvun virastotaloarkkitehtuuria. Liittyy 1950-luvun voimakkaaseen julkisen rakentamisen aikakauteen Outokummussa.

Alkuperäinen asu, myös sisätiloissa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Outokummun Pyhän Hengen kirkko (ma/km nro 253)

Rakennusvuosi: 1954

Suunnitellut: rakennusmestari Uuno Korhonen

Pyhitetty: Pyhälle Hengelle

Praasniekka: 2. helluntaipäivänä

Pitkälähti (ma/km nro 62), ID 309-403-327, Maljasalmi

Pitkälähden venevajat: Toistasataa venevajaa rivissä Pitkälähden rannalla, vanhimmat 1930 - 1940 -luvulta. Ainutlaatuinen paikka. Pitkälähden aseman perustalle on 1980-luvulla tehty rantaan kahvilarakennus (328). Harvinainen alue maakunnassa. Liittyy Outokummun kaivoksen historiaan. Suojaisa lahdelta Juojärvellä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, järvi

Yläpihan alue (ma/km nro 255)

Punainen tupa (SR, ID 309-406-221): vanhan Kaasisen tilan päärakennus, vuosisadan vaihteesta, versta- ja asuinrakennus. **Pehtorin talo (ID 309-406-220):** puinen asuinrakennus 1930-luvulta. Pihapiirissä 1930-luvun **navetta (ID 309-406-222)**, **viljamakasiini (ID 309-406-223)** tiilestä ja **puutarhurin asuinrakennus (ID 309-406-224)** 1930-luvulta, klassistinen vuoraa- maton tiilirakennus, ollut taimimyymälänä. Alueella säilynyt **Joensuunkatu 26:ssa (ID 309-406-219)** kahden perheen talo 1930-luvun lopulta. Rakennukset nykyisin

yksityisomistuksessa. Yläpihan tila huolehti yhtiön työntekijöiden muonituksesta. Nykyisin tila sijaitsee asuin- alueen keskellä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Rakennussuojelukohteet

Keretin kaivostorni (sr nro 155), ID 305980

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Outokummun vanha kaivosalue ja Keretin kaivostorni (ks. ma/kv-alue nro 61 ja 254).

SUOJELU: rakennussuojelulaki

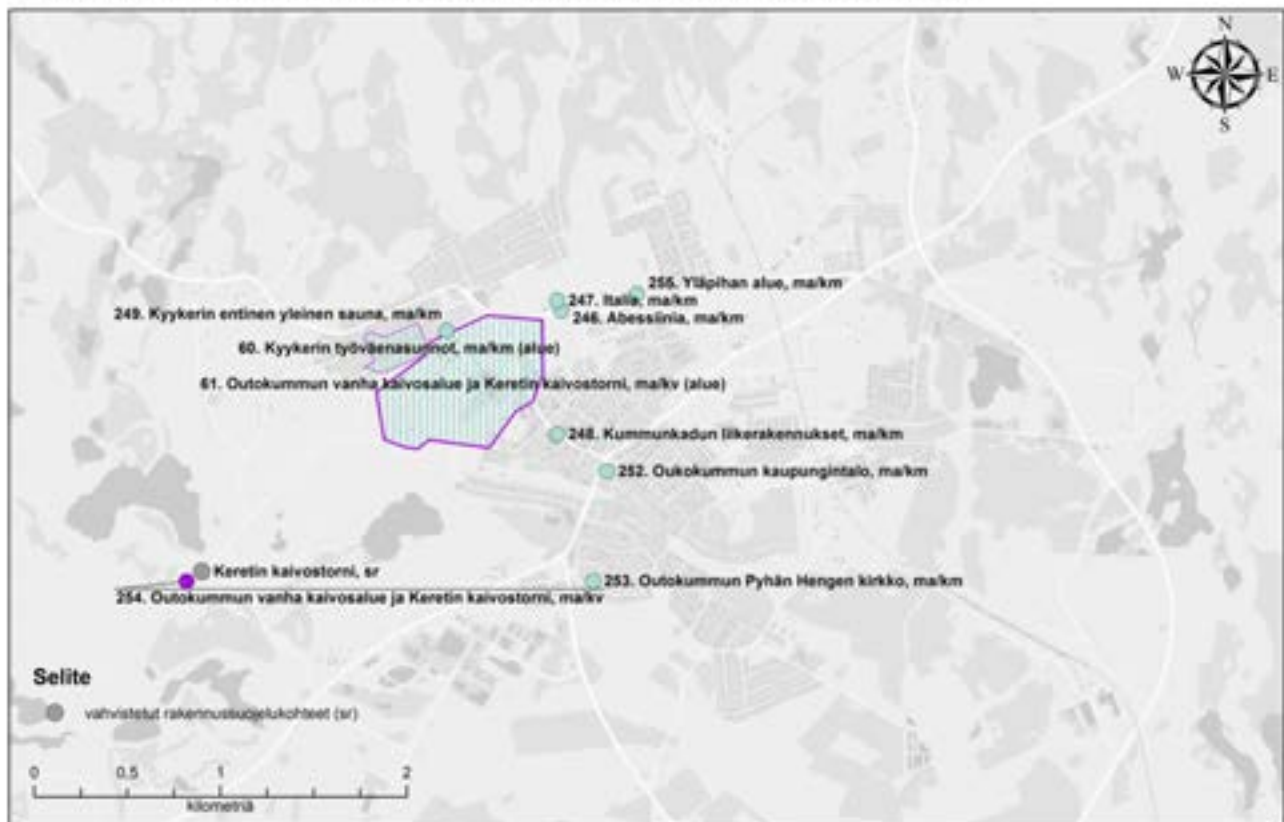
Kuusjärven kirkko (sr-1 nro 20), ID 200751, Outokumpu

Puukirkko, päätytornillinen pitkäkirkko. Outokummun Kuusjärven uus-goottilainen puukirkko on muodoltaan päätytornillinen pitkäkirkko. Satulakattoiseen runkokuoneeseen liittyy poikkilaiva ja kuoripäädysssä sakaristo. Kirkkosalin kattaa puinen taitekatto. Alttaritaulu on Eino Härkösen Ristiinnaulittu vuodelta 1914.

SUOJELU: kirkkolaki

Outokummun keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

6.7 Polvijärvi

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Kiikkukankaan metsäkämpä (ma/km nro 256), ID 607-407-247, Pyörökankaantie

Metsähallituksen metsä- ja uittotyöväen asunto 1956. Käytössä metsästysmajana. Sijaitsee Juuan rajalla Martonvaaran ja Teerivaaran välillä. Tyypillinen metsäkämpä-esimerkki. Sisätilat ja julkisivut säilyneet alkuperäisasussaan.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: erämaa, metsä, suo

Kirkkoherran pappila (ma/km nro 257), ID 607-414-87, Pappilantie, kirkonkylä

V. 1900, rakennettu Lampelan kartanon piirustuksien mukaan mutta pienempänä, uusrenessanssia ja sveitsiläistyylisiä koristeita. Nykyisin kirkkoherran virastona. Riviaitta pihalla. Hyvä esimerkki 1800 - 1900 -lukujen vaihteen pappilarakentamisesta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Lampela (ma/km nro 258), ID 607-414-115, Joensuuntie 70, Sola

Uusrenessanssityylinen asuinrakennus 1890, alkuperäiset kakluunit. Pihapiirissä kuusia ja pitkä aittarakennus. Erityisen komea ja kookas uusrenessanssityylin asuinrakennus ja pihapiiri. Kunnan ainoa "kartano". Valtiopäivämies Antti Varis asunut talossa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsä, pihapiiri, maaseutu, maantie

Martonvaaran tanssilava (ma/km nro 259), ID 607-407-224, Ruvaslahti

V. 1954 rakennettu kylän entisen työväentalon hirsistä, seudulla yhä suosittu tanssipaiikka. Tyypillinen aikakautensa tanssilava. Rakennuksen arvoa lisää maisemallinen sijainti sekä rakennuksen historia ja nykyinen yhä jatkuva alkuperäinen käyttö.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, kaukomaisema, kylä

Saharila (ma/km nro 260), ID 607-414-161, Lamminniementie 11, Sotkuma

Asuinrakennus 1911 (1960, 1999), aitta 1815, riihi 1886, navetta, kellari, 2 konehallia 1950-luvun jälkeen. Hyvin pidetty perinteinen maatilan pihapiiri. Komea tupa. Kuuluu maakunnallisesti arvokkaaseen Sotkuman kylämaisemaan. Paikalla on ollut Sotkuman ortodoksinen kyläkalmisto 1600- ja 1700-luvuilla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: pihapiiri, maaseutu, järvi

Seppälä (ma/km nro 261), ID 607-413-117, Kaavintie 165, Saarivaara

Hieno pihapiiri, T-ikkunainen, lautavuorattu asuinrakennus 1913 - 1914 Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran mallipiirustukset, korjauksia 1938 ja 1976. Osuuskassa talon toisessa päässä 1930-luvulta vuoteen 1947, toinen pääty tuolloin majatalona. Harmaassa pihapiirissä myös osin kivirakenteinen talli-, navetta- ja maitojuonerakennus ja luhtiaitta 1914 sekä mylly 1938(?). Edustava maalaispihapiiri aikansa rakentamistavasta. Rakennushistoriallista ja historiallista arvoa mallipiirustusten mukaan tehdyllä päärakennuksella. Vehreä ympäristö. Talossa asunut valtiopäivämies Heikki Soininen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu, pihapiiri, maantie

Sotkuman Pyhän profeetta Elian tsasouna (ma/km nro 262)

Rakennusvuosi: 1916

Pyhitetty: Pyhän profeetta Elian muistolle

Praasniekka: heinäkuun 20. päivänä

Ylä-Hyvärilä (ma/km nro 263), ID 607-414-254, Kuorevaarantie 105, Kuorevaara

Kerroksellisen pihapiirin rakennusten vanhimmat osat ovat 1800-luvulta ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Pihapiiriin on istutettu erikoisia puulajeja 70 vuotta sitten. Kaunis pihapiiri, jossa kookkaita vanhoja rakennuksia. Pihaan johtaa kuusikujanne.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: pihapiiri, maaseutu

Rakennussuojelukohteet

Polvijärven kirkko (sr-1 nro 21), ID 200764

Suunnittelija arkkitehti: Ferdinand Öhman

Valmistumisvuosi: 1881

Rakennusmateriaali: puu

Alttaritaulu: vuodelta 1882, maalannut taiteilija S.A. Keinänen

Puukirkko, päätyornillinen pitkäkirkko. Polvijärven puukirkko on muodoltaan päätyornillinen pitkäkirkko, jonka satulakattoisesta runkokuoneesta erkanee ristivartinen poikkilaiva. Kirkko on uudistettu nykyasuunsa 1950-luvulla. Sisäseinien maalaukset ovat 1950-luvulta ja Lauri Välkkeen käsialaa.

SUOJELU: kirkkolaki

Polvijärven ortodoksinen kirkko (sr-1 nro 22), ID 203333

V. 1913 - 1914, suunnittelija Ivan Kanninen, pyhitetty Pyhän Johannes Kastajan muistolle. Ulkoasussa jugend-vaikutteita. Runkokohoneen yllä sipulikupoliin päättyvä torni, 8-kulmainen länsitorni. Rungas koristelutoitus. Todella hieno ja koristeellinen ortodoksinen kirkko. Sijaitsee pienellä kumpareella kirkonkylän kupeessa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

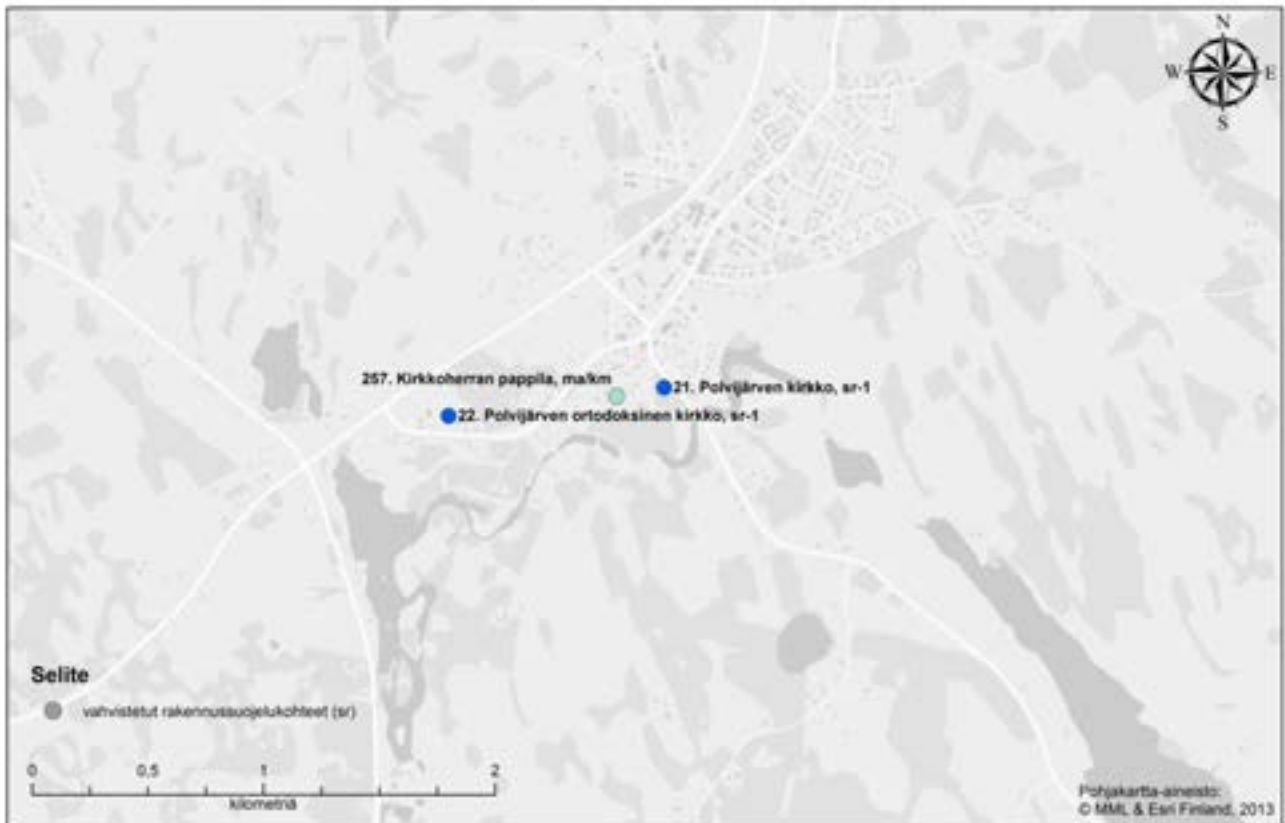
YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä, metsikkö

Kuva: Museovirasto/Laura Tuominen

SUOJELU: laki ortodoksisesta kirkosta

Polvijärven keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

7 Keski-Karjala

7.1. Kitee

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Kiteen kirkko ja pappila (ma/kv nro 29), Kitee

KUVAUS: Kiteen kirkko ja pappila muodostavat pitäjän kirkollisen keskuksen mäelle muun asutuksen yläpuolelle. Korkeatorninen Kiteen kirkko on näyttävä esimerkki luonnonkiven käytöstä julkisivumateriaalina 1800-luvulla. Kiteen luonnonkivikirkon ikkuna- ja oviaukot on muurattu punatiilestä samoin kattolista ja muut koristeaiheet. Kirkonmäellä on kolme seurakunnan vanhinta hautausmaata, kansalaissodan ja viime sotien sankarihaudat muistomerkkeineen sekä Karjalan merkkimiehen, Puhoksen ja Möhkön ruukkien ja monien sahojen omistajan ja Suomen ensimmäisen höyrylaivan valmistajan Nils Ludvig Arppen hauta. Kirkon vieressä on empiretyylinen Iso Pappila eli kirkkoherranpappila hyvin säilyneine pihapiireineen. Pappilaa ympäröineistä avoimista pelloista on säilynyt peltoaukea sen ja kirkon välillä.

HISTORIA: Kiteen emäseurakunta muodostettiin Stolbovan rauhan jälkeen 1631 ja kirkonpaikaksi tuli Kiteenjärven ranta jo 1660-luvulla. Nykyinen ja järjestyksessään seurakunnan neljäs kirkko valmistui arkkitehti F. A. Sjöströmin 1878 laatimien piirustusten mukaan syksyllä 1890. Rakennustyötä hidasti ensin seurakunnan kiistely kirkon materiaalista ja sitten viimeistelyä vailla olleen kirkon palaminen. Kiteen kirkkoherranpappila siirrettiin kirkon lähelle Suorlahdesta 1730-luvulla. Vanhalle paikalle valmistui uusi päärakennus 1839. 1800-luvulla mitaan sitä laajennettiin ja pihapiiriin rakennettiin myös talousrakennuksia.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, pappila

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

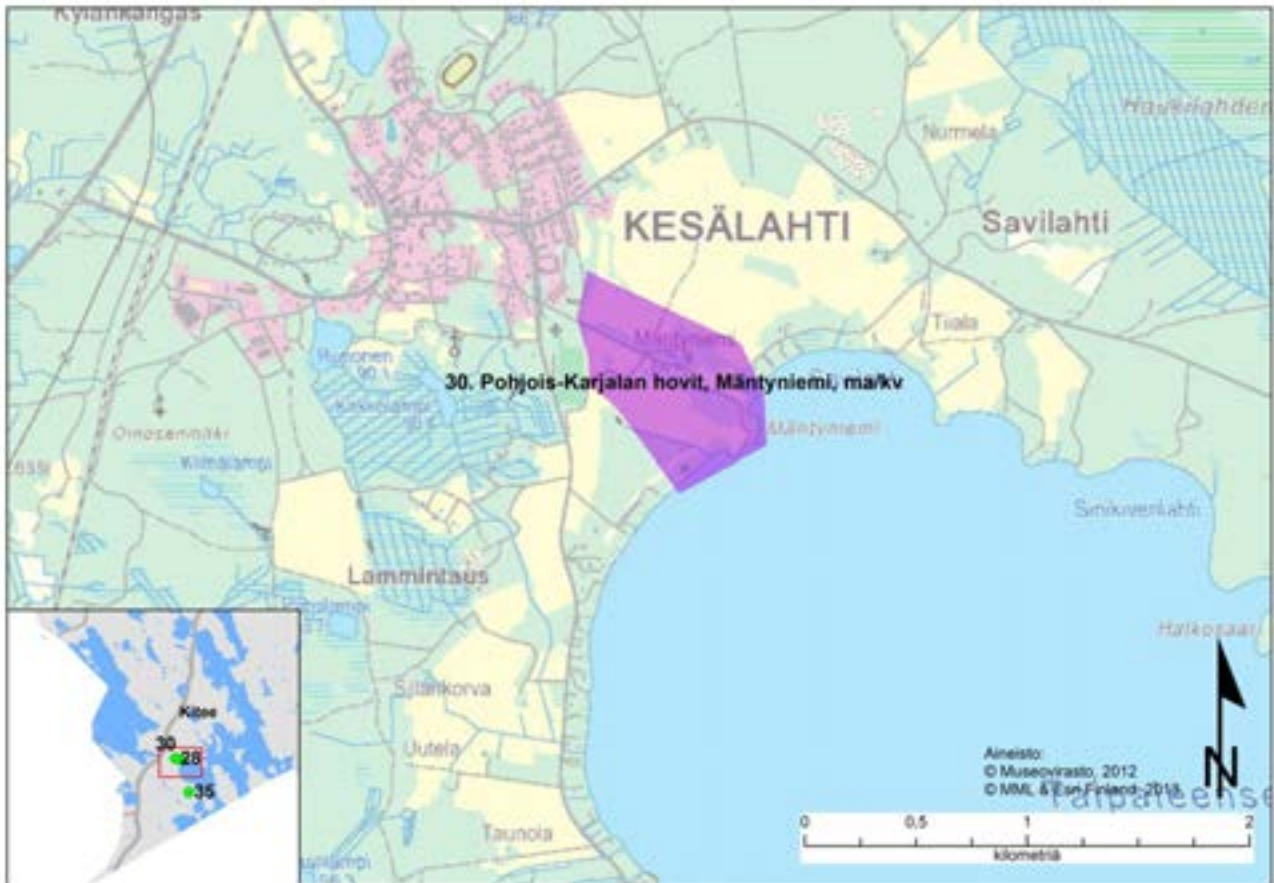
Pohjois-Karjalan hovit; Mäntyniemi (ma/kv nro 30), Kesälahti

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Kesälahden Mäntyniemen hovin 1760-luvulta peräisin oleva asuinrakennus on ollut alun perin hovin sivurakennus. Hovi oli tuolloin kontrahtirovasti Molanderin omistuksessa.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjiä läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Pohjois-Karjalan hovit; Suorlahti (ma/kv nro 31), Kitee

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Kiteen Suorlahden hovi sijaitsee Oriveden tuntumassa. Sen pihapiiri muodostuu päärakennuksesta ja joukosta erilaisista maatalouteen liittyneistä rakennuksista. Suorlahteen liittyy Orpolan tila osana Puhoksen aluetta. Kesälahden Mäntyniemen hovin 1760-luvulta peräisin oleva asuinrakennus on ollut alunperin hovin sivurakennus. Hovi oli tuolloin kontrahtirovasti Molanderin omistuksessa.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjiä läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Kiteen Suorlahti oli 1600-luvulla Flemingien voutien virkatalo ja 1720-luvulla Simo Affleckin (Simo Hurtan) omistuksessa. Orpola oli puolestaan Puhoksen tehtailijan Nils Ludvig Arppen syntymäkot.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talusrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Puhoksen historiallinen teollisuusympäristö (ma/kv nro 32, 33 ja 34), Koivikon hovi ja lehtikuusimetsä, Kitee

Kuvat: Puhoksen historiallinen teollisuusympäristö. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Puhoslahden ja Puhoslammen välisellä kannaksella oleva Puhoksen historiallinen teollisuusympäristö on merkittävä varhaisen teollistumiskauden ympäristö. Puhoksenkoski, joka on yksi Pyhäjärven vanhoista lasku-uomista, on Kiteen vanhimpia myllynpaikkoja. Sahan ja ruukin tuotantorakennuksia ei Puhoksen alueella ole säilynyt, mutta sahan jäänteitä ja kiviperustuksia on jäljellä jokihaarojen välissä. Muutoin rakennuskanta on monipuolista ja historiallisesti kerroksista. Puhoksenkosken partaalla on mylly sekä voimalaitos. Noin 800 metrin mittaisen kosken laidat on kivetty voima- ja uittokanavaksi. Kosken suulla toimivalla tukkien lasku- ja säilytyspaikalla on terva-aitta 1800-luvulta ja paja. Puhoksen vanhinta rakennuskantaa on kosken länsipuolella Majatalontien varrella sijaitseva Koskela, jonka 1800-luvulla rakennettu päärakennus on ollut Puhoksen hovin työväen asunto. Entinen Puhoksen yläkoulu on alun perin ruukin tilaan kuulunut rakennus 1800-luvulta. Hovin päärakennuksista toinen on palanut 1860-luvulla ja toinen purettu. Kartanoiden lehmuspuiho ja tiilinauetta ovat säilyneet. Ns. Mustosen kanavana tunnettu kaivanto on muistona yrityksestä kanavoita Pyhäjärven ja Oriveden välinen kannas puutavaran uittoa varten. Kaivanto on linjattu Laukkalansuon kautta. Kanavointiyritys on yksi maakunnan varhaisimpia yhdessä Utran kanavan kanssa (ks. erillinen kohde Utran kanava ja historiallinen teollisuusalue). Ruukinpatruuna Nils Ludvig Arppen istuttama Puhoksen lehtikuusipuisto on Suomen suurin. Metsä on istutettu 1842 - 1844 laivanrakennustarpeiksi. Puistometsä on metsäntutkimuslaitoksen hoidossa. Lehtikuusimetsän ja valtatie itäpuolella, Ätäskön rannalla on Puhoksen ruukkiin liittyvä, Arppen perustama Koivikon hovi ympäröivine viljelymaisemineen. Hovin 1850-luvulla rakennettua päärakennusta on jatkettu 1899 ja 1914. Se on nykyisin Kiteen maatalousoppilaitoksen ja koulutilan käytössä. HISTORIA: Puhoksen kannakselle syntyi

kyläasutusta vasta 1600-luvulla. Koskeen rakennettiin jo varhain mylly, jonka lisäksi paikalla toimi myös kalastamo. Puhos kuului Suorlahden hoville, ja myydessään Suorlahden kruununvouti Andersin piti Puhoksen myllyn itsellään. Puhos myytiin 1770 nimismies Erik Andersinille, jolta omistus siirtyi edelleen kruununvouti Gabriel Walleniukselle. Puhoksen teollinen perinne ulottuu vuoteen 1774, jolloin Walleniuksen perustama saha aloitti toimintansa. Vuoden 1778 kuninkaallisella päätöksellä taattiin Karjalalle lupa sahatavaran vientiin Venäjälle. 1780 - 1790 -luvuilla Savon ja Karjalan osuus Ruotsin puoleisen Suomen sahatavaran tuotannosta oli kolmasosa tai jopa puolet. Puhoksen sahan hankinta-alue käsitti paitsi Pyhäjärven ympäristön myös lähimmät Oriveden kylät. Saha sijaitsi alimman kosken länsirannalla ja mylly sitä vastapäätä vähän ylempänä. Ensimmäinen sahauskausi jatkui Kustaan sotaan 1788 - 1790, eikä sahaa rakennettu uudelleen kuin vasta 1800-luvun alussa. Puhos oli 1800-luvun alussa teollisuusmies Nils Ludvig Arppen hoidossa, ja tuolloin saha kehittyi yhdeksi maan suurimmista. Telakkatoiminta käynnistyi Oriveden puoleisella rannalla 1829. Maamme ensimmäinen höyrylaiva, sisävesiliikenteeseen ja sahatavaran lauttaukseen tarkoitettu Ilmarinen, valmistui siellä 1833. Aiemmalle sahakirjurin talon paikalle nousi Arppen aikana Puhoksen hovi puistoineen ja kosken rannalle muitakin rakennuksia. Arpeen rakennuttama Koivikon kartano valmistui 1840, ja Koivikosta kehittyi maatalouden mallitila. Kartanorakennus sijaitsi lähempänä Ätäsköä kuin nykyinen tilan päärakennus. Puhoskoski perattiin 1829 - 1839. Sahatavaran kuljettamiseksi kannaksen yli järvestä toiseen Arppe rakennutti 1843 kannaksen poikki hevosvetoisen rautatien. Kosken vieressä kulkeneet kiskot olivat ensimmäiset laatuaan Suomessa. 1800-luvun loppupuolella Puhoksen omistanut suurliikemies A.J. Mustonen rakennutti Puhoksenkosken äärelle konepajan, valimon ja telakan 1875. Puhoksen kannaksen lävistävän ns. Mustosen kanavan rakentaminen aloitettiin 1876 tuotantolaitoksen kuljetusyhteyksien parantamiseksi. Kanavan rakennustyöt keskeytyivät jo seuraavana vuonna sahan omistajan kuolemaan, mutta kanavointia Orivedeltä Puhoksen ja Pyhäjärven kautta Laatokalle suunniteltiin vielä 1900-luvun alussa. Puhoksen konepaja toimi vuoteen 1893 asti ja saha vuoteen 1900. Jo Arppen kaudella kosken länsipuolella oli harjoitettu laajaa karjataloutta, ja teollisen toiminnan loputtua Puhoksella jatkui maatalous. 1900-luvun alkupuolella Puhoksenkosken voimaa käytettiin myllyn ja sähkölaitoksen toimintaan, ja Pohjois-Karjalan Sähkö Oy:n voimalaitos rakennettiin 1958 - 1959. Arppen aikainen saha purettiin 1961.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kanava, muinaisjäännös, muu teollisuusrakennus, mylly, puisto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kulttuurimaisema

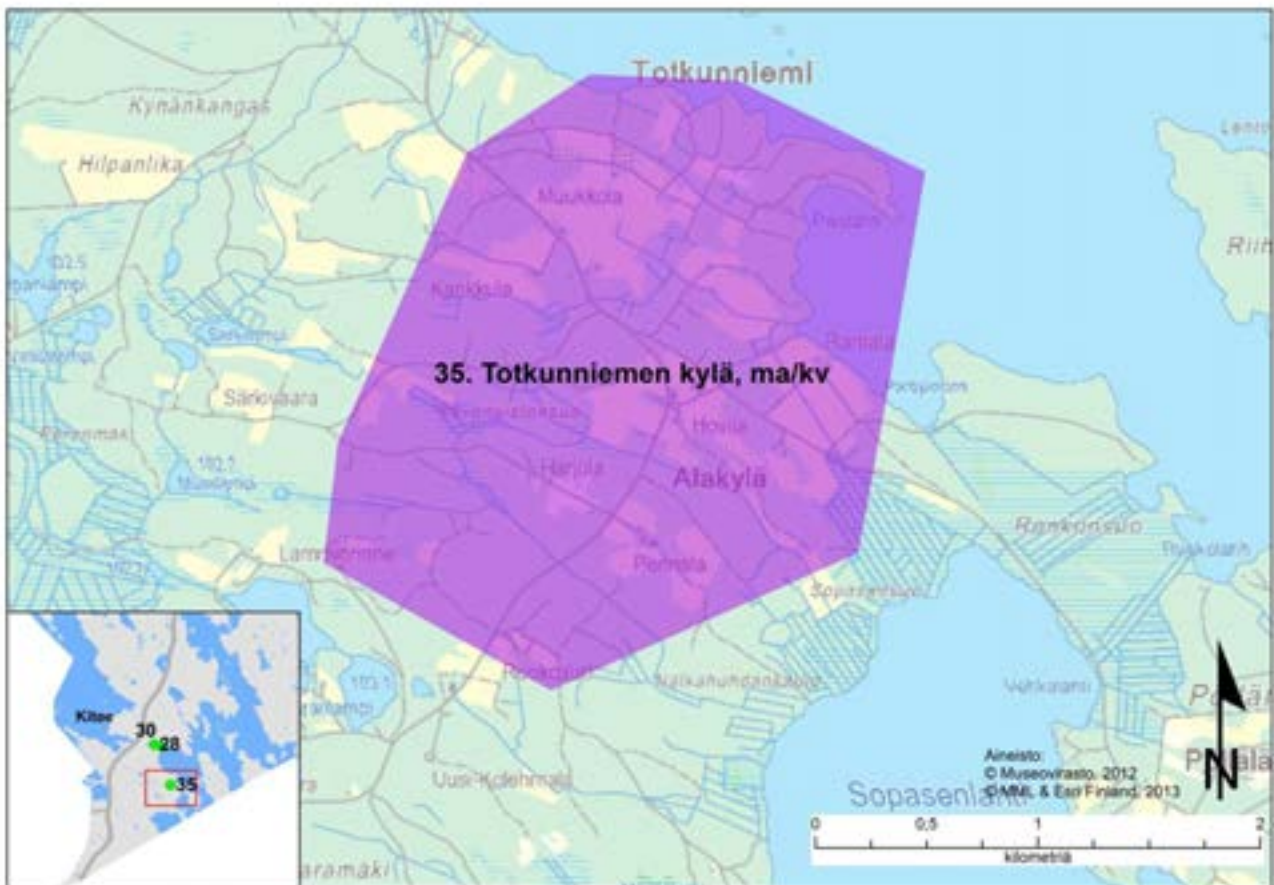
Totkunniemen kylä (ma/kv nro 35), Kesälahti

KUVAUS: Totkunniemi on maisemallisesti ja rakennuskannaltaan yhtenäinen, maakunnan vanhimpiin lukeutuva kylä, jossa kylärakenteen ja tiestön sekä puukujanteiden ansiosta on säilynyt Laatokan-Karjalan piirteitä. Totkunniemen kylä sijaitsee Pyhäjärven Taipaleenselän lounaisrannalla. Kylää halkoo vanha maantie. Kylän rakennukset, joissa on useita arvokkaita ja eheitä pihapiirejä aina 1700-luvulta alkaen, erityisesti 1800-luvulta, ovat sijoittuneet rantaselänteelle. Laatokan-Karjalan maisematyyppiin kuuluva rehevä kasvillisuus antaa kylälle poikkeuksellisen ilmeen. Kylän neljässä tilaryhmittymässä sijaitsevat mm. Mäki-Tervolan 1700-luvulta periytyvä rakennuskanta, Muukkolan vanha kantatila, Aholan Tervolasta lohkottu maatila, Pennalan 1764 alkaen samalla suvulla ollut tila ja Hovinmäki, Totkunniemen kylän vanhin asuinpaikka. Totkunniemi on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue.

HISTORIA: Laatokan-Karjalan vaikutuspiiriin kuuluneen Totkunniemen kylä sai ensimmäiset asukkaansa 1400-luvulla. Asutus ja viljelykset levittäytyivät moreeniharjanteista muodostuville Pyhäjärven rantakumpareille useammassa osassa, ja kylässä voi erottaa useampia talorykelmiä.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: koulu, kylä, pihapiiri, tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kulttuurimaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Elsa (ma/km nro 156), ID 248-401-116, Ratsumestarintie 11, Kesälahti

Entinen kunnalliskoti. Elsa on rakennustaiteellisesti merkittävä jugendista vaikutteita saanut 1900-luvun alun julkinen rakennus. Se on rakennettu 1910 rakennusmestari Otto Savolaisen piirustusten mukaan. Elsa toimi vaivaistalona 1910 - 1952. Talven 1911 pakkasaikana salissa pidettiin jumalanpalveluksia. Sen jälkeen tiloissa ollut koulutoimintaa, kunnan päiväkerho, käsityökeskus, tekstiilialan yritys Kitikati ja näyttely- ja kesämyymälätoiminta ja se on ollut yksityisasuntona.

Herrala (ma/km nro 157), ID 260-408-44, Rantatie 45, Kitee

Alkuperäisenä säilynyt pihapiiri, joka on maisemallisesti keskeisellä paikalla. Pihapiirissä on säilynyt paljon vanhaa rakennuskantaa: päärakennus 1919, navetta, talli, lato 1914, aitta kärryliiteri 1923, sikala, käymälä 1930, savusauna 1800-luku, kellari 191 (puuosa), tupa, riihi 1800-luku ja lato 1800-luku. Herrala on yksi Kiteen vanhimpia tiloja. Pohjois-Karjalan kihlakunnan kruununvouti Erik Andersin asui tilalla isovihan jälkeen 1700-luvulla. Herrala sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla Kiteenlahden maisema-alueella.

Invala (ma/km nro 158), ID 260-408-35, Leipurintie 2 ja 4, Kitee

Tunnetaan myös Matkahuollon kahvilana. Rakennus valmistui 1953 Autoasema-nimisenä Kiteen sotainvalidien rakennuttamana. Suunnittelijana toimi Reino Alhainen. Rakennus edustaa funktionalistista tyyliä. Seuraava vaihe eli itäpääty valmistui 1956, kolmannen osan laajennuksesta vastasi Arvo Taskinen 1968.

Karhula (ma/km nro 159), Haarajärventie 13, Kitee

Tunnetaan myös Hirvosen hovina. Keskeinen osa maakunnallisesti arvokasta Haarajärven-Ruppovaaran kylämaisemaa. Arkkitehtonisesti hieno päärakennus on vuodelta 1903.

Kesälahden kirkolliset kohteet sekä museo ja makasiini (ma/km nro 28), Kesälahti

- **Kellotapuli, ID 248-401-105, Taipaleentie 9**

Kellotapuli on Kesälahden vanhimpia rakennuksia. Vanhimman osan lienee rakentanut Matti Petrell jo 1770. Kirkko oli silloin lähellä nykyistä kirkkoherran virastoa. Nykyinen ulkonäkö viittaa kuitenkin tapulin siirtoaikaan eli 1830-lukuun.

- **Kirkko ja hautausmaa, ID 248-401-134 ja 248-401-104, Taipaleentie 9**

Niilo ja Aili Pulkan suunnittelema vaaleankeltaiseksi rapattu, betonitiilinen kirkko on rakennettu vuonna 1950. Kirkko on suorakaiteen muotoinen pitkäkirkko, jonka kuori-päädyssä on ulkoneva, matala siipirakennus. Uusi seurakuntasali on rakennettu vuonna 1991. Rakennus edustaa 1940- ja 1950-luvuilla yleiseksi muodostunutta sotien jälkeistä kirkkotyyppiä. Kirkkotarhassa on edellisen, vuonna 1941 palaneen kirkon muistokivi, vuoden 1918 sodan sankaripatsas ja Heikki Häiväojan vuonna 1964 suunnittelema talvi- ja jatkosodan sankarivainajien muistomerkki. Kirkon eteläpuolella sijaitsee kellotapuli ja Mäntyniemen ja Totkunniemen tien välisellä mäntykankaalla sijaitseva hautausmaa. Hautausmaa, sen laajennus ja ruumishuone ovat 1800-luvulta. Hautausmaata ympäröi 1800-luvun lopulla rakennettu kiviaita.

- **Ala-Pappila, ID 248-401-133, Kirkkotie 11**

Ala-Pappila rakennettiin vuonna 1949 entisen pappilan paikalle. Rakennusmateriaalina käytettiin Savilahden tiilitehtaan tiiliä. Pappila on vuosikymmenen vaihteen henkeä edustava tiilirunkoinen, vaaleaksi rapattu, aumakattoinen rakennus. Läheisyydessä on vanhan pappilan rakennuksia: viereisellä museoalueella sijaitsevat riihi on alkuperäisellä paikallaan, pappilan navetta, jonka yläosa on kunnostettu tulipalon jälkeen ja kaksi aittaa Kirkkolampea ympäröivän metsikön reunassa.

- **Kotiseutumuseo**

Museoalueen vanhin rakennus on Sorsansaaresta siirretty v. 1725 rakennettu Haverisen suvun savutupa. Museoalueella on pappilan entisen riihen lisäksi myllytupa, viisi erilaista aittaa, kolmiosainen luhti, paja, lato, tullimylly ja sauna. Museoalueen läheisyydessä, Ala-Pappilan entisessä puistossa on ensimmäisten 1600- ja 1700-luvulla rakennettujen kirkkojen ja kellotapulien alkuperäiset sijaintipaikat. Vanhalla hautausmaalla museoalueen läheisyydessä on Molanderin suvun suku hauta ja museon pihassa Unto Kupiaisen muistomerkki vuodelta 1984.

- **Makasiini, ID 248-401-23, Makasiinitie 2**

Kesälahden jyväsäätiön lainajvästökseksi rakennuttama makasiini on rakennettu noin vuonna 1850. Makasiini toimi lainajvästönä 1940-luvulle asti, viljakuivaamona 1950 - 1960 -luvulla, osuuskaupan apulantavarastona ja kriisipalvelun kirpputorina vuodesta 1988 lähtien. Kesälahden kunnan omistama rakennus on tällä hetkellä tyhjillään.

Koti-Ilmola (ma/km nro 160), ID 260-408-34, Savikontie 15, Kitee

Vanha kunnantalo. Koti-Ilmola on alkuaan vuonna 1934 rakennettu Kiteen kunnantaloksi. Sen suunnitteli Onni Lajunen Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran rakennustoimistosta. Se edustaa 1930-luvun klassismia.

Kotiniemi (ma/km nro 161), ID 260-421-101, Teollisuustie 27, Kitee

1930-luvun klassismia edustava talo on rakennettu puutarhanharjoittelutilan päärakennukseksi. Sen suunnitteli Toivo Paatela 1931. Nykyisin rakennuksessa on satamatoimisto.

Kyllikin pihapiiri (ma/km nro 162), ID 248-401-150, Norotie 3, Kesälahti

Rakennettiin alun perin myllärin mökiksi 1880-luvulla, oli sittemmin kotiseutuneuvos Kyllikki Paajasen koti. Pihapiirissä on 1900-luvun alkupuolelta oleva aitta, leikkimökki 1920-luvulta, 1960-luvulla rakennettu sauna- ja varastorakennus sekä 1980-luvulla rakennettu asuinrakennus, joka toimii nykyisin Kesälahti-Seura ry:n kotiseututalona.

Kästekonen (ma/km nro 163), ID 260-423-2, Ilmarisentie 5, Kitee

Välttimäen koulu, entinen Marttala. Kiteen Martat teettivät rakennuksen vuosina 1931 - 1932 Kiteen käsityökouluksi; naiskotiteollisuus-kouluksi. Edustaa 1930-luvun klassismia.

Lepokumpu (ma/km nro 164), ID 248-408-113, Väärämäentie 212, Kesälahti

Kirkollinen rakennus, jolla on erikoinen historia. Edustaa 1940 - 1950 -luvun arkkitehtuuria. On alun perin rakennettu yhdistämällä kolmesta tai neljästä sotilasparakista kirkonkylään väliaikaiseksi kirkoksi 1943. Siirretty nykyiselle paikalle 1955. Alttaritaulu Alexandra Frosterus Sältin "Kristuksen Taivaaseen Astuminen", joka on siirretty Villalan kyläkirkkoon Sakkolan kirkosta nykyisen rajan takaa.

Meijeri (ma/km nro 165), ID 260-408-33, vanha osuusmeijeri alueineen, Meijeritie 1, Kitee

Kiteen osuusmeijeri, jonka ideoijana toimi Aksel Brander. Nykyään Idän maito oy:n omistama. Vaikka alue on tärkeä kokonaisuutena, niin nousevat keskeisimmiksi rakennuksiksi tai rakennelmiksi vanha meijeri, mylly, savupiippu ja muuntaja. Vanha meijeri on rakennettu Otto Savolaisen suunnitelmien mukaan 1907. Rakennus on toteutettu kansallisromanttiseen tyyliin. Meijerin ruismyllyn laajennuksesta on osoituksena itäisellä julkisivulla vuosilukumerkintä 1928. Nykyinen mylly rakennettiin 1944. Sitä jatkettiin ruismyllyllä 1950. Seuraavan kerran tehtiin jatko-osa 1980. V.1942 rakennettiin kaksikerroksinen voimalaitos meijerin alapuolelle. Rakennuksesta on jäljellä vielä vanha höyrykone ja savupiippu.

Paloasema (ma/km 166), ID 260-408-36, Kappelintie 1, Kitee

Tunnetaan myös nimellä Palopuisto. Vuodelta 1950 (suunnittelija Hyvärinen Kalervo) oleva paloasema muodostaa Invalan kanssa kokonaisuuden. Uudempi autotallisiipi sopii kokonaisuuteen hyvin.

Puhoksen kartanon vanha navetta (ma/km nro 167), Kartanontie 2, Kitee

Navetta sijaitsee valtakunnallisesti merkittävällä rakennetulla kulttuuriympäristöalueella (RKY2009), Puhoksen historiallinen teollisuusympäristö. Vuonna 1928 rakennettu 40 lehmän navetta oli osa Puhoksen kartanoa. Se on ainoa rakennus mikä on jäljellä Puhoksen kartanosta.

Rantalan koulu (ma/km nro 168), ID 260-423-256, Koulutie 3 F ja Opintie 7, Kitee

Kokonaisuuteen kuuluu nykyinen Rantalan alakoulu ja sen entinen asuinrakennus, jossa toimii nykyään Välttimäen erityiskoulu. Kiteen vanhin ja samalla suurin kirkonkylän kansakoulu aloitti toimintansa v.1863. Keskusrakennustoimisto Oy:n Arkkitehti Hämäläinen teki uuden koulun piirustukset v.1953. Rakennus käsittää seitsemän luokkahuonetta, kaksi eritysluokkaa, voimistelu- ja juhlasalin, kerho-huoneen, opettajainhuoneen, kantakirjaston, vahtimestarin asunnon ja koulukeittolan sekä ajanmukaisen opetuskeittiön. Harjannostajaisia vietettiin rakennuksella 15.05.1954. On nykyään osa Arppen koulua. Samaan kokonaisuuteen kuuluu alun perin opettajien asunnoiksi rakennettu asuinrakennus, jossa toimii nykyään erityiskoulu.

Romola (ma/km nro 169), 260-423-1, Kiteentie 15, Kitee

Tunnetaan myös nimellä Pikku pappila. Romolan tilalla on ollut kap-palaisen virkatalo jo 1700- ja 1800- lukujen vaihteessa. Pääraken-nus on valmistunut vuosien 1856 - 57 aikana. Tyylliltään se on ta-lonpoikais-empireä.

Saiho (ma/km nro 170), ID 260-404-73, Heinoniementie 27, Kitee

Kohteella on huomattava kulttuurihistoriallinen ja rakennushistorialli-nen arvo. Tilalla on mm. rakennustaiteellisesti harvinainen 1955 rakennettu tallirakennus.

Savikko (ma/km, nro 171), 248-401-177, Rantatie 1, Kesälahti

Savikko on yhtenäinen, alkuperäisenä pysynyt pihapiiri. Päärakennus ja vanhimmat ulkorakennukset ovat vuodelta 1912, aitta, navetta/talli, sauna, riihi, kellari 1910 ja uudempi navetta/talli 1930.

Savikon kartano (ma/km nro 172), Savikontie 37, Kitee

Tunnetaan myös nimellä Savikon Kankkunen. Rakennus on keskeinen osa maakunnallisesti arvokasta Savikon kylämaisemaa ja sen kulttuurihistoriaa. Historia liittyy Kankkusten sukuun ja vieressä olevaan Kiteen meijeriin. Päärakennus on rakennettu 1896. Talo on saanut Pohjois-Karjalan ensimmäisen rakennusperintöpalkinnon Arvotalo 2005. Savikon kartano sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla Kiteenlahden maisema-alueella.

Savikon maakauppa (ma/km nro 173), ID 260-408-148, Savikontie 39, Kitee

Tunnetaan myös nimellä Pekkala. Harvinainen kohde, joka on osa arvokasta Kiteenlahden, Savikon valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueetta. Kauppa on kuulunut läheiseen Savikon Kankkusen suurtilaan. Kaupan toiminta on alkanut vuonna 1875. Kaupparakennus on rakennettu 1900 (remontti 1987.) Savikon kauppa, kartano ja meijeri sekä lähistöllä olevat muut vanhat (inventoimattomat kohteet) kuten Vaara yhdessä Kiteenlahden maiseman kanssa muodostavat ainutlaatuisen kokonaisuuden.

Sovintola (ma/km nro 174), ID 248-401-24, Pyhäjärventie 9, Kesälahti

Entinen kansakoulu. Vanha osa rakennettiin 1895, laajennusosa 1947. Vaikka rakennusten välissä on viisikymmentä vuotta, niin ne muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Vanha ja uudempi osa on yhdistetty toisiinsa kauniisti katetulla terassilla käytävällä, nk. sovinonsillalla.

Wilskan talo (ma/km nro 175), ID 248-401-130, Kesälahdentie 38, Kesälahti

Rakennuksessa oli kauppakartano ja kauppiaan asunto 1800-luvun lopulta 1930-luvun alkuun. Siinä on ollut kirkonkylän ensimmäinen puhelinkeskus 1910-luvulla, lääkärin vastaanotto, Kesälahden Osuuskassa sekä nimismiehen kanslia ja asunto. Pihapiirissä on lisäksi 1902 makasiiniksi rakennettu nykyinen aitta/autotalli ja 1900-luvulla rakennettu sauna.

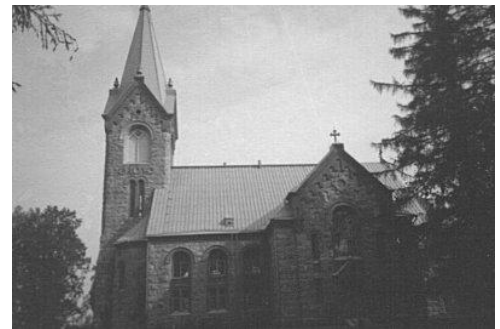
Rakennussuojelukohteet

Kesälahden tapuli (sr-1 nro 12), ID 200699, Kesälahti

Puurakenteisen, kaksinivelisen tapulin alempi kerros on neljä- ja kellokerros kahdeksankulmainen. Kohde sisältyy Kesälahden kirkolliset kohteet sekä museo ja makasiini -alueeseen (ks. ma/km-alue nro 28).
SUOJELU: kirkkolaki

Kiteen kirkko (sr-1 nro 13), ID 200700, Kitee

Kivikirkko. Mäellä asutuksen yläpuolella sijaitseva Kiteen kirkko on ehkä näyttävin esimerkki luonnonkiven varhaisesta käytöstä 1800-luvun puolivälin jälkeen. Korkeatorninen kirkko on rakennettu harmaasta lohkotusta kivistä. Ovi- ja ikkuna-aukkojen kehysmuuraukset, kattolista ja dekoraatiot ovat punatiilestä. Kirkonmäellä on myös kolme seurakunnan vanhinta hautausmaata, kansalaissodan ja viime sotien sankarihaudat muistomerkkeineen sekä Karjalan merkkimiehen, monien sahojen ja tehtaiden omistajan, Nils Ludvig Arppen hauta. Kirkon vieressä on empiretyylinen Iso Pappila eli kirkkoherranpappila pihapiireineen. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Kiteen kirkko ja pappila (ks. ma/kv-alue nro 29).
SUOJELU: kirkkolaki.

Kiteen maatalousoppilaitos ja koulutila (sr nro 140), ID 260-417-88, Kitee

Kiteen koulutila ja Koivikon päärakennus. Rakennusaika 1850-luku, 1899, 1914. Erityispiirteet poikkipääty, frontonit, ruokakello katolla, myös 2. kerroksessa veranta. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Puhoksen historiallinen teollisuusympäristö, Koivikon hovi (ks. ma/kv-alue nro 33).

SUOJELU: Museovirasto/rakennushallitus varjelu

Entinen Kiteen Osuuskaupan liikerakennus/Kiteen Osuuskaupan funktionaalinen rakennus (sr nro 139), ID 202011, Kitee

V. 1939. Talo edustaa puhdasta funktionaalista tyyliä, on rakennustaiteellisesti arvokas. Taloa kutsutaan funkistaloksi. Länsipuolen päädyn keskellä puolipyöreä porrasuloke, rakennuksessa lippakotokset ja ns. nauhaikkunoita.

SUOJELU: rakennussuojelulaki

Mäntyniemen hovi (sr nro 138), Kesälahti

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pohjois-Karjalan hovit; Mäntyniemi (ks. ma/kv-alue nro 30)

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993, Museoviraston VARA-tietokannan luonnos 2001, Pohjois-Karjalan seutukaava I vaihe, 30/1979.

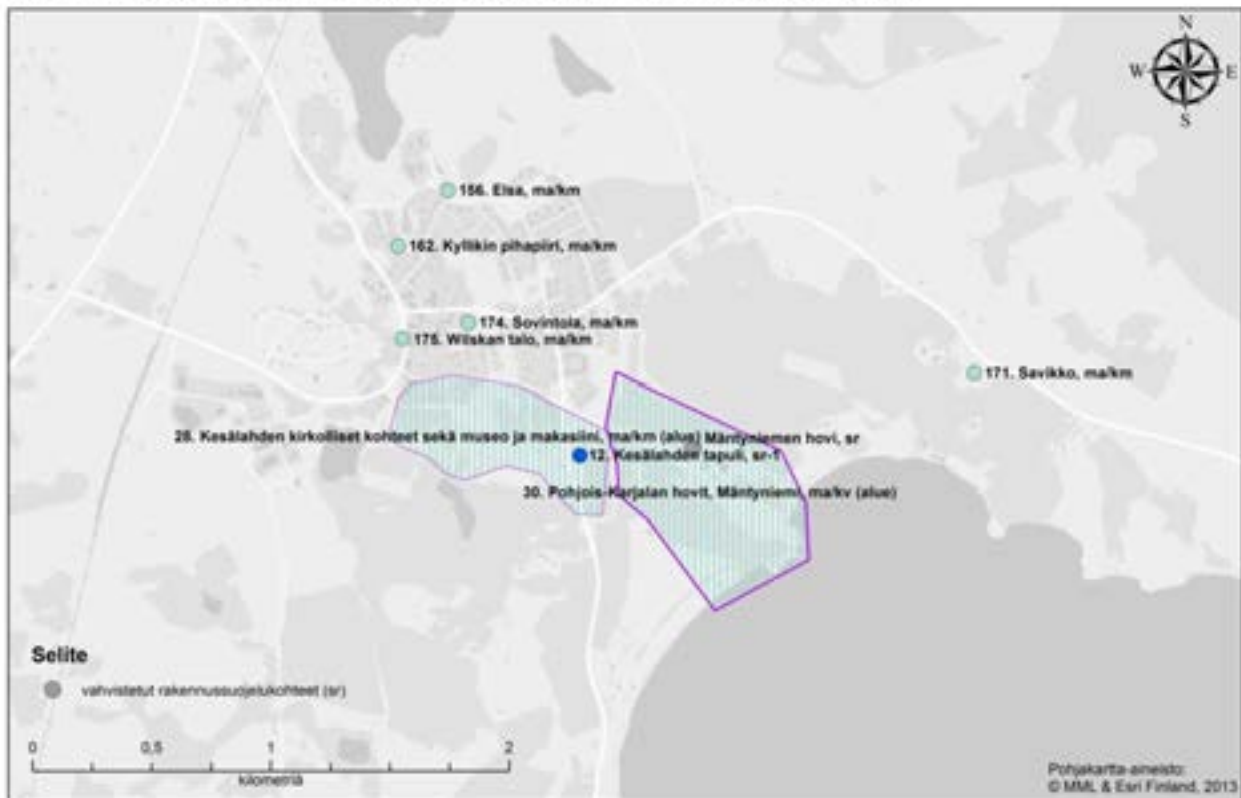
Tikan pihapiiri (sr nro 141), 260-423-3, Arppentie 2, Kitee

Tunnetaan myös nimellä Tohtorila. Hyvin säilynyt pihapiiri, joka on maisemallisesti keskeisellä paikalla taajama-alueella. Tilan nykyinen nimi Tohtorila on tullut kunnanlääkäri Hannes Tikan aikana. Empire-tyylisen päärakennuksen vanhin osa on valmistunut 1800-luvun alussa, ja sitä on jatkettu vuonna 1864. Näyttävä jugendajan kuistin suunnitteli Gustaf Velandér viime vuosisadan alussa. Lisäksi pihapiirissä on muitakin 1800-luvun ulkorakennuksia sekä mökki 1930-luvulta. Lähellä tien vartta on vanha 1860-luvulla valmistunut kaupparakennus. Vuonna 1872 se toimi poikien kansakouluna, ja 1900-luvulla se on ollut käsityökoulun käytössä. Rakennusryhmä ympäröivine peltoineen on rakennuskaavassa miljöösuojelukohde.

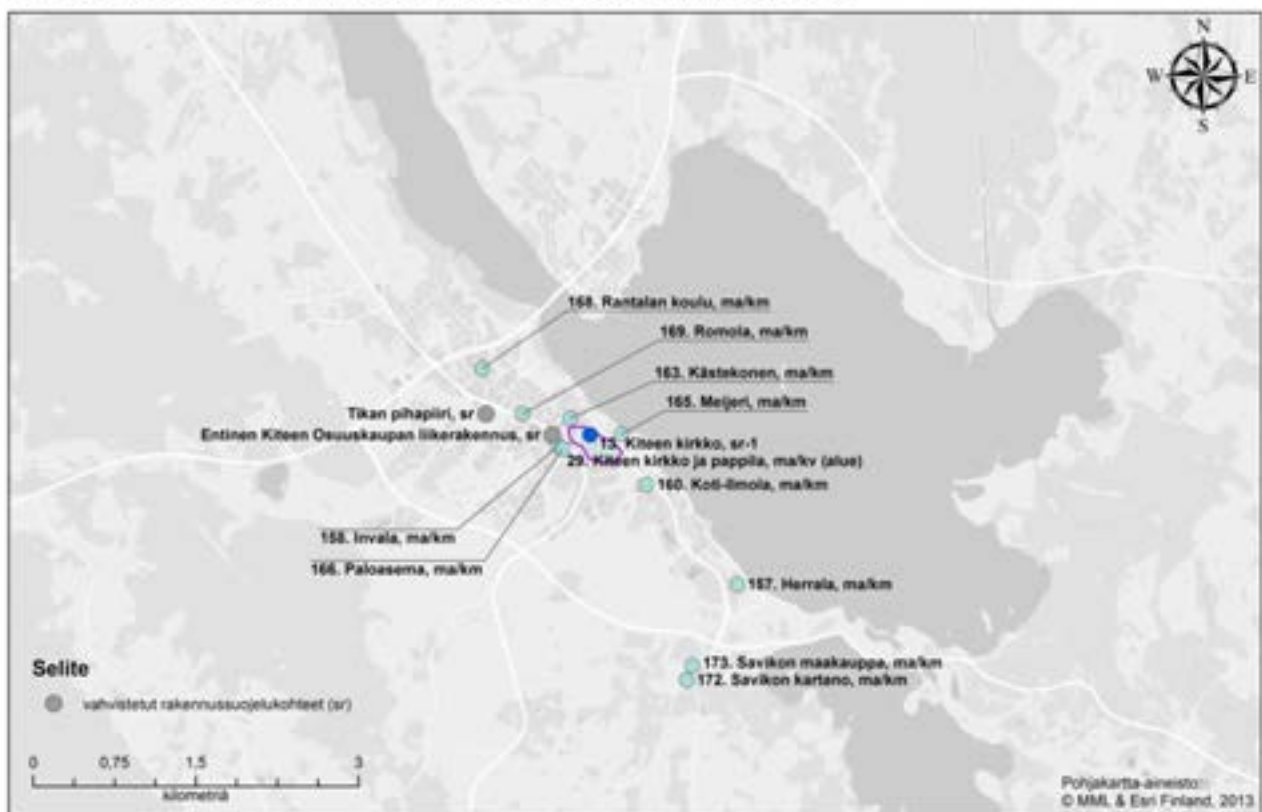
SUOJELU: Pohjois-Karjalan seutukaava I vaihe, 1979

Kesälahden keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

Kiteen keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

7.2. Rääkkylä

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Pohjois-Karjalan hovit; Voiniemi (ma/kv nro 64)

Kuvat: Voiniemen hovi. Museovirasto/Tuija Mikkonen.

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Voiniemen hovi Rääkkylän Varpasalossa sijaitsee Oriveteen pistävän niemen kupeessa. Puinen päärakennus on vuodelta 1864. Pihapiiriin kuuluu Pohjois-Karjalan tiloille harvinainen vierasrakennus. Empiretyylinen talo on rakennettu 1830-luvulta. Pihapiiriä rajaa suuri luonnonkivinen navetta 1850-luvulta, edustavin esimerkki Rääkkylän lukuisista luonnonkivinavetoista. Tilalla on lisäksi vanha luhtiaitta ja 1859 rakennettu tuulimylly, paja sekä viljaaitta. Hovin yksityinen hautausmaa sijaitsee maantien eteläpuolella. Hovin ympäristö on istutettu puistomaisesti ja pihapiiriin johtaa lehmuskuja.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjiä läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Varpasalon Voiniemi oli 1800-luvun alussa mallitila; hovin pellot oli salaojitettu jo 1802.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Rääkkylän kirkko ympäristöineen (ma/kv nro 65)

Kuva: Rääkkylän kirkko ympäristöineen. Museovirasto/Marja Terttu Knapas.

KUVAUS: Rääkkylän kirkko on Intendentinkonttorissa suunniteltu ja tunnetun kirkonrakentaja Tolpon toteuttama sekä laajan maisema-alueen kiintopiste. Kirkonmäeltä avautuu etelään laaja vaaramaisema. Puinen ristikirkko edustaa samaa kirkkotyyppiä kuin Ruokolahden kirkko. Tasavartisen sisäviisteisen ristikirkon keskustasta kohoaa kookas kahdeksankulmainen kupoli. Länsiristin päähän liittyy suippohuippuinen korkea torni. Kirkkosalissa kiertää keskikupolia kannattavien pylväiden varaan rakennettu lehterikerros. Kirkolle ominaisia arkkitehtuuriyksityiskohtia ovat kanneloitujen pylväiden ja seinäpilasterien komeat komposita-tyyliset puusta veistetyt kapiteelit. Kirkkoa ympäröi hautausmaa. Maisemaan liittyvät Kirkkotien varrella olevat Kauppalan ja Männikön tilojen pihapiirit.

HISTORIA: Rääkkylä erotettiin Kiteen kappeliksi 1691 Oravilahti-nimisenä ja se itsenäistyi 1857. Seurakunnan edellinen, Heikki Hägerin johdolla 1793 rakennettu ristikirkko paloi salaman syyttämänä 1837. Nykyinen kirkko rakennettiin Intendentinkonttorin piirustuksen mukaan rakennusmestari Theodor Johan Tolpon johdolla 1849-1850. Kirkkosalin nykyasu seinä- ja holvilaudoituksineen on arkkitehti Ilmari Launiksen tekemästä korjauksesta vuodelta 1915.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: hautausmaa, kirkko, pihapiiri, talonpoikaistalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kirkonkylä

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Huvisalmi (ma/km nro 264), ID 707-408-106, Oravisalontie 593 B

Kivisalmen lava. Tanssipaikan rakensivat talkoilla Oravisalon Koitto Ry ja Rääkkylän Kisa-Veikot Ry 1958. Lavatanssien kulta-ajalla, 1960-luvulla, lavalla oli todella vilkasta toimintaa. Lavalla on radioitu ja televisioitu ohjelmia ja kuvattu Markku Pölösen ohjaamaa Onnenmaa-elokuvaa.

Iso-Pappila (ma/km nro 265), ID 707-412-26, Louhelantie 37

Tunnetaan myös nimellä Opinmäki. Päärakennus valmistui 1897. Säilyneet talousrakennukset ovat vuodelta 1897. Pappilan lisäksi tiloissa on ollut nimismiehen kanslia, evakoiden sijoituspaikka, lomavintola, kunnanvaltuuston ja käräjien kokoustila ja nuorisotalo. Nykyään rakennuksessa toimii kanteleverstas.

Kunnantalo (ma/km nro 266), ID 707-412-37, Oravisalontie 4

Tunnetaan myös nimellä Kuntala. Kunnantaloksi kutsutussa paikassa on ollut pappila, joka paloi 1840. Rakennuksista jäi jäljelle vanha sali, jonka jatkoksi rakennettiin 1854 keittiö uuneineen. Kirkkoherra muutti uuteen pappilaan Louhelaan syksyllä 1896. Tämän jälkeen rakennus toimi kunnanvirastona.

Pakarila (ma/km nro 267), ID 707-414-45, Hammaslahdentie 1552

Pihapiiri, jossa sekä uusi, että vanha päärakennus. Vanha asuinrakennus on vuodelta 1905. Siinä on huomattava 1950-luvun kuisti, jolla on suuri erikoisuusarvo. Navetta on vuodelta 1926, aitta (katolla vellikello) 1900-luvun alusta ja sauna 1920-luvulta.

Paksuniemen satama-alue (ma/km nro 63):

- **Piimälä eli meijeri, Paksuniementie 241 (ID 707-412-59)**
- **Turtiala, Paksuniementie 214 C (ID 707-412-32)**
- **Rantalan tila (se talo, jossa on kesäkahvila)**

Maakunnallisesti arvokas kokonaisuus, johon kuuluu Piimälä (+mylly), Rantalan tila (meijerin entinen toimisto- ja asuntotalo) ja Turtialan tila sekä sen vieressä olevat Rääkkylä-seuran museorakennukset.

Piimälä

Turtiala

Rantala

Meijerin toiminta alkoi Paksuniemessä v. 1904. Nykyinen meijerirakennus on valmistunut 1913, jolloin laajennettiin myös toimisto- ja asuinrakennusta. Mylly rakennettiin tiilisenä nykyiseen asuunsa 1934. Autotalli on rakennettu 1950 - 1960 -luvun taitteessa. Nykyisin meijeritilat ovat kunnan omistuksessa ja osin Rääkkylä-seuran ylläpitäminä näyttelytiloina. Meijeritoimintaa esittelevän esineistön ohessa esillä on Koiralammen suolta löytyneen 1100-luvun veneen rekonstruktio, jonka Rääkkylä-seura teetätti venemestari Esko Laulajaisella. Alkuperäinen löytö on Suomen kansallismuseossa. Turtialan paikalla sijaitsi 1800-luvulla Anders Kiljanderin rakennuttama pappila, joka paloi 1926. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1927. Tila siirtyi 1960-luvulla Rääkkylän Osuusmeijerin omistukseen. Kun 1970-luvulla Rääkkylän Osuusmeijeri fuusioitui Joensuun Ympäristön Osuusmeijeriin, talo oli meijerin henkilökunnan lomaviettäpaikkana kesäisin. Meijeri myi rakennuksen kunnalle 1980-luvulla. Talossa toimi leikkikalumuseo vuosina 1997 - 2001. Nykyisin se on yksityisomistuksessa. Turtialan lähelle on siirretty 1800-luvun puoliväliin ajoittuvat savupirtti, savusauna ja aitta.

Pirttikallio (ma/km nro 268), ID 707-412-61, Vuorilahdentie 30

Rakennettiin nuorisoseurantaloksi 1916 - 1920. V. 1926 Suojeluskunta osti talon. Tällöin siinä kokoontuivat Rääkkylän Suojeluskunnan esikunnan lisäksi Lotat, Martat ja Nuori- soseura. Paikalla on järjestetty leiripäiviä, kesäjuhlia, urheilukilpailuja ja maatalousnäyttelyitä. 1944 Rääkkylän seurakunta osti kiinteistön. Sen jälkeen taloa käyttivät Maamiesseura, Nuorisoseura, Martat ja Rääkkylän Kisa-Veikot. Vuonna 1956 pääministeri Urho Kekkonen piti talossa puheen. 1960-luvulla taloa laajennettiin painisalilla ja Martat järjestivät talossa kurseja. Pirttikallio toimi myös hiihtokeskuksena 1950 - 1970 -luvuilla, ja talossa järjestettiin vappu- ja pikkujoulujuhlia. Huomattavan historia-arvon lisäksi talo on myös rakennustaiteellisesti merkittävä.

Rasivaaran koulu (ma/km nro 269), ID 707-411-155, Hammaslahdentie 42

Kokonaisuus, johon kuuluu vuonna 1950 rakennetut koulurakennus ja asuinrakennus. Pihapiirissä on myös piharakennus ja 1970-luvun puolessavälissä rakennettu uudempi koulurakennus. Yksityiskäytössä.

Seppälä (ma/km nro 270), ID 707-408-101, Päivälaidantie 1

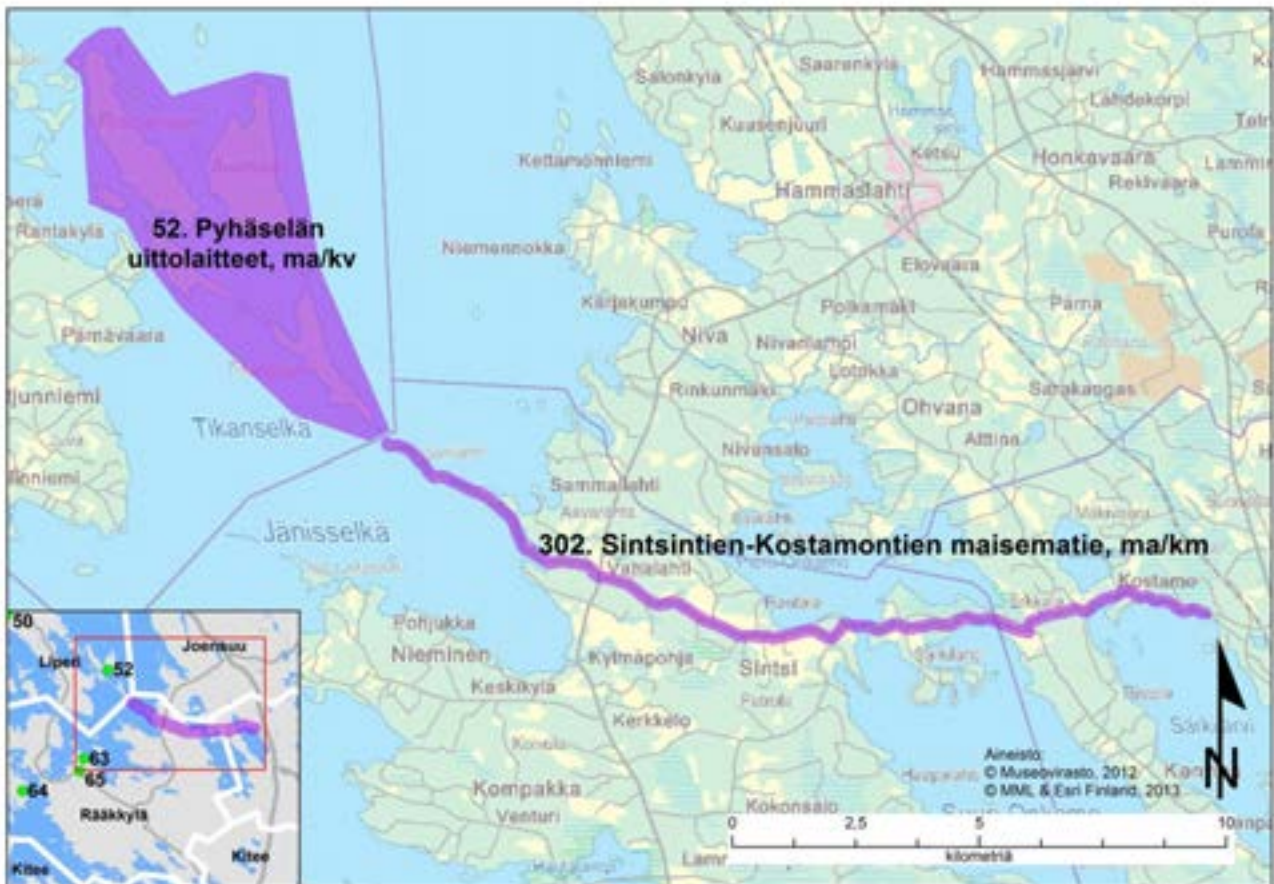
Päärakennus on rakennettu 1935, kivilavetta 1834, luhti-aitta 1849, entinen meijeri (nykyinen sauna) ja riihi 1800-luvulla. Aitalla on suuri erikoisuusarvo, koska sen ensimmäinen kerros on rakennettu luonnonkivistä ja siinä on holvatut oviaukot.

Sintsintien - Kostamontien maisematie (ma/km nro 302)

Maisematie 19 km Rääkkylän ja Tohmajärven kuntien alueella, kulkee Tikansaaren-Vuoniemen arvokasta harjualueita pitkin Tikkalasta Vuoniemen kärkeen. Maisematie mutkittelee paikoin jyrkkiin harjujakson päällä. Tieltä avautuu vaihtelevia, hienoja näkymiä. Maisematien arvokkainta aluetta on tien itäosa Tikkalasta Onkamon kannakselle saakka ja vuoniemi. Maisematien keskiosa on maisemallisesti tavanomaisempaa aluetta.

Rakennussuojelukohteet

Rääkkylän kirkko (sr-1 nro 23), ID 200768

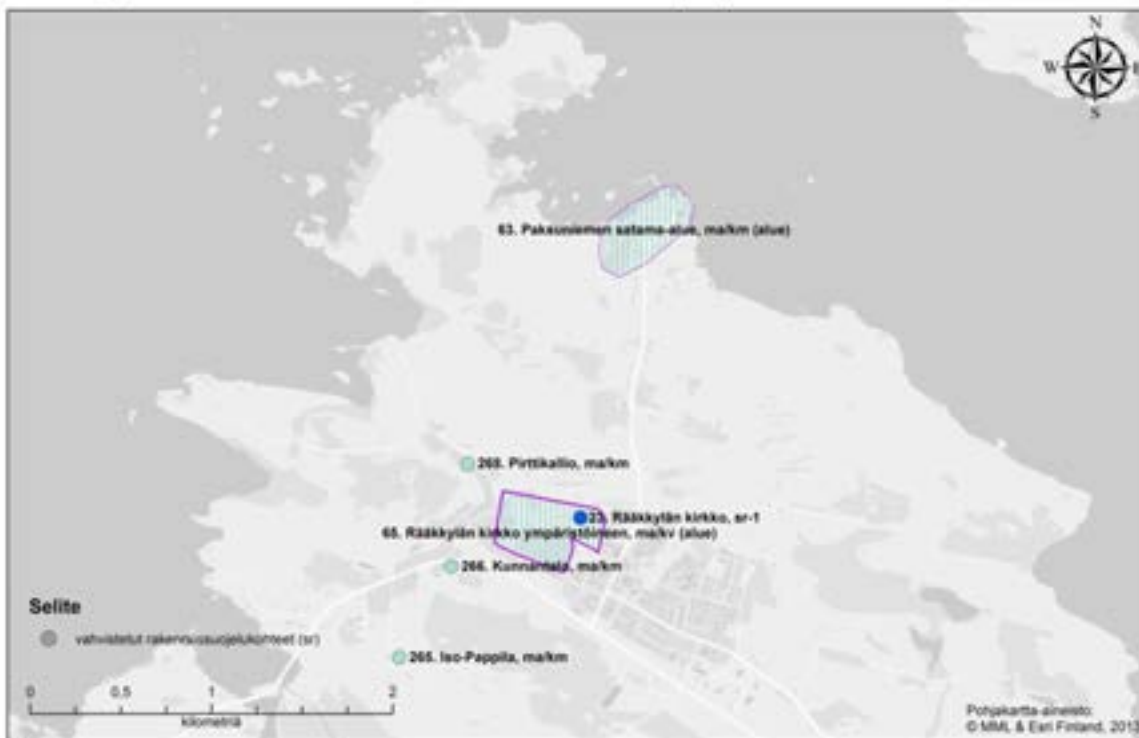

Kuva: Rääkkylän kirkko. Museovirasto.

Puukirkko, tasavartinen ristikirkko. Rääkkylän kirkonmäeltä avautuu etelään huikaiseva vaaramaisema ja vastaavasti itse kirkko on laajan maisema-alueen kiintopiste. Rääkkylän kirkko edustaa samaa kirkkotyyppiä kuin Ruokolahden kirkko. Tasavartisen sisäviisteisen ristikirkon keskustasta kohoaa erittäin kookas kahdeksankulmainen kupoli. Länsiristin päähän liittyy suippohuippuinen korkea torni. Kirkkosalissa kiertää keskikupoli kannattavien pylväiden varassa lehterikerros. Kirkolle ominainen arkkitehtuuriyksityiskohta ovat kaneloitujen pylväiden ja seinäpilasterien komeat komposita-tyyliset puusta veistetyt kapiteelit. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Rääkkylän kirkko ympäristöineen (ks. ma/kv-alue nro 65)

SUOJELU: kirkkolaki

Rääkkylän keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

7.3. Tohmajärvi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Pohjois-Karjalan hovit; Jouhkola (ma/kv nro 66), Tohmajärvi

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Tohmajärven etelärannalla, vastapäätä kirkkoa avarassa ja kumpuilevassa maanviljelysmaisemassa oleva Jouhkolan hovi on ollut Pohjois-Karjalan merkittävin säätyläistila. Hovin nykyinen jugendtyylinen päärakennus on vuodelta 1908.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjää läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Tohmajärven Jouhkola on ollut yksi Karjalan tuomarin ja kruununvoudin Gabriel Walleniuksen monista maatiloista. Tilalla asui pitäjän säätyläisiä jo 1600-luvulla, ja Walleniuksen omistukseen tila tuli 1764. Säisä. 1982.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Tohmajärven Kirkkoniemi (ma/kv nro 68), Tohmajärvi

KUVAUS: Tohmajärven Kirkkoniemen maisema rakennuksineen edustaa hyvin sitä historiallista vaihetta, joka vallitsi kirkonkylissä ennen maakaupan vapautumista. Vesitse hyvin saavutettava Kirkkoniemi on ollut vuosisatoja pitäjän kirkollisen ja julkisen toiminnan keskittymä. Tohmajärven keskustasta, Kemiestä, syrjässä oleva kirkkomaisema on kirkon, pappilan, pitäjätuvan ja vanhan tielinjan muodostama. Kirkkoniemen kumpuilevassa maastossa sijaitseva puukirkko on rakennettu 1751 - 1756. Sitä ympäröi järveen viettävä kirkkomaa, jonka keskellä, aiemman kirkon paikalla, on kellotapuli. Vanha Kirkkoniemeen johtava maantie päättyy Tohmajärven 1841 valmistuneen kirkkoherranpappilan pihapiiriin. Kirkkotupa eli pitäjätupa on vuodelta 1856. Kirkkoniemen maisemaan tuovat oman lisänsä vesistöön liittyvät kumpuilevat pellot.

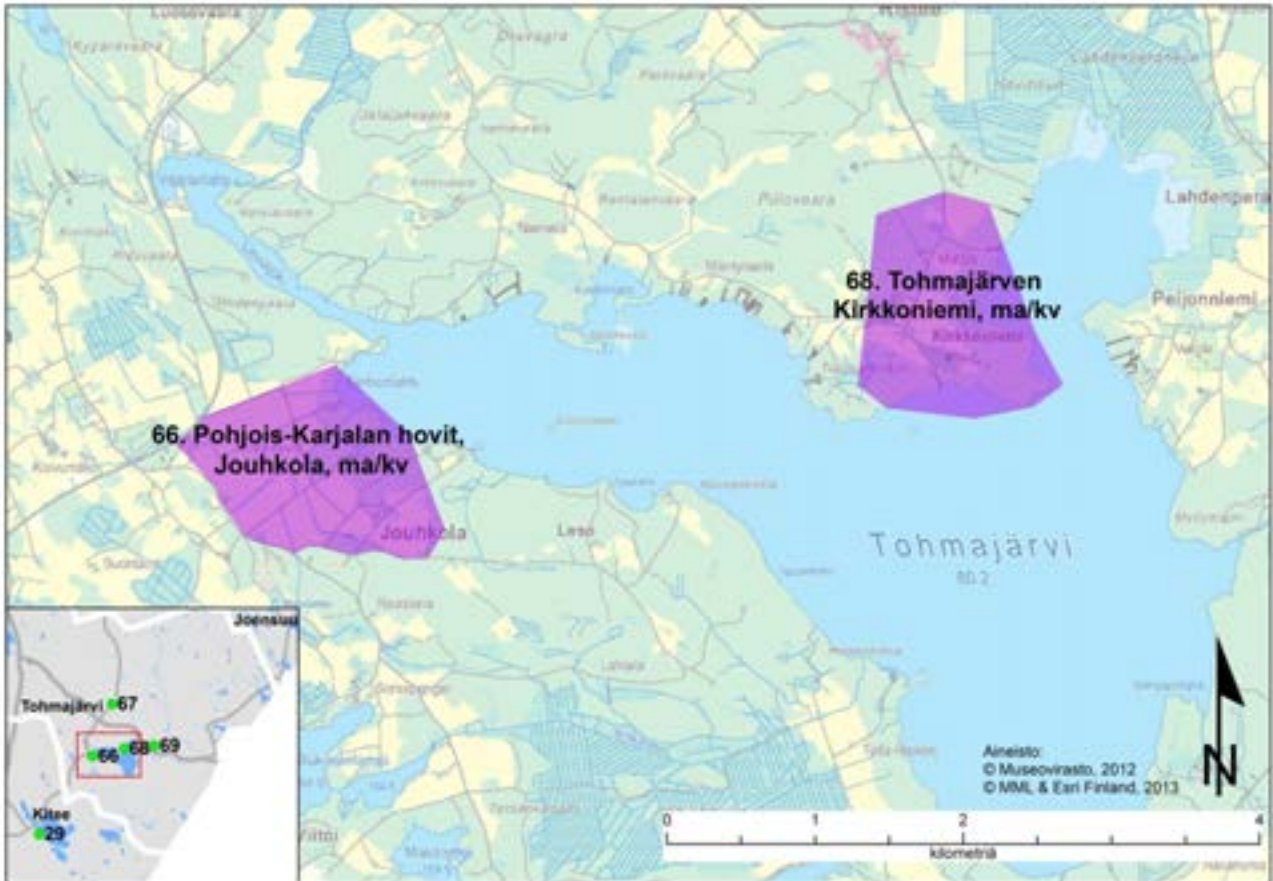
HISTORIA: Tohmajärven ensimmäinen luterilainen kirkko rakennettiin 1600-luvulla Kirkkoniemeen, joka oli alun perin ortodoksisen tsasounan paikka. Nykyinen kirkko rakennettiin 1751 - 1756 Eskil Colleniuksen johdolla ja se sai nykyasunsa 1911 kun sitä korotettiin ja sen ristivarsia jatkettiin. Pappila on ollut Kirkkoniemessä 1600-luvulta lähtien. Kirkkoniemestä oli hyvä yhteys lahden yli Peijonniemeen, missä on ortodoksinen kalmisto ja kappalaisen pappila. Luterilaisena

aikana vainajat pyrittiin hautaamaan Kirkkoniemeen, mutta erillinen hautausmaa perustettiin jo 1700-luvulla Turusenniemen johtavan tien varrelle ja uusi hautausmaa 1842 entiselle pappilan pellolle kirkon länsipuolelle. 1900-luvun kuntakeskusrakentaminen keskittyi Kemien mäelle, jolloin kirkon ympäristö säästy rakennuspaineilta.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, kylä, pappila, tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: kirkonkylä

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Akkalan koulu (ma/km nro 271), Akkalantie 20, Tohmajärvi

Ehyt pihapiiri, jossa on koulurakennukset vuosilta 1903 ja 1937. Koulu perustettiin alun perin kunnan kyläläisten pyynnöstä kuvernöörin määräyksestä.

Junnula (ma/km nro 272), ID 848-403-124, Rantakyläntie 45, Tohmajärvi

Junnula on vanha asuinpaikka. Tilalla on Karjalan alueelle tyypillinen aitta, jossa on harvinainen puusta tynnyriholvattu sisäkatto. Aita seinä- hirrestä löytyy vuosiluku 1767 (tai 1761). Päärakennus, jota on korjattu useaan otteeseen, on vuodelta 1921. Navetta on 1930-luvulta.

Kirjastotalo (ma/km nro 273), ID 943-405-7, Värtsiläntie 313 A, Värtsilä

Rakennettu 1925. Toimi kansakoulun 1925 - 1963. Ulkorakennus 1955 - 1956. Peruskorjattu ja uudistettu kirjastoksi 30.06.1988 (arkkitehti Eino Kautto ja rkm. Reino Sairanen)

Kutsun entinen kansakoulu (ma/km nro 274), Laasolantie 19, Tohmajärvi

Rakennustaiteellisesti erikoinen 1902 rakennettu koulurakennus, jonka suunnitteli arkkitehti A. E. Ollilainen. Toimi kouluna vuoteen 1969.

Kuusela (ma/km nro 275), ID 848-406-40, Purtovaarantie 108, Tohmajärvi

Tunnetaan myös Mutasen talona. Piirilääkäri Ruuth laajennuttu talon pienemmästä talosta 1920-luvulla. Vanha osa on alun perin 1800-luvulta. Navetta on 1920-luvulta ja aitta 1890-luvulta. Talossa on toiminut lääkärin vastaanotto.

Lähtelä (ma/km nro 276), ID 848-406-27, Kirkkotie, Tohmajärvi

Tunnetaan myös Laatikaisen talona. Tohmajärven ensimmäinen perintötila (1796). Empiretyylisen pää- rakennuksen rakennutti Gustaf Weckman 1850. Riihi on ilmeisesti vuodelta 1780. Talossa on toiminut alakoulu, siellä on pidetty käräjiä ja esikuntaa ja se on toiminut kulkutautisairaalana. Lisäksi siinä on ollut 1940 - 1941 Tohmajärven rajakomppanian komentopaikka.

Myllymuseo (ma/km nro 277), ID 943-405-88, Värtsiläntie 347, Värtsilä

Mylly/saharakennus 1921, varastot (2 kpl) 1921 - 1926, varasto/WC. 1921 - 1930. Kun vuonna 1921 perustettiin Niiralan tilalle saha ja mylly saatiin sähköenergia Oy Värtsilä AB:ltä erittäin edullisesti.

Niiralan hovi (ma/km nro 278), ID 943-405-87, Hopeakalliontie 2, Värtsilä

Kulttuurihistoriallisesti merkittävä paikka: Nils Ludvig Arppen vanhin poika Nils Edvard Josef (1841 - 1897) oli Niiralan hovin omistaja. Kunta ostanut paikan 1920-luvulla. Värtsilän Työväen- ja Pienviljelijäin Osuusliikkeeltä 1880-luvulla. Tilalla oli alkuaan suuri n. 100 ha:n peltoala. Entinen renkitupa, joka on täysin uusittu 1920 (nykyisin näyttely tila), navetta/sikala, 1920/1950-luku, aitta 1920, kalustovaja 1930 (nykyisin varasto/pubi), aitta 1930 (1997).

Nymanin talo ja Pitäjänmuseo (ma/km nro 279), ID 848-406-39, Kirkkotie 14, Tohmajärvi

Nymanin talo tunnetaan myös nimellä Kotola. Muodostavat yhdessä merkittävän kokonaisuuden. Talon länsipäädyssä ollut K.J. Nymanin apteekki oli toiseksi vanhin Pohjois-Karjalassa. Vanhin osa on vuodelta 1874. Talon renkitupa on 1900-luvun alkupuolelta. Aitta 1876. Tohmajärvi-seuran ylläpitämä Pitäjänmuseo toimii Nymanin talossa ja sen alueella. Sinne siirrettyjä rakennuksia ovat Karjalan kuningas Walleniuksen vaunuaitta, Maiju Lassilan kotipihasta siirretty aitta ja tuulimylly Kannaksen Tyvelästä.

Oravaara (ma/km nro 280), ID 848-406-38, Oravaarantie 152, Tohmajärvi

Tunnetaan myös Hassisen talona. Liittyy Gabriel Walleniuksen maisemaan. Historia tunnetaan 1700-luvulta asti. Pappien, lukkarien ja nimismiesten asuinpaikka. Kirkkoherra Petrus Wallenius rakennutti nykyisen päärakennuksen tyttärelleen 1816. Vanha päärakennus on vuodelta 1747. Myös kaksikerroksinen aitta on samalta ajalta. Pihapiirissä on useita eri-ikäisiä rakennuksia

Porthanin talo (ma/km nro 281), ID 848-406-36, Maiju Lassilantie 17, Tohmajärvi

Tunnetaan myös nimellä Katsala. Jo Isojaossa tunnettu kantatila. 1800-luvulla omistajiksi Porthanit. Päärakennus on rakennettu 1925 - 26. Suunnittelija A. Rantanen. Pihapiirin aitta ja riihi on rakennettu 1824.

Saarion voimalaitos (ma/km nro 282), Tohmajärvi

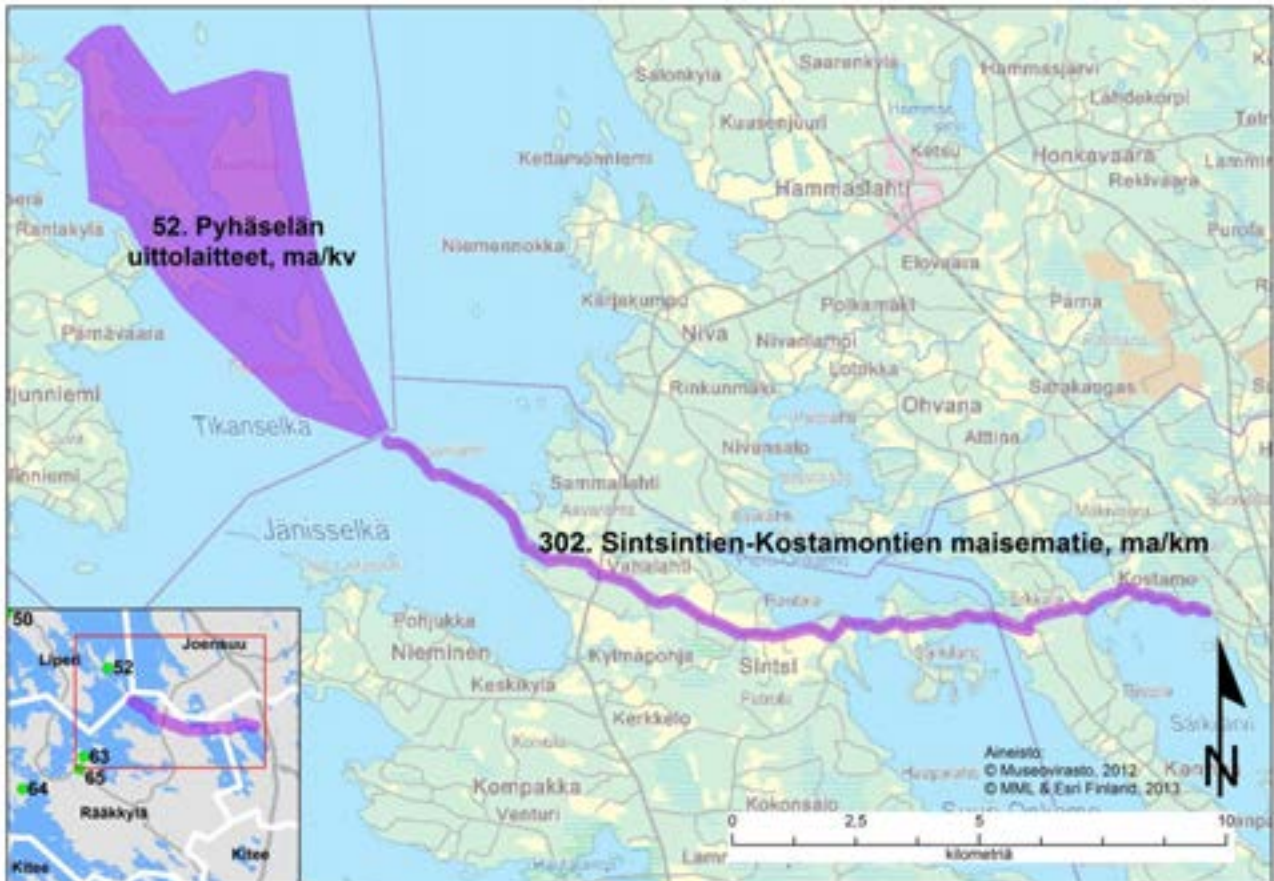
- **Saario (A), Voimalaitosmuseo, ID 848-417-133, Voimalaitostie 24**
Saarion voimalaitos on valmistunut 1908. Edustaa uusgotiikalta vaikutteita saanutta teollisuusarkkitehtuuria. Alueella on lisäksi neljä inventointikohdetta: uusi voimalaitos, sauna, muuntoasema ja talousrakennus. Sen sijaan koneenhoitajien asuntoon inventoitu (B) ja kuuluu samaan kokonaisuuteen.
- **Saario (B), Koneenhoitajien asunto, Pytinki, ID 848-417-134**
Rakennettu myös 1908. Kuuluu samaan kokonaisuuteen edellisen kanssa

Sintsintien - Kostamontien maisematie (ma/km nro 302), Rääkkylä ja Tohmajärvi

Maisematie 19 km Rääkkylän ja Tohmajärven kuntien alueella, kulkee Tikansaaren-Vuoniemen arvokasta harjualueita pitkin Tikkalasta Vuoniemen kärkeen. Maisematie mutkittelee paikoin jyrkkäpiirteisen harjujakson päällä. Tieltä avautuu vaihtelevia, hienoja näkymiä. Maisematien arvokkainta aluetta on tien itäosa Tikkalasta Onkamon kannakselle saakka ja Vuoniemi. Maisematien keskiosa on maisemallisesti tavanomaisempaa aluetta.

Suoniemi (ma/km nro 283), ID 848-406-2, Pentinkuja 6, Tohmajärvi

Tunnetaan myös Malisen talona. Tila on mainittu ensimmäisen kerran jo 1665. Vänrikki Stoolin vävynä mainittu postimestari Gustaf Adolf Forsström rakennutti talon. Se oli hänen omistuksessaan vuodesta 1856. Siirrettiin nykyiselle paikalleen 1920-luvulla. On muutettu jonkin verran aikojen saatossa, mutta on säilyttänyt melko hyvin alkuperäisen muotonsa.

Tohmajärven asemanseutu (ma/km nro 67), teollisuusosuuskunta, Tohmajärvi

Rautatien rakentamisella 1800-luvun lopussa oli valtava merkitys kunnan elinkeinoelämälle. Ensimmäiseksi se tuntui Tohmajärven aseman seudulla, jonne teollisuus hakeutui hyvien yhteyksien vuoksi. Tuore Turvepehku-Osuuskunta r.l. (myöhemmin Tehdasosuusliike) perusti 1907 sinne turvepehku-tehtaan, joka jalosti turvetta navettojen lannan ja virtsan sitomiseen ja edelleen maanparannusaineksi. Tästä alkoi ketjureaktio jonka tuloksena Tehdasosuusliikkeestä kehittyi maakunnan suurin osuustoiminnallinen yritys ja sen ympärille omaleimainen teollisuusmiljö. Tehdasosuuskuntaan kuuluvat rakennukset ovat merkittäviä nimenomaan kokonaisuuden osana. Näitä ovat mm.

- **Tiililinna (tiilitehdas), ID 848-406-56, Tehdastie 277**
- **Sahala I, ID 848-406-41, Sörkätie 35**
- **Tiilitehdas**
- **Valkeatalo, Sörkänlinna, ID 848-406-50, Sörkätie 20 + vieressä oleva muuntamo**
- **Evakkokoti, ID 848-406-59, Sörkätie 2**
- **Aseman koulu (Koulumäki, Hovila), ID 848-406-53, Tehdastie 330**

Kahden koulurakennuksen muodostama kokonaisuus. Koulut on rakennettu 1929 ja 1955. Vanhemman koulun suunnitteli Henrik Viktor Henriksson, joka oli Tehdasosuusliikkeen palveluksessa. Rakentaminen aloitettiin 1928 ja talo valmistui joulukuun 1929. Kartanomainen kaksikerroksinen koulurakennus edustaa klassismia. Se on Tohmajärven tiilitehtaan oman tiilentuotannon monumentti. 1955 viereen rakennettiin uusi koulu, joka edustaa tyyppillistä jälleenrakennusajan koulurakennusta rapattuine julkisivuineen.

Tiililinna

Sahala I

Evakkokoti

Valkeatalo

Muuntamo

Aseman koulu (Koulumäki, Hovila)

Uuden-Värtsilän teollisuusyhdyiskunta (ma/km nro 69), Oy Wärtsilä Ab:n luoma teollisuusyhteisö, Tohmajärvi

Wärtsilä perusti uuden rautatehtaan Peijonniemen kylään vuonna 1940. Parisataa entistä rajan taakse jääneen tehtaan työntekijää sai työpaikan kylään perustetusta rautavalimosta. Tehtaan läheiselle alueelle rakennettiin taajama vuosina 1940 - 1944 työsuhdeasunnoiksi. Asuintalot olivat kolmenlaisia tyyppitaloja: neljän, kuuden ja kahdeksan perheen taloja. Uusi-Värtsilän nimen saaneessa teollisessa yhteisössä oli myös kansakoulu, urheilukenttä sekä kerhotalo elokuvateattereineen. Kauppojakin alueella oli useita. Oy Wärtsilä Ab lopetti valimotoiminnan 1967 ja toimintaa jatkanut yrittäjä ajautui konkurssiin 1983. Alue on tällä hetkellä osin autio ja ränsistynyt. Teollisuusyhteisöön kuuluvat rakennukset ovat arvokkaita nimenomaan kokonaisuutena. Yksikään ei olisi yksinään maakunnallisesti arvokas. Maininnanarvoisia rakennuksia ovat mm:

- **Valanne, ID 848-411-100, Valimotie**
- **Pesula, Valimotie 39**

Itse valimoa ei ole mitenkään erikseen luetteloitu

- **Mattila, ID 848-411-101, Uusi-Värtsilän tie**
- **Suojala, ID 848-411-108, Uusi-Värtsiläntie**

Vuokra-asunnot:

- **Maijala I, ID 848-411-111, Uusi-Värtsiläntie**
- **Maijala II, ID 848-411-112, Uusi-Värtsiläntie**
- **Tallipiha, ID 848-411-107, Valimotie 33**
- **Juhanila (Tallipiha), ID 848-411-106, Valimotie 33**
- **Sirkkala I, II ja Ketola (Eerola), ID 848-411-105, Valimotie 50 ja 51**

- **Peijonniemen koulu, ID 848-411-109, Uusi-Värtsiläntie 48.** Perustettu alun perin 1859 Nils Ludwig Arppen toimesta 1859 Värtsilään. Koulun oppilaista suurin osa oli Värtsilä-yhtymän työntekijöiden lapsia. Koulu muutti tehtaan ja evakkojen mukana. Nykyinen koulurakennus rakennettiin 1951. Koulussa oli suurimmillaan 1950-luvulla 200 oppilasta. Toimii edelleen kouluna.

Valanne

Mattila

Suojala

Peijonniemen koulu

Vuokra-asunnot

Valkoinen talo (ma/km nro 284), ID 943-405-1, Hopeakalliontie 7, Värtsilä

Valkoinen talo on ainoa Värtsilän suuruuden ajoilta säilynyt julkinen rakennus rajan täällä puolella. Se rakennettiin 50-paikkaiseksi kunnallistoloksi vuosina 1929 - 1931. Tässä toimessa se oli helmikuuhan 1940. Jatkosodan aikana se on ollut Suomen Huollon sairaalana ja siinä on ollut rajavartio 1944. Sodan jälkeen siirtoväen asuin käytössä, sekä mm. kunnan kirjastona. 1975 myyty asuinkäyttöön.

Varola (ma/km nro 285), ID 848-411-142, Rantatie 31, Tohmajärvi

Entinen Peijonniemen pappila. Sijaitsee paikalla, jonka kreivitär Kagg lahjoitti kappalaisen virkatalon paikaksi jo 1666. Nykyinen pappilarakennus on valmistunut 1846. Tyypillinen empirenpappila. Toimi kouluna 1930-luvulta vuoteen 1952.

Vääräkoski (ma/km nro 286), ID 848-417-137, Vääräkoskentie 248, Tohmajärvi

Oy Wärtsilä Ab rakennutti Jänisjokeen vesivoimalaitoksia Wärtsilässä sijainneitten teollisuuslaitosten tarpeeseen. Vääräkosken ja Saarion voimalaitokset edustavat korkealaatuista teollisuusarkkitehtuuria. Vääräkosken voimalaitos on valmistunut vuonna 1915. Se edustaa aikanaan modernia jugendvaikutteista teollisuusarkkitehtuuria.

Rakennussuojelukohteet

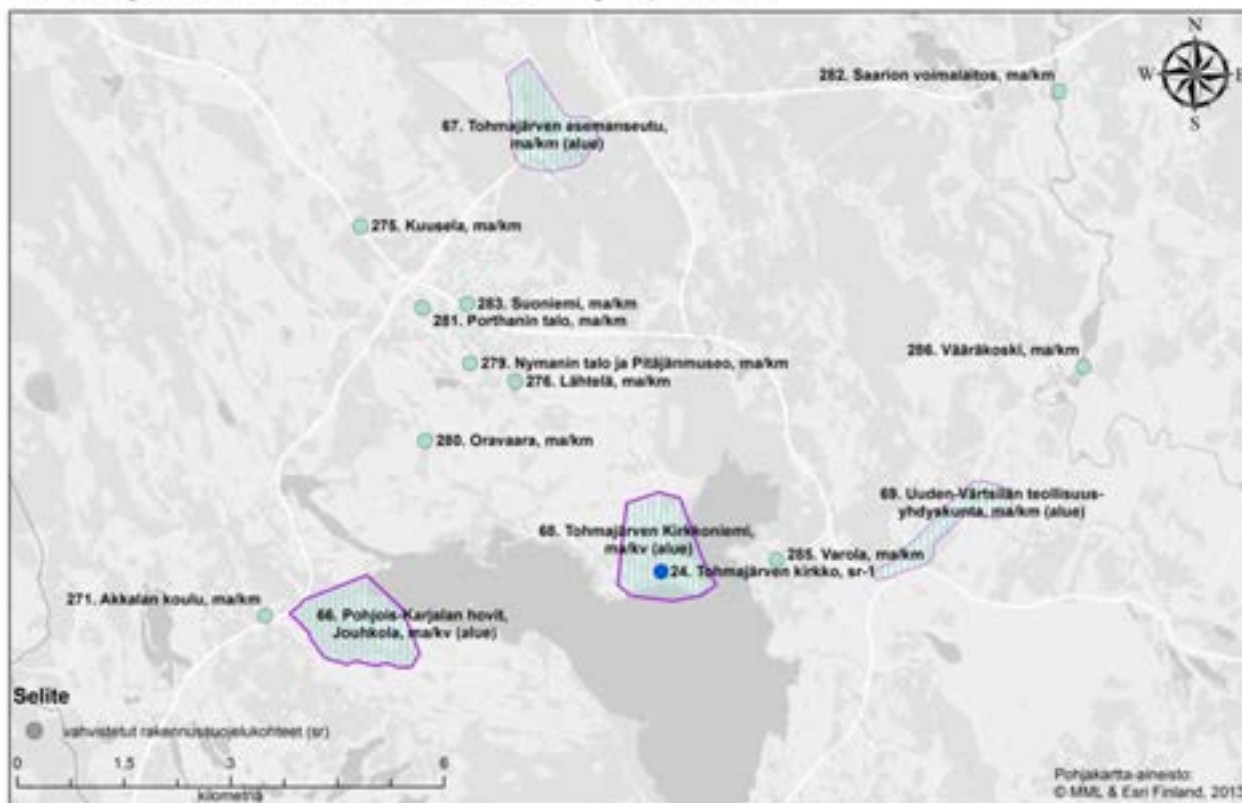
Tohmajärven kirkko (sr-1 nro 24), ID 200729 ja 848-406-152

Puukirkko, tasavartinen ristikirkko. Tohmajärven Kirkkoniemen kumpuilevassa maastossa sijaitseva puukirkko on muodoltaan tasavartinen ristikirkko. Jyrkkä aumakatto kattaa sakaroita. Kirkon nykyasu on 1910 korjauksesta, jolloin päätyihin lisättiin satulakattoiset eteishuoneet, seiniä korotettiin ja ikkunat korotettiin kaksikerroksisiksi. Ristikeskuksen piikkimäinen kattoratsastaja korvattiin korjauksen yhteydessä lyhdyllä. Alttaritaulu on Mikael Toppeliuksen Ristiinraulittu vuodelta 1783. Kirkkoa ympäröi järveen viettävä kirkkomaa, jonka keskellä on kellotapuli vuodelta 1760. Kirkkomaisemaan kuuluvat pitäjätupa ja vanha tielinja sekä sen päätteessä oleva Tohmajärven 1841 valmistunut kirkkoherranpappila. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Tohmajärven Kirkkoniemi (ks. ma/kv-alue nro 68).

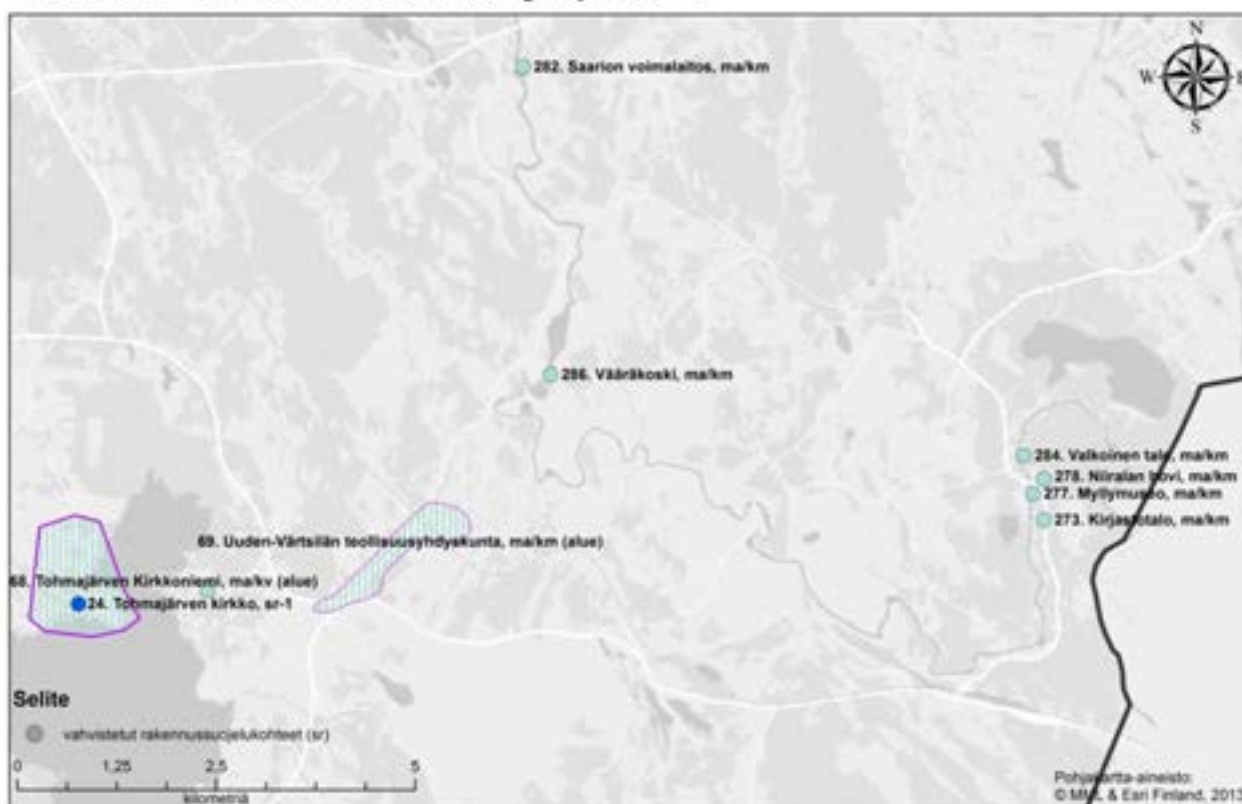

SUOJELU: kirkkolaki

Tohmajärven rakennettu kulttuuriympäristö

Värtsilän rakennettu kulttuuriympäristö

8. Pielisen Karjala

8.1. Lieksa

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta (ma/kv nro 41)

Kuvat: Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta, konttorirakennus "herrojen klubi", rivitaloja ja Forsströmin avolouhos. Museovirasto/Marianne

Rautiainen.

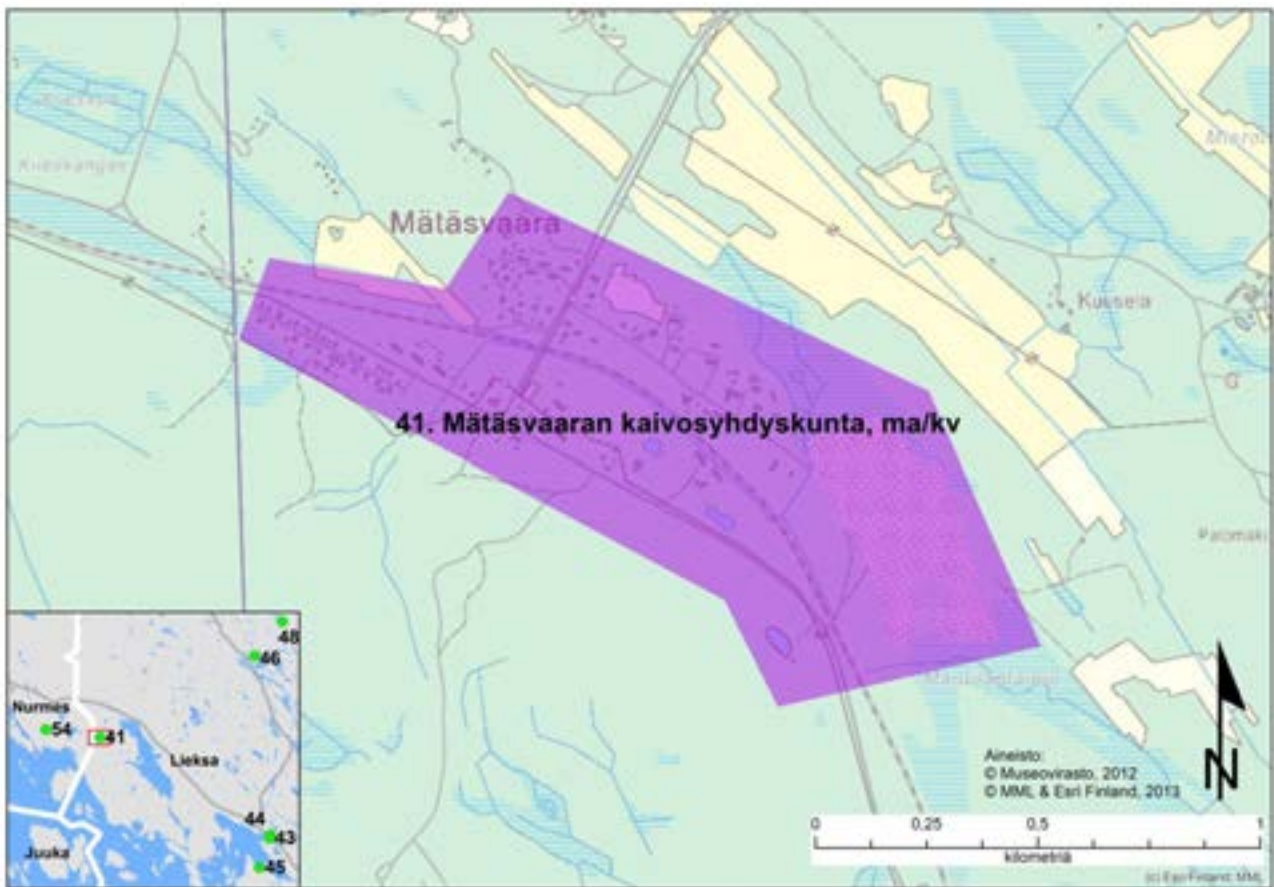
KUVAUS: Mätäsvaaran kaivosyhdyskunnan asuinrakennukset ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan. Kaivos on tyypillinen esimerkki syrjäseudun kaivoksesta ja sillä on myös historiallista merkitystä sotateollisuuslaitoksena. Mätäsvaaran entinen molybdeenikaivos asuntoalueineen sijaitsee Lieksa-Nurmes -maantien varrella. Tuotantorakennuksista on jäljellä enää betonijalustat ja siilot, kaivoskuilut ja laajat jätehiekkadyynit. Asuntoalueen asemakaavassa näkyy hierarkkinen järjestys. Kaupunkimaisesti rakennettu alue jakautuu "herrain puoleen", jossa sijaitsevat johtajien asunnot, klubi ja konttori sekä työntekijöiden asuma-alueeseen.

HISTORIA: Mätäsvaaran molybdeeniesiintymä löytyi 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Koelouhintaa suoritettiin voimakkaimmin 1920 - 1922 ja 1932 - 1933. Molybdeenia käytettiin mm. aseteollisuudessa erikoisteräksen raaka-aineena. Oy Vuoksenniska Ab osti malmialueen 1935 ja kaivos aloitti toimintansa 1939. Kaivosalueen raken-

taminen keskeytyi talvisotaan, mutta välirauhan aikana tuotantotoiminta alkoi koko laajuudessaan. 1940-luvulla Mätäsvaara oli maamme toiseksi suurin malmikaivos. Mätäsvaaran kaivosyhdyskunta rakennettiin kunnallistekniikoineen nopeasti. Höyryvoimala tuotti sähköä ympäristönkin tarpeisiin ja yhdyskuntaa varten alueelle rakennettiin myös koulu ja palveluita. Kaivoksen kannattavuus romahti toisen maailmansodan jälkeen ja toiminta lopui 1947. Mätäsvaaran tuotantolaitos hävitettiin määrätietoisesti, ja Oy Vuoksenniska Ab:n Haverin kaivokseen (katso erillinen kohde; Haverin kaivosyhdyskunta) siirrettiin osa Mätäsvaaran rakennuksista ja työntekijöistä 1948 - 1949.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaava-alue, kaivos, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Pankakosken tehdas- ja asuntoalueet (ma/kv nro 42)

Kuva: Pankakosken tehdas- ja asuntoalueet. Pankakosken ruukin patruunan talo. Museovirasto/Ulla-Riitta Kauppi.

KUVAUS: Pankakosken tehdas- ja asuinalueen monivaiheiseen rakentamiseen sisältyvät sekä vanha ruukkimiljö että metsäteollisuuden käynnistyminen ja kehittyminen 1900-luvulla. Pankakosken kartonkitehtaan perustamisvaiheen rakennuksia, vuonna 1912 valmistunutta punatiillistä hiomoa ja kartonkitehdasta voimala- ja höyrykattilalaitoksineen on laajennettu ja muokattu useassa vaiheessa aina viime vuosiin asti. Myös Väinö Vähäkallion suunnitelmien mukaan 1930-luvulla rakennettua konttoria on laajennettu kahdesti. Lieksanjoen valjastanut Pankakosken voimalaitos on Alvar Aallon tuotantoa vuodelta 1962. Kosken alajuoksulla 1936 - 1947 toimineen rulla-aihiotehtaan alue on varastoalueena. Kosken partaalla 1820-luvulta vuoteen 1902 toimineen harkkoyhtiin ajasta ovat tehdasalueella enää kertomassa 1900-luvun alusta peräsin olevat, entiset tehtaan isännöitsijän ja teknisen johtajan asuinrakennukset sijaitsevat tehtaanpuistossa. Ruukin rakennuttamista työväenasuinalueista on säilynyt Heittopelto, jonne ruukki rakensi 1890-luvulla kahdeksan asuinrakennusta. Hangaspuron ja Rasivaaran asuinalueet ovat kehittyneet tehtaan työväen asutuksena, ensin mainittu 1880-luvulta ja jälkimmäinen 1920-luvulta alkaen. Vaaran korkeimmalla kohdalla, Ohjastien eteläpuolelle, yhtiö rakennutti yhtenäisen asuinalueen välirauhan aikana. Tehtaiden itäpuolella sijaitsevat yhtiön työväenasuinalueet Puroniemi ja Voimakylä. Puroniemi on tehtaan ylemmille toimihenkilöille 1940-luvulla valmistunut omakotialue, jota on 1950-luvulla täydennetty. Voimakylä on syntynyt kahdessa vaiheessa 1950- ja 1960-luvuilla Lieksanjoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä. Niskan (Pankalammen) laaja alue on jälleenrakennuskauden omakotialue.

HISTORIA: Pankakosken harkkoyhtiö aloitti toimintansa 1820-luvulla. Aikoinaan maamme huomattavimpiin harkkoyhtiöihin kuuluneen ruukin tuotantorakennuksista viimeiset purettiin 1903 ja paikalle perustettiin puuhiomo. Yhtiön osti 1909 W. Gutzeit & Co, jolle kauppa merkitsi uuden toimialueen valtaamista. Pankakoskella aloitettiin kartonginvalmistus 1912 ja tehdas oli jo 1915 Suomen suurin valkoisen kartongin tuottaja. Pankakoski toimi itsenäisluontoisena yhtiönä vuoteen 1927, jolloin se liitettiin lopullisesti Enso-Gutzeit Oy:n. Nykyinen Stora Enson Pankakosken tehdas tuottaa edelleen hioke- ja sellukartonkia.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kaupungin asuintalo, puunjalostustehdas, työväen asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ma/kv nro 43)

KUVAUS: Pielisen museo sekä Isopappilan ja Lieksan kirkon alue muodostavat Lieksanjoen suulle kulttuurimaiseman, jonka historia juontuu Kirkkosaarelle ja Kaupunginniemeen 1630-luvulla perustetusta Brahean kaupungista. Pielisen ulkomuseoalue esittelee pohjoiskarjalaisen metsätalouselämyksen rakennusperintöä ja elinkeinohistoriaa usealta vuosisadalta, pihapiireistä uiton rakenteisiin. Lieksanjoen rannalla, Pappilanniemessä sijaitsevassa ulkomuseossa on 70 rakennusta. Pihapiirejä on kolme eri vuosisadoilta. Ensimmäisessä pihapiirissä on päärakennus vuodelta 1765 sekä aitta, pistekota ja riistalava. Varakkaan talonpojan asunto 1800-luvulta on kaksitupainen komea hirsitalo, jonka tupa on pinta-alaltaan noin 100 m². Vanhempi tupa on sisustettu 1700-luvun savutuvaksi. Pihan ympärillä on useita aittoja ja talousrakennuksia. Nuorin on pieneläjän mökki 1900-luvun alkupuolelta. Sen pihapiiriin kuuluu lisäksi aitta, sauna ja mukulakivinavetta latoineen. Museon metsäosastossa, Savotanrannassa, voi tutustua metsätyön vaiheisiin ennen sen koneellistumista. Nähtävänä on savottalaisten kämppiä, uittomiesten maja, hevosponntuu ja miehistölautta eli soho päremökkeineen sekä uitto- ja metsätyövälineistöä. Ulkomuseoalueella on lisäksi myllytermä, palo-osasto ja maatalousosasto, jonka keskeisenä rakennuksena on Pielisjärven kunnan viljamakasiini vuodelta 1850. Pielisen museo muodostaa yhdessä Isopappilan ja Lieksan kirkon alueen kanssa Lieksanjoen kulttuurimaiseman. Nykyinen, järjestyksessään seurakunnan neljäs kirkko sijaitsee edeltäneiden kirkkojen paikalla Lieksanjoen rannalla. Sitä ympäröi kirkkopuisto sankarihautausmaineen. Kirkkopuistossa on myös vanha ortodoksinen tsasouna.

HISTORIA: Pielisen museo pohjautuu opettaja Onni E. Koposen 1930 - 1940-luvuilla keräämään esinekoelmaan, joka myöhemmin siirtyi Lieksan kauppalan haltuun. Lieksan kauppalan ja Pielisjärven kunnan yhteinen museo, Pielisen kotiseutumuseo (nyk. Pielisen museo), perustettiin 1955. Ulkomuseon rakentaminen aloitettiin 1963. Lieksa, joka perustettiin 1400-luvulla, on vanhimpia Pielisen kyliä. Stolbovan rauhan 1617 jälkeen Pielisjärvi siirtyi Ruotsi-Suomen yhteyteen ja kreivi Pietari Brahe perusti Lieksanjoen suulle Brahean kaupungin vienankaupan keskuksiksi 1653. Samaan aikaan jo 1639 perustetun Pielisjärven luterilaisen seurakunnan keskus siirrettiin Nurmekselta Lieksaan. Kun Brahean kaupunki hävitettiin 1680-luvulla, paikalle jäi Pielisjärven pitäjän kirkonkylä. Lieksasta muodostui Pielisen itäosan kaupan, etenkin puukaupan, keskus 1800-luvun loppupuolella. Kirkonkylä sai kauppalanoikeudet 1936. Lieksan nykyinen kirkko (ent. Pielisjärven kirkko) valmistui 1982 arkkitehtien Raili ja Reima Pietilä suunnittelemana. Kirkko rakennettiin edeltäneen, 1979 palossa tuhoutuneen, kirkon paikalle.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kirkko, museo, pappila, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

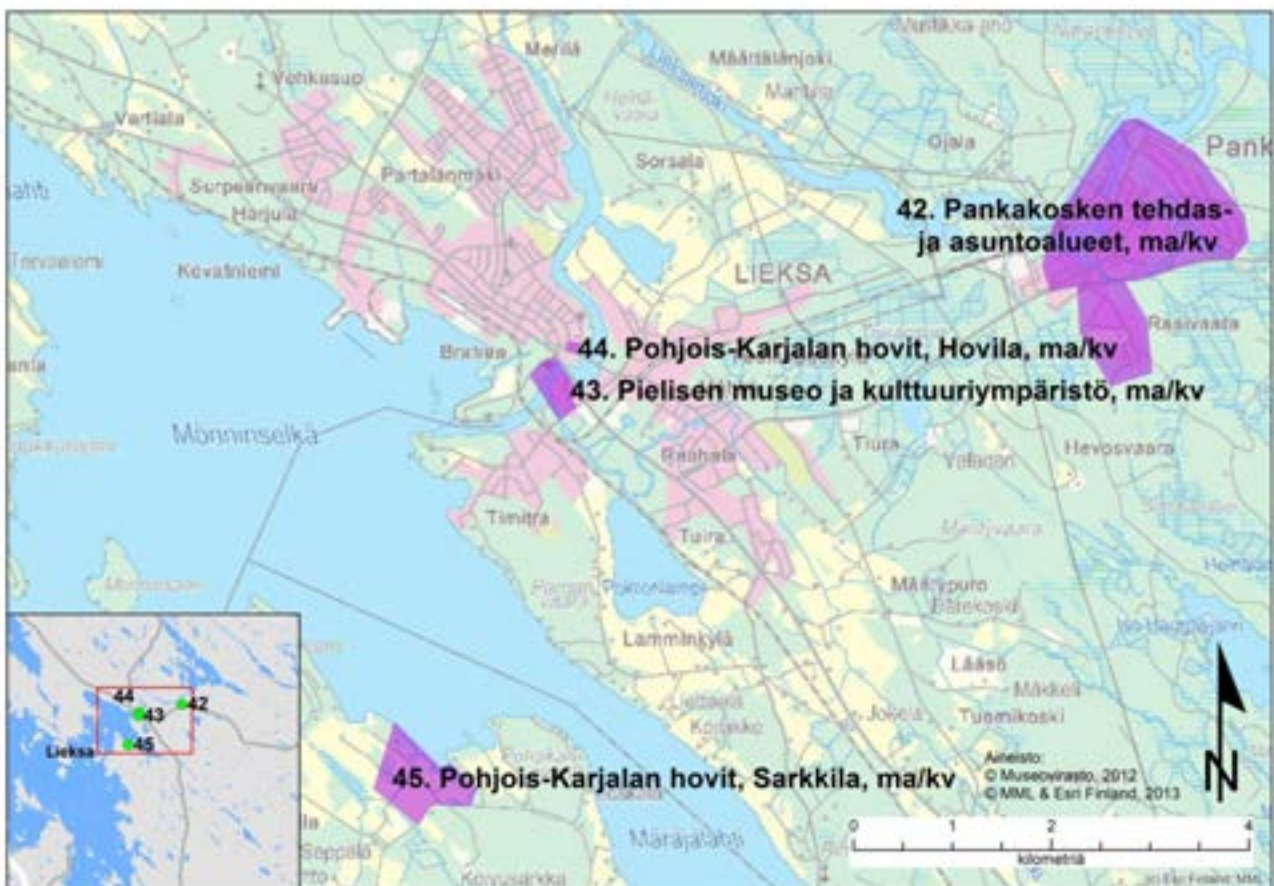
Pohjois-Karjalan hovit; Hovila ja Sarkkila (ma/kv nro 44 ja 45)

KUVAUS: Pohjois-Karjalan hovit ovat historiallisesti merkittäviä kruunun virkamiesten hallinto- ja asuinpaikkoja sekä paikallisen kulttuurimaiseman rakentajia. Pohjois-Karjalassa ei ole ollut varsinaista kartanolaitosta, mutta virkamiessäätyläisten rakentamia hoveja voi verrata arkkitehtuuriltaan rintamaiden kartanorakennuksiin. Lieksan Sarkkilan hovi edustaa myöhäisempirekauden rakentamista. Hovin on rakennuttanut tuomari Isaaq Stenius 1840-luvulla. Lieksan keskustan tuntumassa oleva Hovila on 1830-luvulta.

HISTORIA: Ruotsi-Suomeen Stolbovan rauhassa 1617 liitetyn Käkisalmen läänin hallinnolliset olot muuttuivat 1651, kun kruunu jakoi syrjäisen maakunnan pitäjää läänityksinä ansioituneille henkilöille. Hovit olivat läänitys- ja rälssialueiden hallinnon virkamiesten, tuomareiden ja voutien asuin- ja hallintopaikoikseen rakentamia ja rintamaiden kartanoihin verrattavia. Ne säilyivät hallinnollisina keskuksina, vaikka kruunun läänityksiä peruutettiin 1680-luvun isossa reduktiossa. Lieksan Hovila oli veronkantokirjuri Simo Affleckin eli Simo Hurtan hovi.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kartano, puisto, talusrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agrarimaisema

Salpalinja (ma/kv nro 46, 47 ja 48); Puuruu, Viisikko, Änäkäinen

KUVAUS: Salpalinja on yksi merkittävimmistä II maailmansodan aikana rakennetuista linnoitusketjuista. Se on verrattavissa ranskalaiseen Maginot-linjaan, saksalaiseen Atlantin valliin ja Länsivalliin, kreikkalaiseen Metaxas-linjaan tai Pohjois-Afrikan Marethin linjaan. Suomenlahdelta Lappiin ulottuva Salpalinja jakautuu valtakunnallisesti kolmeen puolustusalueeseen: eteläisimpänä on yhtenäinen puolustusasema Suomenlahden rannalta Luumäen Kivijärveen asti, linjan keskiosassa ovat vesistöihin nojautuvat asemat Kivijärven, Saimaan ja Pielisen välillä sekä pohjoisimpana tärkeimpien tiesuuntien linnoitteet Pielisestä pohjoiseen aina Petsamoon asti. Suomenlahden ja Saimaan väliselle kannakselle rakennettiin 90 % puolustusaseman rungon muodostavista teräsbetonikorsuista. Kaikkiaan Salpalinjalla on 728 teräsbetonikorsua, yli 3 000 puista kenttälinnoitetta, noin 350 km taistelu- ja yhdyshautaa, 225 km panssarikiviestettä ja 130 km kaivantoestettä. Valtakunnallisesti merkittäviä Salpalinjan osia ovat eri maakunnissa hyvin säilyneet linnoitekokonaisuudet, jotka parhaiten kuvastavat puolustusrintaman monimuotoista rakennustapaa ja sijoittumista lähes koko itärajal- le. Pohjois-Karjalassa Salpalinjaan kuuluvia rakenteita on mm. Joensuun Marjalassa, jossa niitä on myös kunnostettu. Ilomantsin Sonkajan kiviasteet ovat itäistä Salpalinjaa. Lieksassa on Viisikon, Änäkäisen ja Puuruun kunnostettuja etuasemakohteita.

HISTORIA: Salpalinja rakennettiin pääosin talvi- ja jatkosodan välillä 1940 - 1941 Suomen itärajan turvaksi. Vaikka Salpalinjalla ei koskaan taisteltu, sillä oli kuitenkin välillinen vaikutus jatkosodan tapahtumiin. Puolustusrintaman virallinen nimi oli vuodesta 1944 Suomen Salpa ja sittemmin Salpa-asema, linnoitusketjusta käytetään myös nimitystä Salpalinja. Salpalinjan rakentamispäätös tehtiin maaliskuussa 1940, kun Suomi luovutti Moskovan rauhansopimuksen mukaan Neuvostoliitolle Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, itäisen Suomenlahden ulkosaaret, Petsamon Kalastajasaarenon sekä Sallan ja Kuusamon itäosat. Salpalinjan rakentamista johti Linnoitustoimisto Myllykoskella. Noin 400 hengen toimistoon koottiin sotilas- ja siviiliasiantuntijoita, kuten insinöörejä, rakennusmestareita, pikakurssitettuja pioneeriupseereita. Salpalinjan rakensivat ns. väli- rauhan aikaiset armeijakuntien työprikaatit aluksi ilman louhinta- tai betonikoneita. Kantalinnostustyö käynnistyi kesällä 1940. Jatkosodan aikaisia linnoitusten täydennystöitä johti Linnoitussuunnitteluesikunta. Työt jatkuivat joulukuun 1944 alkuun saakka, loppuvaiheessa rannikkotyökistön asemassa. Samaan aikaan Salpalinjan kanssa rakennettiin Hankoniemen poikki Harparskoglinja.

Yksityiset ja yhteisöt ryhtyivät kunnostamaan Salpalinjaa 1980-luvulla. 1990-luvulla ryhdyttiin mm. Suomussalmen Raatteen tien Purasjokilinjan kunnostukseen Museoviraston ja työministeriön yhteistyönä ja suoritettiin ensimmäiset inventoinnit Kainuussa.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: linnoitus, museo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema, metsämaisema, taajama

Vornan tie (ma/kv nro 300), Joensuu ja Lieksa

KUVAUS: Vornan tie on osa vanhaa Tuupovaaran suunnasta Lieksaan kulkevaa tietä, joka on palvellut Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie sisältyy tiehallinnon museotie-valikoimaan. Tiehallinto on valinnut museotiet niiden valtakunnallisen merkityksen ja linjauksen säilyneisyyden perusteella kuvastamaan liikenneverkon kehitysvaiheita nykypäiviin saakka. Vornan ja Kyyrönvaaran välillä kulkevan Vornan tien mutkitteleva noin 2,5 kilometrin pituinen tieosuus on luonnonkauniissa järvi- ja harjumaisemassa. Tien varrella on Suomen sodan aikana 8.10.1808 käydyn taistelun muistomerkki.

HISTORIA: Vornan tie tehtiin pikkuvihan aikana huoltotieksi. Tien raivauksen aloittivat miehityksen aikana 1741 - 1743 venäläiset, jotka halusivat avata yhteyden Sortavalasta Kajaanin kautta Ouluun. Pohjois-Karjalassa tie kulki Tohmajärveltä Lieksaan ja Nurmekseen ja se palveli Pielisen itäpuolisena päätieyhteytenä yli 200 vuotta. Tie lienee pääosin noudattanut vanhoja tielinjoja ja ratsupolkuja. Vornan harjulla ja kapeikossa käytiin Suomen sodan aikana Vornan viivytystaistelu, jonka suomalaisena johtajana toimi Isak Stenius.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: tie

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsämaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Ikolanaho (ma/km nro 187), Kolin kansallispuisto

Ikolanahon pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva entinen savottakämpä, joka käytössä vuokratupana. Kämpä 1950, peruskorjattu 1995. Ikolanahon kämpä sijaitsee korkealla rinteessä aukean niityn laidalla, vanhan torpan paikalla. Asutushistoriallisesti, maisemallisesti ja metsänkäytön historian kannalta huomionarvoinen kohde.

Kaarnan huvila (ma/km nro 188), Koli

Ylä-Kolintien varrella, matkailullisesti keskeisellä Kolin maisemareitinvarrella on Kolin vanha Ylämaja (osittain siirretty).

Kantelelahti (ma/km nro 189), ID 422-431-382, Kantelelahdentie 60

Rakennuksineen ja ympäristöineen Kantelelahden suurtila voidaan lukea kuuluvan maakunnallisesti arvokkaaseen Viensuun kylämaiseen. Pitkä päärakennus (1890-luku) ja aittarivi (vanhimmat osat n. 1750) ovat tienvarsimaisen kiintopisteenä. Päärakennuksen arkkitehtuuri edustaa harvinaisen selvästi kartanorakentamisesta vaikutteita saanutta talonpoikaisempireä. Sen julkisivussa huomionarvoista on kaksi eriluonteista kuistia sekä talon alle luonnonkivistä holvattu iso kellari. Tila on ollut asuttu 1700-luvun puolivälistä alkaen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: päärakennus, kuistit, holvattu kellari, aittarivi, talonpoikaisempire

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Kelvän pysäkki (ma/km nro 190)

Kelvän rautatieasema edustaa rautatiehallinnon pysäkin tyyppiirustusten mukaan toteutettua jugend-arkkitehtuuria (arkkit. T. Hellström). Vanha asema-arkkitehtuuri kuuluu erottamattomana osana rautateiden perinteiseen tienvarsimaiseen.

ARVOT: kulttuurihistorialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pysäkki, rautatieasema, tyyppiirustus, jugend

Kolin kylämaisema (ma/km nro 191)

- Kolin Ryyinänen (Kallela) ID 422-411-810, Ylä-Kolintie
- Osuustalo (Koposen talo) ID 422-411-809, Merilänrannantie
- Seurojentalo (Kolin Ipatin talo) ID 422-411-807, Merilänrannantie
- Kolin Kirkko ja Seurakuntatalo ID 422-411-824, Ylä-Kolintie 4 A
- Terveystalo ID 422-411-826, Ylä-Kolintie 5 A
- Kolin Koulu ID 422-411-825, Ylä-Kolintie

Kolin keskus on hyvä esimerkki tienristeyskylästä, jonka 1900-luvun alkuvuosikymmenien rakennuskanta on sijoittunut luontevaksi osaksi omaa ympäristöään. Risteysalueen rakennuksilla on merkitystä perinteisen kyläku-
van ja kylän tienvarsimaiseman kannalta. Ympäristön kulttuurimaisema on muovautunut hiljalleen lähelle 1900-
luvun puoliväliä jatkuneen kaskeaminen ja metsälaidunnuksen seurauksena. Tienristeyksen liikerakennukset
kuten Kyläkauppa ja PKO ja etenkin talonpoikaisrakentamista edustavat Kolin Ryyinänen ja Osuustalo sekä
seurojentalo ja kirkko muodostavat kyläkeskuksen kiintopisteen. Terveys- talo ja koulu 1950-luvulta sekä ns.
rintamamiestalot ovat hyviä esimerkkikohteita sodanjälkeisestä rakentamisesta. Kylän liepeille sijoittuu huo-
mionarvoisia opetus- ja tutkimuskohteita kuten Ollila; savokarjalaisen kaskikulttuurin esittelykeskus sekä Vaara-
la; perinnemaisemanhoitoa esittelevä metsänvartijan toimipaikka. Kansallismaisemana Kolilla on merkittävä
asema Suomen kulttuurihistoriassa. Se on kansallinen symbolikohde, joka luonnonkauneutensa ansiosta on ollut
matkailun suosiossa ja taiteilijoiden innoituksen lähteenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: symbolikohde, tienristeyskylä, liikerakennus, kyläkauppa, seurojentalo, rintamamiestalo, talonpoikais-
rakentaminen, sodanjälkeinen rakentaminen, kansallismaisema

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, matkailualue, kansallismaisema

Kontiovaaran - Ulkkasärkkien maisematie (ma/km nro 301)

Maisematie 9 km, Lieksan kaupungin alueella. Kapea ja mäkinen, harjujen päällä kulkeva mutkainen soratie. Tieltä avautuvat kauniit, erämaiset suo- ja metsämaisemat.

Kotilaisen kauppaliike (ma/km nro 192), ID 422-415-15, Pie- lisentie 17

Kotilaisen kauppaliike (1922) on Lieksan kirkonkylän aikainen kauppa-asuintalo, joka piharakennuksineen muodostaa perinteisen ja hyvin säilyneen kokonaisuuden. Se on historiallinen osa Lieksan pääkadun (ent. kylätien) katunäkymää.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kauppa-asuintalo, piharakennus, katunäkymä

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Kotiseututalo "Pytinki" (ma/km nro 193), Yrjöläntie 26

Kotiseututalo ulkorakennuksineen. "Pytinki", vaivaistalo vuodelta 1911, on edustava esimerkki aikansa puisesta laitosrakentamisesta maaseudulla. Talousrakennukset, pellot sekä viihtyisyys ja kodikkuus olivat olennainen osa laitospäristöä. Rakennusten arkkitehtoniset yksityiskohdat, jylhä muoto ja symmetria heijastavat hyvin aikansa suunnittelutavoitteita. Jokivarsi, avoimet pellot ja perinteisesti kunnostetut rakennukset luovat autenttisen kulttuuriympäristön ja edustavat puitteet paikan nykyiselle toiminnalle kotiseututalona.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vaivaistalo, laitosrakentaminen

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Kuusenjuuri (ma/km nro 194), Kuivasalmentie 10

Pietarilan vanha pihapiiri on huomionarvoinen osa jyrkkäreunaisia vaaroja ja rantaa myötäilevän tieosuuden maisemakuvaa ja samalla tärkeä osa maakunnallisesti arvokasta Viensuun kylämaisemaa. Päärakennus (1842) edustaa melko alkuperäisessä asussaan säilynyttä, vaurastuessaan jatkettua (24 m), talonpoikaistaloa. Vanhan asuinrakennuksen ja aittojen luonteva sijoittelu vaaran rinteelle on osoitus entisaikojen taitavasta rakennuspaikan valinnasta. Toisaalta talon pohjoispäädyssä on tehty muutoksia, mikä näkyy julkisivussa perinteestä poikkeavana ikkunana. Lisäksi viereiset uudisrakennukset 1950-luvulta ja myöhemmiltä vuosikymmeniltä eivät tue kulttuuriympäristön arvoja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: talonpoikaistalo, rakennuspaikan valinta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, ranta-alue

Kylänlahden nuorisoseurantalo (ma/km nro 195), ID 422-414-415, Kylänlahdentie 84

Kylän perinteiseen tienvarsimaisemaan kuuluu olennaisesti pienimittakaavaisuudessaan viehättävä nuorisoseurantalo. Pohjakaavaltaan symmetrinen, osittain 2-kerroksinen ja arkkitehtuuriltaan talonpoikaisjugendia edustava rakennus on vuosilta 1917 - 1920 (suunnit. Väinö Rankka). Talo on toteutettu ajalleen tyyppilliseen tapaan lahjoitushirsin ja talkoovoimin.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: seurantalo, talonpoikaisjugend

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutu

Lieksan Pyhän profeetta Elian kirkko (ma/km nro 196), Iljankatu 14

Rakennusvuosi: 1960

Suunnitellut: Arkkitehti Selim Savonius ja yli diakoni Leo Kasanko

Pyhitetty: Pyhän profeetta Elian muistolle

Praasniekka: heinäkuun 20. päivänä

Lieksan pääkadun kaupunki- ja katutila (ma/km nro 197)

- **Pielisentie 1, Pielisjärven Osuusliike ID 422-415-14**
- **Pielisentie 3, Tekninen virasto**
- **Pielisentie 7, Entinen apteekki**

Teknisen viraston vanha ja uusi osa sekä hieman loitompana oleva vanha apteekki muodostavat Pielisen Osuusliikkeen rakennusten kanssa visuaalisesti yhtenäisen, mutta iältään kerroksisen katuseinämän. Tämä monipuolinen tienvarsi edustaa sekä rakennushistoriallisilta että kaupunkikuvallisilta arvoiltaan Lieksan intensiivisintä liikekeskustaa. Se on Ylä-Karjalan alueella ainoa selkeästi tiivistä kaupunki- ja katutilaa edustava tieosuus. Rakennusten tiiviisti rajaama katutila muodostaa kontrastin muuten väljästi rakennetulle maalaismaiselle kaupunkialueelle. Jokainen rakennus erottuu katuseinämästä heijastaen hyvin aikakautensa materiaalivalintoja ja tyylipiirteitä. Lisäksi huomionarvoista on Pielisjärven Osuusliikkeen suurpalolta säilynyt vanhin osa. Sen alin kerros on toteutettu harvinaisella pystyhirsitekniikalla, mikä antaa kohteelle huomattavaa rakennusteknistä lisäarvoa. Se valmistui v. 1925 Pielisen Osuusliikkeen pääyrymäläksi SOK:n rakennusosaston piirustusten mukaan. Rakennusta laajennettiin myöhemmin v. 1937 2-kerroksisella "funkkis-talolla".

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: katuseinämä, liikekeskusta, kaupunki- ja katutila, pystyhirsitekniikka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Lieksan rajakomppanian kasarmi (ma/km nro 198), ID 422-415-221, Timitrantie 3

Alkuaan Lieksan rajakomppaniaa palvellut kasarmi (arkkit. Wikström) liittyy Suomen sotahistoriaan. Korkealle mäelle sijoittuva ”Timitran linna” palotorneineen näkyy kauas ja toimii alueen maamerkinä. Valmistuessaan (1934 - 1945) se oli Lieksan ensimmäinen iso kivirakennus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kasarmi, kivirakennus, maamerkki

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Moisionkadun koulu (ma/km nro 199, ID 422-415-9, Moisionkatu 15

Moisionkadun koulu on Lieksan keskustan vanhin käytössä oleva koulurakennus (1927 - 1928) ja paikkakunnan oppikoulun tyyssija. Se on osa historiallista Lieksa kaupunkikuvaa. Julkisivu listoituksineen ja jäsentelyineen on "kouluesimerkki" 1920-luvun klassismista ja aikansa puuarkkitehtuurista. Vanhaa koulua laajennettiin uudella osalla 1950-luvun puolivälissä silloisen aikakauden rakennustapaa noudattaen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: koulu, klassismi, puuarkkitehtuuri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Mähköntien kaarisilta (ma/km nro 200)

Mähköntien kohdalla Lieksanjoen ylittävä silta (1926) on maamme ainoa kaksiaukkoinen kaarisilta. Se on kapea, mutta pienimittakaavaisuudessaan viehättävä ja mielenkiintoinen elementti Lieksanjoen kulttuurimaisemassa.

Sillä on myös erityistä symboliarvoa Lieksan kaupunkikuvassa.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kaksiaukkoinen kaarisilta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, joki-alue

Mäkränmaja (ma/km nro 201), Kolin kansallispuisto

Mäkränmajan pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva entinen metsätyökämpä (entiseltä nimeltään Sikolampi), joka käytössä vuokratupana. Kämpä 1945, majaa korjattu 1990-luvulta lähtien, viimeksi 2011. Metsän keskellä kallion päällä sijaitseva maja. Metsänkäytön historian kannalta arvokas kohde.

Paateri (ma/km nro 202), ID 422-432-552, Paateri 21

1950-luvun maatilan pihapiiri on muotoutunut monipuoliseksi kuvanveistäjä Eeva Ryynäsen ateljeekodiksi. Sekä vanhojen rakennusten yksityiskohdissa että uudessa arkkitehtuurissa näkee taiteilijan omaperäisiä ratkaisuja ja veistoksellista kädenjälkeä. Mm. uuden kirkon (1991) seinät on toteutettu erikoisella, jo keskiajalta periytyvällä, pystyhirsitekniikalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: 1950-luvun maatila, ateljeekoti, kirkko, pystyhirsitekniikka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, metsää, peltoa, joenranta

Pappila (ma/km nro 203), ID 422-429-451, Viekinjärventie 13

Tunnetaan myös nimellä Törmälä. Peltomaiseman ja joen reunustama Pappilan pihapiiri (1900-luvulta) on eheä ja harmoninen kulttuuriympäristökokonaisuus. Ulkoasultaan hyvin säilyneine rakennuksineen se on tärkeä osa Viekin kyläkuvaa. Navettarakennuksessa vuodelta 1947 toimii nykyisin vapaapalokunta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pappila, pihapiiri, navettarakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, peltoa, joenranta

Pielisentien ja Asemakadun risteysalue (ma/km nro 204)

- Pielisentie 36, ID 422-415-18, (piharakennus ID 422-415-20)
- Pielisentie 38, Pehkosen talo ID 422-415-19
- Pielisentie 41, ID 422-415-21
- Pielisentie 42, Seurahuoneen talo ID 422-415-22
- Pielisentie 44, Kulman talo ID 422-415-23
- Asemakatu 5, ID 422-415-1

Pielisentien ja Asemakadun risteysalue ilmentää hyvin 1930-luvun pikkukaupungin tai kauppalan keskustarakentamista. Se kertoo monipuolisesti Lieksan palon (1934) jälkeisestä liikerakentamisesta. Kaupunkirakenteellisena solmukohtana paikalla on vahva kaupunkikuvallinen ja historiallinen merkitys. (Suurpalolta säilynyt Pielisentie 36:n piharakennus edustaa vanhempaa rakennuskantaa 1800-luvun lopulta.)

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liikerakentaminen, risteysalue, solmukohta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Pohjoismaiden Yhdyspankintalo (ma/km nro 205), ID 422-415-29, Simo Hurtankatu 11

Pohjoismaiden Yhdyspankintalo (1914) on historiallinen osa Lieksan keskustan kaupunkikuvaa. Pankkitalo on arkkitehtuuriltaan kertaustyyliä edustava puinen liike-asuintalo 1900-luvun alusta. Rakennuksessa on poikkeuksellinen säterikatto ja korostetut pankkisalin ikkunat.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liike-asuintalo, pankkitalo, säterikatto, puuarkkitehtuuri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Poikola (ma/km nro 206), Kolin kansallispuisto

Poikolan pihapiiri Kolin kansallispuistossa, Metsähallituksen omistuksessa oleva 1930-luvun pihapiiri. Poikolan asuinrakennus, iso lato, savusauna ja kaksi varastorakennusta, kaikki vuodelta 1930. Rakennukset sijaitsevat avoimen ränneniityn itäreunalla. Alkuperäisenä säilynyt kokonaisuus, joka on suojeltava liialta "korjaukselta".

Sibeliuksen aitta (ma/km nro 207), ID 422-415-777, Monolanniemi

Kolin vaarojen kehystämään Pielisen järvimaisemaan sijoittuu huomattava kulttuurihistoriallista merkitystä omaava Sibeliuksen aitta. Se edustaa entisaikojen kesämökkikulttuuria, ja siihen liittyy kiehtovaa perinnettä. Sibeliuksen tiedetään viettäneen häämatkaansa (kesällä 1892) Monolassa, jonne silloinen isäntäväki majoitti matkailijoita jo 1800-luvulla. Noilta ajoilta paikalla on jäljellä enää unohdettu ja vaatimaton aitta (osa purettu), jossa perimätiedon mukaan säveltäjämestarin tiedetään majoittuneen.

ARVOT: historialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: aitta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, omakoti- ja loma-asutusalue, ranta-alue

Viensuun tuulimylly (ma/km nro 208), ID 422-431-378, Viensuuntie

Viensuun tuulimylly (1873 - 1874) on pitäjän ainoa hirsinen tuulimylly ja maakunnallisestikin harvinaisuus. Se on siirretty Viensuun koulun tontille luontevaksi osaksi perinteistä rantaniittymaisemaa. Kyläkuvan kannalta se sijaitsee näkyvällä ja edustavalla paikalla salmen rannalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: tuulimylly, rantaniitty

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, rantaniittyä, joenranta

Vuonislahden asema-alue (ma/km nro 211)

- **Asematie 6, VR - Vuonislahden asema ID 422-432-520**
- **Asematie 8, Koivula ID 422-432-521**
- **Asematie 3, Nurmi ID 422-432-522**

Vuonislahdella radanvarrella on eheä jugend-ajan asemamiljö (1906-10). Asemarakennuksen lisäksi siellä on edustettuina hierarkkinen skaala arkkite. Thure Hellströmin mallien mukaan toteutettuja eri virkailijoiden asuntoja; asemarakennus/asemapäällikön asunto (V luokan asema) sekä ratamestarin ja asemamiehenasunto pihapiireineen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: jugend, asemamiljö, virkailijan asunto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, asema-alue

Rakennussuojelukohteet

Hovila (sr nro 147), ID 422-415-3, Korpi-Jaakonkatu 1

Lieksan kylän vanhin säilynyt asuinrakennus. Päärakennus empirevaikutteinen, mahdollisesti C.L. Engelin suunnittelema. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pohjois-Karjalan hovit; Hovila (ks. ma/kv-alue nro 44).

SUOJELU: Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt 2004.

Kuikkaniemen kalamaja/Kuikkaniemen kalasauna (sr nro 144), ID 200182

1800-luvulta peräisin oleva kalamaja on suojeltu Ympäristöministeriön päätöksellä v. 1994.

SUOJELU: asetus 480/85

Laklajärven metsäkämpäyhdyiskunta (sr nro 145), ID 422-893-805

Laklajärven kämppyhteisö (1952 - 1953) on edustava jääne omalla aikanaan kukoistaneesta, nykyisin kadonneesta sodan jälkeisestä savotaperinteestä. Se on valtion omistama, suojeltu rakennuskohde. Päärakennus, jätkien asuttama savottakämpä, on säilynyt myös sisustukseltaan autenttisenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset

SISÄLTÖ: kämppyhteisö, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: metsää

SUOJELU: Museovirasto/Metsähallitus varjelu

Lieksan ent. aluemetsänhoitajan virka-asunto/Lieksan aluemetsänhoitajan virkatalo (sr nro 149), ID 200145 ja 422-415-11, Mönninkatu 12

Kohde on hyvin säilynyt esimerkki 30-luvun metsänhoitajan virkatalosta (1937). Se on olennainen osa metsätalouselämyksen historiaa ja Lieksan kaupunkikuvaa. Rakennus on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: virkatalo, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Asetuksen (480/85) perusteella on suojeltu entinen aluemetsänhoitajan virkatalo Lieksan keskustassa sekä lauta-aidan rajaama piha-alue, jolle on metsähallituksen vanhoille virkataloille ominaiseen tapaan tehty lehtikuusi-istutuksia. Lieksan aluemetsänhoitajan pihalle puita on istutettu myös pieneksi kehäksi, joka on aikanaan muodostanut tuulelta suojatun oleskelupaikan. Metsähallituksen omistuksessa on säilynyt vain muutama aluemetsänhoitajan virkatalo sotia edeltävältä ajalta. Lieksan virkatalo on säilynyt ulkoasultaan alkuperäisenä.

SUOJELU: asetus 480/85

Nimismiehen virka-asunto/Lieksan nimismiehen virka-asunto (sr nro 148), ID 422-415-10, Moisioinkatu 17

Lieksan kaupunkikuvaan kuuluva nimismiehen talo edustaa 1920-luvun virkataloa. Siinä ovat nimismiespiirin nimismiehet asuneet perheineen. Alkuaan kanslia sijaitsi myös samassa talossa. Valtion omistamana rakennuksena se on aikoinaan suojeltu asetuksella.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: virkatalo, suojeltu

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

SUOJELU: Museovirasto/rakennushallitus varjelu

Lieksan rautatieasema (sr nro 143) ID 422-415-701, VR:n asuin- ja toimistorakennus (ma/km nro 209) ID 422-415-703, VR:n asuinrakennus (ma/km nro 210) ID 422-415-703

Lieksan jugend-vaikutteinen rautatieasema vuodelta 1908 edustaa aikansa valtakunnallisten tyyppiirustusten mukaan toteutettua IV luokan asemaa (arkkit. Thure Hellström). Puistomaiselle alueelle (asemapuisto) kuuluu erottamattomasti myös joukko muita vanhoja asemarakennuksia kuten veturitalli, makasiini sekä asuin-, toimisto ja talousrakennuksia.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: rautatieasema, tyyppiirustus, jugend, asemapuisto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, rautatieasema-alue

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993

Pielisen museo (sr nro 146)

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ks. ma/kv-alue nro 44)

SUOJELU: rakennettu kulttuuriympäristö, Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993, Museoviraston VARA-tietokannan luonnos 2001

Pielisjärven tapuli (sr-1 nro 15), ID 200763

Kohde sisältyy RKY-alueeseen Pielisen museo ja kulttuuriympäristö (ks. ma/kv-alue nro 43)

SUOJELU: kirkkolaki

Viekijärven kirkko (sr-1 nro 16), ID 200780

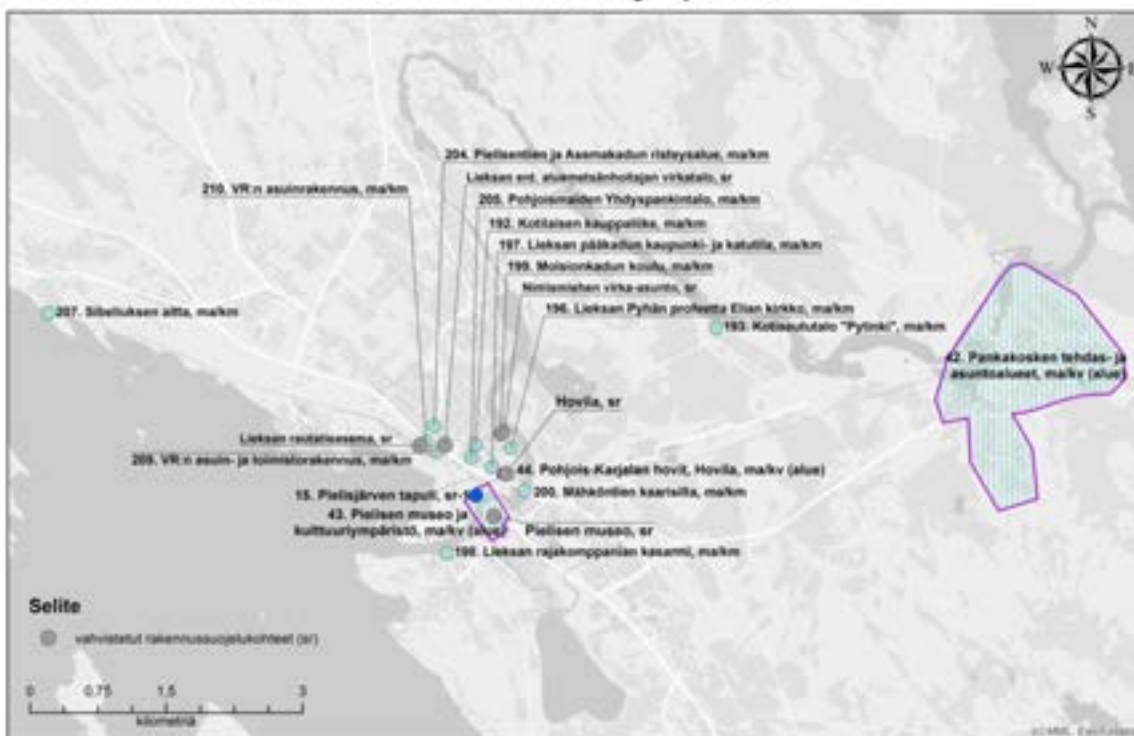

Kuvat: Viekijärven kirkko. Museovirasto/H. Puurunen

Viekijärven kirkko rakennettiin 1907 - 1911. Puisen päätytornillisen pitkäkirjon suunnitteli rakennusmestari A.E. Ollilainen arkkitehti A.F. Sjöströmin piirtämän Kurkijoen kirkon pohjalta. Viekijärven uusgoottilainen puukirkko on muodoltaan päätytornillinen pitkäkirjo, jonka pitkillä sivuilla erkanevat poikkilaivat. Yläosaltaan kahdeksankulmaisen päätytornin korkeus on 40 metriä. Alttaripäädysssä on runkokuonetta matalampi ja leveämpi apsis. Terävään huippuun päättyvän tornin ylin osa on kahdeksankulmainen. Kolmilaivaisessa kirkkosalissa kannattavat puupylväät lehtereitä ja keskilaivassa taitteista sisäkattoa.

SUOJELU: kirkkolaki

Lieksan keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

8.2. Nurmes

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Nurmeksen rautatieasema (ma/km nro 55)

Kuvat: Nurmeksen rautatieasema ja asemapäällikön talo. Museovirasto/Ulla-Riitta Kauppi.

KUVAUS: Pielisjärven rannalla sijaitseva Nurmeksen rautatieasema on rakennuskannaltaan monipuolinen ja yhtenäinen. Aseman rakennukset on rakennettu kahdessa vaiheessa. Jugend-sävyistä rautatiearkkitehtuuria edustavat asemarakennus, asemapäällikön talo, tavaramakasiini ja veturitalli ovat valmistuneet VR:n arkkitehdin Thure Hellströmin suunnitelmin 1910 Joensuun ja Nurmeksen välisen liikenteen alkaessa. Aseman kaksoisvahtitupa ja asuinkasarmi ovat vuodelta 1927, jolloin Nurmeksesta avautui jatkoyhteys Kontiomäelle.

HISTORIA: Karjalan rata Joensuuhun valmistui 1894. Toivomus rautatien ulottamisesta Nurmekseen esitettiin ensi kerran valtiopäiväanomuksessa 1887. Kiista ratalinjauksesta jatkui aina 1900-luvun alkuun, ja vasta vuoden 1906 valtiopäivillä saatiin aikaan päätös radan vetämisestä Joensuusta Pielisen itäpuolta Nurmekseen. Lieksan ja Nurmeksen välinen rataosuus rakennettiin 1909 - 1911. Rautatie merkitsi yhteyttä suoraan pääkaupunkiin; viljan ja puutavaran kuljetus helpottui ja tuotti vaurautta seudulle. Radan jatkamista Pohjanlahdelle, Oulujokilaakson halki Ouluun, ryhdyttiin suunnittelemaan 1912. Aiemmin ratalinjaus oli aiottu Kemiin ja Tornioon. Esivalmisteluja tehtiin talvella 1918-1919, mutta työt jatkuivat vasta 1926 ja rata Kontiomäkeen valmistui 1929.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: liikenteenrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki

Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ma/kv nro 56)

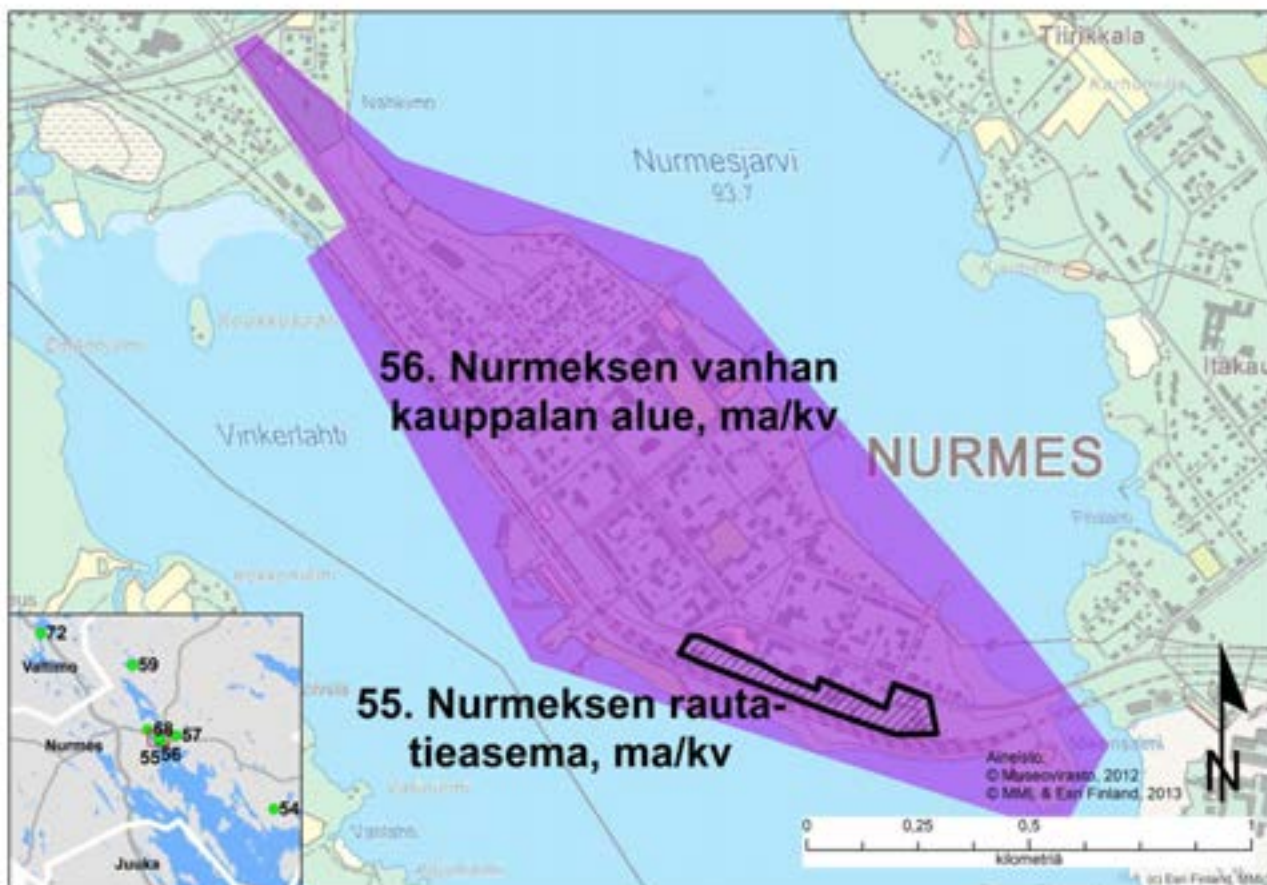

Kuvat: Nurmeksen vanhan kauppalan alue. Museovirasto/Hannu Vallas, Laura Putkonen ja Sinikka Joutsalmi.

KUVAUS: Nurmes on asemakaavahistorian ja kaupunkirakentamisen tärkeä ja hyvin ilmeensä säilyttänyt esimerkki. Puu-Nurmes, joka sijaitsee Pielisen ja Lautiaisjärven välisellä kapealla harjulla, on laaja osa Nurmeksen kaupungin keskustaa. Korttelisto on rakennettu ensimmäisen, 1879 laaditun asemakaavan mukaan. Katuverkolle on ominaista väljyys, koivurivien reunustamat kadut sekä korttelien väliset palokujat. Nurmeksen kirkko sijaitsee puutalokortteleiden keskellä, harjun korkeimmalla kohdalla. Harjun pohjoispäässä on vanha hautausmaa kellotapuleineen. Pielis- ja Nurmesjärvien välisellä kannaksella, aivan Pielisjärven rannalla sijaitsee Nurmeksen rautatieasema.

HISTORIA: Nurmes perustettiin kauppalaksi 1876 edistämään Pielisjärven seudun taloudellista kehitystä. Kaupala rakennettiin parin kilometrin päähän 1800-luvun mittaan keskuksiksi muotoutuneesta kirkonkylästä, lähes asumattomalle harjulle Pielisen ja Nurmesjärven väliin. Arkkitehti Julius Basilierin laatima asemakaava vahvistettiin 1879. Kaava tukeutui julkisten rakennusten puistomaiseen akseliin sekä sen leikkaavaan pääkatuun. Asemakaavassa noudatettiin 1856 annettua mallirakennusjärjestystä, jossa painotettiin paloturvallisuutta. Katuverkko jakautui kaksinkertaisten koivurivien reunustamiin esplanadeihin, tavallisiin katuihin ja palosoliin. Kortteleiden keskelle sijoitettiin palotoreja. Rakentaminen alkoi 1880-luvulla kauppatorin ympäristöstä. Nurmeksen kirkonkylän, nykyisen Porokylän, tuhouduttua tulipalossa 1891 sen asukkaat muuttivat kauppalaan ja alueella virisi voimakasta rakennustoimintaa. Myöhemmin harjun tonttimaan loputtua rakentamisen painopiste siirtyi jälleen Porokylän alueelle.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: hautausmaa, kaava-alue, katutila, kaupungin asuintalo, kirkko, liikenteenrakennus
YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: kaupunki

Ylikylä (ma/kv nro 59)

Kuvat: Ylikylä. Museovirasto/Marja-Leena Ikkala.

KUVAUS: Ylikylä on vanha Vaara-Karjalan rantakylä, jonka tilojen sijainti periytyy 1600-luvulta ja jossa talonpoikainen rakentaminen ja kylärakenne ovat hyvin säilyneet. Ylikylän tasapainoisen kylämaiseman elementit ovat sokkeloinen vesistö, laajoja näkymiä avaavat rinnepellot sekä niitä rajaavat metsät. Asutus on sijoittunut vesistön molemmiin puolin muodostaen kaksi tiheämpää nauhamaista ryhmittymää kylätien varteen. Ylikylän rakennuskulttuuri kerrostuu 1800-luvulta nykypäivään. Kumpareiden laella sijaitsevat tilakeskukset suurine pihapiirineen. Kylällä on säilynyt useita perinteisiä pihapiirejä ja uusi rakennuskanta sopeutuu vanhaan, suhteellisen harvaan rakenteeseen. Perinteinen tilajaotus on säilynyt kylässä poikkeuksellisen hyvin ja kyläkeskuksessa lähes kaikki tilat ovat vanhoja kantatiloja. Alueelta on tehty runsaasti esihistoriallisia löytöjä. Peltonäkymät ovat Vaara-Karjalan oloissa viljavat. Viljelyksiä elävöittävät laidunalueet ja huomiota herättävät myös rinneviljelyksiä halkovat komeat koivukujat. Ylikylä on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. HISTORIA: Nurmeksen seutu kuului ennen 1600-lukua Venäjään; kirkollisesti Ilomantsin Pielisen kappeliin. Stolbovan rauhassa 1617 alue siirtyi osaksi Ruotsin valtakuntaa, jonka jälkeen alueelle siirtyi savolaisasutusta ja talomäärä alkoi nousta. Nurmeksestä oli kaski-alueita ja kaskeaminen päättyi alueella vasta 1800-luvun lopulla.

KOHITEESEEN SISÄLTYY: kylä, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

Maakunnallisesti arvokkaat rakennetun kulttuuriympäristön kohteet

Höljäkän kyläkeskus (ma/km nro 54)

- Höljäkän pysäkki ja asema-alue ID 541-402-467, Höljäkäntie 79
- Ratavartijan talo
- Ratatyömiesten asunnot (Välilä ja Käpylä)
- Seurojentalo (Tonttila-Pirtinpalsta) ID 541-402-466, Höljäkäntie 82
- Jukola ID 541-402-384, Höljäkäntie 864
- Uutela ID 541-402-472, Höljäkäntie 68
- Höljäkän koulut ID 541-402-450, Höljäkänrannantie
- Suutarintalo Korsu ID 541-402-392, Höljäkänrannantie 35

Höljäkän kyläraitin ja radan varrella kasvanut kyläkeskus ei edusta perinteistä maaviljelyskylää, vaan kyläkuva muodostuu yhtenäisestä tie- ja radanvarsimaisemasta, jossa on säilynyt kohtalainen määrä seudun historiasta kertovia perinteisiä rakennuksia. Kyläraitin varrelle rautatiepysäkin paikkeille on keskittynyt suurempi rakennusti-hentymä muuten harvaan rakennetulla seudulla. Höljäkän pysäkki ja asema-alue entisine Ratavartijan ja Rata-työmiesten asuntoineen (Välilä ja Käpylä) (1911) sekä kyläraitin vastakkaisella puolella sijaitseva komea Seuro-jentalo (1930 - 1932) muodostavat julkisina rakennuksina kylänytimen. Kyläraitia reunustavat kauppa-asuinrakennukset Jukola (1926) ja Uutela (1930) ovat myös olennainen osa kyläkuva. Höljäkän koulut klassi-nen puukoulu Everikki (1915) ja tyypillinen 1950-luvun kivikoulu (1954) kyläkeskustan liepeillä ovat myös seudun keskeistä historiallista rakennuskantaa. Kyläraitin liepeillä ilmeeltään alkuperäisen tuntuinen suutarintalo Korsu (1951) on hyvä esimerkki viime vuosisadan puolivälin rakentamisesta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kyläraitti, rautatiepysäkki, asema-alue, ratavartijan talo, ratatyömiesten asunnot, seurojentalo, kaup-pa-asuinrakennukset, puukoulu, kivikoulu, suutarintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, rata-alue

Ikolan ulkomuseo (ma/km nro 227), ID 541-411-601, Kotiniementie 2

Tunnetaan myös Kellolan tilana. Ikolan vanha tila esittelee perinteistä talonpoikaista pihapiiriä taajaman keskellä Porokylässä. Pisteaidalla rajattu pihapiiri ja lähiympäristön pellot kuuluvat maisemallisesti kulttuuriympäristöko- naisuuteen, joka on arvokas osa tienvarsimaisemaa. Ikolan pihapiiriin perustettu museo (avattu yleisölle 1984) on laaja kokonaisuus. Vaikka pihalla on useita rakennuksia eri aikakausilta, on se säilynyt yhtenäisenä. Pari- ja luhtiaitta on siirretty Kortelan tilalta. Tila on ollut tavallista varakkaampi talonpoikaistalo, mikä näkyy erityisesti tärkeimmistä rakennuksista kuten erilaisilla kuisteilla yksilöidystä päärakennuksesta sekä komeasta luonnonkivijalkaisesta navetasta (1800 - 1900 -lukujen välillä).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ulkomuseo, talonpoikaistalo, pihapiiri, pisteaita, päärakennus, kuistit, navetta, luonnonkivijalka

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: taajama

Jokikylän kyläraitti:

- Eevala (ma/km nro 225), ID 541-403-454, Kiertotie 1
- Hovila maatalousoppilaitos (ma/km nro 226), ID 541-403-452, Jokikyläntie
- Juutila (ma/km nro 228), ID 541-403-453, Jokikyläntie
- Osmola, Jokikylän koulu (ma/km nro 237), ID 541-403-451, Jokikyläntie 29
- Sippola (ma/km nro 242), ID 541-403-353, Kiertotie 1
- Tapiola (ma/km nro 244), ID 541-403-357, Jokikyläntie 67

Jokikylä on puhdaspiirteinen joenrantakylä, joka on rakentunut nauhamaiseksi ja melko tiiviiksi harjujaksoa myötäilevän kyläraitin (n. 5 km) varaan. Sen arvo perustuu laajaan avoimeen maisematalaan ja säilyneeseen kylärakenteeseen, vaikka rakennuskanta onkin uusiutunut. Kyläkuvaa on rauhallinen ja luonnonmaiseman kanssa tasapainoinen maalaismaisema. Se on maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Joitakin huomattavia sekä historiallisia että rakennushistoriallisia kohteita sijoittuu kylätien varteen. Suuret tilat, nykyisin yksityisomistuksessa oleva Nurmeksen lakkautettu maatalousoppilaitos ja Juutila hallitsevat tienvarsimaisemaa. Maatalousoppilaitoksen alue puistomaisine pihoineen muodostaa yhtenäisen ja harmonisen kokonaisuuden ajallisesti kerroksisesta rakennuskannasta (rakennettu 1920 - 1950 -luvulla) huolimatta. Juutila on arkkitehtuuriltaan Nurmeksen erikoisimpia kohteita. Se on lähes kokonaan sementtitiilistä rakennettu suuri maatila (1930-luku). Tilan rapattu viljamakasiini toimii komeana maamerkinä kylätien reunassa. Jokikylän koulut ovat myös tärkeä osa kyläkuvaa ja tienvarsimaisemaa. Kohteen maisemallista arvoa lisää koulupihaan johtava koivukuja. Vanhempi koulu (1911) on tyyliltään klassinen ja uudempi (1958) puolestaan edustaa ajalleen tyypillistä 1950-luvun rakentamista. Kyläraitin varressa pienellä mäellä on myös vaatimattomampi, mutta tärkeä rakennusperintökohde Sippolan tilan Vanha torppa, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäisilmeensä. Kyläkuvan kannalta keskeisellä paikalla, satoja vuosia vanhalla Sippolan tilalla, on säilynyt porttiaitta 1800-luvulta. Se edustaa Itä-Suomessa harvinaista umpipihaan kuuluvaa rakennustyyppiä. Seudun historian kannalta Tapiolan tilalla on merkitystä vanhana Kruunun uudistilana. Lisäksi kyläkuvaa elävöittävät maatalous- elinkeinosta kertovat perinteiset maitolaiturit ja peltoaukeiden heinäladot.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kyläraitti, tienvarsimaisema, joenrantakylä, kylärakenne, rakennuskanta, maatalousoppilaitos, maati-
la, sementtitiili, viljamakasiini, maamerkki, koulut, koivukuja, torppa, porttiaitta, maitolaiturit, heinäladot

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua, joenranta-alue, harjujakso

Kopras (ma/km nro 229), ID 541-409-602, Kopraksentie 2

Aatamilan komea kartanomainen päärakennus (1811, 1927) poikkeaa arkkitehtuuriltaan ja kooltaan Pohjois-Karjalassa tyypillisestä pientalorakentamisesta. Suuri kivinavetta karjakouluineen on myös ollut poikkeus seudulla. Rantamaisemassa, ympäristönsä kiintopisteenä viljelty ja rakennettu suurtilan kulttuuriympäristökokonaisuus sisältää huomattavia kauneusarvoja. Koivukuja johtaa pihaan, jota reunustavat vanhat rakennukset 1811 - 1927 väliseltä ajalta. Päärakennus on vuodelta 1811, mutta korotettu mansardikattoiseksi 1927. Useiden talousrakennusten lisäksi tilalla on ollut meijeri sekä käytössä amerikkalaistyyppinen tuulimoottori.

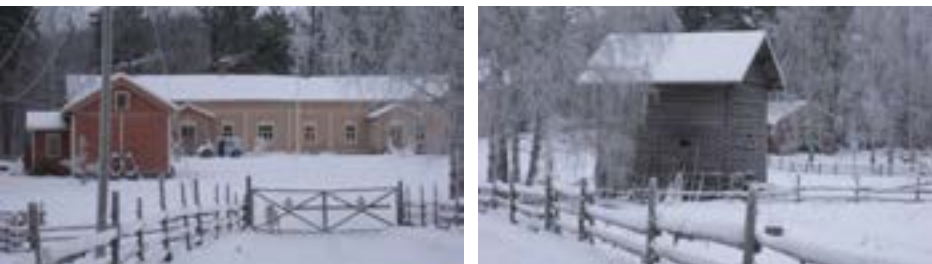
ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: suurtila, kartanomainen päärakennus, mansardikatto, kivinavetta, karjakoulu, koivukuja, meijeri, tuulimoottori

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Kuokkastenkosken ruukin alue (ma/km nro 231)

Insinöörin pytinki ja työnjohtajan asunto

Kuokkastenkoski on eräs Pohjois-Karjalan varhaisen teollisuuden sijaintipaikoista ja maakunnan elinkeinohistorian merkkikohde. Todisteena alueen vaikuttavasta menneisyydestä ovat herrasväen asunnot sekä runsaat asutuksesta ja historiasta kertovat jäänteet. Laaja aluekokonaisuus on kulttuuriperintöä, jolla on myös huomattava merkitys varhaisen teollisuustoiminnan muinaismuistona. Kuokkastenkoskella on harjoitettu monipuolista teollisuustoimintaa. Kosken rannalle rakennettiin Nurmeksen ensimmäinen teollisuuslaitos, saha (1840 - 1920-luvulta) ja myöhemmin rautaruukki (1877 - 1908) teollisuusyhdyskuntineen joensuulaisen suurliikemies Antti Juhana Mustosen toimesta. Ympäriille syntyi nopeasti myös muuta teollisuutta sekä rullavaunurata masuunilta

kosken alapuolella sijainneelle laiturille, josta ruukin tuotteet kuljetettiin vesitse proomuilla eteenpäin. Tuotantolaitokset ovat kadonneet, mutta maastosta löytyy teollisen toiminnan jälkiä ja runsaasti rakennusten pohjia. Näiltä ajoilta yhdyskunnan keskus Insinöörin pytinki eli Hovi ja työnjohtajan asunto pihapiireineen ovat enää jäljellä. Pytingin mittakaava ja arkkitehtuuri antaa viitteitä teollisentoiminnan mahtiajoista. Koskenympäristö tarjoaa seudulla edelleen sekä kauniin luonnon- että äänimaiseman.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ruukin alue, jäänteet, muinaismuisto, teollisuuslaitokset, saha, rautaruukki, teollisuusyhdyskunta suurliikemies, rautatie, venesatama, rakennuksen pohjia, insinöörin pytinki, työnjohtajan asunto

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, koskialue

Metsäpirtti (ma/km nro 232), ID 541-409-602, Kohtavaarantie 11

Metsäpirtti on hyvin säilynyt esimerkki viljelysväen yöpymispaikasta ns. väentuvasta (1910). Sillä on myös sotahistoriallista merkitystä jääkärien läpikulkumatkan itäisenä etappina (1915 - 1917). Asuintalo ja piharakennukset (mahdollisesti rakennettu myöhemmin) muodostavan ympäröivine peltoaukeineen maisemallisesti edustavan miljöökokonaisuuden kaupungin edustalle. Pihapiiri sijaitsee metsän reunassa suojaisessa paikassa. Alkuaan hirsipintainen talo on siirretty Vuokosta (1910), ja silloin se käsitti vain yhden suuren tuvan. Yllättävänä yksityiskohtana talon toinen pääty on pohjalaisesta aittarakentamisesta tuttuun tapaan ulospäin kaartuva.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pirtti, väentupa, jääkärien itäinen etappi, pihapiiri, pohjalainen aittarakentaminen

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Mujejärven vaara-asutus ja erämaatilat:

- Pulkkila (ma/km nro 241), ID 541-410-487, Mujejärvi
- Kujanki (ma/km nro 230), ID 541-410-485, Kujanki
- Pitkälä (ma/km nro 240), ID 541-410-375, Kujangintie 37

Pulkkilan, Kujangin ja Pitkälän erämaatilat ovat syrjäisen Vaara-Karjalan asutushistoriallisia esimerkkikohteita maakunnan pohjoisrajalla. Yhtenäisinä ja melko alkuperäisinä säilyneet vanhat pihapiirit edustavat tyypillistä, aukean keskelle rakentunutta pohjoiskarjalaista hajapihaa. Asutus- ja rakennushistoriallisten arvojen lisäksi kohteet sisältävät maisemallista merkitystä luonnonkauniin Mujejärvi-Uuronrotko -retkeilyreitit ja pitkän Kujankijärven alueella. Pulkkilan ja Kujangin tilojen tiedetään periytyneen jo 1600-luvulta, ja Pitkälä on puolestaan vanha torpparitila. Pihapiirit lukuisine rakennuksineen edustavat katkeamatonta rakennusperinnettä 1800-luvun alusta 1940-luvulle. Kujangin asuintalon pirttipuoli (1803) on vanhin ja Pulkkilan (1914) sekä Pitkälän (1943) asuintalot nuoremmasta päästä. Vaarojen laella pihapiirit ovat avarat ja niittyjen ympäröimät, mutta erityisesti Pulkkilan kohdalla Mujejärvelle ulottuvat kauniit kaukomaisemat ovat erityisen komeat. Osa tilojen rakennuksista on hyvin huonokuntoisia ja tuhoutumassa.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vaara-asutus, erämaatilat, torpparitila, pihapiirit, asuintalot, kaukomaisemat

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: syrjäseutua

Nurmeksen maaseutukoulut (ma/km nro 233, 234 ja 235)

- Putkiahon koulu, Kuohatintie 36
- Lipin koulu, Kuohatintie 102
- Pusulan koulu (Koivikkola), Pietutie 86
- Petäiskylän koulu, Petäiskyläntie 15

Nurmeksen maaseudulta löytyy ryhmä alkuperäisessä asussaan säilyneitä 1900-luvun alkupuolen klassisia kansakouluja koulupihoineen. Koulujen läheisyys kertoo 1900-luvun alku kymmenten ja etenkin puolivälin elävästä maaseudusta jopa syrjäisimmillä alueilla. Sijoittuneina kyläteiden varteen koulut kuuluvat olennaisena osa kyläkuvaa ja perinteiseen maaseudun ilmeeseen. Koulut piharakennuksineen ja saunoineen ovat säilyneet ulkoilmeeltään harvinaisen alkuperäisiä jopa sisäänkäyntien kuisteja, peiliovia ja värimaailmaa myöten. Koulutoiminnan päätyttyä jotkut kohteista ovat saaneet uutta elämää. Muun muassa Putkiahon koulu toimii kylätalona ja tukikotina.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakoulut, klassinen, koulupihat, piharakennukset, saunat, kuistit, peiliovet, värimaailma

NYKYLUONNE: maaseutua

Nurmeksen Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin kirkko (ma/km nro 236)

Rakennusvuosi: 1959

Suunnitellut: arkkitehti Ilmari Ahonen

Pyhitetty: Pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin muistolle

Praasniekka: kesäkuun 29. päivänä

Otavanmäki (ma/km nro 238), ID 541- 415-497, Salmenkyläntie

Salmen kylätien maisemakuvaan kuuluu pienellä mäellä sijaitseva perinteinen maamiesseurantalo (1934). Se edustaa yksinkertaisuudessaan tyylikästä ja vaikuttavaa hirsirakentamista. Rakennuspaikan valinnalla ja vain muutamalla arkkitehtonisella elementillä, julkisivun kattofrontonilla ja moniruutuisilla ikkunoilla, on saavutettu arvokas ja jylhä vaikutelma.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: maamiesseurantalo, hirsirakentaminen, kattofrontoni

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Pieni Pappila (ma/km nro 239), Pohjoistie

Pienen Pappilan miljöö on olennainen osa Nurmeksen historiaa ja rakennusperintöä. Se edustaa maamme pappiloiden harvinaistuvaa kulttuuriperintöä, joilla on edustavan sijaintinsa ja keskimäärin muuta vanhaa rakennuskantaa paremmin säilyneenä sekä merkittävää maisemakuvallista että rakennushistoriallista arvoa. Pieni pappila on Porokylän avainkohteita. Arkkitehtuuriltaan päärakennus ilmentää maakuntamme tyypillistä pappilarakentamista. Pihapiiriä rajaa talusrakennukset ja pienempi asuintalo. Kohde on evankelisluterilaisella seurakunnalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pappila, pihapiiri, talusrakennukset, asuintalo

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

P.J. Hannikaisen lapsuudenkoti ja Lehtovaaran miljöö (ma/km nro 57)

- **P.J. Hannikaisen lapsuudenkoti ja koulumiljöö ID 541-411-448, Lehtovaarantie 14**
- **Kuusela ID 541-411-438, Lehtovaarankatu**
- **Lähteelä ID 541-411-434, Lehtovaarankatu 41**
- **Lehtovaaran tilan mökkiläisasutusta ID 541-411-436, -437, -439, Lehtovaarankatu**
- **Puistikko ID 541-411-441, Kieksenkatu 14**

Lehtovaaran kaupunginosan arvo perustuu puutarhamaiseen vapaaseen kaupunkirakenteeseen ja sen kansallisesti merkittävään historiaan säveltäjä P.J. Hannikaisen kotiseutuna. Lehtovaara on Nurmeksen itäinen mökkiläisasutuksesta koostunut kaupungin osa, joka on rakentunut vanhan Lehtovaaran tilan maille. Tilan hyvin säilynyt vanha asuinrakennus on ollut P.J. Hannikaisen lapsuudenkotina. Se on koottu vuonna 1770 Rekulan kahdesta pirtistä ja edustaa keskimääräistä vauraampaa talonpoikaistaloa. Se on jäänyt osaksi Lehtovaaran koulumiljööä ja rajaa vanhan puukoulun (1928) ja uudemman kivikoulun (1950) kanssa koulupihaa. Lehtovaarantien varrelta löytyy vielä omasta ajastaan kertovia rakennuksia kuten Kuuselan kauppa-asuinrakennus (1949), Läh-

teelä (1932), Lehtovaaran tilan mökkiläisasutusta sekä Puistikko (1953) navettoineen ja muine ulkorakennuksineen.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: säveltäjän kotiseutu, lapsuudenkoti, talonpoikaistalo, koulumiljöö, puukoulu, kivikoulu, koulupiha, mökkiläisasutus, kauppa-asuinrakennus, navetat, ulkorakennukset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, omakotitaloalue

Porokylän vanha liikekeskus (ma/km nro 58)

- Porokylän virastotalo ja kirjasto ID 541-411-179, Porokylänkatu 6 d
- SOK:n funkkistalo ID 541-411-117, Porokylänkatu 18
- Ainola ID 541-411-207, Porokylänkatu
- Kiiskilä ID 541-411-201, Porokylänkatu 31
- Tasala ID 541-411-113, Porokylänkatu 31 a
- Lasikulman liiketilat, kiinteistötunnus 541-131-128-3, Porokylänkatu
- Kaivola ID 541-411-110, Porokylänkatu 25
- Osuusmeijerin alue ID 541-411-111, Porokylänkatu 27
- Nurmeksen tavara-asema ID 541-411-114, Asematie 6
- Lahdenperä ID 541-411-197, Asematie 5
- Tiekolmio ID 541-411-202, Porokylänkatu 39
- Puistotien pientaloalue ID 541-411-(210-224)

Porokylä on ympäristökuvaltaan rikasta ja ajallisesti kerroksista vanhaa keskusta-aluetta. Se ilmentää maamme pikku kaupunkien rakenne- ja rakennuskannan muutosta yli 100 vuoden ajalta. Porokylänkadun ja radan varrella on jäljellä joitakin arvokkaita katkelmia uudemman suurempi mittakaavaisen rakentamisen lomassa. Tunnelmalliset vanhat rakennukset ja miljööt luovat tärkeän linkin paikkakunnan menneisyyteen. Porokylän palon (1891) jälkeen alueen kaupunkiympäristö on rakentunut moni-ilmeiseksi ja kerrokselliseksi. Julkisten arvokohteiden kuten Porokylän virastotalon ja kirjaston (1928, 1939) lisäksi katukuvaan kuuluu olennaisesti sekä suuri liike-asuintalo SOK:n funkistalo varastorakennuksineen (1938, 1936) että pienet liike- ja asuinrakennukset kuten Ainola, Kiiskilä (1957) ja Tasala (1958) sekä Lasikulman liiketilat. Nurmeksen ensimmäisen kauppiaan talo Kaivola (1850) on yksi harvoista Porokylän palolta säilyneistä rakennuksista. Lähemmäksi rataa sijoittuu ajallisesti kerrostunut teollisuusmiljöö Osuusmeijerin alue (1917 - 1981) sekä asemamiljöö Nurmeksen tavara-asema (1920 – 1940 -luku). Porokylän liikekeskustassa on myös jäljellä viehättäviä asuintaloja puistomaisine pihapiireineen kuten Lahdenperä (1900-luku) ja Tiekolmio (1945) sekä sodan jälkeinen Puistotien pientaloalue.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: liike-keskus, kaupunkiympäristö, virastotalo, kirjasto, liike- ja asuinrakennukset, kauppiaan talo, teollisuusmiljöö, osuusmeijerialue, asemamiljöö, tavara-asema, asuintaloja, pihapiirejä, pientaloalue

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kaupunki, keskusta

Suomala (ma/km nro 243), ID 541- 402-471, Höljäkärnantien lähellä

Pielisen rannassa sijaitseva Suomalainen pihapiiri edustaa Itä-Suomessa harvinaista umpipihatyyppiä. Tila on vanha ranta-asutuspaikka 1600-luvulta. Suomalaisen tilan on luultavasti perustanut Länsi-Suomesta saapunut tulokas, joka on rakentanut pihapiirin oman kulttuuriperintönsä mukaan umpipihaksi. Tila sijaitsee kauniilla paikalla rannassa. Sinne johtaa Pielistä kohti hiljalleen mutkitteleva tulotie. Pihapiiriin saavutaan aittaparin kautta, mikä toimii sisäänkäyntiporttina, ja lienee ollut aikoinaan katettu. Neliönmuotoista umpipihaa reunustavat suurehko asuintalo (osa 1800-luvun alusta, peruskorjattu 1950) ja pitkät talousrakennukset (vanhin aitta/liiteri 1700-luvulta). Harvinaisuutensa vuoksi kokonaisuuden säilyminen olisi ehdottoman tärkeää.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, umpipiha, Länsi-Suomi, aittapari, sisäänkäyntiportti, ranta-asutus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Tuliniemen ranta-asutus (ma/km nro 245)

- Kortela ID 541-409-483, Tuliniementie 37 b
- Mäkelä ID 541-409-482, Tuliniementie 35

Tuliniemi edustaa Pielisen vanhaa ranta-asutusta parhaimmillaan. Vierekkäin sijaitsevat 1800-luvulta periytyvät Kortelan ja Mäkelän tilat kertovat esimerkillisesti veljesten keskinäisestä tilan jaosta. Alkuperäisilmeensä säilyttänyt asutusmiljöö muodostaa maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Kortelan asuintalon (1888) pirttipuoli siirrettiin yhden veljeksen muuttaessa Mäkelään (1907). Samalla rakennettiin molempiin taloihin uudet päätyosat, Kortelaan uusi pirtti ja Mäkelään huonepuoli (1907).

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: ranta-asutus, asutusmiljöö, asuinrakennus, pirttipuoli, huonepuoli

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua, ranta-alue

Rakennussuojelukohteet

Aittolahden kämppä (sr nro 153), ID 200282

Aittolahden kämppä on metsätalousvaltaisen maakunnan elinkeinoelämän valtion asetuksella suojeltua kulttuuriperintöä. Hirsirakenteinen kämppä edustaa sekä sisä- että ulkoilmeeltään sotaa edeltäneen ajan (ehkä 30-40-lukujen vaihe) tyypillistä rakennustapaa ja kämppäperinnettä Ylä-Karjalan erämaaseudulla. Kuohatinjärven rannalle tukkitien varrelle sijoittuvaan kämppämiljööseen kuulu tuvan ja keittiön käsittävän hirsimökin lisäksi sauna ja muita ulkorakennuksia sekä 2 kaivoa (toinen vinttikaivo). Järven vastakkaisella puolella on ortodoksinen kalmisto Kalmosaassa. Aittolahden lisäksi Nurmeksessä erämaasta löytyy rikas ja monipuolinen valikoima savottakulttuurista kertovaa rakentamista ja uiton jäänteitä (rakennusperinnön inventointikortisto).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kämppä, tukkitie, sauna, kaivot (vinttikaivo), kalmisto, uiton jäänteet

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: erämaa

Aittolahden kämpän vanhat rakennukset muodostavat pienen kämppäkartanon Kuohattijärven rannalla Nurmeksessä. Historia: Aittolahti on rakennettu aikana, jolloin olivat voimassa vuonna 1928 annetun ensimmäisen kämppälain määräykset metsätyömaitten rakennuksista. Lain mukaan kämppät oli mm. varustettava lautalattialla ja multapenkeillä ja työvaatteiden kuivatusta varten oli varattava tila. Erillistä kuivatushuonetta ei kuitenkaan vielä edellytetty eikä emäntää omine huoneineen. Aittolahden pienessä kämppäkartanossa työnjohto ja metsätyömiehet yöpyivät samassa tuvassa.

SUOJELU: asetus 480/85

Entinen Esson huoltoasema/Esson huoltamorakennus (sr nro 154), ID 201477, 541-411-1, Raatihuoneenkatu 26

Entinen Esson huoltoasemarakennus sisältää valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi luokitellulla Nurmeksen vanhan kauppalan alueella. Seudun autoistumista ja paikallishistoriaa ilmentävän funktionaalistyyllisen huoltamon vaaliminen perustuu osaltaan rakennussuojelupäätökseen. Sitä koskee rakennusperinnön suojelusta annetun lain mukainen suojelupäätös. Se on toistaiseksi ainoa erityislailla suojeltu bensa-asema. Rakennus on Museoviraston lausunnon mukaan rakennettu "mitä ilmeisimmin tyyppiirustusten mukaan (Nobel Standard) tai niitä soveltaen". Se edustaa

1920-luvun lopun monikansallista klassistista huoltoasematyyppiä. Rakennusta laajennettiin 1950-luvulla, jolloin se sai nykyisen funktionalistisen ilmeensä pyöristettyine kulmineen. Suurten öljy-yhtiöiden, erityisesti Shellin ja Esson (Nobel-Standard) huoltoasema-arkkitehtuuri on Suomessakin ollut kiinteästi sidoksissa kansainvälisiin tyylivirtauksiin. Modernia, funktionalistista henkeä suomalaisissa huoltoasemissa toteuttivat mainituille yhtiöille mm. arkkitehdit Georg Jägerroos (Esso) ja Väinö Vähäkallio (Shell). Rakennuksesta purettiin 1963 valmistunut laajennus, pesuhalli, jonka paikalle rakennettiin uutta liiketilaa. Suunnittelijana oli tässä 2000 toteutetussa muutoksessa Arkkitehtitoimisto Lipponen&Kärki Oy Nurmeksesta. Sisätiloissa ns. rasvamonttu muutettiin kellariksi kierreportaineen ja päätilaan muodostettiin sisääntuloaula kaarevan väliseinän avulla. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ks. ma/kv-alue nro 56).

SUOJELU: rakennussuojelulaki

Nurmeksen kirkko (sr-1 nro 19), ID 200759 ja 541-411-138

Kivikirkko, päätytornillinen pitkäkirkko. Nurmeksen järjestyksessään viides kirkko sijaitsee vanhan kauppalan puutalokortteleiden keskellä, harjun korkeimmalla kohdalla. Sen vieressä seisoo Simon Jylkkä-Silvénin rakentama pohjalainen renessanssitapuli vuodelta 1773. Peittämättömästä tiilestä rakennettu uusgoottilainen kirkko on muodoltaan päätytornillinen pitkäkirkko. Satulakattoiseen runkokuoneeseen liittyy poikkilaiva ja kuoripäädysssä sakaristo. Torni kohoaa sisäänkäynnin yllä nelipäätyisenä. Kirkkosali on kolmilivainen, keskimäinen on taitekattoinen ja sivulaivat tasakattoiset. Alttaritaulun Ristiinnaulittu on maalannut Väinö Hämäläinen 1913. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen vanhan kauppalan alue (ks. ma/kv-alue nro 56).

SUOJELU: kirkkolaki

Nurmeksen rautatieasema (sr nro 152), ID 200331

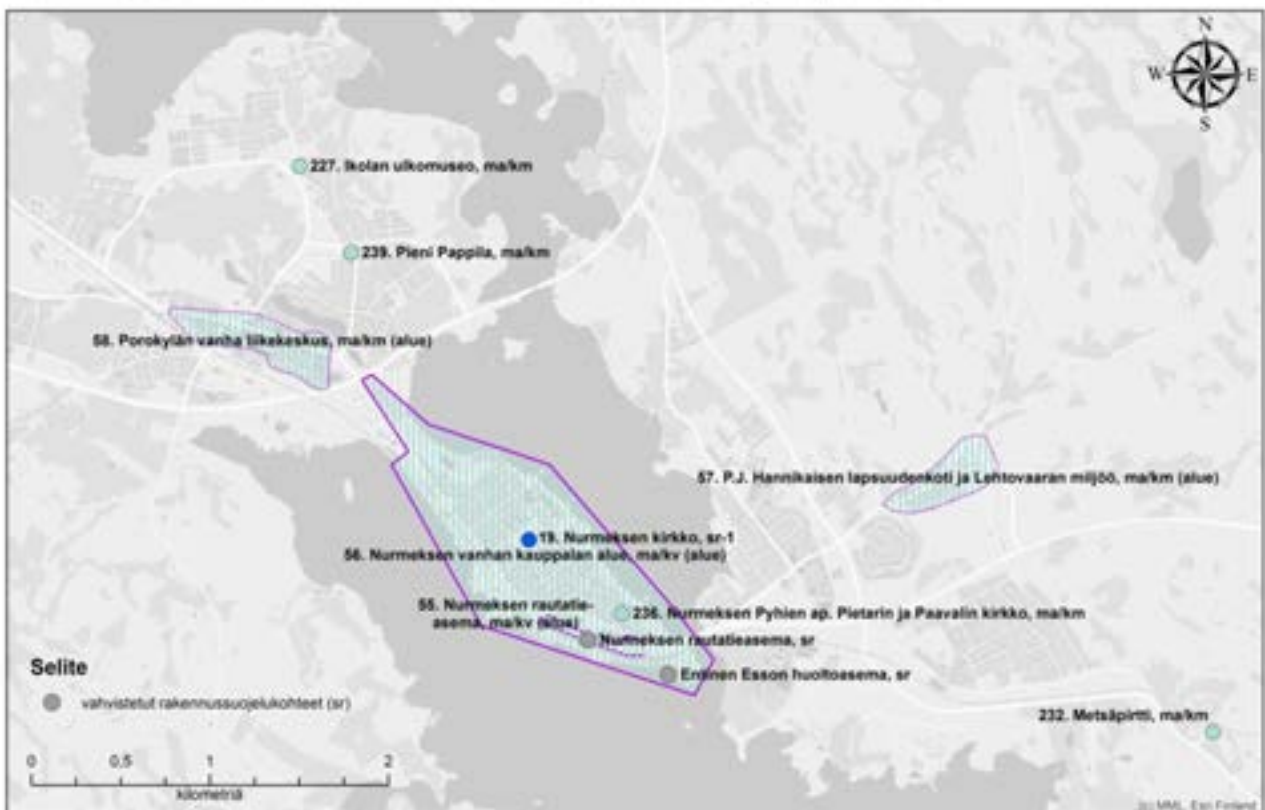

Kuva: Nurmeksen rautatieasema-alue. Museovirasto/Hannu Vallas.

Nurmeksen asema-alue sijaitsee kaupungin keskustassa. Pielisjärven rannalla sijaitseva Nurmeksen rautatieasema on rakennuskannaltaan monipuolinen ja yhtenäinen. Aseman rakennukset on rakennettu kahdessa vaiheessa. Jugend-sävyistä rautatiearkkitehtuuria edustavat asemarakennus, asemapäällikön talo, tavaramakasiini ja veturitalli ovat valmistuneet VR:n arkkitehdin Thure Hellströmin suunnitelmin 1910 Joensuun ja Nurmeksen välisen liikenteen alkaessa. Aseman kaksoisvahtitupa ja asuinkeuhkari ovat vuodelta 1927, jolloin Nurmeksesta avautui jatkoysteys Kontiomäelle. Muita asemapihan rautatiehistoriallisia rakennuksia ovat veturitalli sekä sirpalesuojattu sodanaikainen vara-asema. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Nurmeksen rautatieasema (ks. ma/kv-alue nro 55)

SUOJELU: rautatiesopimus 1998

Nurmeksen keskustan rakennettu kulttuuriympäristö

8.3. Valtimo

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)

Murtovaaran talomuseo (ma/kv nro 70)

Kuva: Murtovaaran savutuvat pihapiirin pohjoislaidalla. Vasemmalla päärakennus, taustalla Kalliopirtti ja Ikäpirtti porstuoineen. Museovirasto/Maunu Häyrynen.

KUVAUS: Murtovaaran talomuseo lukeutuu maamme merkittävimpiin talonpoikaiskulttuuria edustaviin museoihin ja on ainoa vaara-asutusmuotoa esittelevä museo Suomessa. Murtovaara edustaa talonpoikaista rakennuskulttuuria kruununmetsätorpan perustamisajalta lähtien. Rakennusten restaurointihistoria kuvastaa tapaa, jolla rakennusmuistomerkkeihin on eri aikoina suhtauduttu. Erämaassa vaaran lakea kohti nousevien metsäpolkujen päässä sijaitsevan Murtovaaran maisemassa näkyvät tilan historiasta kertovat pienet peltotilkut, kaskikoivikkoja ei ole säilynyt. Pihapiirin ulkopuolella on kookas karsikkoPETÄJÄ, johon on kaiverrettu Lipposen omistajasukuun liittyviä vuosilukuja 1800-luvulta lähtien. Pihan hirrestä salvotut, vuoraamattomat rakennukset muodostavat etelään viettävässä vaaranrinteessä maisemaan kauniisti sopeutuvan kokonaisuuden, jota kiertää pisteaita. Pohjois-Karjalalle tyypillisessä suorakaiteen muotoisessa avonurkkaisessa pihapiirissä ovat laudoittamattomat, maalaa-mattomat, pääosin malkakattoiset rakennukset. Päärakennus, pirttirivi, aittarivi ja alueelle tyypillinen kujarakennus navettoineen sekä etäämmällä sauna ja riihi on rakennettu monessa vaiheessa 1840-luvulta 1950-luvulle. Uloslämpiävän päärakennuksen pirtti on vuodelta 1895 ja kamarit sekä maituhuone 1900-luvun alusta. Vanhimmat rakennukset ovat pihapiirin kaksi pientä savupirttiä mäkitupa-ajalta sekä pihapiirin ulkopuolella oleva riihi. Savupirtit, joita yhdistää porstua, on siirretty nykyiselle paikalleen 1960 - 1970 -lukujen vaihteessa, ja niiden sisätilat hirsikehikollisine uuneineen on rekonstruoitu. Pirteistä vanhempaan, Ikäpirttiin, on muurattu luonnonkivestä arkaaisempi nurkkapatsaallinen, avokiukainen, sieraimeton uuni. Patsaasta lähtevät orret rajaavat karjalaiseen tapaan tilan miesten ja naisten puoleen.

HISTORIA: Murtovaaran ensimmäinen savupirtti valmistui 1840-luvulla, jolloin Tahvo Saastamoinen perusti paikalle mäkituvan. Mäkituvat olivat kylien yhteismaille rakennettuja mökkejä. Kun isojaossa 1837 - 1847 yksityinen ja kruunun maa erotettiin toisistaan, jäi Murtovaaran mäkitupa kruununmaalle. Isojaossa kruunu julisti omikseen ne kylien yhteismaat, joihin taloilla ei ollut omistusoikeutta. Kaskiviljelijä Saastamoinen halusi itsenäistää mäkitupansa kruunun uudistilaksi, mutta hänen 1851 tekemänsä anomusta ei hyväksytty. Murtovaaran mäkituvan osti 1859 Matti Lipponen. Kruununmetsien luvatonta käyttöä valvoi tuolloin metsähallinto. Valtimollekin syntyi met-

sänvartijoiden talojen sekä kruununmetsätorppien verkosto. Lipponen teki Metsähallituksen kanssa kruununmetsätorppasopimuksen 1868, joka takasi asumisoikeuden torpalla ilman päivätyövelvollisuutta. Käytännössä kruununtorpat, joita Suomessa oli kaikkiaan yli 6 000, olivat itsenäisiä tiloja. Sopimus mahdollisti puun kaadon rakennuksia varten ja velvoitti pitämään pihapiirin kunnossa, mitä seurattiin katselmuksilla. Murtovaara lunastettiin Metsähallitukselta itsenäiseksi asutustilaksi 1931. Murtovaarassakin majoitettiin 1890-luvulta alkaen metsäsavotalaisia, sillä Kaakkois-Suomeen perustetuille suurille metsäyhtiöille Ylä-Karjala oli tärkeä puuraaka-aineen lähde. Kansanperinteen tallentaja Samuli Paulaharju vieraili Murtovaaran tilalla 1907, kirjasi tilan rakennukset ja luetteli mm. savupirtin lukuisat orret: haahla-, päre-, tupakka-, heinäkuivuu-, ainespuiden kuivuu- ja lankaorren. Säilyneet paritupana olleet vanhat savupirtit siirrettiin pois pihapiiristä 1800 - 1900 -lukujen vaihteessa. Uutta pitkää paritupamallista asuinrakennusta ruvettiin rakentamaan 1895. Perinteisesti tilan puurakennuksia usein täydennettiin, siirrettiin ja uusia rakennettiin. Murtovaaran perinteisenä säilynyttä rakennuskantaa dokumentoi jo 1930-luvulta alkaen muiden muassa Muinaistieteellinen toimikunta. Lipposen perikunta myi tilan 1964 uudelle omistajalle, joka esitti taloryhmää siirrettäväksi ulkoilmamuseoon, esimerkiksi Seurasaareen, edustamaan pohjoiskarjalaista rakennusperinnettä. Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö osti tilan 1967. Muinaistieteellisen toimikunnan valvonnassa rakennuksia siirrettiin ja korjattiin 1968 - 1972. Tila haluttiin pitää tilaa asuinkelpoisena, Murtovaaraa toistasataa vuotta asuttaneen Lipposen suvun viimeinen edustaja eli tilalla vuoteen 1987 saakka. Muinaistieteellisestä toimikunnasta Alfred Kolehmainen laati rakennuksille 1960-luvulle ominaisen korjaussuunnitelman, jonka päätavoitteena oli palauttaa entisaikojen rakennuskokonaisuus ja ehjä pihapiiri siirtämällä sekä rekonstruoimalla rakennuksia ja niiden osia. Työssä käytettiin myös rakennustyypeille vieraita materiaaleja ja detaljeja. Kaikkien rakennusten katot uusittiin ja savupirtit koottiin paritupaksi pihapiirin pohjoissivulle. Murtovaaran talomuseo luovutettiin Valtimo-seuralle ja pohjoiskarjalaista kansanomaista kulttuuria esittelevä Murtovaaran talomuseo avattiin 1972. Murtovaaran rakennusten restaurointi 2000-luvun alussa tähtäsi asuun, jossa rakennukset olivat materiaaleiltaan ja työtavoiltaan 1930 - 1950 -luvulla. Työt toteutettiin Teknillisen korkeakoulun Arkkitehtuurin laitoksen opiskelijoiden perinteisten rakenteiden korjaamiskursseilla. Työssä noudatettiin 1970 - 1980 -luvulla alkunsa saanutta puurakennusten konservoivaa restaurointitapaa, jossa käytetään perinteisiä työmenetelmiä, materiaaleja ja korjaustapoja.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: museo, navetta, pihapiiri, talonpoikaistalo, talousrakennus

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: agraarimaisema

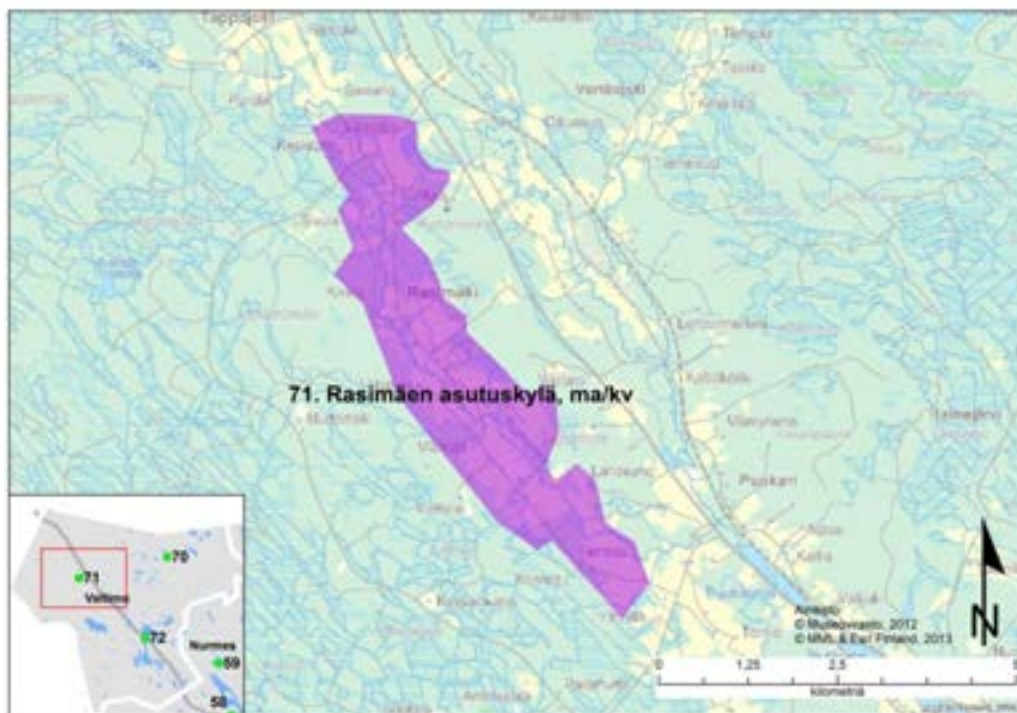
Rasimäen asutuskylä (ma/kv nro 71)

KUVAUS: Rasimäen kylä on vaikuttava esimerkki maahamme 1940-luvulla syntyneistä siirtokarjalaisten asutuskylästä. Yhtenäisesti rakentunut pika-asutuskylä sopeutuu luontevasti Rumojoen varren luonnonmaisemaan. Tilakeskukset sijaitsevat nauhakylänä pitkänomaisen Rumojoen laakson läpi rakennetun suoran, hiekkapintaisen maantien varrella. Maatilojen asuin- ja talousrakennukset on rakennettu valtion teettämien tyyppiirustusten mukaan, mistä syystä kylän ilme on yhtenäinen. Kylän ortodoksia asukkaita varten on kylän pohjoislaidassa rukoushuone. Rumojoen varrella on 1950-luvulla valmistunut koulu. Maastoltaan kumpuilevan kylän maisemakuva leimaavat rinnepellot ja hakamaat, joita vielä monissa paikoin laidunnetaan. Rasimäkeä ympäröi kaunis luonnonmaisema, joka on valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue.

HISTORIA: Rasimäki oli Koppelojärven kylän yhteismaata, minne oli perustettu oli 1860-luvun loppuun mennessä kolme taloa käsittävä kylä. 1920 - 1930 -luvun asutustoiminta lisäsi talolukua. Toisen maailmansodan jälkeisessä asuttamisessa painotettiin väestön sijoittumista maaseudulle. Rasimäkeen järjestettiin pika-asutustiloja Karjalan evakoille jatkosodan päätyttyä 1944. Asutustoiminta järjestettiin vuoden 1945 maanhankintalain nojalla. Siirtoväen asuttaminen oli käynnistynyt jo talvisodan jälkeen 1940 säädetyllä siirtoväen pika-asutuslailla. Maatalousministeriön vahvistaman sijoitussuunnitelman mukaan Valtimolle asutettiin pääosin suojärveläisiä. Maata lunastettiin eniten metsäyhtiöiltä ja valtiolta. Siirtoväen lisäksi maanhankintalailla asutettiin perheellisiä valtimolaisia rintamamiehiä ja invalideja. Siirtoväki kasvatti kylän asukaslukua yli puolella, ja kylään muutti myös ortodoksisia siirtoväkeä vuodesta 1948 lähtien. Asuttaminen jatkui 1950-luvulle, ja maanhankintalaki oli voimassa vuoteen 1959 asti. Valtio sääтели ja ohjasi rakentamista etenkin 1940-luvun lopussa, ja rakentamista standardisoitiin. Rasimäen asutuskylän rakentaminen toteutettiin ohjatusti tyyppiirustusten mukaan.

KOHTEESEEN SISÄLTYY: kylä, pihapiiri

YMPÄRISTÖN NYKYLUNNE: agraarimaisema

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Ahola (ma/km nro 287), ID 911-409-1, Valtimo

Näkyvällä paikalla Kajaanintien tienvarsimaisemassa mäen päällä on historiallinen pihapiiri ja vanha majatalon paikka. Tila on rakennuskannaltaan monipuolinen ja hyvin vanha kulttuuriympäristökohde. Vanhat rakennukset ja miljöönä näkymineen ovat säilyneet melko alkuperäisenä muutoksista huolimatta. Asuintalo ja riihi ovat 1700-luvulta, aitat ja savusauna jopa 1600-luvulta, hirsinen navetta on talvisodan jälkeisiltä ajoilta ja liiteri 1960-luvulta. Lisäksi pihassa on uusi asuintalo. Tilalla on säilytetty myös paljon vanhaa esineistöä ja työkaluja.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, majatalo, asuintalo, riihi, aitta, savusauna, navetta, liiteri

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: maaseutua

Elomäen koulu (ma/km nro 288), ID 911-402-151, Puukarintie

Elomäen hirsirakenteinen kansakoulu on edustava esimerkki 20-luvun klassisistisesta kouluarkkitehtuuria maaseudulla. Se sijaitsee Puukarin maakunnallisesti arvokkaassa kylämaisemassa karjalaisten Pohjanlahden perukoille johtavan ikimuistaisen liikenneväylän varrella. Se on vaaran kupeessa lähellä nykyistä valtatieta ja junarataa. Ympäristöineen ja alkuperäisine rakennuksineen paikka on kuvauksellisen kaunis, ja siellä onkin filmattu elokuvaa Paavo Liskin ohjaamana 1980-luvulla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakoulu, klassismi, liikenneväylä

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutu

Hiekkalahti (ma/km nro 289), ID 911-402-82, Ylä-Valtimontie 65

Kirkonkylän maisematilaan kuuluva Hiekkalahden suurtilan pihapiiri sijaitsee näyttävällä paikalla Valtimojärveen rajautuvalla peltoaukealla. Mansardikattoinen päärakennus (1923), komea aittarivi (1900-luku) ja suuret pihakukset ovat jylhä kiintopiste vaaroja ja vesistöä vasten. Pihapiirissä on myös uusi asuinrakennus (1989).

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, päärakennus, mansardikatto, aittarivi, pihakuuset

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, pelto-alue, ranta-alue

Karhunpään rantakylä:

- Karhunpään koulu (ma/km nro 290), ID 911-406-156, Kirkkolantie 21
- Kirkkola (ma/km nro 291), ID 911-406-14, Kirkkolantie 270 A
- Maamiesseurantalo (ma/km nro 293), ID 911-406-13, Neitivirrantie
- Nevala (ma/km nro 294), ID 911-406-26, Laitalantie 5
- Rahkola (ma/km nro 295), ID 911-406-31, Kirkkolantie

Karhunpään rantakylän sekä kulttuurihistorialliset että maisemalliset arvot ovat huomattavat. Se on Valtimon vesireitin varrella sijaitseva perinteinen Vaara-Karjalan rantakylä. Alueella on tehty useita esihistoriallisia löytöjä. Siellä on asuttu jo 1600-luvulla, ja vesireitti on ollut vanha kulkuväylä. Karhunpään perinteistä ja eheää kylämaisemaa on pidetty Vaara-Karjalan kauneimpana. Vesireitin ja vanhan maantien varrella tulevat hyvin esiin maiseman ominaisuus ja kauneus. Rannoilla on poikkeuksellisen vehmas viljelymaisema, jonka vastakohtana taustalla jylhät, metsäiset vaarat. Maiseman arvo korostuu sen yksityiskohdissa kuten säilyneissä vanhoissa rakennuksissa ja yksittäisissä petäjissä peltomaiseman keskellä. Kyläkuvan kannalta merkittäviä perinteisiä pihapiirejä vanhoine rakennuksineen ovat Kirkkola (päärak. 1700-luku, aitta, navetta ja talli 1700 - 1800 -lukujen vaihde), Nevala (vanhin osa 1847) ja Rahkola (päärak. ja kivenavetta 1890, aitta 1870 - 1880). Tärkeä osa kyläkuvassa on myös maamiesseurantalolla (1924) ja Karhunpään koululla (1952).

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: esihistoriallinen löytö, pihapiiri, maamiesseurantalo, koulu, viljelymaisema

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, vesistöä, peltoa

Koskenniemi (ma/km nro 292), ID 911-402-92, Tetrivaarantie 31

Keskustan tuntumassa arvokkaaseen kirkonkylän maisematilaan kuuluu Koskenniemen pihapiiri ympäröivine peltoineen. Asultaan alkuperäinen mansardikattoinen asuintalo on tyypillinen esimerkki vuosisadan alun pientilan päärakennuksesta. Myllyjoki rajaa kauniisti tilan peltoja sen toiselta sivulta.

ARVOT: rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: pihapiiri, päärakennus, mansardikatto, pientila

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, pelto-alue, jokivarsi

Sivakan koulu (ma/km nro 296), ID 911-413-79, Peri-Sivakantie 29

Sivakan koulu (1935, suunnit. rak. mest. John Broche) on edustava esimerkki kansakouluarkkitehtuurista 1930-luvulla, jolloin koulurakennusten yksilöllisyyttä ja tunnistettavuutta korostettiin mm. sisäänkäyntikatoksissa ja muissa yksityiskohdissa. Koulupiha rakennuksineen on tärkeä kyläkuvassa. Pihalla on myös maaseutukouluille tyypillinen ulkokäymälä-liiterirakennus.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kansakouluarkkitehtuuri, sisäänkäyntikatos

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, maaseutua

Tammikoski (ma/km nro 297), ID 911-893-173, Purnuntie

Kauniissa koskimaisemassa Hiirenjoella lähellä Rautavaaran rajaa on jäljellä alkuperäinen ja harvinainen uittoaikainen hirsisilta.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: hirsisilta

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: saloseutu

Tavikosken hierinmylly (ma/km nro 298), ID 911-401-3, Puukari

Tavikoskelle erämaiden keskelle perustettu vesimylly on muistomerkki saloseutujen vaikeasta asutuksesta ja siitä työstä, mitä erämaiden keskellä asuneet raivaajat saivat suorittaa elantonsa hankkimiseksi. Tämä hierin- eli härkinmylly vuodelta 1907 edustaa uittomiesten mukana peräpohjolasta kulkeutunutta ns. jalkamylly, jota on pidetty vesimyllytyypeistä vanhimpana (rak.mest. Matti Koukkari). Se oli Lopotin ja Syvämäen ympäristön kruununtorpapareiden mylly. Kohde on entisöity Valtimon kunnan toimesta jo 1967, ja se vaikuttaa olevan edelleen entisaikojen kunnossa. Alkuaan Karhunpään myllystä saadut myllynkivet ovat myös paikoillaan. Kohde on helposti saavutettavissa, joten sitä voi hyödyntää nähtävyytenä.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: vesimylly, hierin- eli härkinmylly, jalkamylly

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: jokivarsi, koski, metsää

Turula (ma/km nro 299), ID 911-402-106, Turulantie 50

Turula on komea esimerkki Valtimon kirkonkylän vanhasta rakennuskannasta. Todennäköisesti 1600-luvulta alkunsa saanut tila on merkittävä osa historiallista kirkonkylän kulttuuriympäristöä, ja pelloilta löytyykin paljon rakennusten jäänteitä. Näyttävä alkuperäisenä säilynyt mansardikattoinen päärakennus (1922) on saanut nykyisin asuinrakennuksissa harvinaisen pärekatteen. Pihapiirissä on pitkä luhtiaitta (1730), navetta ja talli (1920-luku) sekä uusi asuinrakennus (1989). Päärakennus pihapiireineen on osa valtatie-6:tta reunustavaa kulttuurimaisemaa Valtimon keskustan sisääntulon edustalla.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: päärakennus, mansardikatto, pärekate, pihapiiri, pellot

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, pelto-alue

Valtimon kirkonkylämiljö (ma/km nro 72)

- **Valtimon kirkonkylä ja kirkko ID 911-402-81**
- **Paarihuone ja hautausmaa ID 911-402-99, Keskuskatu ?**
- **Suojeluskuntatalo eli Kastelli ID 911-402-85, Urheilukuja 3**
- **Työväentalo ID 911-402-107**
- **Kirkonkylän kansakoulu ID 911-402-110**
- **Kirkonkylän uudempi koulu, Koulukatu 3**
- **Viljamakasiini ID 911-402-112, Keskuskatu ?**
- **Urpiala ID 911-402-108, Keskuskatu 55**
- **Koivuharja ID 911-402-91, Keskustie 8**
- **Pelkola ID 911-402-113, Keskustie 22**
- **Yhtelä ID 911-402-113, Keskustie 103**
- **Mäkelä ID 911-402-97, Anitankatu 14**
- **Turula ID 911-402-106, Turulantie 50**
- **Koskenniemi ID 911-402-92, Tetrivaarantie 31**
- **Hiekkalahti ID 911-402-82, Ylä-Valtimontie 65**
- **Pyhän Kolminaisuuden kirkko ja ort. hautausmaa**
- **Vanha Pappila ID 911-402-111, Kajaanintie 1 a**

Kapealle kahden järven väliselle harjukannakselle sijoittuva Valtimon kirkonkylä (alkuaan Haapakylä) edustaa tyypillistä 1900-luvun alkuvuosikymmenten kirkonkylämiljöötä, jonka ilme on kuitenkin uuden rakentamisen myötä osin muuttunut. Pitkää kyläraittia reunustavat kaupparakennukset 1920- ja 1950-luvuilta muodostavat edelleen sekä tunnelmaltaan että materiaaleiltaan, muodoltaan ja mitoitukseltaan poikkeuksellisen ehyen raittimiljöön. Kirkonkylämiljööseen kuuluu useita arvokkaita rakennuskohteita kuten maisemallisesti hallitsevalla harjun laella sijaitseva Valtimon ev.lut. kirkko (A.E. Ollilainen 1901) ja hautausmaa parihuoneineen (1940-luku) Historiallisella Kajaanin linnan etuvartioaseman paikalla sijaitseva Suojeluskuntatalo eli Kastelli (1938), Työväentalo (1910) ja viljamakasiini ovat julkisina rakennuksina keskeinen osa kyläkuva. Lisäksi käytöstä poistuneet Valtimon vanhin koulurakennus Kirkonkylän kansakoulu (1909) ja samalla pihalla komea 1950-luvun rapattu koululaitos (1951) muodostavat edustavan kokonaisuuden Haapajärjen rantatörmällä. Kirkonkylän maisemakuvaan ovat aina olennaisesti liittyneet viljellyt kulttuurimaisemat maalaistalon pihapiireineen. Aivan kyläraitin varrella ovat Urpiala

(1916), Koivuharja (1905), Pelkola (ehkä 1800 - 1900 -lukujen vaihteesta), Yhtelä (navetta 1937 ja aitta 1900-luku) sekä Kylänlahden rannassa Mäkelä (ehkä 1800-luku). Kirkonkylää reunustavaan maisematilaan voidaan lukea kuuluvan myös seuraavat vanhat maatilat kuten Turula (1922, aitta 1730), Koskenniemi (1900-luku) ja Hiekkalahti (1923) sekä Vanha Pappila ja ort. kirkko hautausmaineen. RKY 1993.

ARVOT: historialliset, rakennushistorialliset, maisemakuvalliset

SISÄLTÖ: kirkonkylä, kyläraitti, kaupparakennukset, julkiset rakennukset, koulu, maatilan pihapiirit, pappila

YMPÄRISTÖN NYKYLUONNE: kylä, taajama, pelto-alue

Rakennussuojelukohteet

Valtimon kirkko (sr-1 nro 25), ID 200776

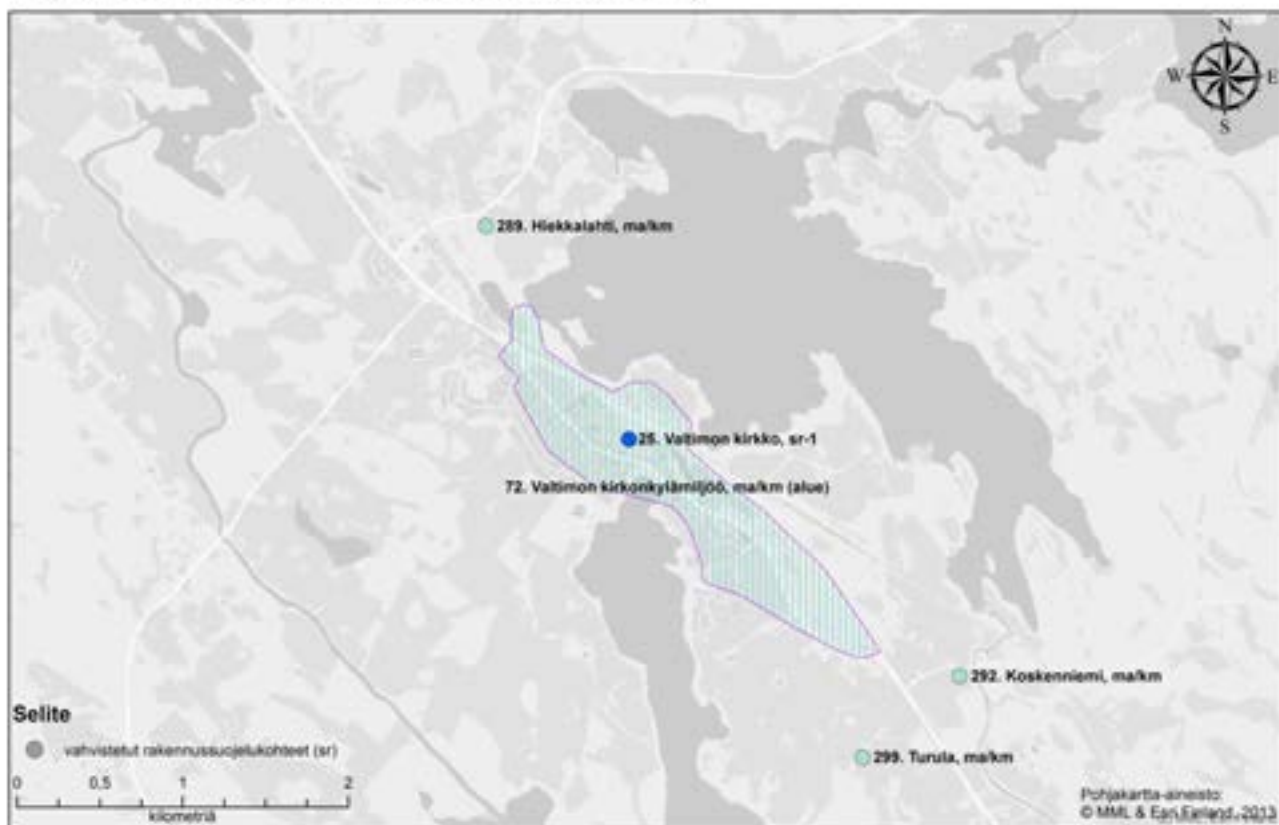
Kuva: Valtimon kirkko. Museovirasto/Marja Terttu Knapas.

Puukirkko, päätyornillinen ristikirkko on rakennettu 1901. Pienen Valtimojärven rannalla sijaitsevan Valtimon uusgoottilainen puukirkko on päätyornillinen ristikirkko, jonka kuoriosasta ulkonee matala sakaristo. Sisäänkäynnin yllä kohoava torni on kolmikerroksinen ja nelipäätyinen. Ikkunat ovat kahdessa vyöhykkeessä. Sisätilat ovat 1930-luvun korjauksen mukaisessa asussa, ja tuolloin kirkko sai puiset lehteriveistokset sekä nykyisen alttaritaulunsa, Eino J. Härkösen Ristiinnaulitun. Kirkon kaakkoispuolella on vanhaa kirkonkylän asutusta sekä entinen viljamakasiini. Kohde sisältyy RKY-alueeseen Valtimon kirkonkylämiljöö (ks. ma/km-alue nro 72)

SUOJELU: kirkkolaki

Valtimon rakennettu kulttuuriympäristö

ISBN 978-952-6623-16-0
ISSN 1795-5610
www.pohjois-karjala.fi